

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTNU FAKULTĀTE
SOCIĀLO PĒTĪJUMU INSTITŪTS

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTES
SOCIĀLO ZINĀTNU FAKULTĀTES
STARPTAUTISKO ZINĀTNISKO KONFERENČU
RAKSTU KRĀJUMS

Starptautiskās zinātniskās konferences
“*Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012:
Finanšu kapitāla ietekme uz reģiona konkurentsphēju*”
materiāli
(2012. gada 8.–11. novembris)

III DAĻA. EKONOMIKAS AKTUALITĀTES

PROCEEDINGS OF THE INTERNATIONAL
SCIENTIFIC CONFERENCES OF
FACULTY OF SOCIAL SCIENCES OF
DAUGAVPILS UNIVERSITY

The materials of the International Scientific Conference
“*Social Sciences for Regional Development 2012:
Impact of the financial capital on the region's
economic competitiveness*”
(8th–11th November, 2012)

PART III. ISSUES OF ECONOMICS

DAUGAVPILS UNIVERSITĀTES
AKADĒMISKĀS APGĀDS “SAULE”
2013

Apstiprināts DU SZF Sociālo pētījumu institūta Zinātniskās padomes sēdē
2013. gada 23. augustā, protokols Nr. 7.

Meņšikovs V. (zin. red.) *Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautisko zinātnisko konferenču rakstu krājums. Starptautiskās zinātniskās konferences "Sociālās zinātnes reģionālajai attīstībai 2012: finanšu kapitāla ietekme uz reģiona konkurētspēju" materiāli. III daļa. Ekonomikas aktualitātes*. Daugavpils: Daugavpils Universitātes Akadēmiskais apgāds "Saulē", 2013. 260 lpp.

Rakstu krājuma redakcijas kolēģija:

Prof., Dr. sc. soc. V. Meņšikovs (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskais redaktors

Asoc. prof., Dr. oec. E. Jermolajeva (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskā redaktora vietniece (ekonomika)

Asoc. prof., Dr. iur. A. Baikovs (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskā redaktora vietnieks (tiesību zinātne)

Prof., Dr. hab. paed., Dr. habil. psych. A. Vorobjovs (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskā redaktora vietnieks (sociālā psiholoģija)

Doc., Dr. paed. I. Ostrovska (Daugavpils Universitāte, Latvija) – zinātniskā redaktora vietniece (socioloģija)

Doc., Dr. oec. J. Stašāne (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Asoc. prof., Dr. iur. J. Teivāns-Treinovskis (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Prof., Dr. oec. M. Kvarchelya (Ekonomikas institūts, Gruzija)

Prof., Dr. sc. soc. G. Sokolova (Socioloģijas institūts, Nacionālā Zinātņu akadēmija, Baltkrievija)

Prof., Dr. sc. soc. M.J. Schouten (Koviljas Universitāte, Portugāle)

Recenzenti:

Asoc. prof., Dr. oec. E. Jermolajeva (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Prof., Dr. sc. soc. V. Meņšikovs (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Doc., Dr. oec. J. Stašāne (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Vadošā pētniece, Dr. oec. O. Lavričenko (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Vadošā pētniece, Dr. oec. V. Boroženko (Daugavpils Universitāte, Latvija)

Rakstu krājumā iekļauti Daugavpils Universitātes Sociālo zinātņu fakultātes starptautiskās zinātniskās konferences (2012. gada 8.–11. novembris) materiāli: universitātes zinātnieku, doktorantu, kā arī citu Latvijas un ārziņju sadarbības augstskolu speciālistu zinātniskie raksti ekonomikas nozarē.

Par rakstos atspoguļotajiem faktiem, viedokļiem un terminoloģiju atbild rakstu autori.

Ir iekļauts datu bāzē: / Included in the database: / Включён в базу данных:

GESIS SocioGuide <http://www.cee-socialscience.net/journals/index.asp?stock=journals&select=Latvia&slice=1#11474>

ISSN 2255-8853

ISBN 978-9984-14-651-5

© Daugavpils Universitāte, 2013

SATURS

<i>Anna Bagieńska</i> (Poland)		
The Quality of Human Capital in Eastern European Countries		7
<i>Jānis Balodis</i> (Latvia)		
Pierobežas reģionu attīstības metodoloģijas pielietojums		
Latvijas – Krievijas pierobežas ekonomiskajai attīstībai		15
<i>Gundega Bēriņa, Viktors Lipskis, Artis Teilāns</i> (Latvia)		
Informācijas tehnoloģiju ieviešanas ekonomiskās efektivitātes		
prognozēšana Latvijas reģionu uzņēmumos		21
<i>Ilona Kuņicka</i> (Latvia)		
Ekonomiskās izaugsmes tendences Latvijā		28
<i>Jeļena Lonska</i> (Latvia)		
Iekšzemes kopprodukta rādītāja nozīme teritorijas attīstības		
novērtēšanā		33
<i>Edgars Letinskis, Andris Ozols, Elena Ozola</i> (Latvia)		
Business Incubators Within the National Innovation System		
of Latvia		42
<i>Antanas Makštutis, Vladas Tumalavičius</i> (Lithuania)		
Lithuanian Trends of Development in the Baltic Sea Region		50
<i>Juozas Vijeikis, Antanas Makštutis</i> (Lithuania)		
The Factors of Competitiveness at Management Levels		
in the Context of Globalization		62
<i>Olga Shevchenko</i> (Ukraine)		
Financial Support for Regional Development in Ukraine		
Before and After Crisis: How it Influences the Regional		
Competitiveness		74
<i>Renārs Zelčs</i> (Latvia)		
Baltijas reģiona finanšu tirgus attīstība un problēmas		82
<i>Viktorija Šipilova</i> (Latvia)		
Kvantitatīvais un kvalitatīvais strukturālo izmaiņu novērtejums		
iekšzemes kopprodukta Latvijā inovatīvas ekonomikas		
veidošanas kontekstā		90
<i>Viktorija Šipilova</i> (Latvia), <i>Guido Baldi</i> (Germany/Switzerland)		
Interregional Branding Strategies in an Economic Context:		
How much do Latvia, Lithuania and Estonia Benefit from		
“The Baltic Sea Region’s Umbrella Brand”?		103
<i>Edgars Račko, Viktors Voronovs, Svetlana Ignatjeva</i> (Latvia)		
Latvijas reģionu konkurētspējas ekonomiski statistiskā analīze		112

<i>Andris Spūlis, Vera Boroņenko</i> (Latvija)	
Klastera loma inovatīvu pakalpojumu attīstīšanā logistikas nozarē Latvijā	122
<i>Anita Vahere-Abražune</i> (Latvija)	
Kas ir reģionu konkurētspējas pamatā – papildu finansējums vai ciešāka sadarbība un attieksmes maiņa?	131
<i>Ingrīda Veipa</i> (Latvija)	
Netiešās reklāmas loma profesionālās izglītības popularizēšanā Latvijā	143
<i>Alise Vitola</i> (Latvija)	
Lauku attīstības iespējas radošās ekonomikas laikmetā	150
<i>Елена Ванкевич</i> (Беларусь)	
Механизмы адаптации рынка труда к структурным изменениям экономики	157
<i>Сергей Игнатьев</i> (Латвия)	
Маркетинг территорий как фактор, повышающий конкурентные преимущества региона	165
<i>Сергей Игнатьев</i> (Латвия)	
Классификация и специфика потребителей в маркетинге территории	172
<i>Ержи Казмерчук</i> (Польша)	
Налогово-бюджетная политика Польши в условиях Познаньского консенсуса	179
<i>Мурман Кварацхелиа</i> (Грузия)	
Особенности, вызовы и риски формирования рыночной экономики в Грузии	188
<i>Мусаева Наиля</i> (Азербайджан)	
Развитие туризма в рамках государственной политики Азербайджана	193
<i>Алена Пляскина, Людмила Пляскина</i> (Украина)	
Использование гибкого ценообразования в системе стратегического управления	199
<i>Галина Яшева</i> (Беларусь)	
Формирование международных кластеров как инструмента системной модернизации трансграничных экономик Евразийского союза	207
<i>Галина Яшева</i> (Беларусь)	
Опыт и перспективы региональной интеграции постсоветских государств	217

<i>Алина Охотина, Ольга Лавриненко, Илга Лавринович</i> (Латвия)	
Анализ подходов и методов оценки инвестиционного климата регионов	225
<i>Janīna Stašāne</i> (Latvija)	
Zināšanas kā pārvaldības resurss konkurētspējas apstākļos	236
Ziņas par autoriem	251

Anna Bagieńska (Poland)

THE QUALITY OF HUMAN CAPITAL IN EASTERN EUROPEAN COUNTRIES

Human capital is a significant factor in the regional development. The following study presents various views on the issue of investment in human capital as well as the importance of human capital as shown in the models of economic growth described by prominent economists. For Eastern Europe to become oriented towards a knowledge-based economy, it is necessary to develop an information society and to reinforce human capital in order to create knowledge, transfer it to the production process and utilize it efficiently in business. The purpose of this article is to analyze the possibilities of increasing the accumulation of human capital and improving its quality. The subject of the study is the search for measuring instrument of the quality of human capital and the method of its comparison with other countries. This article proposes a new measuring instrument of human capital at macro level. The use of this instrument in practice will help to assess the distance of the country in the development of human capital and set directions to enhance its accumulation by the institutional system. Based on Eurostat statistical data, calculations were carried out and the level of human capital in the EU countries was compared, defining the distance of Eastern European countries in this scope. The following analysis shows a significant diversity of both human resources and human capital in various EU countries.

Key words: human capital, accumulation of human capital.

Introduction

In economics, there are two parallel approaches to human capital. The first of them concerns the endogenization of accumulation of human capital and considers the aspects of internal development of the factor of production. The second approach is the institutional approach, in which a great attention is paid to expences, namely, expences on education which are treated as a certain kind of investment. Institutional system of a country strengthens or weakens the accumulation of human capital. This article puts an emphasis on the necessity for interaction between the endogenous and exogenous approaches in order to improve the quality of human capital and its effective accumulation. Eastern European countries have a large stock of human capital. Its development will contribute to faster economic growth. There is a lack of measuring instruments

of human capital in terms of their quality and comparison in space and time. This study proposes a measuring instrument to evaluate changes and to compare the levels of the quality of human capital at macroeconomic level.

The concept of human capital

Human capital is understood as “the knowledge, skills, and capabilities of individuals that represent some economic value for organizations”. It also encompasses the so-called know-how and the ability to efficiently execute tasks in various, even unusual situations, as well as corporate culture, values and human relations. According to other definitions, human capital is constituted by employees including the company’s top management (Jaki, 2000). Domański defines “human capital” as the resources of knowledge, skills, health and vital energy contained in a society. He also draws attention to the important fact that, even though it is a resource conditioned by the genetic traits of a given population once and for all, it is still possible to enhance it through investments called investments in the human being. Sadowski says that “it is primarily human, social and cultural capital that is accumulated in human resources (Sadowski, 2005). Human capital involves knowledge (education), professional skills, and health together with the capabilities of using it, the knowledge of foreign languages, computer skills, the readiness to make new contacts and thus flexibility with regard to different cultures and lifestyles. Szczepański also emphasizes that “human capital” means “the skills of individual people, their accumulated knowledge, and ability to cooperate and undertake joint enterprises. (Szczepański, 2001). In the modern economy, qualifications and competence gained mainly through education and experience are the basis of worker development. P.F. Drucker notes that knowledge workers become the carriers of capital, not work, as was the case up to this point (Drucker, 2002).

Accumulation of human capital in economic theory

In economic theory, a human capital issue is considered in terms of many aspects. The neoclassical approach treats human capital as one of the basic factors of production. Thereby its endogenization is made, which leads to the increase of economy productivity. In the literature, several

research trends related to the area of the endogenous accumulation of human capital can be distinguished:

- a) models based on the accumulation of human capital through work experience and practical knowledge, which is a source of economic growth (Lukas 1988);
- b) models based on the endogenous accumulation of human capital through investment in school education, which is a source of potential creativity and innovation affecting economic growth (Uzawa 1965);
- c) models of the endogenous accumulation of human capital being a factor in the process of creation of modern technologies. In these types of models, human capital is the foundation of R & D sector growth simultaneously influencing GDP growth (Jones 1996);
- d) models of the endogenous accumulation of human capital in the process of technological diffusion;
- e) models of the endogenous accumulation of human capital with regard to its quality (Cichy, Malaga 2007).

However, the analysis of human capital in the heterodox economic thought, mainly in institutional economics treats classically understood consumer spending, including spending on education, as an investment. As a result, the institutional system strengthens or weakens the accumulation of human capital. In consideration of the endogenous accumulation of human capital, both quantity and quality of human capital are very important determinants of economic growth. The development of the quality of human capital involves school education, courses, trainings, gained experience and hidden knowledge. In the institutional approach, the development of human capital is supported by public and private funding of education at all levels, funding of research and development, investment in research infrastructure. For the development of a country, especially of less developed countries, both the endogenous accumulation of human capital as well as the institutional support of capital by public and private institutions are essential. Investing in human capital is not only funding of education but also of the access to knowledge, e.g., through the Internet, help for socially excluded people, support for entrepreneurship development (financial and fiscal).

Proposed measuring tool of quality of human capital in the country

The measuring instrument of the institution's commitment to the development and improvement of the quality of human capital may be the size of investment for R & D in % GDP, the export growth of high-tech industry. The result of the implemented activities is the percentage of the population aged 24–26 with a university degree, the percentage of employed in HRST, the percentage of employed in services who use knowledge to a large extent, the number of implemented patents, the number of quotes. Economics lacks measuring instruments and tools to estimate changes in the quality of human capital. Growth indexes are the most frequently used tools to determine changes, e.g., the percentage of people with a university degree. Meanwhile, quality is a measure difficult to quantify. The high quality of human capital can be measured by the growing demand for knowledge workers, increasing employment in HRST, entrepreneurial growth of individuals, the number of implementations, the number of obtained patents, and the number of quotes. Quality cannot be measured only by the percentage of people with university degree.

To assess the quality of human capital in the country, the author proposes the group of following measuring instruments which will statistically describe the features of human capital:

- *Human resources:*
  - the percentage of population aged 30–34 having completed tertiary education;
- *Open, excellent research system:*
  - scientific publications among the top – 10% most cited publications worldwide as the percentage of the total number of scientific publications of the country;
- *Economic effects:*
  - employment in knowledge-intensive activities as the percentage of total employment;
  - knowledge-intensive services exports as the percentage of total services exports;
  - license and patent revenues from abroad as the percentage of GDP.

$$\begin{pmatrix} X_{11} & \dots & X_{1m} \\ & \dots & \\ X_{K1} & \dots & X_{Km} \end{pmatrix}_{Kxm}$$

The synthetic measure compares the results in A ($1, \dots, K$) country between other it might be:

$$A_{kj} = \frac{X_{kj} - \min X_{kj}}{\max X_{kj} - \min X_{kj}} \quad (1)$$

where X – the value of j ($j=1, \dots, m$) of the measuring instrument for k of the country.

The measure created from these variables will allow to determine the synthetic indicator of the quality of human capital:

$$HCS = \frac{1}{m} \sum_{j=1}^m A_{kj} \quad (2)$$

The level of this indicator is within the range [0.1]. Its interpretation is as follows: the closer to unity the value of the indicator is, the higher the quality of human capital is.

Evaluation of quality of human capital of the selected Eastern European countries compared to EU

To assess the quality of human capital in the EU, the following partial measuring instruments were used:

- *Human resources:*
 X_1 – the percentage of population aged 30–34 having completed tertiary education;
 X_2 – HRST Human resources in science and technology by virtue of occupation AGED 25–64.
- *Open, excellent research system:*
 X_3 – scientific publications among the top – 10% most cited publications worldwide as the percentage of the total number of scientific publications of the country.
- *Economic effects:*
 X_4 – employment in knowledge-intensive activities as the percentage of total employment;
 X_5 – knowledge-intensive services exports as the percentage of total services exports;
 X_6 – license and patent revenues from abroad as the percentage of GDP.

Table 1.
Evaluation of quality of human capital of the EU countries

Country	A _{x1}	A _{x2}	A _{x5}	A _{x4}	A _{x5}	A _{x6}	HCS
Austria	0,23	0,20	0,73	0,61	0,29	0,10	0,36
Belgium	0,79	0,92	0,88	0,62	0,55	0,27	0,67
Bulgaria	0,33	0,43	0,12	0,33	0,28	0,05	0,26
Cyprus	0,89	0,85	0,51	0,61	0,67	0,02	0,59
Czech Republic	0,23	0,02	0,22	0,56	0,50	0,03	0,26
Denmark	0,75	0,81	0,99	0,66	0,86	0,53	0,77
Estonia	0,73	0,88	0,43	0,43	0,57	0,05	0,51
Finland	0,90	1,00	0,75	0,63	0,51	0,53	0,72
France	0,82	0,63	0,62	0,68	0,42	0,24	0,57
Germany	0,44	0,50	0,73	0,64	0,80	0,26	0,56
Greece	0,38	0,42	0,56	0,50	0,00	0,01	0,31
Hungary	0,36	0,27	0,26	0,00	0,36	0,45	0,28
Ireland	1,00	0,94	0,72	0,69	1,00	0,42	0,80
Italy	0,12	0,05	0,60	0,59	0,40	0,09	0,31
Latvia	0,59	0,48	0,00	0,41	0,52	0,02	0,34
Lithuania	0,88	0,75	0,29	0,36	0,18	0,00	0,41
Luxembourg	0,96	0,63	0,56	1,00	1,00	0,56	0,79
Malta	0,15	0,09	0,20	0,65	0,43	0,24	0,29
Netherlands	0,75	0,77	1,00	0,63	0,43	1,00	0,76
Poland	0,62	0,38	0,13	0,39	0,42	0,03	0,33
Portugal	0,30	0,01	0,56	0,32	0,37	0,01	0,26
Romania	0,12	0,00	0,17	0,32	0,66	0,16	0,24
Slovakia	0,21	0,04	0,13	0,47	0,27	0,04	0,19
Slovenia	0,65	0,43	0,43	0,58	0,33	0,05	0,41
Spain	0,73	0,73	0,58	0,52	0,37	0,03	0,49
Sweden	0,94	0,75	0,79	0,69	0,57	0,65	0,73
United Kingdom	0,89	0,80	0,80	0,67	0,93	0,30	0,73

A_X synthetic measure compares X₁...X₆

Source: the author's research.

The results obtained basing on the calculations demonstrate that the quality of human capital varies regionally. The calculated indicator of human capital is (HCS):

- it is the highest in the following countries: Ireland (0,796), Luxembourg, Denmark, Netherlands, Sweden, United Kingdom, Finland, Belgium (0,673);
- the indicator is average in Cyprus (0,593), France, Germany, Estonia, Spain, Slovenia, Lithuania, Austria, Latvia, Poland and Greece (0,314);
- it is the lowest in the following countries: Italy (0,310) Malta, Hungary, Portugal, Czech Republic, Bulgaria, Romania and Slovakia (0,195).

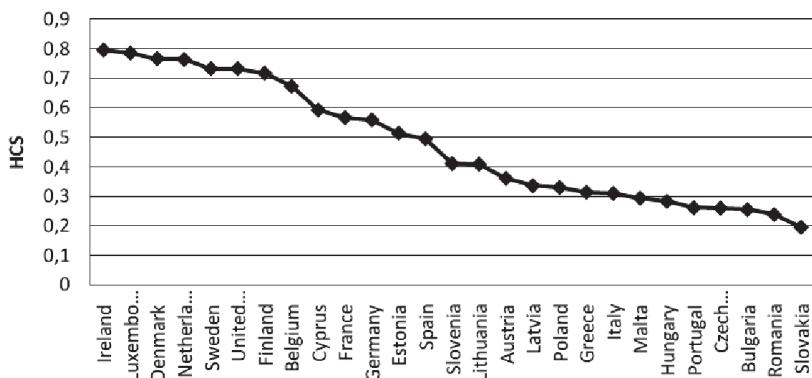

Figure 1. The synthetic indicator of the quality of human capital HCR

Source: *the author's research*.

In a knowledge-based economy, economic development does not depend on several economic sectors but on all sectors that must intensively use knowledge in the processes of production and provision of services. On the basis of the calculations, Eastern European countries are also diverse in terms of human capital. It is the highest in Estonia, Latvia, and the lowest in Slovakia. The development of human capital should be supported in all these countries. Institutional financial means, government expenditure on education as well as R&D, support for skilled individuals who do not have financial means for education are all essential. To a large extent, also the private sector expenditure can help in the efficient allocation of human capital to a large extent. For Eastern Europe to become oriented towards a knowledge-based economy, it is necessary to develop an information society and to reinforce human capital in order to create knowledge, transfer it to the production process and utilize it efficiently in business.

Bibliography

- Cichy K., Malaga K. (2007) *Kapitał ludzki w modelach i teorii wzrostu gospodarczego* w: M. Herbst, *Kapitał ludzki i kapitał społeczny a rozwój regionalny*, SCHOLAR, Warszawa, Poland.
- Jaki A. (2000) *Kapitał intelektualny jako składnik kapitału przedsiębiorstwa*, [w:] *Zarządzanie wiedzą a procesy restrukturyzacji i rozwoju przedsiębiorstw*, pod red. R. Borowieckiego, VII Międzynarodowa Konferencja Naukowa Krynica, AE w Krakowie, Kraków 2000.
- Sadowski A. (2005) *Kapitał społeczny i kulturowy heterogenicznej "metropolii" wschodniego pogranicza*, [w:] B. Jałowiecki, A. Majer, M. S. Szczepański (red.), *Przemiany miasta. Wokół socjologii Aleksandra Wallisa*, Wydawnictwo Naukowe "Scholar", Warszawa.
- Szczepański M. S. (2001) *Yappiszoneria, karosi i ludzie z sieci*, [w:] D. Czakon, J. Kosmala, M. S. Szczepański (red.), *Polska szkoła: edukacja a rozwój lokalny i regionalny*, Wydawnictwo Śląsk, Częstochowa-Katowice.
- Drucker P.F. (2002) *They're not Employees. They're People*, Harvard Business Review, February Lucas R.E., (1988) *On the Mechanics of Economics Development*, Journal of Monetary Economics, 22(1).
- Jones C. (1996) Human capital, Ideas and Economic Growth VIII International Seminar on Finance, Research, Education and Growth, Rome 25–27 June.
- Uzawa H. (1965) Optimum Technical Change in an Aggregative Model of Economic Growth, International Economic Review, Vol 6 (1).
- OECD Science, Technology and industry scoreboard 2012, OECD 2012 <http://www.oecd.org> (skat. 05.10.2012).
- Eurostat data: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/> (skat. 10.10.2012)

Качество человеческого капитала в странах Восточной Европы

Резюме

Целью данной работы является изучение возможности увеличения накопления человеческого капитала и повышения его качества. Проблема исследования заключается в поиске мер человеческого капитала и по сравнению с другими странами. Эта статья предлагает новую меру качества человеческого капитала в макро масштабе. Использование этого инструмента в практике поможет оценить расстояние страны в развитии человеческого капитала и выявить тенденции для повышения его накопления в институциональной системе. На основании статистики Евростата были проведены расчеты человеческого капитала в странах ЕС и указана расстояние в странах Восточной Европы в этом отношении.

Ключевые слова: человеческий капитал, накопление человеческого капитала.

Jānis Balodis (Latvija)

PIEROBEŽAS REĢIONU ATTĪSTĪBAS METODOLOGIJAS PIELIETOJUMS LATVIJAS – KRIEVIJAS PIEROBEŽAS EKONOMISKAJAI ATTĪSTĪBAI

Raksta mērķis ir atspoguļot pierobežas reģionu attīstības metodoloģijas pielietojamību Latvijas – Krievijas pierobežas ekonomiskajai attīstībai. Izvirzītie uzdevumi: 1) aprakstīt Latvijas – Krievijas pierobežu un 2) veikt aprēķinus, pamatojoties uz izvēlēto metodoloģiju par sociālekonomiskajiem procesiem Latvijas – Krievijas pierobežā.

Latvijas – Krievijas pierobežas reģions ir saistīts galvenokārt ar sociālekonomisko konvergēnci, kur Latvijas – Krievijas pierobežas reģions ir raksturots ar lielāko perifērijas – centra attīstības atšķirībām no visiem Eiropas Savienības pierobežas reģioniem. Latvijas – Krievijas pierobežas reģions ir arī bijušais militārizētais pierobežas reģions, kurā nav noritējusi ekonomiskā darbība no komandekonomikas uz temporālo tirgus ekonomiku. Robežu studijas ir jauna zinātņu joma, kura pašlaik Latvijā attīstās kā starpdisciplināra zinātne. Pierobežas reģionu attīstība ir iekļauta arī Latvijas Nacionālā attīstības plānā “Latvija 2020”.

Atslēgas vārdi: Latvijas – Krievijas pierobeža, pierobežas reģiona attīstības metodoloģija, Cvijiča indekss, Pleskavas apgabals, Latgale.

Raksta mērķis ir atspoguļot pierobežas reģionu attīstības metodoloģijas pielietojamību Latvijas – Krievijas pierobežas ekonomiskajai attīstībai. Izvirzītie uzdevumi: 1) aprakstīt Latvijas – Krievijas pierobežu un 2) veikt aprēķinus, pamatojoties uz izvēlēto metodoloģiju par sociālekonomiskajiem procesiem Latvijas – Krievijas pierobežā. Pētījumā ir izmantots Cvijiča indekss pārrobežu sadarbības analīzei.

Pirmais kartogrāfiskais materiāls, kas ļauj saprast mūsdienu Latvijas – Krievijas pierobežu un tās konfigurāciju ir Ebstorfa karte, kas sagatavota 13. gadsimtā, un tajā atšifrētie toponīmi ir Ludza (Ludsen), Dūna (Daugava) un Latgalia (Latgale). Pēc kartē ietvertās informācijas var spriest par apdzīvoto vietu veidošanos, ko var attiecināt uz mūsdienu Latvijas – Krievijas pierobežu (Štrauhmanis 1993). Latvijas – Krievijas pierobeža savu reģionālo statusu nostiprināja 2007. gada 17. martā, parakstot savstarpējo robežligumu, kura rezultātā Latvijas – Krievijas robežas garums ir 276 km, kam tika piešķirts tiesiskais statuss. Latvijas – Krievijas pierobeža apzīmē ģeogrāfisko telpu, kas stiepjas gar Latvijas – Krievijas robežu,

kura nav šaurāka par 15 km (Melluma, 2000). 2011. gadā Latvijas – Krievijas pierobežā dzīvoja 46 000 iedzīvotāju, un tās platība bija 8643 km².

Pārrobežu sadarbība starp Latviju un Krieviju notiek Eiropas Kaimiņattiecību politikas ietvaros, kura ietilpst ES – Krievijas sadarbības apakškoncepcijās. Latvijas – Krievijas pierobežas sociālekonomiskās dimensijas koncepcija ir balstīta uz Eiropas pierobežas un pārrobežu hartu, kura pieņemta 1995. gadā (Cooke, Piccaluga 2006). Eiropas pierobežas un pārrobežas hartas galvenie vadmotivi, kuri ir attiecināti uz Latvijas – Krievijas pierobežas sadarbības veicināšanu, ir sadarbības veiksmīgas pārvaldības vadmotivi: 1) visaptveramība; 2) regulāra sadarbība; 3) partneru saskaņotība, realizējot projektus un 4) daudzlimeņu sadarbība: 1) vietēja; 2) reģionāla; 3) nacionāla. 2012. gada 6. septembrī starp Latviju un Krieviju tika parakstīts sadarbības memorands Eiropas Savienības – Krievijas pierobežu teritoriju reģionālajai attīstībai (Gyot 1992).

1. tabula

**Latvijas – Krievijas pierobežas salīdzinājums
pēc sociālekonomiskajiem indikatoriem 2011. gadā**

Pierobeža/ indikators	Iedzīvotāju skaits/2011. g.	Vietējo paš- valdību budžeta saldo (2011. g. pašvaldību budžets)	Vidējā bruto alga/EUR uz 2011. gada pirmo pusē	Bezdarba līmenis (%)
Latvijas pierobeža	21345	– 5456 EUR	210 EUR	18%
Krievijas pierobeža	20289	– 9034 EUR	180 EUR	23%

Avots: autora veidota pēc Latvijas statistikas pārvalde 2012; RosStat 2012.

Latvijas – Krievijas pierobežas salīdzinājums pēc sociālekonomiskajiem rādītājiem ir veikts pēc piecu indikatoru salīdzināšanas, kur tika izvēlēti Ciblas, Zilupes un Ludzas novadu rādītāji un Krievijas pierobežas Sebežas un Opočkas rajonu rādītāji. Sebežas un Opočkas rajonu piemērā tika izvēlēti pierobežas ciemati, kā arī sādžas. Autora izvēlētā robeža rādītāju noteikšanai Latvijas – Krievijas pierobežas ekonomiskajai attīstībai ir 10 km amplitūdā no Latvijas – Krievijas robežas. Analizējot iedzīvotāju skaitu abās pierobežas pusēs, lielāks iedzīvotāju skaits ir Latvijas pierobežā, kur ir sasummēti Ciblas, Zilupes un Ludzas iedzīvotāju kopējais

iedzīvotāju skaits – 21345 (skat. 1. tab.). Savukārt Krievijas pierobežas iedzīvotāju skaits ir iegūts, aprēķinot Opočkas un Sebežas rajonu kopējo iedzīvotāju skaitu – 20289. Kā nākamais indikators tika izvēlēts vietējo pašvaldību budžeta saldo, kurš tika aprēķināts kā starpība starp ieņēmušiem un izdevumiem. Abu pierobežas pašvaldību segmentiem ir vērojams negatīvs kopējais budžeta saldo, kur izdevumi krietni pārsniedz izdevumus. Piemēram, Latvijas analizējamajiem pierobežas novadiem pašvaldību kopējie ienākumi ir 13 098 233 LVL, bet izdevumi ir 13103689 LVL. Vidējā bruto alga abās Latvijas – Krievijas pierobežas pusēs atšķiras par 30 EUR – augstāks ir Latvijā. Bezdarba līmenis Latvijas un Krievijas pierobežā pārsniedz abu valstu vidējos rāditājus, kuri ir, attiecīgi, 15,2% un 5,3%. Kopējais nodarbinātības līmenis ir saistīts ar primāro sektoru (mežrūpniecība 67%), sekundāro sektoru (21% mezsaimniecība) un terciāro sektoru (12% pakalpojumi).

Pārrobežu sadarbību Latvijā veicina vairākas institūcijas, piemēram, Latgales plānošanas reģiona administrācija un Latgales attīstības aģentūra, bet Krievijas Federācijā par Latvijas – Krievijas ekonomiskās attīstības veicināšanu atbildīgās institūcijas ir Pleskavas apgabala attīstības departaments un Sebežas tūrisma departaments.

Cvijiča indeksu aprēķins Latvijas – Krievijas pierobežas piemērā

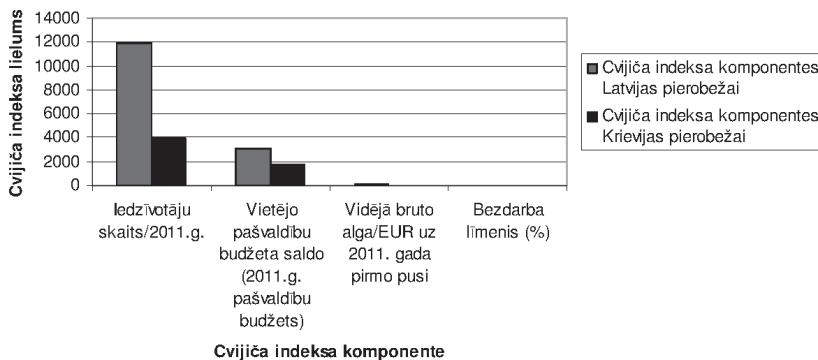
Cvijiča indeksa aprēķins ir balstīts uz kādas teritoriālas vienības lieluma attiecinājumu pret noteiktu indeksu (Hayter 1997). Cvijiča indeksa aprēķins abām Latvijas – Krievijas pierobežas pusēm ir balstīts uz četriem komponentiem. Cvijiča indeksa nemainīgā komponente – teritorijas lielums Latvijas un Krievijas pierobežai ir, attiecīgi, 1,7843 tūkst. km² un 5,1289 tūkst. km².

- Cvijiča indekss attiecībā pret iedzīvotāju skaitu:

$X_1 = (Y:B)^{*}100\%$, kur Y ir apzīmēts, kā mainīgais lielums (Wilson 2008). Y tiek interpretēts kā iedzīvotāju skaits, vietējo pašvaldību budžeta saldo (2011. g. pašvaldību budžets), vidējā bruto alga/EUR 2011. gada pirmajā pusē un bezdarba līmenis (%). Komponente B ir nemainīgais lielums, kas šajā gadījumā ir Latvijas pierobežas un Krievijas pierobežas teritorijas lielums.

Aprēķina piemērs: $X_1 = (Y:B)^{*}100\% = (21345: 1,7843)^{*}1=11962,67$ (Cvijiča indekss Latvijas pierobežas iedzīvotāju skaitam). Līdzīgā veidā aprēķina arī pārējos indeksus (skat. 1. attēlā).

Autors integrē Van Hautuma metodoloģiju (*Van Houtum methodology*) (Fukuda – Parr Shiva; Kumar 2003), kurā viens no nozīmīgākajiem aspektiem ir galvenā “spēlētāja” – organizācijas loma ekonomiskās sadarbības veikšanai un Cvijiča indeksa salīdzinošo metodoloģiju. Ekonomisko sadarbību veicina tranzītplūsmas, kuras veicina ES Kaimiņattiecības politika un stratēģija “Eiropa 2020” attiecībā pret ekonomisko sadarbību pierobežā. Krievijas valdības apstiprinātā stratēģija par dzelzceļa attīstību līdz 2030. gadam paredz palielināt tranzītkravu pārvadājumu apjomu 2,8 reizes. Uz Latvijas – Krievijas robežas esošie Terehovas robežkontroles punkts (RKP) un Grebņevas RKP tika projektēti un būvēti deviņdesmitajos gados, balstoties uz toreiz pieejamo informāciju par transportlidzekļu satiksmes plūsmas analīzi un prognozēm turpmākajiem 15 gadiem. 2012. gada oktobrī transportlidzekļu satiksmes plūsma bija sasniegusi 2012. gada plānoto apjomu. INTERREG IV projekts par pārrobežu sadarbību paredz arī ES iekšējo loģistikas centru izveidi.

1. attēls. Cvijiča indeksa komponenšu salīdzinājums Latvijas – Krievijas pierobežas piemērā

Avots: autora izveidots attēls, balstoties uz veiktajiem aprēķiniem.

Salīdzinot iedzīvotāju skaita komponenti (X_1) abu pierobežu segmentos, var konstatēt, ka lielāka šī komponente ir Latvijas pierobežai – 11962,67 (skat. 1. att.), bet Krievijas pierobežai šī komponente sasniedz 3955,82. Tas ļauj secināt, ka Krievijas pierobežai īpatvars ir lielāks īpatvars uz ekonomisko attīstību, jo, ja komponentei ir mazāka vērtība, tas apzīmē lielāku nozīmību uz konvergences samazinājumu pierobežas reģionā.

Analizējot vietējo pašvaldību komponenti (X_2), var secināt, ka lielāka tā ir Latvijas pierobežai – 3057,78, savukārt Krievijas pierobežai šī komponente ir 1761,39.

Nākošā indikatora – vidējās bruto algas (X_3) rādītāji Latvijas un Krievijas pierobežā ir, attiecīgi, 117,69 un 35,095, kas parāda, ka vidējās bruto algas nozīmība ir lielāka Latvijas pierobežas pusei. Bezdarba līmenis (komponents X_4) Latvijas – Krievijas pierobežas attīstībai ir aprēķināts abām pierobežas pusēm, attiecīgi, 0,1008 un 0,045. Var secināt, ka algas komponente ir nozīmīgāka Latvijas pierobežas ekonomiskajai attīstībai.

Secinājumi

Pētījuma mērķis bija izpētīt pierobežas reģionu attīstības metodoloģijas pielietojamību Latvijas – Krievijas pierobežas ekonomiskajai attīstībai, izmantojot Cvijiča indeksu pierobežas sadarbības noteikšanai. Interpretējot Cvijiča indeksu attiecībā pret Latvijas – Krievijas pierobežas ekonomisko attīstību, tika noteikti indeksi – iedzīvotāju skaits 2011. gadā, vietējo pašvaldību budžeta saldo (2011. gada pašvaldību budžeti), vidējā bruto alga 2011. gada pirmajā puse (EUR) un bezdarba līmenis (%). Analizējot iegūtos indeksus, autors konstatēja, ka pierobežas attīstību Latvijas pusē vairāk veicina pašvaldību budžeta saldo, bruto alga un bezdarba līmenis. Savukārt Krievijas Federācijas pierobežas attīstībā nozīmīgākā komponente ir iedzīvotāju skaits, kas norāda arī uz Krievijas pierobežas apdzivotības lielāku intensitāti nekā Latvijas pierobežā.

Bibliogrāfija

- Cooke, P., Piccaluga, A. (2006). *Regional Development in the Knowledge Economy*. London and New York: Routledge – Taylor & Francis Group.
- Fukuda – Parr, S; Shiva Kumar, A. (2003) *Readings in Human Development*. New York & Oxford: Wiley.
- Gregory, D; Martin, R and Smith, G. (1994) *Human Geography: Society, Space and Social Science*. London: McMillan.
- Gyjot, Y. (1992) *Principles of Social Economy*. London: Blackwell Publishing.
- Hayter, R. (1997) *Dynamics of Industrial Location*. Chichester: John Wiley & Sons.
- Wilson, D, A. (2008) *Forensic Procedures for Boundary and Title Investigation*. Hoboken: John Wiley & Sons.

Metodology of Development of Border Regions for the Economic development of Latvian-Russian Border Region

Summary

In border regions, the regional aspect of the study is the peripheral zone, the development and convergence of the central region compared to the areas with lower potential and opportunities for development. The methodology of border regional development is divided into 1) qualitative research (field work – business surveys, interviews, structured questionnaires) and 2) quantitative methods (*Cvijiča frontier index, MOL – the military position of the object code and the cross-comparison method*). The regional development methodology for usability studies limit was applied between the Latvian border regions Cibla Zilupe and Ludza-Russian border and Sobežas OPOCHKA area which includes the Pskov region.

Key words: border region, methodology of development, social and economic processes.

Gundega Bēriņa, Viktors Lipskis, Artis Teilāns (Latvija)

INFORMĀCIJAS TEHNOLOGIJU IEVIEŠANAS EKONOMISKĀS EFEKTIVITĀTES PROGNOZĒŠANA LATVIJAS REĢIONU UZNĒMUMOS

Pētījums ir veltīts informācijas tehnoloģiju ieviešanai Latvijas reģionu uzņēmumos un atbilstošas ekonomiskās efektivitātes prognozēšanas metodoloģijas izstrādei. Problemu raksturo tas, ka informācijas sabiedrības attīstība un ekonomiskā situācija valstī izvirza Latvijas reģionu uzņēmumiem prasības pēc investīcijām informācijas tehnoloģijas. Tajā pat laikā nav metodoloģijas šādu pasākumu ekonomiskās efektivitātes prognozēšanai.

Rakstā ir apskatitas investīciju apjoma aprēķinu un prognozēšanas metodes dažādu tehnoloģisko mērķu sasniegšanai; vairākas uzdevumu klasses: uzņēmumu iekšējo un ārējo komunikāciju informācijas sistēmu izstrāde; nozarēm specifisku tehnoloģisko procesu vadības un uzņēmumu pārvaldības sistēmu izstrāde un ekspluatācija; mākoņrisinājumu pielietošana vispārējās nozīmes un arī nozarēm specifiskos IT risinājumos. Ir apskatītas šo dažādo tehnoloģisko risinājumu investīciju apjoma prognozēšanas metodes. Nepieciešamā investīciju apjoma prognozēšana ir tikai puse no pētījuma mērķa. Otra puse ir ienākuma no investīcijām (ROI – angļiskā abreviatūra) prognozēšana. Kā piemērs tiks apskatīta ROI aprēķināšana IT mākoņrisinājumu ieviešani uzņēmumos.

Šis pētījums ir sākotnējā stadijā un fiksē prasības ienākuma no investīcijām (ROI) prognozēšanas metodoloģijas izstrādei.

Atslēgas vārdi: ROI, IT, tehnoloģiju ieviešanas ekonomiskās efektivitātes prognozēšana.

Ievads

Mūsdienās gandrīz visas saimnieciskās darbības sfēras lielākā vai mazākā mērā ir saistītas ar informācijas tehnoloģiju izmantošanu tehnoloģisko ražošanas vai izejvielu pārstrādes procesu vadībā un automatizācijā, uzņēmumu pārvaldībā, finanšu un grāmatvedības pārvaldībā, dokumentu pārvaldībā, personāla un klientu pārvaldībā, preču un pakalpojumu logistikas pārvaldībā, e-komercijā un citās ar saimniecisko darbību saistītās sfērās (Sarkane-Gaile 2005). Latvijā vēsturiski ir izveidojusies situācija, kad reģionos ir ļoti nevienmērīgi attīstīta uzņēmējdarbibai nepieciešamā infrastruktūra un tikpat nevienmērīga ir cilvēkresursu pieejamība. Informācijas tehnoloģiju pielietošana palielina augsti kvalificētu darbinieku – uzņēmuma vadītāju, ražošanas vadītāju, finansistu u.c. darba ražīgumu.

Tāpat informācijas tehnoloģijas sniedz atbalstu ražošanas procesu optimizācijā un automatizācijā. Tādējādi tiek samazinātas augsti kvalificēta darbaspēka izmaksas, paaugstināta ražošanas procesu efektivitāte uzņēmumos tādās tautsaimniecības nozarēs kā lauksaimniecība, pārstrādes rūpniecība, pakalpojumu un konsultāciju sfēra. Ipaši Latvijas reģionos uzņēmumiem ir paaugstinātas loģistikas izmaksas izejvielu piegādē un preču un pakalpojumu piegādē, kā arī bieži rodas nepieciešamība attālināti piesaistīt nozarei specifiskus, augsti kvalificētu speciālistus islaicīgu darbu veikšanai. Arī šīs problēmas atrisinātu efektīva informācijas sistēmu pieļietošana (Kočetkovs 2005). Pētījumā izvirzītais uzdevums ir izpētīt uzņēmumu investīciju informācijas tehnoloģijās teorētiskos un metodoloģiskos aspektus. Autoru pētījuma mērķis ir izstrādāt ROI aprēķinu metodiku informācijas tehnoloģijās kā līdzekli efektivitātes novērtēšanai jebkuram uzņēmumam Latvijas reģionos.

IT ieviešanas ekonomiskās efektivitātes prognozēšana

Latvijā ir pietiekoši augsti attīstīta informācijas tehnoloģiju pakalpojumu nozare. Problēma nav tik daudz informācijas sistēmu pareizā izstrādē, ieviešanā un ekspluatācijā, cik tajā, ka Latvijas reģionu uzņēmumiem trūkst aprēķinu metodikas, lai prognozētu ekonomisko efektivitāti no informāciju tehnoloģiju ieviešanas (Pressman 2005). Šī raksta autori piedāvā balstīt IT investīciju ekonomiskās efektivitātes noteikšanu uz ienākuma no investīcijām ROI aprēķināšanu katrai konkrētajai ieviestajai tehnoloģijai. Rezultātā varētu noteikt to, kādas tehnoloģijas būtu īpaši attīstāmas reģionu uzņēmumos, lai paaugstinātu to ekonomisko efektivitāti.

Informācijas tehnoloģiju ieviešanas izmaksas veidojas no divām komponentēm – tiešajām un netiešajām izmaksām.

IT ieviešanas tiesās izmaksas ir datortehnikas aparatūras izmaksas, programmatūras izstrādes izmaksas, apmācības un konsultāciju izmaksas, sistēmu uzturēšanas izmaksas, datortīklu uzturēšanas izmaksas u.c. Netiešās izmaksas veidojas no organizācijas biznesa procesu pielāgošanas jaunieviestajām informācijas tehnoloģijām. Organizatoriskā pārstrukturizēšana parasti ir resursietilpīga, kad cilvēki ir atturīgi pret izmaiņām ierastajā darba procesā.

Uzņēmumi, kuri specializējas programmnodrošinājuma izstrādē, aizvien vairāk pievēršas mazo un vidējo uzņēmumu tirgum, kurus pārstāv reģionālie uzņēmumi. Tieki izstrādāti viegli konfigurējami un individuāli

pielāgojami programmatūras risinājumi, tādi kā uzņēmumu resursu plānošanas (angl. ERP) un klientu resursu pārvaldības (angl. CRM) risinājumi (Sarkane-Gaile 2005). Turklat, pašreizējie tehnoloģiskie risinājumi, tādi kā IP telefonija (VoIP) un mobilie e-uzņēmumu risinājumi varētu palīdzēt samazināt darbinieku pretošanos izmaiņām, jo tie ir instrumenti, kuri uzlabo darba vides kvalitāti.

Programmatūru risinājumi uzņēmumiem

Uzņēmumi var palielināt savu peļņu, izmantojot jaunās tehnoloģijas un labāko uzņēmējdarbības praksi, ko sniedz ERP un CRM programmatūras risinājumi.

ERP un CRM priekšrocības:

- uzņēmumam tiek nodrošināta kvalitatīva operatīvā informācija;
- integrācija ar citām esošajām sistēmām;
- izmaksu kontrole;
- augstāka rentabilitāte un kvalitatīva klientu apkalpošana.

Uzņēmumiem, kuri ieviesuši ERP un CRM risinājumus, uzlabojās ekonomiskie rādītāji, ekspluatācijas kontrole un produktivitāte, izmantojot inventāra optimizāciju un sniedzot vadības pārskatus.

Ar attīstītu IT infrastruktūru var ietaupīt līdz pat 80% IT izmantošanas izmaksu. Optimizēta IT infrastruktūra veicina uzņēmējdarbības vidi, labāku konkurētspēju (Ivaščenko 2005) savā sfērā un drošāku piekļuvi tiklu resursiem. Uzņēmumi var sasniegt vērā ņemamus uzlabojumus, nodrošinot ātru un kvalitatīvu pakalpojumu sniegšanu un palielinot manevrēšanas spējas tirgū.

Modernās mākoņdatošanas tehnoloģijas sniedz iespēju ieviest nepieciešamo lietojumprogrammatūru, kas izvietota uz ārējiem serveriem un pieejamas, izmantojot interneta savienojumu (Qureshi un Kamal 2011).

Galvenās mākoņdatošanas priekšrocības:

- iespēja lietot pakalpojumu pēc pieprasījuma, kur pakalpojumu apjoms mērāms kā serveru procesoru izmantošanas laiks vai datu aizņemtā vieta serverī;
- piekļuve no jebkuras vietas, kur pieejams interneta pieslēgums;
- ērtas un elastīgas resursu izmaiņas. Palielinoties datu apstrādes apjomam vai lietotāju skaitam, var viegli un ātri veikt sistēmas mērogošanu;
- apmaksu tikai par izmantotajiem resursiem.

Mākoņdatošanas bāzētos pakalpojumus var iedalīt trīs līmeņos:

1. Programmatūra kā pakalpojums – ļauj tā saņēmējam lietot kādu no teiku programmatūras risinājumu, neiegādājoties to, bet nomājot pakalpojuma sniedzēja resursus, piemēram, *Microsoft Dynamics*, *Microsoft SharePoint*, *Microsoft Exchange* u.c. Fiziski risinājums ir izvietots uz pakalpojuma sniedzēja datu nesējiem un caur interneta pieslēgumu pieejams lietotājiem.
2. Infrastruktūra kā pakalpojums:
  - nodrošina iespēju izmantot pakalpojuma sniedzēja IT infrastruktūru (datortehnika, kura ietver virtuālos un fiziskos serverus). Klientam nav jādomā par papildus datortehnikas iegādi, tās uzturēšanu, veikspējas nodrošināšanu, pieaugot slodzei u.c. saistītām lietām, kurās būtu jārisina tradicionālajos risinājumos;
  - iespēja izmantot tehnoloģijas, lai piekļūtu IaaS.
3. Vide kā pakalpojums – tiek nodrošināta gan infrastruktūra, gan izstrādes riki un vide (piemēram, *Oracle APEX*, u.c.), lai klienti varētu paši izstrādāt savas lietojumprogrammas.

Mākoņdatošana sniedz vairākus tehniskus un ekonomiskus ieguvumus. Tehniskās priekšrocības ir izmantot mākoņdatošanas apstrādes jaudu, lai veiktu darbus, kurus nevar paveikt ar tradicionālās programmatūras palidzību. Piemēram, lietotāji var veikt meklēšanas pieprasījumus liela apjoma datu kopā, ko praktiski uz personālajiem datoriem izdarīt nav iespējams. Viena no lielākajām priekšrocībām ir tāda, ka lietotājs vairs nav piesaistīts pie vienreiz iegādātās programmatūras lietošanas vai speciālās programmatūras versiju iegādes ierobežotam datoru skaitam. Jebkura ierīce, kurai ir piekļuve pie interneta savienojuma, varēs strādāt ar mākonī bāzētu lietojumprogrammatūru. Neatkarīgi no ierīces, samazinās uzturēšanas problēmas. Lietotājiem atkritīs izmaksas par datu uzglabāšanas apjomu, savienojamību un citiem uzdevumiem. Mākoņdatošanas infrastruktūra ļauj uzņēmējiem efektīvāk izmantot datortehnikas un programmatūras investīcijas, paaugstina rentabilitāti, uzlabojot resursu izmantošanas efektivitāti. Apvienojot resursus lielos mākoņos, samazinās vienas resursu vienības izmaksas. Resursi tiek paterēti tikai nepieciešamajā apjomā. Mākoņdatošana īpaši izdevīga MMU (mazie un mikro uzņēmumi), netērējot naudu uz iekšējiem resursiem un tehniskajam aprīkumam (Qureshi un Kamal 2011).

Izmantojot mākoņdatošanas pakalpojumus, uzņēmumi iegūst sekojošas priekšrocības attiecīgi pakalpojuma līmenim:

- nelielas investīcijas – nav nepieciešama infrastruktūra un aparātūras nodrošinājums;
- nav nepieciešama aparātūras, programmatūras instalēšana, konfigurēšana, administrešana un uzturēšana;
- nav nepieciešama ieviešana, jo programmatūra ir gatava darbam;
- samaksa ir atbilstoši patērētajiem resursiem, nevis lielas un milzīgas sākotnējās investīcijas aparātūrā, programmatūrā;
- piekļuve no jebkuras vietas, kur pieejams interneta pieslēgums;
- ātra ieviešana un elastīga lietošana;
- augsta datu drošība – centralizēta datu aizsardzība;
- automātiski sistēmas versiju atjauninājumi;
- nav tēriņu infrastruktūras nodrošinājumiem;
- sistēmas viegla pielāgošana individualajām vajadzībām.

Ienākuma no investīcijām IT prognozēšana

Lai noteiktu, vai mākoņrisinajumi ir ieteicami uzņēmumam vai nē, jābalsta šīs prognozes uz ROI aprēķina. ROI ir lidzeklis efektivitātes novērtēšanai jebkuram uzņēmumam. Lai aprēķinātu ROI, ir nepieciešams noteikt izmaksas, kas iegulditas projektā un izmaksu ietaupījumu, kas izveidosies pēc ieviešanas. Lai aprēķinātu ROI mākoņrisinājumos, ir jānoskaidro, kas veidos izmaksu ietaupījumu un kas sastada sākotnējās izmaksas (Misra un Mondal 2010).

Klasiskā informācijas tehnoloģiju ieviešanas gadījumā, t.i., kad sistēma tiek izstrādāta no jauna:

$$\text{ROI} = \frac{\frac{(\text{Sākotnējās izmaksas} - \text{Beigu izmaksas})}{\text{Investīcijas}}}{\frac{\text{Izmaksu ietaupījums}}{\text{Investīcijas}}} \quad (1)$$

kur:

- sākotnējās izmaksas ir biznesa izmaksas pirms IT ieviešanas;
- beigu izmaksas ir biznesa izmaksas pēc IT ieviešanas;
- investīcijas ir IT projekta izstrādes un ieviešanas izmaksas.

Savukārt ieviešot mākoņrisinājumu, uzņēmumam var būt divi varianti. Pirmais ir izvietot jau esošās sistēmas mākonī, noslēdzot vienkāršu servisa līgumu ar noteiktu mēneša vai gada maksu. Šajā gadījumā investīcijas ir tuvu nullei. Otrs risinājums ir tad, ja uzņēmumam nav nepieciešamās informācijas sistēmas, un tas sistēmu nevis izstrādā, bet pērk kopā ar mākoņa servisu, kas nodrošina nepieciešamo funkcionalitāti. Ari šajā

gadījumā noslēdz vienkāršu servisa līgumu ar noteiktu mēneša vai gada maksu, un investīcijas ir tuvu nullei. Šajā situācijā:

$$\text{ROI} = \frac{\text{Peļņas pieaugums} + \text{Izmaksu samazinājums} - \text{Mākoņa izmaksas}}{\text{Mākoņa izmaksas}} \quad (2)$$

kur:

- peļņas pieaugums veidojas no veiksmīgākas biznesa funkcionēšanas;
- izmaksu samazinājums veidojas no paša uzņēmuma IT resursu atbrīvošanas, nomājot tos mākoņi;
- mākoņa izmaksas ir mākoņa servisu nomas izmaksas (Misra un Mondal 2010).

Raksta autori apraksta metodiku, t.i., kas būtu jadara, lai aprēķinātu ROI. Savukārt pētījuma metodoloģija balstās uz izvirzīto hipotēzi, ka ieguldījumi informācijas tehnoloģijās ir ekonomiski efektīvi Latvijas reģionu uzņēmumiem, jo palielina to ienākumus. Tas arī nosaka pētījuma mērķa nepieciešamību. Pielietojot formulas (1,2) ROI aprēķināšanai, par piemēru tika ņemti mākoņrisinājumi kā viena tehnoloģija, ko var pielietot Latvijas reģionu uzņēmumi savas konkurētspējas un peļņas palielināšanai.

Šī pētījuma autori turpina darbu pie metodoloģijas ROI aprēķināšanai gan informācijas sistēmu izstrādes gadījumiem, gan Informācijas sistēmu nomas gadījumiem, kā tas ir mākoņrisinājuma gadījumā. Turpmākajos autoru pētījumos, nosakot tehnoloģiju ieviešanas ekonomisko efektivitāti reģionu uzņēmumos tiks apskatītas tiešas un netiešas izmaksas IT. Tiešas izmaksas ir, lai varētu palielināt datortehnikas jaudu, konsultāciju atbalsts, iekārtu inženieri, tīkla aparatūra un programmatūra, nolietojuma izmaksas u.c., apmācības izmaksas, uzturēšanas izmaksas, tīklu drošības nodrošināšana (Pressman 2005).

Bibliogrāfija

Ivasčenko N.S. (2005) *Uzņēmuma konkurētspēja: definīcija un novērtējuma pamatlautājumi. Starptautiskas zinātniskās konferences "Tautsaimniecības un uzņēmējdarbības attīstības problēmas" zinātniskie raksti*, Rīga: RTU izdevniecība, 140.–150. Lpp.

Gaile-Sarkane E. (2005) *Par marketinga informācijas ekonomisko nozīmi e-koercijā. Starptautiskas zinātniskās konferences "Tautsaimniecības un uzņēmējdarbības attīstības problēmas" zinātniskie raksti*, Rīga: RTU izdevniecība, 121.–130. Lpp.

Kočetkovs J. (2005) *Latvijas konkurētspējas problēma globalizācijas laikmetā. Starptautiskas zinātniskās konferences "Tautsaimniecības un uzņēmējdarbības*

- attīstības problēmas” zinātniskie raksti.* Rīga: RTU izdevniecība, 206.–213. Lpp.
- Pressman Roger S. (2005) *Software Engineering. A practitioner’s approach.* Sixth edition. McGraw-Hill, Pp. 675–704.
- Qureshi S., Kamal M. (2011) *Role of Cloud Computing Interventions for Micro-Enterprise Growth: Implications for Global Development,* Proceedings of the Fourth Annual SIG GlobDev Workshop, China., Pp. 25.
- Misra S.C., Mondal A. (2010) *Identification of of a company’ ssuitability for the adoption of cloud computing and modeling its corresponding Return on Investment. Mathematical and Computer Modelling.* Doi:10.1016/j.mcm.2010.03.037., Pp. 504–521.

Introduction of Information in Latvia’s Enterprises Tehnologies for the Forecast of Economic Efficiency

Summary

The research is devoted to the introduction of information technologies in regional enterprises of Latvia and to the estimation methodology of caused economic efficiency. The problem is characterized by the requirements to invest in information technologies predicted by the development of the information society and the current economic situation in Latvian regional companies. At the same time, there is no methodology for the estimation of the economic efficiency of such investments.

The paper deals with investment calculation and the estimation of various technological targets. Different classes of tasks are considered: the development of information systems for a company’s internal and external communications; domain-specific process control and the development and operation of corporate management systems; the use of cloud techniques for general and domain-specific IT solutions. The article describes the investment volume estimation methods for the different technological solutions. The estimation of required investment volume is only half of the study purpose. The other half is the estimation of the return on investment (ROI).

Key words: ROI, IT, economic efficiency of the introduction of technologies.

Ilona Kuņicka (Latvija)

EKONOMISKĀS IZAUGSMES TENDENCES LATVIJĀ

Jebkuras valsts ekonomikas attīstība norit cikliski, periodiski mainoties tās izaugsmes un krituma posmiem, arī Latvijas ekonomika attīstās šādā veidā. Ekonomiskās izaugsmes stabilitāte ilgtspēja ir atkarīga no vairākiem faktoriem, bet kā svarīgākos jāatzīmē: dabas resursi (to daudzums, struktūra), darbaspēka resursi (to daudzums, struktūra, mobilitātes limenis, kvalitāte), kapitālresursi (to struktūra, efektīva izmantošana, daudzums), kas kopumā arī nodrošina valsts ekonomisko izaugsmi. Viens no rādītājiem ir iekšzemes kopprodukts (IKP) un IKP nozaru struktūra, jo tā analize ļauj novērtēt saimnieciskās darbības racionalitāti un ilgtspēju. Analizējot Latvijas ekonomikas izaugsmi ES kontekstā, var secināt, ka tā bijusi neilgtspējīga un galvenokārt balstījās uz ES iekšzemes tirgu, kas nav racionāli vispārējas globalizacijas apstākļos. Bez tam tautsaimniecības struktūru pamatā veido pakalpojumu sektora nozares, nevis ražojošās un pārstrādes nozares.

Atslēgas vārdi: iekšzemes kopprodukts, ekonomiskā izaugsme, ekonomikas cikliskās svārstības.

Jebkuras valsts svarīgākais makroekonomikas mērķis ir ekonomiskā izaugsme, kas ir jānodrošina ilgtermiņā. Pēdējo divdesmit gadu laikā Latvijas ekonomiskajā attīstībā ir vērojamas būtiskas izmaiņas, kurus galvenokārt ir saistītas ar strukturālām izmaiņām valstī.

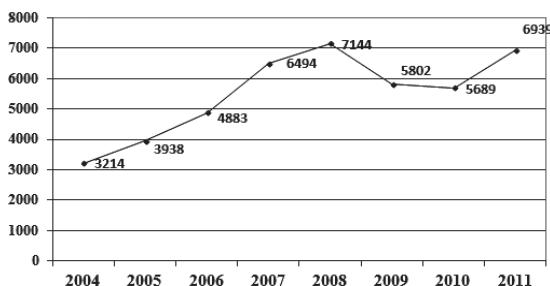
Parasti ekonomikā tiek analizēti ekonomiskās izaugsmes tempi ilgtermiņā – 10 vai 20 gadu periodā, tādejādi nosakot kāpumus un kritumus, kurus ietekmē dažādi faktori. Ekonomiskā izaugsme ir galapreču un pakalpojumu sniegšanas apjoma palielināšanas temps ilgstošā laika periodā, tās gala mērķis ir patēriņa un labklājības pieaugums.

Tirdzniecības neatņemama pazīme ir tās attīstības cikliskums. Tā ir arī nopietna problēma, jo produkcijas izlaidei, nodarbinātībai un citiem ekonomikas rādītājiem ir tendence svārstīties, vienā laika periodā tie var pieaugt, bet citā – samazināties. Šīs svārstības var pastiprināt starptautiska mēroga ekonomiskie cikli, kuri savijas ar nacionālajiem lietisķās aktivitātes cikliem. Latvija ir jauna tirdzniecības ekonomikas valsts un ar lietisķo ciklu teorijas principiem praksē pirmo reizi nopietni saskārās 2008. gadā.

Mūsdienās nav tādu valstu, kā arī ekonomisko sistēmu, kurās nav pakļautas ekonomikas cikliskajām svārstībām. Būtiskas ekonomiskās svārstības, kas skāra visu pasaules ekonomiku pēc relatīvi augstiem ekonomiskās attīstības tempiem, neraugoties uz vairākkārtējiem centieniem

tos kontrolēt, rada interesi par ekonomisko ciklu teoriju (Bormotov, 2010). Terms “ekonomiskais cikls” attiecas uz ekonomiskajām svārstībām ražošanā vai saimnieciskajā darbībā vairāku mēnešu vai gadu garumā. Šis svārstības arī veido ilgtermiņa izaugsmes tendenci, tāču starp periodiem ir vērojamas salīdzinoši straujas ekonomiskās izaugsmes un stagnācijas vai lejupslīdes periodu pazīmes (Sullivan, Sheffrin, 2006).

Pats svarīgākais radītājs, kas atspoguļo ekonomisko izaugsmi, ir iekšzemes kopprodukts. Kā redzams 1. attēlā, Latvijā laika posmā no 2004. līdz 2011. gadam iekšzemes kopprodukta dinamika ir bijusi svārstīga.

1. attēls. IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā 2004. – 2011. gadā (Ls)

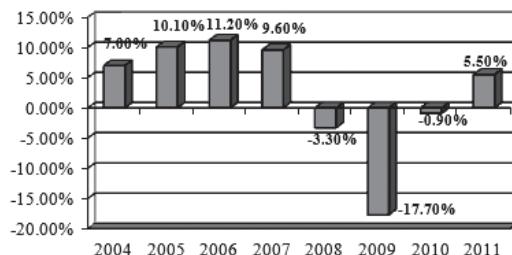
Avots: autores veidots pēc: Iekšzemes kopprodukta.

Analizējot IKP dinamiku, var secināt, ka strauja ekonomiskā izaugsme Latvijā ir atzīmējama līdz 2008. gadam, kad IKP pieauga līdz 7144 Ls uz vienu iedzīvotāju jeb 2,2 reizes, salīdzinot ar 2004. gadu. 2009. gadā Latvijā bija vērojama ekonomiskā lejupslīde, jo 2009. gadā IKP samazinājās, tāču 2011. gadā tas pieauga līdz 6939 Ls uz vienu iedzīvotāju (skat. 1. attēlu).

Analizējot ekonomiskās izaugsmes tempus valstī no 2000. līdz 2008. gadam, var atzīmēt strauju ekonomiskās izaugsmes tempu līdz 2008. gadam. Valstī strauji pieauga nodarbinātības un ienākumu līmenis, kā arī darba ražīgums, savukārt strauju ekonomikas izaugsmi veicināja arī brīva kapitāla plūsma, kas deva iespēju arvien palielināt kreditu izsniegšanu galvenokārt patēriņam. Tas sekmēja kopējā pieprasījuma pieaugumu un ekonomikas “pārkāšanu”. Mazāka nozīme ekonomiskajā izaugsmē bija eksporta palielinājumam. Straujās ekonomiskās izaugsmes pamatā bija Latvijas iestāšanās ES 2004. gadā, jo pavērās plašas iespējas brīvai preču, pakalpojumu un darbaspēka kustībai, bet ES struktūrfondu līdzekļu izmantošana veicināja ārvalstu privāto finanšu resursu strauju ieplūšanu valstī, investoru uzticību un sekmēja strauju ekonomikas izaugsmi.

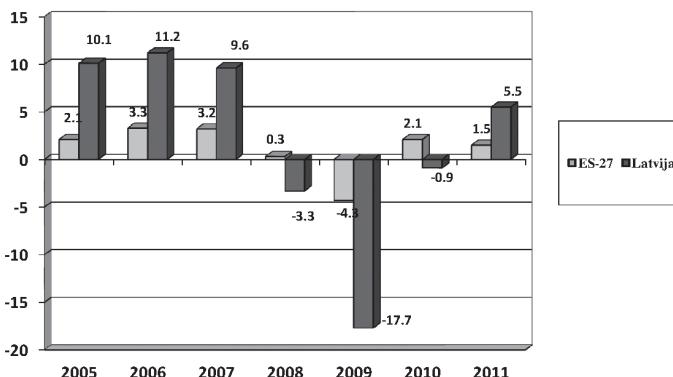
Taču 2008. gadā jau bija vērojama pretējā parādība ekonomikā – sākās ekonomikas lejupslīde – iekšzemes kopprodukta apjoms 2008. gadā, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, samazinājās par 14% (skat. 2. attēlu).

Mūsdienās globalizācijas ietekme uz valsts ekonomisko izaugsmi ir būtiska. Latvijā IKP straujo samazinājumu no 2008. gada ietekmēja arī ekonomiskās izaugsmes kritums ES–27 valstu grupā. Pasaules krize saasināja Latvijā ekonomisko lejupslīdi – strauji samazinājās ražošanas apjomi, kopējais pieprasījums pēc precēm un pakalpojumiem, tādejādi starptautiskā mēroga ekonomisko ciklu svārstību rezultātā iekszemē ekonomiskās aktivitātes cikls sasniedza zemāko punktu. Taču jāatzīmē, ka krizes gados Latvijā veiktās reformas nodrošināja IKP pieaugumu 2010. un 2011. gadā (skat. 3. attēlu).

2. attēls. IKP attīstības tempis Latvijā 2004.–2011. g.
(% pret iepriekšējo gadu)

Avots: autore veidots pēc: Iekšzemes kopprodukta indeksi.

3. attēls. IKP Latvijā un ES–27 2005.–2011. gadā (%)

Avots: autore veidots pēc: Iekšzemes kopprodukta indeksi.

Ekonomikas nevienmērīgo attīstību ietekmē ekonomiskās attīstības ciklu teorija. Tāpēc var viennozīmīgi apgalvot, ka ekonomikas attīstība jebkurā valstī norit cikliski, periodiski mainoties uzplaukuma un krituma posmiem. Mūsdienās plaši tiek apskatīta šī teorija – dažādās valstis, institūcijās analizē, kā mazināt ekonomisko ciklu svārstību ietekmi uz valsts ekonomiku. Lai izskaidrotu ciklu attīstību, ekonomisti min dažādus iemeslus, jo ekonomiskie cikli atšķiras ne tikai pēc to ilguma, bet arī pēc intensitātes, kā arī ekonomiskās krizes atsevišķās valstis “atbalsojas” arī citās valstis, jo nacionālā ekonomika neatrodas izolācijā. Preču, pakalpojumu un arī finanšu tirgi ir internacionāli, jo tos veido transnacionālas un daudz-nacionālas firmas. Līdz ar to ekonomiskajiem cikliem piemīt tendence it kā pārvietoties no vienas valsts uz citu. Ekonomikas cikliskā attīstība tiek novērota, sākot ar 19. gadsimta pirmo pusī, un līdz ar to ir pamats to uzskatit par objektīvu un likumsakarīgu procesu.

Bibliogrāfija

- IKG01. Iekšzemes kopprodukts <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IK0010&ti=IK01%2E+IEK%D0ZEMES+KOPPRODUKTS&path=../DATABASE/ekfin/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Iek%F0zemes%20kopprodukts/&lang=16> (2013.01.20.)
- Iekšzemes kopprodukts Latvijas statistiskajos reģionos, republikas pilsētās un rajonos <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IK0020&ti=IK02%2E+IEK%D0ZEMES+KOPPRODUKTS+LATVIJAS+STATISTISKAJOS+RE%CCIONOS%2C+REPUBLIKAS+PILS%C7T%C2S+UN++RAJONOS&path=../DATABASE/ekfin/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Iek%F0zemes%20kopprodukts/&lang=16> (2013.01.20.)
- NBG03. Iedzīvotāji pēc ekonomiskās aktivitātes statistiskajos reģionos <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=NBG0030&ti=NBG03%2E+IEDZ%C2EVOT%C2JI+P%C7C+EKONOMISK%C2S+AKTIVIT%C2TES+STATISTISKAJOS+RE%CCIONOS&path=../DATABASE/Iedzsoc/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Nodarbin%E2t%EEba/&lang=16> (2013.01.20.)
- IKG03. Iekšzemes kopprodukta indeksi (2000. g. salidzināmajās cenās) <http://data.csb.gov.lv/Dialog/varval.asp?ma=IK0030&ti=IKG03%2E+IEK%D0ZEMES+KOPPRODUKTA+INDEKSI+%282000%2Eg%2E+sal%EEdzin%E2maj%E2s+cen%E2s%29&path=../DATABASE/ekfin/Ikgad%E7jie%20statistikas%20dati/Iek%F0zemes%20kopprodukts/&lang=16> (2013.01.20)
- “Economic trends affecting small and home-based businesses” <http://www.ces.ncsu.edu/resources/economics/cd45/> (2013.01.20)
- Economic cycles: historical evidence, classification and explication (Bormotov, Michael (2010)) <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/19660/> (2013.01.20)

Tendencies of Economic Development in Latvia

Summary

In general, the reforms carried out in Latvia and its integration into the European Union have positively influenced the economic growth of the country, but under the influence of the world's economic crisis, the economic recession began also in Latvia. The article considers this problem in Latvia in the period 2004–2010.

Key words: gross domestic product, economic growth, recurrent economic fluctuations.

Jelena Lonska (Latvija)

IEKŠZEMES KOPPRODUKTA RĀDĪTĀJA NOZĪME TERITORIJAS ATTĪSTĪBAS NOVĒRTĒŠANĀ

Iekšzemes kopprodukts (IKP) ir valstu visvairāk izmantotais novērtēšanas instruments, lai noteiktu sabiedrības dzives līmeni. IKP kā novērtēšanas instrumentu ieviesa pagājušajā gadsimtā ASV Lielās depresijas laikā. Lēmumu pieņēmējiem tas ir nozīmīgākais līdzeklis, kas ļauj novērtēt tautsaimniecisko darbību un rezultātus. Tā pamatā ir starptautiski atzīta nacionālo kontu sistēma, kas izveidota saskaņā ar vienotu procedūru. Turklat viss tiek pārvērst斯 vienā un kopīgā vienībā – naudā. Tas arī ir skaidrojums tam, kāpēc IKP ir labs dažādu valstu salīdzināšanas instruments.

Pētījuma problēma ir tāda, ka IKP nesniedz informāciju tieši par cilvēku materiālo un subjektīvo labklājību vai par sabiedrības attīstības ilgtspēju. Pārmaiņas sabiedrībā un mūsdienu ekonomiskās attiecības būtiski atšķiras no stāvokļa pagājušā gadsimta vidū. Jo īpaši attīstītajās valstīs pastiprinās nepieciešamība novērtēt arī tādus elementus, kas nav tirgus darījumu vai oficiālu tautsaimniecisku procesu rezultāts. Daudzi minētie aspekti un vajadzības IKP nav ķemti vērā vai arī tiek ķemti vērā nepilnīgi. Šī pētījuma objekts ir IKP kā iedzīvotāju labklājības rādītājs, pētījuma mērķis un uzdevumi ir apkopot teorētisko informāciju par IKP kā indikatora tapšanas vēsturi, veikt teorētisko atziņu apkopojuši par IKP izmantošanu teritorijas attīstības līmeņa novērtēšanā, izanalizēt to pielietošanas priekšrocības, trūkumus un ierobežojumus, izdarīt secinājumus. Rakstā tiek apkopots teorētiskais materiāls par IKP kā teritorijas attīstības instrumentu, tā izveidošanas vēsturi un pielietošanas priekšrocībām un ierobežojumiem. Autores galvenie secinājumi: IKP ir svarīgs tautsaimnieciskās izaugsmes rādītājs, bet tas nav pietiekams, lai noteiktu virzību 21. gadsimta problēmātājumu risināšanā. Lai iegūtu pilnīgu priekšstatu, ir nepieciešami papildus rādītāji, kas atspoguļo teritorijas attīstību sociālajā un vides jomā.

Atslēgas vārdi: iekšzemes kopprodukts, teritorijas attīstības novērtēšana, sabiedrības labklājība.

Iekšzemes kopprodukts (IKP) ir visplašāk pazīstamais rādītājs, ko izmanto makroekonomiskās darbības novērtēšanai. Pasaulē IKP visbiežāk tiek aprēķināts pēc šādas formulas:

$$\text{IKP} = \text{privātais patēriņš} + \text{investīcijas} + \text{valsts patēriņš} + (\text{eksports} - \text{imports})$$

Laika gaitā IKP ir kļuvis par standarta rādītāju, ko izmanto politiķi un ekonomisti visā pasaulē, tas norāda uz visu saimniecisko monetāro

darbību kopējo pievienoto vērtību. Šā rādītāja pamatā ir precīza metodika, kas dod iespēju veikt salīdzinājumus noteiktā laika posmā starp valstīm un reģioniem. IKP maldinoši uzskata arī par sabiedrības kopējās attīstības un vispārēja progresu rādītāju. Neraugoties uz zināmajām IKP nepilnībām, tas ir unikāls kopējs instruments, kas pietiekami ātri reaģē uz pārmaiņām (Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 2010). IKP rādītājs apkopo lielu ekonomiskās informācijas daudzumu vienā skaitlī. Tas ir precīzs biznesa klimata barometrs. Sadalītais IKP izceļ dažādu tautsaimniecības nozaru stiprās un vājas pusēs. Tas ir viegli aprēķināms un ērti izmantojams (Haggart 2000).

IKP vēsturiskais aspekts

20. gadsimta 30.-jos gados ASV Lielās depresijas laikā valsts prezidentam Rūzveltam bija nepieciešami statistiskie dati par valsts ekonomikas stāvokli un budžeta izdevumiem, lai varētu pamatot savus mērķus izvest ASV no depresijas, kā arī paralēli viņš apsvēra iespēju par ASV iesaistīšanos Otrajā Pasaules karā. Statistiskie dati bija nepieciešami, lai nomierinātu ASV pilsoņus, kuri Lielās depresijas laikā ar bažām un rūpēm skatījās nākotnē, kā valsts ekonomika spēs nodrošināt nepieciešamos līdzekļus Otrajā Pasaules karā, kā arī saglabāt pietiekamu preču un pakalpojumu ražošanas tempu. Šim nolūkam 1930. gadā ASV Tirdzniecības Ministrija pilnvaroja krievu izcelsmes Ekonomisko pētījumu Nacionālā biroja ekonomistu, vēlāk – Nobela prēmijas laureātu, S. Kuznecu (*Simon Kuznets*) izstrādāt visaptverošu nacionālo ienākumu novērtējumu – Nacionālo Kontu Sistēmu (*the System of National Accounts*). 1937. gadā viņš prezentēja Nacionālo Kontu kopumu, kas kļuva par šodienas IKP prototipu (Bureau of Economic Analysis 2000).

Nacionālo Kontu Sistēma kļuva par galveno atbalstu ASV makroekonomiskajai analīzei, ļaujot politiķiem, ekonomistiem un biznesa sabiedrībai spriest par dažādu nodokļu, izdevumu plānu un monetārās politikas ietekmi uz ekonomiku kopumā un atsevišķi uz valsts pieprasījumu, ienākumiem, nozarēm un reģioniem (Bureau of Economic Analysis 2000).

IKP turpmākās izmantošanas nostiprināšanai ekonomikas progresu novērtēšanā pasaulē nozīmīga bija Bretonvudas konference, kura notika 1944. gadā Bretonvudā (ASV) ar mērķi panākt starptautisku vienošanos tirdzniecībā un valūtas apmaiņā. Par tās iznākumu kļuva Starptautiskā Valūtas fonda un Starptautiskās Rekonstrukcijas un Attīstības bankas nodibināšana. ASV savas ekonomiskās un politiskās ietekmes dēļ kļuva

par dominējošo valsti abās augstāk minētajās institūcijās pirmajos to pastāvēšanas gados. Rezultātā ASV dolārs, ASV ekonomika un ekonomiskā politika kļuva par *de facto* standartiem, kuriem lidzinājās arī pārējas valstis. Tādā veidā IKP kļuva par primāro instrumentu ekonomikas progresu novērtēšanai turpmāko 70 gadu laikā (Costanza, Hart, Posner, Talberth 2009).

Tomēr 20. gadsimta piecdesmitajos un sešdesmitajos gados kļuva skaidrs, ka šis indikators tomēr nav tik viennozīmīgs, jo šajā laika periodā tēsā pasaules valstis būtiski pieauga IKP apjomī, bet lielākajai šo valstu iedzīvotāju daļai dzīves apstākļi palika nemainīgi, kas nozīmēja to, ka kaut kas nav pareizi, sasaistot šo indikatoru ar teritoriālo attīstību.

“Mūsu nacionālais kopprodukts skaita gaisa piesārņojumu un cigarešu reklāmu un ātro palīdzību, lai atbrīvotu mūsu maģistrāles no avārijām. Tas skaita speciālās slēdzenes mūsu durvīm un cietumus cilvēkiem, kas to uzlauž. Tas skaita sarkankoku iznīcināšanu un mūsu dabas brīnumu haotisko zaudēšanu. Tas skaita napalmus un kodolgalviņas, un policijas bruņumašīnas, lai cīnītos ar nemieru mūsu pilsētu ielās. Toties nacionālais kopprodukts nesniedz veselību mūsu bērniem un viņu izglītības kvalitāti un prieku spēlējoties. Tajā netiek iekļauts mūsu dzejas skaistums vai mūsu laulību stiprums, mūsu publisko diskusiju gara spējas vai mūsu amatpersonu godigums. Tas nevērtē nedz mūsu prātu, nedz mācīšanās, nedz līdzjūtību un ziedošanos mūsu valstij; īsi sakot, tas vērtē visu, izņemot to, kas padara mūsu dzīvi dzīvot vērtu” (ASV politiķa Roberta F. Kenedija politiskās kampaņas runas fragments Kanzasas Universitātē 1968. gadā, autores tulkojums) (Kennedy R.F. 1968).

Savas politiskās kampaņas runas laikā R.F. Kenedijs daiļrunīgi izskaidroja IKP vājās puses un trūkumus, izmantojot to progresu novērtēšanā. No IKP un Nacionālo Kontu Sistēmas izveidošanas brīža ekonomisti, kuri ir iepazinušies ar IKP aprēķināšanas metodoloģiju, uzsver, ka IKP ir instruments tikai ekonomiskās aktivitātes vērtēšanai, bet ne ekonomiskās labklājības noteikšanai (CASSE 2009). 1934. gadā Kuznecs, kurš bija atbildīgs par IKP plašu ieviešanu ASV, brīdināja, ka šā instrumenta nepareiza pielietošana varētu izraisīt jaunprātīgu izmantošanu vai pārpratumus un centās noteikt robežas tā pielietošanas jomai (Costanza, Hart, Posner, Talberth 2009).

20. gadsimta 70-tie gadi bija “IKP gāšanas no troņa” periods, kad attīstība tika skatīta vienlīdz ar nabadzības, nevienlīdzības un bezdarba līmena samazināšanu. Tomēr, 1991. gadā līdz ar Pasaules Bankas “Ziņojuma par pasaules attīstību” iznākšanu par attīstības mērķi tika noteikta

cilvēku dzīves kvalitātes uzlabošana – sākās jauno indikatoru meklēšanas kustība “ārpus IKP”, kas nozīmē, ka reālā attīstība nevar būt izmērāma tikai ar ekonomiskiem un finanšu rādītājiem, ir jāapzina pašu cilvēku izjūtas un attieksme par savu dzīvi dotajā teritorijā (The World Bank 1991).

IKP pielietošanas ierobežojumi un trūkumi

Lai gan IKP tiek uzskatīts vairāk par pozitīvo makroekonomisko indikatoru, tas aizvien vairāk tiek uztverts kā normatīvs ekonomiskās un sociālās labklājības rādītājs. Bet IKP pats par sevi nav maldīgs rādītājs, vienkārši tas tiek nepareizi pielietots.

Ekonomisti, politiķi, zinātnieki un pētnieki atzīmē sekojošus IKP trūkumus un ierobežojumus (Hanson 1995; Lyzlov 2009; EP Reģionu komitejas ziņojuma projekts 2010):

- IKP ignorē visu, kas nav atzīts tirgū, neskatoties uz tā nozīmīgumu sabiedrības labklājības sekmēšanā. Tātad, aprēķinot IKP, netiek ņemts vērā darbs mājās, brīvprātīgo darbs un brīvais laiks – viss, kas ir ārpus naudas apgrozības tirgus.
- IKP ir rādītājs ar vidējo vērtību (piemēram, ja vienam cilvēkam ir divas automašīnas, bet otram – nav, tad vidēji katram ir pa vienai automašīnai).
- IKP neņem vērā daudzas labklājības līmeņa kvalitātes raksturlielumus (piemēram, divām valstīm ar vienādiem IKP vērtībām var būt dažādas sabiedrības izglītības līmeņa, dzīves ilguma, noziedzības līmeņa rādītāju vērtības utt.).
- IKP ignorē ASV dolāra pirktpēju dažādās valstīs (šim nolūkam IKP tiek pārrēķināts uz IKP pēc pirktpējas paritātes \$).
- IKP aprēķinā netiek ņemti vērā ļoti svarīgi sociālie aspekti, piemēram, nevienlīdzīga personisko un reģionālo ienākumu sadale un nabadzība.
- IKP nesniedz informāciju par izmaiņām preču un pakalpojumu patēriņā un sadalē sabiedrībā.
- IKP nepietiekami atspoguļo izmaksas, jo pašreiz produktu un pakalpojumu cenā netiek pilnībā iekļautas sociālās un vides izmaksas.
- IKP ignorē ārpus valsts aizņemšanās apjomus (aizņemšanās uz laiku paaugstina IKP līmeni, bet aizņēmuma atmaksāšana kļūst par pieaugošu nastu nacionālajai ekonomikai).
- IKP ņem vērā ekonomiskās izaugsmes negatīvās sekas un vidi ietekmējošus faktorus (resursu samazināšanās, CO₂ emisijas, piesārņojošu izstrādājumu ietekme, ūdens kvalitāte, apkārtējās vides piesārņojums, trokšņainība, gāzes piesārņojums utt.).

- IKP aprēķinā kā ienākumi tiek ietverti naturālo dabas resursu izlieojums, pārstrāde un patēriņš, rezultātā – jo vairāk tiek izlietoti valsts resursi, jo lielāks ir IKP (notiek valsts dabas kapitāla samazinājums).
- IKP ir iekļautas vairākas darbības, kas saistītas ar iedzīvotāju labklājības līmeņa pazemināšanos (piemēram, augstas transporta izmaksas satiksmes plūsmas pārslogotības dēļ).
- IKP aprēķinā tiek ietvertas dabas katastrofu likvidēšanas un noziegumu apkarošanas izmaksas (piemēram, īpašuma apsardze un apdrošināšana, policijas darba izmaksas, medicīniskās izmaksas), kā arī laulības šķiršanas izmaksas.
- IKP aprēķinā netiek iekļautas ēnu ekonomikas darbības dati (nelegālā nodarbinātība, nelegālā tirdzniecība un ražošana).
- IKP nesniedz informāciju par sabiedrības dzīves kvalitāti un labklājības limeni, kas, kā liecina pasaules prakse, pieaug lēnāk nekā IKP.

Šie augstāk minētie piemēri apliecina, ka IKP kā teritorijas attīstības novērtēšanas instruments nav pilnīgs.

Attīstības paradigmas maiņa: nepieciešamība pēc jauniem rādītājiem

2009. gada augustā Eiropas Komisija publicēja nozīmīgu paziņojumu “IKP un ne tikai. Progresa novērtējums mainīgā pasaulē”, kurā ir atzinusi vajadzību papildināt IKP ar vides un sociālajiem rādītājiem (IKP un ne tikai... 2009).

2009. gada septembrī tika publicēts “Saimnieciskās darbības un sociālā progresu noteikšanas komisijas ziņojums” (plašāk pazīstams kā “Stiglitz-Sen-Fitoussi” komisijas ziņojums), kurā tika identificētas IKP kā ekonomiskās attīstības un sociālā progresu rādītāja lietošanas robežas. Komisija ir atzinusi, ka IKP ir saimnieciskās darbības pamatrādītājs, bet tas ir nepietiekams sabiedrības labklājības novērtēšanā, un ir pienācis laiks novirzīt akcentu no ekonomiskās ražošanas izmērīšanas uz cilvēku labklājības novērtēšanu. Tas nenozīmē no IKP kā ražošanas rādītāja atteikšanās, bet norāda uz to, ka ir nepieciešams izveidot statistisko sistēmu, kura papildinātu tirgus darbības rādītājus ar cilvēku labklājības un ilgtspējīgas attīstības rādītājiem. Ziņojumā tika sniegti 12 ieteikumi, kas ļautu izstrādāt mērišanas instrumentus, kuri atklātu sociālo, materiālo un nemateriālo labklājību visā tās daudzveidībā. Šeit ir jāapiemin, ka viens no ieteikumiem ir attiecībā uz sabiedrības *subjektīvās* labklājības izmērīšanu: subjektīvās labklājības rādītāji sniedz pamatinformāciju par cilvēku dzīves kvalitāti, tāpēc statistikas institūcijām savos pētījumos ir jāie-

kļauj jautājumi, kas aptver subjektīvo cilvēku dzīves novērtēšanu, viņu hedonisko pieredzi un prioritātes (Stiglitz, Sen, Fitoussi 2009).

Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja savā atzinumā par tematu “IKP un ne tikai. Pilsoniskās sabiedrības līdzdalība papildu rādītāju izvēlē” uzskata, ka pēdējā laikā populārāks kļūst jautājums par nepieciešamību ieviest jaunus rādītājus, kas ietver vairāk, nekā tikai ekonomiku un atspoguļo arī sociālos un ekoloģiskos aspektus. Vairs nepietiek ar ekonomikas izaugsmi vien. Ir jāmaina attīstības pamatparadigma uz tādu, kas nosaka, ka attīstības pamats ir sabiedrības labklājība un progress. Ekonomikas izaugsmes jēdzienu papildina *progresu* jēdziens. Tas ir daudz plašāks un daudz kompleksāks jēdziens (Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komiteja 2012).

Pētījumos par sabiedrības progresu norādits, ka to pamatā virza divas sistēmas: cilvēku sistēma un ekosistēma. Šīs divas sistēmas cieši saista divas saiknes: vides resursu pārvaldība un ekosistēmas pakalpojumi. Šajā kontekstā dominējošs faktors ir cilvēku labklājība (kā to izjūt gan atsevišķi indivīdi, gan sabiedrība kopumā), un tā ir sabiedrības progresu pamatlēķis. Cilvēku labklājību sekmē trīs jomas: ekonomika, kultūra un pārvaldība. Sabiedrības progress ir cilvēku labklājības un ekosistēmas stāvokļa uzlabošanās (Hall, Giovanini, Morrone, Ranuzzi 2010).

Arī Latvijā, novērtējot teritorijas attīstības līmeni ar Teritorijas attīstības līmeņa (TALI) un Teritorijas attīstības līmeņa izmaiņu indeksu (TALII) palīdzību, uzsvars tiek likts tieši uz ekonomisko rādītāju izmantošanu, piemēram, IKP rādītājam ir 30% īpatsvars šo indeksu aprēķināšanas metodoloģijā (jeb svars 0,3 no 1,0) – vislielākais pārējo 4 (8) indikatoru vidū (Vilka u.c. 2012).

Raksta autore saskata vairākas nepilnības, izmantojot IKP indikatoru Latvijas teritorijas attīstības līmeņa novērtēšanā: pirmkārt, joprojām nepamatoti liels uzsvars tiek likts tieši uz IKP rādītāja vērtībām, kas, kā jau tika minēts raksta teorētiskajā pamatojumā, nebūt nav tas objektīvākais rādītājs, kas dotu skaidru priekšstatu tieši par iedzīvotāju materiālo labklājību. Autore uzskata, ka:

1. pamatošāk TALI/TALII aprēķināšanā būtu izmantot tādu ekonomisko rādītāju kā, piemēram, mājsaimniecību patēriņa izdevumi uz 1 mājsaimniecības locekli, jo šīs rādītājs parāda iedzīvotāju pirkspēju un viņu reālo materiālo stāvokli.
2. TALI un TALII aprēķināšanai Latvijas statistiskajos reģionos tiek izmantotas IKP vērtības ar datu aizkavējumu no 24 līdz pat 35 mēnešiem, tādēļ tā izmantošana ir visai problemātiska, un padara indeksu

- aprēķināšanas laikā iegūtos rezultātus par neinformatīviem un neobjektīviem.
3. Latvijai vajadzētu sekot pasaulē plaši izplatītai praksei un teritorijas attīstības aprēķināšanā ņemt vērā arī iedzīvotāju subjektīvo vērtējumu un attieksmi par dzīvi konkrētajā teritorijā, kas padarītu iegūtos rezultātus par reālākiem un daudzpusīgākiem.

Secinājumi

Apkopojoj augstāk minēto informāciju, var secināt, ka līdz ar izmaiņām sabiedrības uztverē par attīstību, populārāks kļūst jautājums par nepieciešamību līdzās IKP ieviest jaunus rādītājus, kas ietver vairāk nekā tikai ekonomiku un atspoguļo arī sociālos un vides aspektus. IKP ir svarīgs tautsaimnieciskās izaugsmes rādītājs, bet tas nav pietiekams, lai noteiktu virzību 21. gadsimta problēmātājumu risināšanā. IKP pieaugums liecina par kopīgajām pūlēm nopelnīt naudu, neatkarīgi no tā, vai tiek ražoti noderīgi produkti un pakalpojumi, vai arī tie ir videi un cilvēkiem kaitīgi. Tātad IKP ir labs līdzeklis tad, kad jānovērtē tautsaimnieciskais sniegums, bet nepastāv tieša saikne starp tautsaimniecisko izaugsmi un progresīvu virzību citās sabiedrības dzīves jomās. Lai iegūtu pilnīgu priekšstatu, nepieciešami arī rādītāji, kas atspoguļotu attīstību sociālajā un vides jomā.

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā
«Atbalsts Daugavpils Universitātes doktora studiju īstenošanai»
Vienošanās Nr. 2009/0140/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/015

Bibliogrāfija

Bureau of Economic Analysis (2000) “GDP: One of the Great Inventions of the 20th Century”. Bureau of Economic Analysis: Survey of Current Business, January 2000. Pieejams: <http://www.bea.gov/scb/pdf/BEAWIDE/2000/0100od.pdf> (skat. 23.09.2012.)

Costanza R., Hart M., Posner S., Talberth J. (2009) “Beyond GDP: The Need for New Measures of Progress”. The Pardee Papers/ No. 4/ January 2009. Boston University The Frederick S. Pardee Center for the Study of the Longer-Range Future. Pieejams: <http://www.bu.edu/pardee/files/documents/PP-004-GDP.pdf> (skat. 23.09.2012.)

Eiropas Ekonomikas un socialo lietu komiteja (2012) Atzinums par tematu “IKP un ne tikai. Pilsoniskas sabiedrības līdzdalība papildu radītaju izvele”

2012. gada 14. marta. (In Latvian) Pieejams: http://www.toad.eesc.europa.eu/ViewDoc.aspx?doc=ces%5Ceco%5Ceco301%5CLV%5CCES76-2012_FIN_AS_LV.doc&docid=2832554 (skat. 23.09.2012.)
- Eiropas Parlamenta Regionu komiteja (2010) Zinojuma projekts “*IKP un ne tikai: progresa novertejums*” 5. un 6. oktobri 2010. gada. (In Latvian) Pieejams: https://bvstoad.cor.europa.eu/ViewDoc.aspx?doc=cdr%5Cenvev%5Cdossiers%5Cenve-v-002%5CLV%5CCDR163-2010_REV1_PAC_LV.doc&docid=2709928 (skat. 23.09.2012.)
- Haggart B. (2000) “*The Gross Domestic Product and Alternative Economic and Social Indicators*”. Government of Canada Publications, 1 December 2000. Pieejams: <http://publications.gc.ca/Collection-R/LoPBdP/BP/prb0022-e.htm> (skat. 23.09.2012.)
- Hall J., Giovannini E., Morrone A., Ranuzzi G. (2010) “*A Framework to Measure the Progress of Societies*”. Statistics Directorate. Working paper Nr. 34. Pieejams: [http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?cote=std/doc\(2010\)5&docLanguage=En](http://search.oecd.org/officialdocuments/displaydocumentpdf/?cote=std/doc(2010)5&docLanguage=En) (skat. 23.09.2012.)
- Hanson J. (1995) “*What is wrong with the GDP?*” Pieejams: <http://www.hartford-hwp.com/archives/45/016.html> (skat. 23.09.2012.)
- “*IKP un ne tikai: progresa novertejums mainīga pasaule*” (2009). Eiropas kopienu komisijas pazinojums padomei un Eiropas parlamentam. 2009. gada 20. augusta. (In Latvian) Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0433:FIN:LV:PDF> (skat. 23.09.2012.)
- Kennedy R.F. (1968) Speech at University of Kansas, March 18, 1968. Pieejams: <http://www.jfklibrary.org/Research/Ready-Reference/RFK-Speeches/Remarks-of-Robert-F-Kennedy-at-the-University-of-Kansas-March-18-1968.aspx> (skat. 23.09.2012.)
- Lyzlov D.V. (2009) “*Preimuschestva I nedostatki VVP kak pokazatelja socialno-ekonomiceskogo razvitiija strani*”. Mirovaja ekonomika. Rossijskij vneshe-ekonomiceskij vestnik № 2 (Fevalj) 2009, str. 32–40. (In Russian) Pieejams: [http://www.vavt.ru/journal/id/2D5BBD/\\$File/32-40.pdf](http://www.vavt.ru/journal/id/2D5BBD/$File/32-40.pdf) (skat. 23.09.2012.)
- Stiglitz J.E., Sen A., Fitoussi J.P. (2009) “*Report by the Commission on the Measurement of Economic Performance and Social Progress*”. Pieejams: http://www.stiglitz-sen-fitoussi.fr/documents/rapport_anglais.pdf (skat. 23.09.2012.)
- Vilka I., Puzulis A., Beikule A., u.c. (2012) “*Regionu attīstiba Latvija 2011*”. Vides aizsardzības un regionalas attīstības ministrija, Valsts regionalas attīstības agentura, 2012.
- The World Bank (1991) “*World Development Report 1991: The Challenge of Development*”. Oxford University Press. Pieejams: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/IW3P/IB/1998/11/17/00009265_3981005112648/Rendered/PDF/multi0page.pdf (skat. 23.09.2012.)

Importance of the Gross Domestic Product in the Evaluation of the Territorial Development

Summary

Gross domestic product (GDP) is currently the most widely used assessment tool by the government to determine the state of society. Gross domestic product as a measurement tool was introduced in the last century after the US Great Depression and subsequent Second World War. It is the most important tool for decision-makers to assess the economic performance and its results. It is based on an internationally recognized system of national accounts, which is set up in a single procedure. Moreover, everything is converted into a single unit – money. It is also an explanation why GDP is a good tool for comparing different countries. Over time, GDP has become a standard indicator used by politicians and economists around the world as it refers to the total added value of all economic and monetary activities. This indicator is based on a clear methodology that provides an opportunity to perform comparisons over a period, among countries and regions. GDP is in a misleading way considered to be an indicator for measuring the overall development of society and progress. However, GDP is not a misleading indicator itself, it is just applied in an incorrect way.

GDP does not provide information directly about people's material and subjective well-being or sustainable development of society. Current changes in society and current economic relations fundamentally differ from the situation observed in the middle of the last century. In particular, in developed countries, there is the need for measuring such elements that are not a result of market transactions or formal economic processes. Many of the mentioned aspects and needs of the GDP are not taken into consideration, or are taken into account incompletely. So it can be concluded that together with the changes in public perception regarding the development, the most topical issue raised becomes the question about the need to introduce new indicators apart from GDP, which include more than just the economy, but also reflect the social and environmental aspects.

Also in Latvia, calculating the level of territorial development there should be a shift in the emphasis from GDP ratio data usage of territorial development indicators, and it is significant to focus more on the socio-economic indicators that could realistically and clearly reflect people's material and subjective well-being. It should be understood that GDP is an important indicator of economic growth, but it is not sufficient to determine the direction of solution of the issues arising in the 21st century addressed.

Key words: Gross Domestic Product, evaluation of territorial development, society's well-being.

Edgars Letinskis, Andris Ozols, Elena Ozola (Latvia)

BUSINESS INCUBATORS WITHIN THE NATIONAL INNOVATION SYSTEM OF LATVIA

The first 11 business incubators were established in Latvia in 2007–2008 under the Support Program for Business Incubators of the Ministry of Economy and with financial support of the European Regional Development Fund, administered by Latvian Investment and Development Agency (LIAA). The planned total funding of business incubators from 2009 to 2013 is 20.2 million LVL. The aim of the article is to study the important features of Latvian business incubators and their involvement into the national system of innovation development.

It has been found that: 1) there is no reliable method of estimating the effectiveness of business incubators in Latvia. The main indicator is the number of running new businesses/projects regardless to their future survival and development. 2) The positioning of business incubators in the market is incorrect. Most entrepreneurs perceive the incubators as a source of direct funding and ignore advisory support. 3) Economic and business literacy of entrepreneurs is low, they underestimate knowledge, are reluctant to study business and administration. The situation could be remedied by including the Latvian business incubators into the Triple Helix model of university-industry-government interaction worked out by H. Etzkowitz and L. Leydesdorff. According to Etzkowitz, “further transformation of university-industry linkages are in the parallel evolution of incubator from an isolated to a networked entity”. Such network can be made through LIAA by including local universities into the Support Program for Business Incubators.

Key words: business incubator, National Innovation System, Triple Helix model.

In the time of globalization, information society and knowledge-based economy the production of innovations is not just an advantage, but a vital necessity for countries wishing to take their rightful place in the high-tech world. Globalization is a significant force reorganizing the world's economy through new knowledge and technology (Carnoy, Rhoten, 2002). Innovative development is imperative for Latvia (Eglitis, Panina, 2010b), but a report by Innovation Union Scoreboard (IUS) revealed that in 2011 Latvia ranked 27th, the last, in the EU in terms of innovation (IUS, 2012). Also in 2011 in Latvia:

- Gross Domestic Product (GDP) expenditure on R&D (GERD) was 0.45% (the EU average 2.01%);
- Business enterprise expenditure on R&D (BERD) was 0.16% of GDP (the EU average 1.21%);
- Summary Innovation Index score of Latvia was 0.201 (the EU average 0.516) (Kristaps, Dravniec, Adamsone-Fiskovica, 2012);
- More than 99% of Latvian enterprises are small and medium enterprises (SMEs) (CSBL, 2012);
- Investments in entrepreneurship and innovation made 9.6% of the available EU resources (Egle, 2012);
- The present structure of Latvian System of Innovation (see below) is rather cumbersome and vague, there are many bodies in charge, but the scheme of their interaction and communication, including horizontal links, is rather uncertain (Kristaps, Dravniec, Adamsone-Fiskovica, 2012).

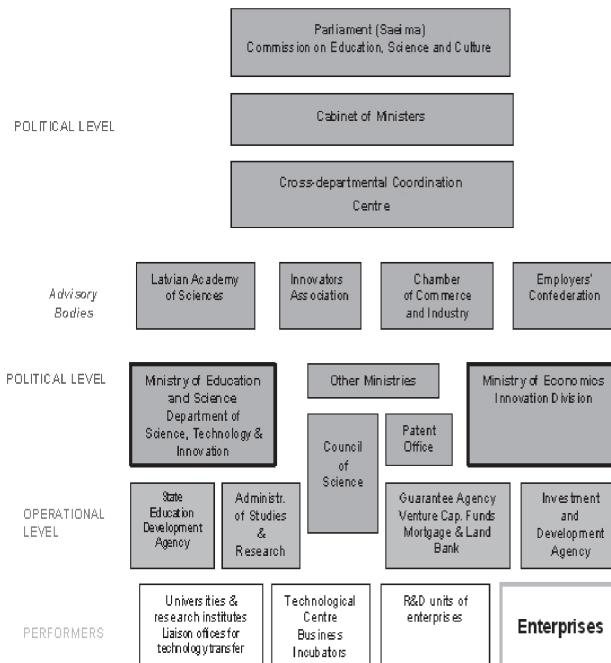

Figure 1. Structure of National Innovation System of Latvia

Source: Kristaps, Dravniec, Adamsone-Fiskovica, 2012

Thus the accelerated development of innovation agenda is one of the major issues for the country as well as the catching-up development of the whole Latvian economy. The innovation development directly depends on the intellectual capital that is created through the system of education, health care, social protection, reproduction of values and beliefs, “import of brains”, etc. “However, it is worth remembering that in a knowledge economy the main driving force is tertiary education” (Eglītis, Panina, 2010a). One of the modern models of innovative development that connects tertiary education, industry and society is a Triple Helix (TH) model of interaction among universities, industry and government that was worked out by Henry Etzkowitz and Loet Leydesdorff in mid 1990s. According to this model an innovation is an outcome of interaction among social coordination mechanisms: markets, knowledge production, and (public or private) governance. Three environments or functions are specified in the model: wealth generation (industry), novelty production (academia), and public control (government) (Etzkowitz, Leydesdorff, 2000).

Business incubators in Latvia have not proved their efficiency yet due to the short period of their existence and the shortage of reliable information on their activity. But the situation in the economy of Latvia requires immediate solutions with any possible means. It is necessary to increase the return of business incubators substantially in the short term.

The aim of the article is to study the characteristic features of Latvian business incubators and to find a way to include them into the triple Helix model of innovation development.

The research was carried out by studying and analyzing the official documents and bulletins of Latvian government, Latvian Investment and Development Agency (LIAA), business incubators, statistical data, articles of scientists and publicists, interviews with business incubators' officials.

The story of business incubators goes back to 1959, when The Batavia Industrial Centre was opened in Batavia, N.Y. But the concept of providing business assistance services to early-stage companies in shared facilities got its present development only in the 1980s. In 1985 business incubation leaders of the U.S. formed the National Business Incubation Association (NBIA) to provide training and tools for assisting start-up and fledgling firms and to serve as a clearinghouse for information on incubator management and development issues. The association's membership has grown from approximately 40 members in its first year to approximately 1900 members of 60 countries in 2010. About 75% of them operate in the U.S. (NBIA, 2010). Another biggest association is the UK Business Incubation (UKBI)

which was established in 1998 and presently has about 170 members – 140 in Great Britain and about 30 in other countries (UKBI, 2010). According to NBIA evaluation there are about 5000 business incubators in the world.

The first Latvian business incubators were founded in 2007. From 2007 to 2008 the Ministry of Economy implemented the Support Program for Business Incubators, under which 11 business incubators were established. At that moment in Latvia there were no other organizations that could provide financial and advisory support for newly launched small and medium enterprises (SMEs) (Ministry of Economy, 2008).

In 2009 EU structural funds were involved to finance the special program for the business incubators. A beneficiary of the European Regional Development Fund, its operator and administrator is LIAA. The planned total funding of business incubators from 2009 to 2013 was 20.2 million LVL (LIAA, 2012).

Currently, the existing business incubators operate as separate organizations, the choice of the incubation sector does not depend on the industry, it depends more on geography. Of all the Latvian business incubators only the incubator in Riga has determined its priorities in providing incubation services, focusing on “creative” industries related to the development of design solutions, such as furniture, Internet web-site design, etc.

Table 1.
Latvian business incubators activity from 2009 to 30.09.2011

Planning Region & Incubators	1	2	3	4	5	6	7	8
Vidzeme Region:								
1) Valmiera Business and Innovations Incubator;	89	3 836.25	16	8	59	197.50	17	
2) Cesis Business Incubator								
Kurzeme Region:								
1) Ventspils High Technology Park;	108	6 232.96	23	20	19	236.65	34	
2) Kurzeme Business Incubator								

1	2	3	4	5	6	7	8
Zemgale Region:							
1) JIC Business Incubator (Jelgava-Dobele);	67	4 139.30	23	51	43	332.63	13
2) JIC Business Incubator (Jekabpils-Aizkraukle)							
Latgale Region:							
1) Latgale Centre of Engineer Technologies;	78	7 098.40	0	2	13	240	10
2) Latgale Centre of Engineer Technologies (Rezekne-Balvi)							
Riga Region:							
Business Development Incubator of Riga Region	44	3 126.62	0	2	11	122.96	14
Riga Region (“creative” industry):							
SIA “HUB Riga”	36	2 858.60	8	8	6	88.60	25
Total	392	27292.13	70	91	151	1218	113

Source: authors' research based on LIAA, 2012.

The main services provided by Latvian business incubators include the rental of premises and provision of related services: furniture and equipment, necessary communication, secretarial and accounting services, and:

- help on the key issues of starting business;
- services related to the promotion of products/services on the market;
- IT consulting and web-site development;
- designing products and services development (prototyping, testing, certification);
- promotion of exports (market research, search for partners);
- help in raising funds (bank loans, business angels, venture capitalists);
- advisory support;
- networking activity (LIAA, 2012).

The choice of the incubated company is based on the assessment of business ideas and the candidate. While evaluating the business idea the feasibility of its implementation is analyzed, the candidate is evaluated on his initiative and ability to implement the idea (Markuss, 2010).

After analyzing the work of Latvian business incubators in the past two years, the authors have found out that their efficacy is rather low due to the following reasons:

There is no reliable method of estimating the effectiveness of business incubators in Latvia. The main indicator is the number of running new businesses/projects without regard to their future survival and development (which is difficult to estimate without “historical” data).

Improper positioning of the business incubators in the market. Most entrepreneurs perceive the incubators as a source of direct funding and ignore advisory support.

Low economic and business literacy of entrepreneurs, underestimation of knowledge, reluctance to study business and administration.

According to the authors' opinion, the situation can be remedied by including the Latvian system of business incubation into the Triple Helix model of government-university-industry interaction. This model aims at the development and implementation of innovation, thus achieving the promotion of knowledge-based economy and the improvement of residents' welfare (Etzkowitz, 2008). Latvia is just beginning to implement this model but it is a major priority in the development of higher education and innovation system in the coming years (Eglitis, Panina, 2010b).

Innovation stimulated at the focal point

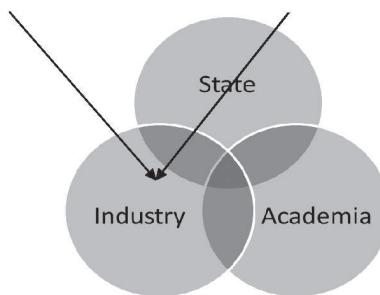

Fig. 2. Classical Triple Helix model

Source: Henry Etzkowitz, 2008.

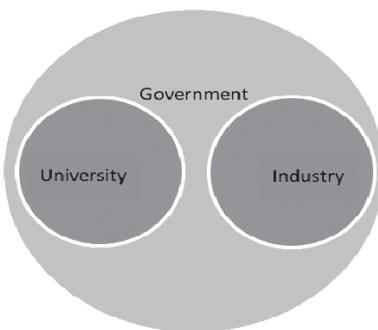

Fig. 3. Triple Helix I model (Statist model)

Source: Henry Etzkowitz, 2008.

“Further transformation of university-industry linkages are in the parallel evolution of incubator from an isolated to a networked entity” (Etzkowitz, 2002). According to the authors' view, such network can be made through LIAA by including local universities into the Support Program for Business Incubators.

In this case Latvian government could simultaneously achieve several objectives: to give an additional impetus to the development of business incubators, to add greater flexibility in knowledge delivery modes in line with Inclusive policy, and to attract students and academia to a particular practice, thus making an important step towards entrepreneurial universities and knowledge-based innovation economy.

The development of a specific mechanism of interaction between business incubators, universities and entrepreneurs is a subject for a research being presently conducted.

IEGUDĪJUMS TĀVA NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā
«Atbalsts Daugavpils Universitātes doktora studiju išstenošanai»
Vienošanās Nr. 2009/0140/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/015

Bibliography

- Carnoy, M. and Rhoten, D. (2002). *What Does Globalization Mean for Education Change? A Comparative Approach*. Comparative Education Review, 46 (1), 1–9.
- Egle, E. (2012). *Latvija apguvusi maz ES fondu naudu uzņēmējdarbības un inovāciju veicināšanai*. LETA, February 13, 2012.
- Eglitis, J., Panina, L. (2010a). *Education and Sustainable Development*. Perspectives of Innovations, Economics & Business, 4 (1), 93–97.
- Eglitis, J., Panina, L. (2010b). *Education Market Failure or Victory – the Context of the Economic Crisis in Latvia*. Economics and Management: Current Issues and Perspectives, 4 (20), 30–39.
- Etzkowitz, H., Leydesdorff, L. (2000) *The dynamics of innovation: from National Systems and “Mode 2” to a Triple Helix of university-industry-government relations*. Research Policy, 29, 109–123.
- Etzkowitz, H. (2002) Incubation of incubators: innovation as a triple helix of university-industry-government networks. *Science and Public Policy*, 29 (2).
- Etzkowitz, H. (2008) *The Triple Helix: University-Industry-Government Innovation in Action*. Routledge, N.Y., London.
- Innovation Union Scoreboard (2012). *The Innovation Union’s performance scoreboard for Research and Innovation*. 7 February 2012. Retrieved from <http://www.proinno-europe.eu/metrics>
- Kristaps, J., Dravničce, A., Adamsone-Fiskovica, A. (2012). *Mini Country Report/Latvia. Thematic Report 2011 under Specific Contract for the Integration of INNO Policy TrendChart with ERA WATCH (2011–2012)*. Retrieved: http://www.proinno-europe.eu/sites/default/files/repository_files/12/03/Latvia_TC_final.pdf

- Markuss, K. (2010) "Kreatīvo ideju attīstības iespējas biznesa inkubatorā" no *Zinātnisko rakstu krājums Radošā Personība VIII*, RPIVA Kreativitātes zinātniskais institūts, Rīga.
- Latvian Investment and Development Agency (Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra, LIAA) (2012) Retrieved from http://www.liaa.gov.lv/lv/biznesa_abc/biznesa_inkubatori/
- Ministry of Economy of LR (2007) "*Inovācijas centru un biznesa inkubatoru attīstības programmas projektu konkursa nolikums*", Rīga
- National Business Incubation Association (NBIA) (2011) Retrieved from http://www.nbia.org/resource_library/history/index.php
- UK Business Incubation (UKBI) (2011) Retrieved from <http://www.ukbi.co.uk/about-ukbi/who-we-are.aspx>

Бизнес-инкубаторы в национальной системе инновационного развития Латвии

Резюме

Первые 11 бизнес-инкубаторов были созданы в Латвии в 2007–2008 годах в рамках Программы поддержки бизнес-инкубаторов Министерства экономики и при финансовой поддержке Европейского фонда регионального развития, под административным управлением Латвийского агентства инвестиций и развития (ЛАИР). Планируемый общий объем финансирования бизнес-инкубаторов с 2009 по 2013 год составляет 20,2 млн. латов. Целью настоящего исследования является изучение важных особенностей латвийских бизнес-инкубаторов и их участие в национальной системе инновационного развития. В результате исследования было установлено, что: 1) Отсутствует надежный метод оценки эффективности бизнес-инкубаторов в Латвии. Основным показателем является количество запущенных новых предприятий / проектов, независимо от их будущего выживания и развития. 2) Позиционирование бизнес-инкубаторов на рынке является неправильным. Большинство предпринимателей воспринимают инкубаторы в качестве источника прямого финансирования и игнорируют консультативную поддержку. 3) Экономическая и бизнес-грамотность предпринимателей низкая, они недооценивают важность знаний, не желают изучать бизнес и управление. Ситуация может быть исправлена путем включения латвийских бизнес-инкубаторов в Модель тройной спирали – взаимодействия между университетами, промышленностью и государства – разработанную Генри Этцковицем и Лоетом Лейдесдорфом. По Этцковицу: « дальнейшая трансформация связей между университетами и промышленностью заключается в параллельной эволюции инкубаторов от изолированного к сетевому игроку». Такая сеть могла бы быть построена через ЛАИР путем включения местных университетов в Программу поддержки бизнес-инкубаторов.

Ключевые слова: бизнес-инкубатор, модель тройной спирали, Национальная инновационная система.

Antanas Makštutis, Vladas Tumalavičius (Lithuania)

LITHUANIAN TRENDS OF DEVELOPMENT IN THE BALTIC SEA REGION

The article analyzes the regional economic factors of the economic development of the national state in the Baltic Sea Region. The place of the national economy is shown under globalization in the common Baltic Sea Region space where under the conditions of a free market it is necessary to formulate complex tasks: for the development of progress, the promotion of democracy in the territory of the state, and social development activities. Problems of the national economy and public development of national market as well as ways of their solution are described. The analysis is conducted in the area of the modernization opportunities of the national economy organization and the common Baltic Sea Region space, the factors for optimization of human resources are determined and presented, the methods for solving future economic problems of Lithuania under the conditions of globalization are considered.

Key words: national economy, state, development, democracy, progress, product, price, model, capital, market.

Introduction

The scientific and practical thesis of this article is to explore the factors of region, which influence the Baltic Sea Region's political, economic and social security under the conditions of the global market, to identify the place of the national state and society in the 21st century and the developmental tendencies that are specified by the development of the national market (Indriūnas, Makštutis, 2008). National market factors form the prospects for the development of an individual, a family and an organization in the national state in the Baltic Sea Region's space; they are regulated by the national state (Bauman, 2000). On the other hand, the Baltic Sea Region is a constituent part of the global economy and takes a strategically important place in European-Asian-African region in the field of national, continental and global market (Vijeikis, 2011). The problem analysis created conditions for the formulation of research objective and tasks. The objective of the research is to determine the mainstream of the national market development compared with the trends present in the Baltic Sea Region Countries and the Powers of the World in the 21st century. The research of the specific tasks is focused on the analysis of the trends of

the national state and society development system and the factors of national market, in order to present a national state and society model and the steps for its implementation in the 21st century under the conditions of globalization, and to formulate the conclusions.

Research methods: scientific literature analysis, the analysis of legal documents, the statistical data analysis, logical analysis of the scientific problems, systemic analysis, seeking to determine the principal tendencies of the changes in the contemporary features of the national market. Research forecasts the tendencies for the modernization of the state under the global economy and market conditions in the national state and the society, the Baltic Sea Region, and the World. The research has been carried out in Lithuania in 2006–2012, using the scientific findings of Lithuania's scientists and other most advanced national and world information data sources, which have created conditions for the formulation of the key theoretical and practical approaches presented in this work (Makštutis, Kotliar, Maj, Aliaev, 2006). The research results allow one to forecast the activity of the 21st century organization in the national state and society under the conditions of national market in the Baltic Sea Region, to formulate theoretical and practical provisions in respect of labour under the conditions of national economy.

The state and its society is the most significant system allowing for the balanced development of the political organizations of the national market in the society, throughout its processes and the progress; democracy development factors are controlled for speeding up the balanced development of the society in the national economy (Buzan, 1997), an impact is made on the human labour, family life, labour results of a separate collective in the organization, the general economic, political and social structure of the society, individual, family and collective (*in the organization*) is secured, and the progress of developmental economy processes, characteristic of the 21st century in the global World, is constantly ensured (Makštutis, 2010). The labour activity, which is expressed by the work performed per calendar year (*or per activity cycle*), explains how the most important features of the national economy, intended for the improvement of the management and self-management system in the national state under the conditions of the Baltic Sea Region economy, are revealed in the society, national economy, and the market (Stein, 20110). The management theory provided in the work is characteristic of all the states in the world today and in the future (Sułek, 2010). According to this

theory, the most important features of the national state in the 21st century society are distinguished and characterized (Stańczyk, 2011), the special system of institutions, which is intended for the performance of government functions; the right to perform government functions strictly according to the normative system of acts (“NSA”) of the state; the state territory, which is limited by the borders and where the government functions are implemented for the development of the national security of organizations according to their normative system of acts (“nsa”) (Makštutis, 2010). The features of the state in the society provide equal conditions for optimization of human labour, family life and activity of the organization in using progress, developing democracy in the society, since the government executive functions are implemented according to “NSA” (*constitution, laws and other normative acts*), therefore the system of organizations of the national economy, which exercises management, must undertake personal responsibility for the speed of progress development in the national market, since democracy in the society is expressed through self-management (*human labour in the family life and organization by actual results*) (Constitution...2006). Democracy is expressed by the self-management, which is implemented in the life of the individual and the family, management of the activity of the collective inside and outside the organization according to ”nsa” of the organization. The mutual factors of ”NSA” and ”nsa” regulate the degree of public democracy and national economy in the state and the Baltic Sea Region (Lessel, 2007).

The methodology of effective management is expressed by management and self-management computations with the application of mathematical model [Makštutis, 2010, p. 93–94]:

$$A = M_s + S_{BCO},$$

where: A – the result of the national economy development in the society and the state, the value of which is 100 percent;

M_s – the management of the state;

S_{BCO} – the self-management of the society in the region of state and organization ($B_i, \dots, C_i, \dots, O_i$).

References and other sources – the authors’ published works, the normative acts of the state, the national legal acts of regions, and other data drawn from the sources of Lithuanians own experience.

The solutions and perspectives of the national economy in future

Firstly, the state and the society are independent in the world community. In the 21st century, the vision and mission of the national state and society got changed in the essence and, accordingly, the state and society management system (Indriūnas, Makštutis, 2008). *Secondly*, the national security relations underwent changes under the global political, economic and social conditions, affecting the state and social relations, which are characterized by the political, economic and social factors of the national economy in the 21st century (Robertson, Cooper, 2011). *Thirdly*, the rates of the development of the national economy are slowing down, therefore the totality of negative and positive factors increases and is characterized by inflation, competition, conjuncture, unemployment, bankruptcy, demand, supply, import, export, resources, migration, other national and global market factors (Makštutis, Kotliar, Maj, Aliaev, 2006, p. 12–15). The world economic and global market factors (*free movement of capital, goods and services, people*) make a direct impact on the national state and society management efficiency, which may be increased only by implementing the balanced development model of the national economy under the conditions of globalization, which is given below (The Rol..., 2010).

1. *The solutions of problems – the model of management of the development of Lithuanian environment in the EU (Figure 1).*

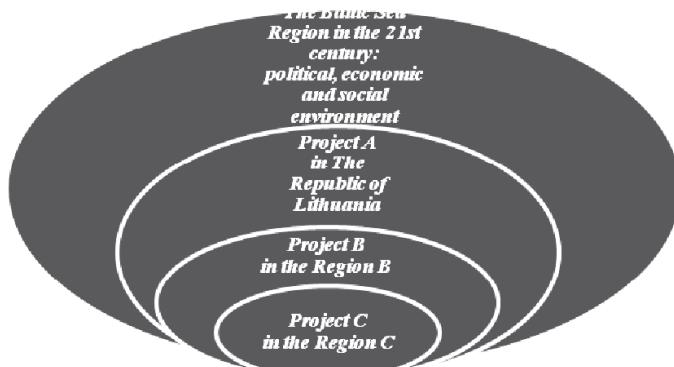

Figure 1. The model of management of the development
Lithuanian environment in the Baltic Sea Region

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definitions, used in Figure 1: The Baltic Sea Region in the 21st century: political, economic and social environment – the basis of the state and society development in future; Project A in The Republic of Lithuania – the project of the state and society development in Lithuania; Project B in the Region B – the project B of the region B development; Project C in the Region C – the project C of the region C development.

The region “B”: Aukštaitija, Dzūkija, Suvalkija, Žemaitija, the land of Klaipēda and the land of Vilnius. It encompasses six big regions and fifty nine small regions “C” of Lithuania.

2. *The solutions of problems* – The model of the management of society development in the EU (Figure 2).

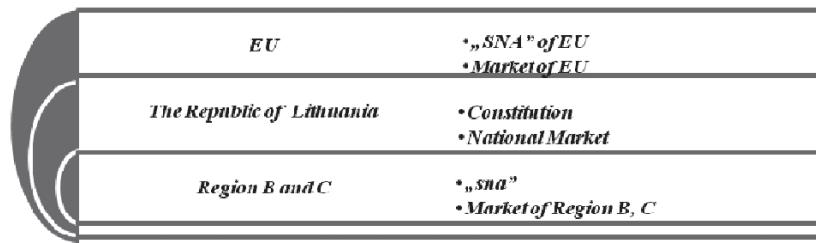

Figure 2. The model of the management
of society development in the EU

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definitions: EU – the European Union; “SNA” of EU – the system of normative acts (SNA) for the control of EU institutions and states; *Market of EU* – the market state of EU; *The Republic of Lithuania* – the Republic of Lithuania of EU; *Constitution* – the constitution of the Republic of Lithuania; *National Market* – the market of Lithuania; *Region B and C* – the regions of Lithuania; “sna” – the system of normative acts of self-management (*sna*) for strategic maintenance of social equality in the society of regions B and C; *Market of Region B, C* – the market regions B and C of Lithuania.

3. *The solutions of problems* – the model of management of the project-oriented development of the state and society (Figure 3).

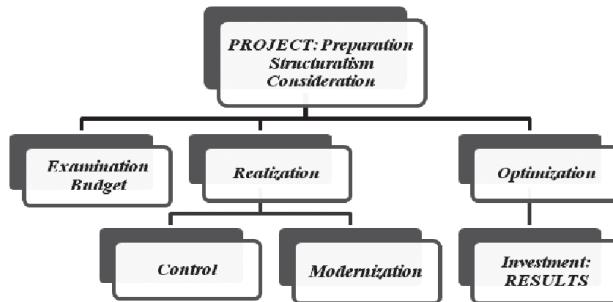

Figure 3. Model of management of the project-oriented development of the state and society

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definitions, used in Figure 3: PROJECT – the project of the state and society development; Preparation – the preparation of the project; Structuralism – the structure of Project; Consideration – the discussion of the project; Examination – the consideration of the project; Budget – the balance of the project; Realization – the development of the project; Control – the control of the project; Modernization – the modernization of the project; Optimization – the optimization of the project; Investment – working on the project; RESULT – the result of the state and society development per every year.

4. *The solutions of problems* – the model of the society management and self-management in the state (Figure 4).

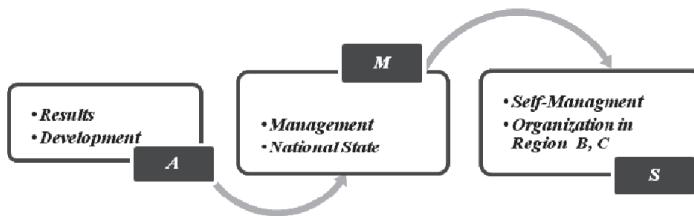

Figure 4. The model of the society management and self-management in the state

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definitions: A – the result of the state and society management system; M – the result of the state management system; S –

the result of the self-management system in the society; *Result* – the result of the state and society development per every year; *Development* – political development, economic and social environment of state; *Management* – the system of the state management; *National State* – the state of the EU; *Self-Management* – the system of the society self-management; *Organization* – organizations of regions B or C; *Region B* – big regions of the state; *Region C* – small regions of the state.

5. *The solutions of problems* – the model of the management of economy development in the state (Figure 5).

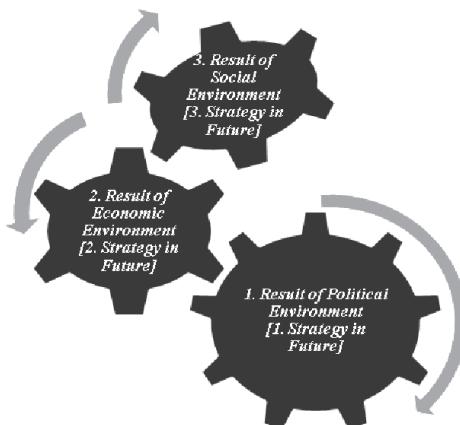

Fig. 5. The model of the management of economy development in the state

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definitions, used in Figure 5: 1. – the political solutions of the state; 2. – the economic solutions of the society; 3. – the social solutions of the society; *Results of Political Environment* – the results of political system development of the state and society per every year; *Results of Economic Environment* – the results of economy development in the society per every year; *Result of Social Environment* – the results of the society development per every year; 1. *Strategy in the Future* – the strategy of political environment of the society; 2. *Strategy in the Future* – the strategy of economic environment in the society; 3. *Strategy in the Future* – the strategy of social environment in the society.

6. *The solutions of the problems* – The model of the self-management of an organization development in the market (Figure 6).

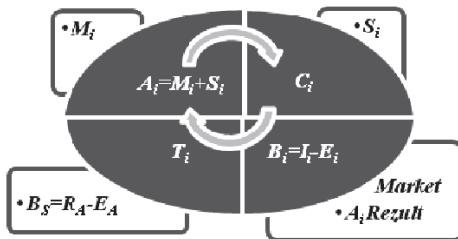

Fig. 6. The model of the self-management of organization development in the market

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definitions: M_i – the management of the national state; S_i – the self-management of the organization “i”; A_i – the result of the organization “i”; C_i – the capital of the organization “i”; B_i – the balance of the organization “i”; I_i – the income of the organization “i”; E_i – the expenditure of the organization “i”; B_s – the budget of the national state; R_A – the annual revenue; E_A – the annual expenditure; *Market* – the national market; $A_i Result$ – the result of the organization “i” in the national market.

7. *The solutions of the problems* – The model of management of economy in the society (Figure 7).

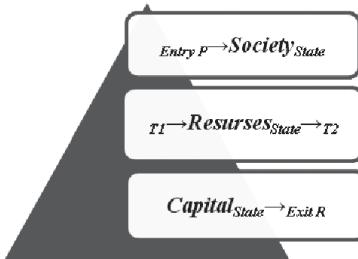

Fig. 7. The model of management of economy development in the society

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definitions: $Society_{State}$ – Lithuania’s society; $Entry P$ – (progress: innovation of the society in the state) procurement of resources for the development of human activity, strengthening of the

national economy and market of the society in the state; *Resources_{State}* – all available resources for the development of the activities of the organizations, harmonious strengthening of the national economy and market of the society in the state; *T1* – the process of transformation today; *T2* – the process of transformation in the future; *Capital_{State}* – the main constituent of the assets of the organization for the development of activity, harmonious strengthening of the national economy and market of the society in the state; *Exit R* – the results of human activity, intended for the satisfaction of social needs and the content of people with the political, economic and social environment, strengthening of the national economy and market of the society in the state.

8. *The solutions of the problems* – the model of the development of modern management organization in the national market (Figure 8).

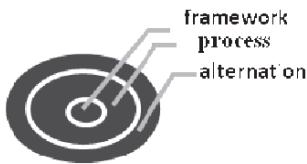

Fig. 8. The model of the development of modern management organization in the national market

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definitions: framework – formation of the labour of a modern organization; process – purchases, labour, sales; alternation – the change of labour of the organization.

9. *The solutions of the problems* – The model of a new product development in the national market (Figure 9).

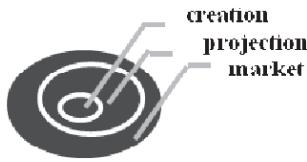

Figure 9. The model of a new product development in the national market

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definitions used in Figure 9: creation – the structure of a new product; projection – a new product of the national market; market – selling, buying, labour.

10. *The solutions of the problems* – The model of the national market development (Figure 10).

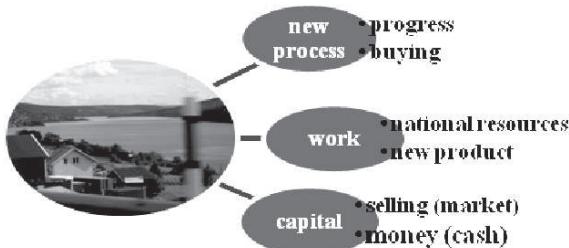

Fig. 10. The model of the national market development

Source: prepared by the authors.

Abbreviations and definition: progress – a new product, new materials, new technologies, new equipment, new jobs and labour efficiency; buying – goods and services in the national market; national resources – natural resources, real estate, investment, money and human resources; new product – creation, production and marketing; selling – goods and services in the national market; money – cash from sales process in the national market.

After the implementation of the common approach to the management of environmental development of Lithuania in the Baltic Sea Region, and taking into account the current situation and future tendencies, it is possible to formulate the following conclusions of the status of the national economy and market.

Conclusions

1. Globalization has strengthened the role of the state in the Baltic Sea Region and this role will develop fast, therefore the political, economic and social tasks for the state and society will become more complicated as regards their subject matter and the form of manifestation, thus the implementation of the modern management is the issue of necessity.
2. In the state, the vision and mission of the bureaucratic system should be reviewed to the core, and the implementation thereof would constantly increase the efficiency of the state management system, which would ensure the development of the self-management system within the society in the regions and would improve the private economy of people's life and activity, as the basis of the national market in the national economy.

3. The period is approaching when to guarantee the harmonious development of the state and society, *the strategic Project* shall be prepared and its implementation would be ensured by *the Constitution* as the fundamental guarantee of the development of political, economic and social environment of the state and society, as the basis of the national economy and market in the future.

Bibliography

- Bauman, Z. 2000. *Globalization: The Human Cosequences*. Vilnius: Stroma. (In Lithuanian)
- Buzan, B., 1997. *People, States and Fear*. Vilnius: Eugrimas. (In Lithuanian)
- Constitution of the Republic of Lithuania*. 2006. Kaunas: Mažoji poligrafija. (In Lithuanian)
- Indriūnas, A. V.; Makštutis, A. 2008. *Public Management Strategy in Lithuania*. Vilnius: Firidas. (In Lithuanian)
- Lessel, W. 2007. *Management of Projects*. Vilnius: Alma littera. (In Lithuanian)
- Makštutis, A. 2010. *Modern Management*. Vilnius: LKA. (In Lithuanian)
- Makštutis, A.; Kotliar, V.; Maj, I.; Aliaev, A. 2006. *Management and Globalization in XXI Century*. Moscow: Kanon. (In Russian)
- Robertson, I.; Cooper, C. 2011. *Well-Being*. UK: Palgrave Macmillan.
- Stańczyk, J. 2011. European Security and Sustainability Issues in the Context of Current International Environment. "Journal of Security and Sustainability Issues" [International Entrepreneurial Perspectives and Innovative Outcomes. Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. The General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania], 2011, no. 1(2), pp. 5–14.
- Stein, H. D. 2011. *Modeling Enterprise Co-opetition*. Vilnius: Technika.
- Sułek, M. 2010. *Prognozowanie i symulacje międzynarodowe*. Warszawa: SCHOLAR.
- The Rol of Human Capital in the Development of the Countries and Regions of Central and Eastern Europe*. 2010. Edited by A. Ignasiak-Szulc. Toruń: Dom Organizatora.
- Vijeikis, J. 2011. *Internationalisation of Business and Influence of Economic Risk Factors on National Security*. Vilnius: Edukologija.

Литовские тенденции развития в регионе Балтийского моря

Резюме

В данной работе анализируются экономические факторы развития национальной экономики, политическая и социальная обстановка менеджмента в Литве, оказываемое ею сегодня влияние на национальную экономику, изменения в сфере национальной экономики в будущем, социональные тенденции рынка в Литве, на пространстве в регионе Балтийского моря и развитие менеджмента правовых отношений в условиях глобализации, а также факторов социальной среды в Литве на уровне национальной экономики.

Научная проблема и новизна работы заключается в том, что в научных публикациях не исследовано и не описано влияние развития менеджмента правовых отношений на современную национальную и региональную экономическую среду, а также грядущие тенденции развития рыночных отношений в Литве, на совместном пространстве в регионе Балтийского моря в условиях глобального рынка.

Объектом исследования является определение основных национальных тенденций рынка по сравнению с тенденциями в странах региона Балтийского моря и держав мира в 21-м веке. Исследование конкретных задач ориентировано на анализ тенденций развития национального государства и общества системы и факторов национального рынка, с тем чтобы представить национальное государство и общество модели и шаги по ее реализации в 21-м веке в условиях глобализации, и сформулировать выводы по модернизации организации.

Методы исследования: изучение теории и практики опубликованных работ, систематизирование, наблюдение, сбор данных, прогнозирование, анализ и синтез, графический метод и др.

В работе использована литература и другие источники: опубликованные работы зарубежных и литовских авторов, нормативные документы, правовые акты Литвы, другие исследовательские материалы. Представлены результаты и выводы решения проблем развития экономики Литвы в регионе Балтийского моря.

Ключевые слова: национальная экономика, государство, развитие, демократия, прогресс, продукт, цена, модель, капитал, рынок.

Juozas Vijeikis, Antanas Makštutis (Lithuania)

THE FACTORS OF COMPETITIVENESS AT MANAGEMENT LEVELS IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

The article deals with the most important factors of competitiveness in main management levels, namely, the global, state, sectoral and enterprise. The analysis of the global and the state competitiveness relies on 12 pillars of competitiveness defined in the *Global Competitiveness Report*. The sectoral and the enterprise competitiveness were analyzed by performing an opinion poll. The analysis of the results of the survey on the competitiveness of enterprises active in the sector is presented in the article. The competitive areas as well as competitiveness characteristics, sources and obstacles were ascertained in the sector. As a result, the following main sources of competitiveness were found: providing high quality services, connections with business partners, knowledge of market demands, high-qualified personnel and appropriate financial resources. Moreover, the respondents enumerated the following obstacles to competitiveness: delay in settlements, limited access to or shortage of financial sources, inability to enter new markets. The competitiveness factors should be forecasted and evaluated when preparing strategies for the development of state or sectoral competitiveness.

Key words: competitiveness, factors of competitiveness, strategic management, innovation, transport services sector.

The importance of the research

Contemporary trends and challenges of globalization require finding new and new ways in improving the competitiveness, namely encouraging the entrepreneurship and creation of innovation. At the state level, the creation of business environment fostering business competitiveness and innovative business culture is of crucial importance. Enterprises, which seek to remain globally competitive, have to create and develop respective competitive advantages as well as the uniqueness of their production. Indeed, the prospectives of enterprises and the whole state depend on the abilities of enterprises to perceive and appropriately manage the factors of competitiveness. Hence, it is important to analyze the factors of competitiveness at the main levels of management, and at the enterprise level in particular.

The problem of the research

Fostering the state and enterprise competitiveness is the main goal of Lithuania and the European Union as a whole. The competitiveness remains one of the most important factors influencing the growth of state economy and citizens' well-being. Competitiveness factors and their management are therefore important in the view of contemporary conditions of the market economy.

The competitiveness is determined by multiple complex factors. In economics, the pursue to understand what particularly determines the welfare level of the nation-states ranged between Adam Smith theories focused on specialization and labour division to the neoclassical attention for investments in human capital and infrastructure. Later, science and education, technological development, macroeconomic stability, quality of management, law, institutional activities and markets drew significant attention (Bartkus, Piktys 2008; Porter 1998; Samoška 2009; Vijeikis, Makštutis 2009). During recent years, there had been many systematic researches performed that were focussed on competitiveness (Pitelis 1998; Lall 2001; Garuckas et al. 2007; Garuckas, Jatuliavičienė 2008; Jucevičius 2006; Keršienė 2009; Langvinienė, Sekliuckienė 2007; Titarenko et al. 2007). More specifically, the competitiveness of enterprises active in certain sectors is the object of the conemporary research (Alvarez et al. 2009; Rhee et al. 2010; Terziovski 2010). The issues of competitiveness are analyzed in the official publications of interested institutions (The European ... 2006; Council ... 2010; Smulkiojo ... 2009; Schwab 2009; Schwab 2010).

However, the lack of studies aimed at the comparison of competitiveness factors at different management levels still exists. The following *problem of the scientific research* can therefore be formulated: which factors and sources of competitiveness are exploited by enterprises and their employees. Moreover, it is important to evaluate to which extent these factors and sources of competitiveness coincide with state and global criteria of competitiveness.

The object of the research – the factors of competitiveness at global, state and enterprise levels of management. The aim of the research was to evaluate the concordance between the state and the enterprise factors of competitiveness in Lithuania and the global factors of competitiveness.

The objectives of the research:

- to overview the pillars of global competitiveness;
- to assess Lithuania's competitiveness according to Global Competitiveness Index;
- to analyze competitiveness factors in sectoral enterprises.

The following methods were applied during the research: the analysis of scientific literature, statistical data analysis, opinion poll. The components of global competitiveness are discussed according to *The Global Competitiveness Report* prepared by the World Economic Forum (Schwab 2009; Schwab 2010). The evaluation of Lithuania's competitiveness relies on the Global Competitiveness Index. The competitiveness factors of sectoral enterprises were analyzed by taking the transport sector as an example. It is noteworthy, that this is one of the most important strategic Lithuanian sectors obviously facing the challenges of globalization.

The opinion poll was performed in order to reveal the attitudes of enterprises towards the competitiveness factors. The questionnaire used to define the field of competitiveness sources and obstacles in enterprises had the following structure: 1) the levels and the characteristics of competitiveness; 2) the sources and the obstacles of competitiveness in enterprises; 3) the data about enterprises (respondents). The five-point Likert scale was applied when asking to express agreement or disagreement with the certain statements.

The object of the opinion poll was enterprises active in the transport sector. The sample was formed by selecting the respondents from business directory *Visa Lietuva* as well as internet portals *www.imones.lt*, *www.visalietuva.lt*, and *www.info.lt*. Enterprises employing less than 250 employees were chosen for the survey. Hence, 105 enterprises active in the sector of transport services responded. The questionnaire was sent by e-mail throughout the whole Lithuania. The owners of enterprises, chief executive officers and other high-ranking employees were supposed to be the respondents. The data were analyzed by using the statistical package SPSS.

The pillars of global competitiveness

International competitiveness is closely linked with the issues of international trade and specialization (Ben-David 1994; Freeman 2004). Hence, various theories of international trade tried to reveal the factors of comparative advantages peculiar for certain states in various sectors.

Heckscher and Ohlin (Heckscher 1919) presented the factor – proportions theory which stated that the competitive advantage of the nation was determined by the abundance and endowment of certain production factor in that country (Sawyer, Sprinkle 2009). Furthermore, Samuelson (1948) proved that free trade would equalize the relative prices of appropriate factors in trading countries. However, the empirical calculations of Leontief were inconsistent with those theories. One more successful attempt to explain the competitive advantage was made by Posner (1961) and Hufbauer (1966) who argued that a firm introducing completely new product might enjoy an export monopoly as long as some other imitators came into the market (imitation lag). Indeed, states and companies can maintain longer imitation lags by employing suitable regulatory mechanisms. Kravis and Lipsey (1971) reported that only 28 per cent of the US exporters attributed success to lower prices, whereas 37 per cent mentioned product superiority as an important factor and other 10 per cent chose product superiority. Hence, it is obvious that government can foster competitiveness of the whole state by creating required legal basis and supporting R&D activities. However, Krugman (1994, 1996) argues that such a phenomenon like state competitiveness (or national economic competitiveness) does not exist. Porter (1979, 1990, 1998, 2008) has analyzed the issue of competitiveness in-depth.

M. E. Porter – one of the most prominent competitiveness specialists – thoroughly analyzed competitiveness according to the *Diamond* model proposed by himself in his book *The Competitive Advantage of the Nations* (Porter 1990, 1998). In addition, the same author presented the model encompassing five forces which make impact on the competitiveness of states and enterprises (Porter 1979, 2008). The competitive environment, according M.E. Porter, can thus be defined by the following forces: 1) existing direct competitors; 2) potential competitors (i.e. new entrants); 3) bargaining power of suppliers; 4) bargaining power of buyers; and 5) threat of substitutes. However, this model of five forces can be updated by adding the 6th element – state institutions. Since the government policy influences enterprises' decisions, defines the boundaries of regulation and lays legal fundaments, it can be concluded that state institutions directly impact the competitive environment of enterprises. The degree of such an influence, however, depends on the maturity of market economy in a certain state.

World Economic Forum prepares the **Global Competitiveness Report** on an annual basis. In that study the world's states are ranked in certain

areas (e.g., growth, development, macroeconomics, markets, etc.), and the Global Competitiveness Index is consequently calculated for each state (Schwab 2010).

The Global Competitiveness Report 2010–2011 describes competitiveness as *the set of institutions, policies, and factors that determine the level of productivity of a country* (Schwab 2010). The productivity thus determines the welfare level that a country's economy can achieve. In other words, more competitive economies tend to be able to produce higher levels of income for their citizens. The productivity level also determines the rates of return obtained by investments (physical, human, and technological) in an economy. Since the rates of return are the fundamental drivers of the growth rates of the economy, a more competitive economy is one that is likely to grow faster in the medium to long run (Schwab 2010).

The Global Competitiveness Index is composed of many subindexes covering different aspects of competitiveness. These components are grouped into twelve pillars of competitiveness in the following way (Schwab 2010): 1. *Institutions*. 2. *Infrastructure*. 3. *Macroeconomic environment*. 4. *Health and primary education*. 5. *Higher education and training*. 6. *Goods market efficiency*. 7. *Labour market efficiency*. 8. *Financial market development*. 9. *Technological readiness*. 10. *Market size*. 11. *Business sophistication*. 12. *Innovation*.

The interrelation of the 12 pillars is also of crucial importance. While the pillars are aggregated into a single index, measures are reported for the 12 pillars separately because such details provide the indication of the specific areas in which a particular country needs to improve.

The twelve pillars of competitiveness discussed above describe the following pattern of the development stages of a countries' economy: 1) factor-driven economy; 2) efficiency-driven economy; and 3) innovation-driven economy.

In the first stage, the economy is *factor-driven* and the competition among countries is based on their factor endowments: primarily, unskilled labour and natural resources. Companies compete on the basis of price and sell basic products or commodities, with their low productivity reflected in low wages. Maintaining competitiveness at this stage of development hinges primarily on well-functioning public and private institutions (pillar 1), well-developed infrastructure (pillar 2), a stable macroeconomic environment (pillar 3), and a healthy workforce that has received at least a basic education (pillar 4) (Schwab 2010: 8–9).

As a country becomes more competitive, its productivity will increase and wages will rise with advancing development. Countries will then move into the *efficiency-driven* stage of development, when they must begin to develop more efficient production processes and improve product quality because wages have risen and they cannot increase prices. At this point, competitiveness is increasingly driven by higher education and training (pillar 5), efficient goods markets (pillar 6), well-functioning labour markets (pillar 7), developed financial markets (pillar 8), the ability to harness the benefits of existing technologies (pillar 9), and a large domestic or foreign market (pillar 10).

Finally, as countries move into the *innovation-driven* stage, wages will have risen by so much that they are able to sustain those high wages and the associated standard of living only if their businesses are able to compete with new and unique products. At this stage, companies must compete by producing new and different goods using the most sophisticated production processes (pillar 11) and through innovation (pillar 12).

Two criteria are used to attribute countries to certain stages of development. The first is the level of GDP per capita at market exchange rates. This widely available measure is used as a proxy for wages, because internationally comparable data on wages are not available for all countries covered. The second criterion measures the extent to which countries are factor driven. This is measured by the share of exports of mineral goods in total exports (goods and services), assuming that countries that export more than 70 percent of mineral products (measured using a five-year average) are to a large extent factor driven.

Lithuanian economy is described as transitional from the second to the third stage according to Global Competitiveness Report and the criteria described above. It is noteworthy that Estonia is the only Baltic state that has achieved the third stage (Schwab 2009). However, this country had descended down to the transitional stage according to the most recent data (Schwab 2010). Therefore, all the neighbouring countries of Lithuania (Estonia, Latvia, Poland and Russia) belong to either stage 2 or to the transition stage between efficiency-driven and innovation-driven economies.

Considering the economic growth and competitiveness, Lithuania is classified as a transitional economy from efficiency-driven to innovation-driven stage.

The analysis of the competitiveness factors in sectoral enterprises

The evaluation of the main sources of competitiveness in enterprises. Every company faces competition, therefore it is important to evaluate the main sources of competitiveness. In this stage of the survey, the respondents were asked what factors they considered as sources of competitiveness in their enterprises. The participating companies were asked to evaluate the sources of competitiveness in five-point scale (1 – absolutely unimportant; 5 – very important). Mean values attributed to each source are presented in Figure 1 (the upper side of the figure).

Providing services of high quality (4.8 points), connections with business partners (4.6 points) and knowledge of market demands (4.3 points) appeared to be the main sources of competitiveness. It is noteworthy, that the scale point 4 represented the opinion “important”. Thus, it can be concluded that companies perceive competitiveness as providing high quality services that results in satisfaction of enterprises and clients on the one hand and maintaining business linkages as well as knowledge of clients’ demands on the other hand. High-qualified personnel (3.8 points) and adequate financial resources (3.8 points) were considered as less important sources of competitiveness. However, these factors remained above the threshold of 3 points and are close to the point of “important” (4 points). State-of-the-art equipment and technologies (3.4 points) and cheap labour force (3.2 points) remained mediocre sources of competitiveness.

The evaluation of the main obstacles to competitiveness. The respondents were asked to assign each factor (i. e. obstacle to innovativeness) with points from five-point scale (1 – does not disturb business activities at all; 5 – disturbs business activities at the highest degree). Figure 1 (the lower part of the figure) displays the mean values attributed to each factor.

Considering the results of the survey, it can be concluded that the most significant obstacle for competitiveness is the delay in settlements (4.6 points). This delay, in turn, results in the shortage of current assets, delay in the execution of orders, risks of trade credit, and even losses due to clients’ insolvency. Limited access to or the shortage of financial sources (4.3 points) was evaluated as the second most important obstacle to fostering competitiveness. Inability to enter new markets (3.7 points), the shortage of information (3.6 points), bureaucratic disturbances (3.6 points), and the lack of personnel qualification (3.3 points) are perceived

as moderately or even more significantly preventing businesses from improving their competitiveness.

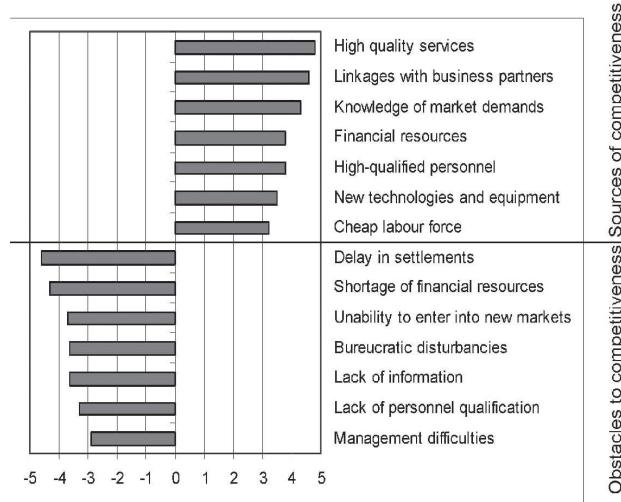

Figure 1. The field of competitiveness sources and obstacles in enterprises, five-point scale (N=105).

Conclusions

The global approach to competitiveness relies on the definition of competitiveness proposed by World Economic Forum; it covers 12 pillars of competitiveness that represent institutions, infrastructure, macroeconomic environment, healthcare system, higher education, markets of goods, labour and finances, market size and innovation. Lithuania is the 47th among 139 states according to Global Competitiveness Index 2010–2011 and thus is peculiar of transitional economy before the innovation-driven stage. Innovation and business sophistication are the main competitiveness factors in this stage.

The rank of Lithuania has varied between the 38th and 53rd positions according to Global Competitiveness Index during 2006–2010. Similarly, Poland possessed ranks varying between 39 and 53, Latvia – those between 36 and 70, whereas Estonia – those between 25 and 35. The Estonian performance indicates the existing opportunities of competitiveness improvement in Lithuania.

Although the vast majority enterprises (92 per cent) that participated in the survey are located in Lithuania, 46 per cent of them are competing internationally in the context of globalization.

Executives of the enterprises outlined the main characteristics of a competitive enterprise, namely products and services of the highest quality, lowest prices of production and efficient activities. The improvement of competitiveness is thus focused on the solutions of operational problems.

The following main sources of competitiveness were found in the sectoral enterprises: providing high quality services, connections with business partners, the knowledge of market demands, highly-qualified personnel and appropriate financial resources. On the other hand, the respondents enumerated the following obstacles to competitiveness: delay in settlements, limited access to or the shortage of financial sources, inability to enter new markets.

Considering the differences in the patterns of competitiveness factors attributable to state and sectoral enterprises, a clear distinction can be made between these two groups of actors in Lithuania. Indeed, Lithuania is considered as being in the transition stage towards innovation-driven economy (the 3rd stage), meanwhile, the investigated enterprises (the transport sector) are still oriented towards competitiveness factors and sources peculiar of efficiency-driven economy (the 2nd stage).

Bibliography

- Alvarez, I., Marin, R., Fonfria, A. (2009). The role of networking in the competitiveness of firms. *Technological Forecasting & Social Change*, 76, 410–421.
- Ben-David, D. (1996). Trade and convergence among countries. *Journal of International Economics*, 40, 279–298.
- Carter S., Jones-Evans, D. (2006). *Enterprise and small business: principles, practice and policy*. London: Prentice Hall.
- Council of the European Union. (2010). *Competitiveness (Internal Market, Industry and Research)*. 6983/1/10 REV 1, press release, Brussels, 1–2 March 2010.
- European Parliament and the Council. (2006). *Establishing a Competitiveness and Innovation Framework Programme (2007 to 2013)*. Decision No 1639/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 24 October 2006.
- Freeman, C. (2004). Technological infrastructure and international competitiveness. *Industrial and Corporate Change*, 13(3), 541–569.

- Garuckas, R., Jatulavičienė, G., Kučinskienė, M. (2007). Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo konkurencingumo analizė Europos Sąjungos kontekste. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 42, 39–54. (In Lithuanian)
- Heckscher, E. (1919). The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income. *Ekonomisk Tidskrift*, 21, 1–32.
- Hufbauer, G. (1966). *Synthetic Materials in International Trade*. Harvard.
- Jucevičius, R. (2006). *Lietuvos ekonomikos augimo ir konkurencingumo šaltinių (veiksnių) kompleksinė studija*. Available online at: http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc/Kompleksine%20studija-2006_03_09-galutine.doc. (In Lithuanian)
- Krugman, P. (1994). Competitiveness: A Dangerous Obsession. *Foreign Affairs*, 73(2), 28–44.
- Krugman, P. (1996). Making sense of the competitiveness debate. *Oxford Review of Economic Policy*, 12(3), 17–25.
- Lall, S. (2001). Competitiveness Indices and Developing Countries: An Economic Evaluation of the Global Competitiveness Report. *World Development*, 29(9), 1501–1525.
- Pitelis, C. N. (1998). Productivity, Competitiveness and Convergence in the European Economy: Supply-side Considerations. *Contributions to Political Economy*, 17, 1–20.
- Porter, M. E. (1979). How Competitive Forces Shape Strategy. *Harvard Business Review*, March/April 1979, 137–145.
- Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. *Harvard Business Review*, 68(2), 73–93.
- Porter, M. E. (2008). The five competitive forces that shape strategy. *Harvard Business Review*, 86(1), 79–93.
- Porter, M. E., Schwab, K. (Eds.). (2008). *The Global Competitiveness Report 2008–2009*. Geneva: World Economic Forum.
- Posner, M. V. (1961). International trade and technical change. *Oxford Economic Papers*, October.
- Rhee, J., Park, T., Lee, D. H. (2010). Drivers of innovativeness and performance for innovative SMEs in South Korea: Mediation of learning orientation. *Technovation*, 30, 65–75.
- Sawyer, W. C., Sprinkle, R. L. (2009). *International Economics*. Upper Saddle River: Pearson Education.
- Samuelson, P. A. (1948). International Trade and the Equalisation of Factor Prices. *Economic Journal*, 58, 163–184.
- Schwab, K. (Ed.). (2009). *The Global Competitiveness Report 2009–2010*. Geneva: World Economic Forum.
- Schwab, K. (Ed.). (2010). *The Global Competitiveness Report 2010–2011*. Geneva: World Economic Forum.

- Terziovski, M. (2010). Innovation practice and its performance implications in small and medium enterprises (SMEs) in the manufacturing sector: a resource-based view. *Strategic Management Journal*, 31, 892–902.
- Titarenko, V., et al. (2007). *Verslo sąlygos ir jų gerinimas Lietuvoje: taikomasis mokslinis tyrimas*. Vilnius. Available online at: http://www.ukmin.lt/lt/strategija/doc08/VS_Idalis.pdf. (In Lithuanian)
- Vijeikis, J., Makštutis, A. (2009). Small and medium-sized business competitiveness in Lithuania. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 2(15), 328–338. (In Lithuanian)

Факторы конкурентоспособности на уровне управления в контексте глобализации

Резюме

В статье рассматриваются факторы конкурентоспособности в ключевых уровнях управления: глобальном, национальном и на уровне компаний. Анализ конкурентоспособности основан на данных отчета по глобальной конкурентоспособности согласно 12 слагаемым конкурентоспособности. В данной работе представлено исследование конкурентоспособности сектора. Актуальность – тенденции глобализация и проблемы, связанные с поиском новых путей повышения конкурентоспособности: инновации, улучшение предпринимательской деятельности. На государственном уровне это очень важно для создания и поддержания бизнес среды. Будущее предприятий и организаций будет зависеть от того, как компании управляют и понимают конкурентные факторы.

Проблема исследования. Продвижение конкурентоспособности предприятий является одной из основных целей и детерминант устойчивой национальной экономики и благосостояния как в Литве, так и во всём Европейском Союзе. В сегодняшней рыночной экономике, в ходе интенсивных процессов глобализации, важны факторы конкурентоспособности и их управление. Объект исследования – сравнить факторы конкурентоспособности на глобальном, государственном и корпоративном уровнях управления.

Цель исследования – установить состояние и конкурентоспособность предприятия факторы соответствия Литва глобальных критериев конкурентоспособности.

Задачи исследования: 1) для обсуждения столпов глобальной конкурентоспособности, 2) для оценки конкурентоспособности Литвы в соответствии с Глобального индекса конкурентоспособности, 3) для выполнения секторальных целей анализа конкурентоспособности.

Методы исследования: анализ научной литературы, законодательной анализ, анализ статистических данных, анкетирование.

Результаты исследования. Глобальный подход к конкурентоспособности основан на Концепции конкурентоспособности всемирного экономического форума, которая включает 12 индексов конкурентоспособности. По данным Глобального индекса конкурентоспособности 2009–2010 гг. Литва занимает 53-е место из 133 стран, и является переходной к инновационной экономике. Было установлено, что: 1) большое количество компаний, конкурирующих на внешнем рынке (46 %), подавляющее большинство предприятий зарегистрированы в Литве (92 %); 2) конкурентные преимущества предприятий – лучшее качество обслуживания, низкие цены на услуги и эффективная работа; 3) основные источники конкурентоспособности: качество услуг, отношения с деловыми партнерами, знание потребностей рынка, квалифицированные кадры; 4) ключевые конкурентные помехи, отсутствие дополнительных финансовых ресурсов и невозможность выхода на новые рынки.

Ключевые слова: конкурентоспособность, факторы конкурентоспособности, стратегическое управление, инновации, сектор транспортных услуг.

Olga Shevchenko (Ukraine)

FINANCIAL SUPPORT FOR REGIONAL DEVELOPMENT IN UKRAINE BEFORE AND AFTER CRISIS: HOW IT INFLUENCES THE REGIONAL COMPETITIVENESS

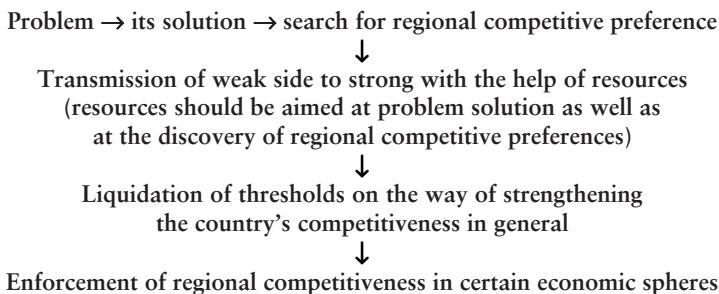
The aim of the article is to show the necessity of changing the approaches to regional finance after the crisis in order to prevent the come-down of the regional economy of Ukraine. It is shown that new levers of adjustment of regional development are able to provide the sufficient amount of resources for the raise of regional competitiveness.

Key words: regional competitiveness, budget for development, municipal bank, the state fund for regional development, investment subventions.

Introduction. How regional competitiveness is related to financial support of regions?

The enforcement of the second wave of the global financial crisis makes it necessary to apply the preventive measures at the central and regional levels in Ukraine. One of the instruments could be the high level of regional competitiveness that provides the ability to reach the goals and thus obtain a sufficient level of competitiveness. We understand the Regional competitiveness as the ability of a separate region to reach the goals of development and through this obtain a sufficient level of competitiveness in a certain sphere. Moreover, we mean not the common goals for all regions such as the increase of the level of human development, the reorganization of municipal services, the activation of local economic initiative, but the local goals of well-being. For one type of regions it could be the provision of pure water and absorption of alternative renewable sources of energy (industrial East of Ukraine), for another type of regions it could be the actions against river flood (West regions). For some regions – a pass to import-substituting production (the West, the Center, the South, the North), for others – strengthening of export-oriented manufacturing (the East). In other words, the key problems of regional development could be solved through these purposes, and the disadvantages could be deleted. The problems solved help to enhance the competitive regional preferences.

The next logical chain could be:

To realize those intentions, the regions should have sufficient amount of resources – stuff, organization, adjustment, property and, especially, financial support. It is appropriate to explore how the amount and forms of resources maintenance have changed in the pre-crisis and the after-crisis period.

Regional resource maintenance during the crisis

Among the instruments of financial support of regional development we can distinguish the grants from the state budget and the investments. In the pre-crisis period, there were sufficient resources for financing of the most important needs of the regions, the budget and investment financing grew every year, however, the crisis affected and reduced the financial support of the regions.

During the crisis (from the IV quarter of 2008 till the I-III quarters of 2009) we could observe the restriction on budget financing in all the spheres except the social (which is a protected item of budget costs). The main tendencies were the following:

- the declination of the amount of costs by 1.5 percentage points (p.p.);
- the restriction of budget grant proportion by 0.3 p.p. – the increase of the portion of general grants by 1.1 p.p. and social grants by 10.2 and the reduction of the portions of other additional grants;
- no financing for the special grants (payments for electricity, natural gas, solid waste, service of water supply and wastewater, house securing for some categories of workers in economic activity who receive salary from the budget);
- the reduction of costs that are transferred to the state budget by 6%;
- the decrease of the revenues of local budgets by 4.4%;

- the declination of the proportions of costs for economic activity and state governance by 0.5 p.p. each;
- the raise of the quantity of local budgets in 2009, which did not execute the plan of incomes (in 2008 there were no such types of budgets);
- dynamic of monthly revenues from personal income tax was slowing from 154.4% in January to 114.0% in December 2008. The share of personal income tax declined to 77.4% in the first half of 2009 from 79.9% in the previous period. As a result, in 2008 for the first time since 2000, one could observe the restriction of this tax revenue by 2.7% (Shevchenko, 2010).

The financial crisis influenced separate parts of the revenues of local budgets. The decrease of employers' number and salary level, huge number of employers on forced vacation influenced the main source of budget revenues – *personal income tax* (its portion is 75% of the budget incomes). The portion of *single tax on small business* and its revenue were also reduced. This fact manifests the reduction of entrepreneurs' activity. The revenues from *land payment* and the portion of this tax in the structure of income increased. This fact can directly show that it is truly important for local budgets. Instead of this, the share of *tax on transport vehicles* did not change, because the number of vehicles in exploitation was just growing.

Thus, only some of local taxes can be considered as the taxes that guarantee the stability of revenues, and the land payment is one of them. And the tax on transport vehicles was changed to the fee for the first vehicle's registration which constricted the resources ability of local budgets. In order to enforce the resources' resistance of local communities and regions it was necessary to change the list of local taxes and it happened in 2010: the cadastre of local taxes was restricted from 14 to 5 and the sizeable tax was included into it – in particular, the single tax. Today, there is a discussion about putting in place the tax on real estate and the luxury fee.

The crisis forced us to find other instruments of financial support of regional development – non-fiscal ones. The situation shows the susceptibility of using one or two levers of resource maintenance of the regional development.

The status of construction sphere and investment allocation in the regions is also significant. These spheres of economic activity, firstly,

were affected by the crisis most of all and secondly, they show the possibility of every region to take and use the resources. The situation in the regional allocation of investments and construction should be analyzed. Ukraine has 27 regions and only four of them (Dnipropetrovska, Donetsk, Luganska, Zaporizka regions, not taking Kiev city into account) have the highest levels of development. Under the influence of the crisis, the common input of these four regions in the total amount of capital investments and construction activity is significantly reduced, and as to results of 2010, the portion of the mentioned regions has grown again and even exceeded the level of the pre-crisis year of 2007. Although the portion of these regions in the total amount of investment was 25.0% in 2007, 24.5% in 2008 and 22.9% in 2009, it was 26.2% in 2010. In the sphere of construction these portions were 23.3%, 22.1%, 20.5 and 24.4% (Bila, Shevchenko, Zhuk et al., 2011). In 2011 their portions were 24.9 and 27.0% accordingly, and in the first quarter of 2012 the share of these regions in the investment amount were 24.2 and in construction – 26.5%.

As a result of 2010 (not mentioning 2011 and the beginning of 2012), it is possible to say that the pre-crisis tendencies of local budgets' financing are gradually recovering. In particular, the portions of general grants and special grants on the economic development in the local budgets' revenues start to increase again. The earnings from personal income tax have increased. All types of costs and special grants are financed. The amount of capital investments has increased and the capacities of construction are renewed in the regions.

Reasons for changing the system of resource maintenance and their implementation

There are three reasons forcing us to pay attention to non-fiscal instruments:

- the restriction and insufficient level of budget;
- the sensitivity of the amount of budget costs to cyclic market fluctuation;
- the needs of the regions and their communities to increase the amount and list of their own sources.

The necessity to activate the economic initiative in localities causes the allocation of investments and influences the capacities of construction.

Considering the above mentioned facts, we should build up the scheme of resources securing regional development. It is appropriate to pay

attention to alternative instruments of financial but not fiscal support of regions. These instruments should be variable and could be selectively used for different regions in order to overcome the excessive disproportions in the allocation of investments and to activate the construction in the regions. Among these instruments it is worth to mention the following:

- organizing instruments – special grants for investment programs, the extension of revenues of the budget for development, the increase of the emission of municipal bonds;
- institutional instruments – the expansion of activity field for financial associations, unions, affiliates of credit organizations, the improvement of function for the State fund for regional development, the foundation of municipal banks, the use of the public-private partnership mechanisms for the support of local infrastructural projects and interregional cooperation.

Organizing and institutional means to support regional development

- 1) organizing instruments for resources support of regional development:
  - the transfer of 26 types of special grants to local budget is planned in 2012. Their share decreased from 4.7% in the first quarter of 2011 to 3.0% in the first quarter of 2012 in the structure of grants. The portion of special social grants did not change; however, the portion of equalization grants rose notably. These facts are positive in the sense of increasing the purposeful use of the state budget and gradual switch to “the program target method” of budget planning. The predominance of budget special grants restrains the freedom of choice and their use is not always expedient (and actually can be used effectively only for co-financing of capital expenditures, providing ordinary local services, refund of costs effected by higher levels of authority). Therefore, the solution of this dilemma is in the prevalence of investment special grants and investment subvention in the structure of budget grants which are more profitable;
  - in the first quarter of 2012 the revenues of budget for development notably raised – in total by 4.9 times, but its portion decreased from 8.7 to 7.8 in the structure of local budget revenues (because the revenues from the sale of land were reduced). The budget for development gives the opportunity to enlarge the amount of investments;
  - municipal bonds are emitted by 14 cities – regional centers and 16 other cities. Cities with the population under 300,000 citizens are able to emit bonds. Also as a support for the Football championship

2012 in Ukraine and Poland two cities have emitted municipal bonds at amount of 10 mln euro (Kharkiv – for road construction and reparation) and of 30 mln euro (Lviv – for the construction of the stadium). But the share of local securities was only 0,50% in the structure of total emissions of securities in the country in 2011 and 1.75% in the first half of 2012. The amount of trading of municipal bonds in the first half of 2012 was reduced by more than 5.1 times and was 0.66 mln. euro in comparison to the 3.36 mln. euro at the same period of 2011 (NBU). Local bonds could be the source of additional money.

- 2) Institutional instruments of resource support for regional development:
  - formation of the widespread net of financial associations, unions and affiliates of credit organizations. These organizations are able to accumulate investments, facilitate the formation of labor market and infrastructure; they generally could multiply the local resources for the solution of problems. Besides, these organizations can acquire municipal bonds;
  - using the means of the State fund for regional development for the realization of five directions: the strategies of regional development, state programs directed to the local goals, the programs of overcoming the depressive regional status, the development of transborder cooperation, yearly programs of social and economic development of administrative units;
  - establishment of municipal banks. The main goal of their activity can be the lending of local projects of regional development. Herewith, a bank acts as a guarantor of municipal bonds;
  - outspread the instrument of public-private partnership on the basis of the increase in the portion of private business in financing;
  - combine the financial resources of separate municipalities in order to provide resources for common projects.

Recommendation for the state policy

We consider it necessary to take actions for faster implementation of the above-discussed organizational instruments in the following ways:

- the perfection of mechanism for the definition and allocation of special grants for investment programs through the introduction of the criteria of their allocation which are based on formalized parameters of econo-

mic reality, to establish the competitive selection of investment programs for their financing from the local budgets;

- the extension of the revenue sources of budget for development by the internal and external loans for investment goals, the income from the exploitation and privatization of the state and communal property, a part of the land payment and personal income tax;
- the expansion of the access of local authorities to loan markets.

Probably, the amounts of income of those instruments are not constant; however they will be sufficient for the realization of large investment projects.

Institutional instruments for the support of resources of regional development are able to create additional and stable source of money for citizens and enterprises. With the help of institutional instruments of regional development we can regulate the disproportions in the distribution of investment and capacities of construction: financial unions, municipal banks and the State fund of regional development, public-private partnership and intermunicipal cooperation can promote the equalization of the situation in construction and investments in the regions and promote the increase of earnings in those regions that have the lowest pace of development. Through this fact their competitiveness will be provided.

Conclusions

Regional competitiveness – the ability to reach the defined goals of development – also depends on the capability to guide the economically and financially independent regional economy. That type of economy is more probable in regions with high development pace and with huge financial and other resources. This fact is one more argument in favor of the assumption that the regional competitiveness can be reached by the help of sufficient financial provision of regions.

Further research should be aimed at the possibility to define the mathematically measurable correlation between the amount of financing and the use of instruments of resources maintenance on one hand and the change of competitiveness position of a separate region on the other.

Thereby, we have proved that the stability and the sufficiency of the amount of financial research could be provided by fiscal and non-fiscal resources. The enlargement of the newest instruments of resources support for regional development can equalize the excessive unevenness of the regional indexes and provide the regions with sufficient funds in order to

create the opportunity to reach the goals of sustainable development. This will give enough investment resources and provide the activation of construction in the regions. The enlargement of the newest instruments of support can provide the regions with the sufficient funds and enable them to reach a higher level of competitiveness.

Bibliography

- NBU – National Bank of Ukraine (2012). The development of fund market in Ukraine. <http://www.bank.gov.ua>.
- Shevchenko O. (2010). Crisis sharpened the weak points of local budgets in Ukraine <http://www.regional-studies-assoc.ac.uk/events/2010/may-pecs/papers/Shevchenko.pdf>.
- S.O. Bila, O.V. Shevchenko, V.I. Zhuk and others (2011). Regions in Ukraine in post-crisis period: analytical review. – Kiev: National Institute for Strategic Studies.

Финансовая поддержка региональному развитию в Украине до и после кризиса: влияние на региональную конкурентоспособность

Резюме

Цель статьи – показать необходимость изменения подходов к финансированию регионов в послекризисный период, с тем чтобы не допустить ухудшения их состояния. Показано, что новые инструменты регулирования регионального развития способны обеспечить достаточное количество ресурсов для повышения конкурентоспособности регионов.

Ключевые слова: региональная конкурентоспособность, бюджет развития, муниципальный банк, государственный фонд регионального развития, инвестиционные субвенции.

Renārs Zelčs (Latvija)

BALTIJAS REĢIONA FINANŠU TIRGUS ATTĪSTĪBA UN PROBLĒMAS

Kapitāla tirgus attīstība ir svarīgs nosacījums valsts ekonomiskajai izaugsmei. Baltijas reģiona finanšu tirgi ir integrēti *NASDAQ OMX*, tomēr to primārais uzdevums ir lokālo jeb valsts iekšzemes tirgu attīstība. Latvijas fondu tirgus likviditāte un citi rādītāji ir zemāki nekā Lietuvā un Igaunijā.

Pētījuma mērķis ir atklāt sakarības starp Latvijas fondu biržas zemo likviditāti un Latvijas finanšu tirgus struktūru, kapitalizāciju, koēto uzņēmumu skaitu un ciemiem rādītājiem ar visa Baltijas reģiona kontekstā. Lielākā atšķiriba ir tā, ka Lietuvas un Igaunijas fondu biržas no 2011. gada tirdzniecība notiek eiro valūtā.

Atslēgas vārdi: fondu birža, tirgus, likviditāte, apgrozījums.

Attīstīts kapitāla tirgus funkcionē gan kā instruments, kura izmantošanas nolūks ir stimulēt reģiona ekonomisko izaugsmi, gan arī kā investīciju klimata rādītājs. Būtiskākie nosacījumi šī tirgus efektīvai funkcionēšanai ir aktīva starptautisko investoru darbība, ekonomikai nozīmīgu uzņēmumu kotācija biržā, kuru pavada caurspīdīga un prognozējama saimnieciskā darbība. 2012. gadā aktualizējās jautājums par valstij piederošo uzņēmumu daļu pārdošanu un, kā viens no publiskajā telpā izskanējušajiem variantiem, ir to kļūšana par publiskām akciju sabiedrībām ar vērtspapīru kotāciju biržā. Tāpat arī jāmin viens no kārtējiem globālajiem izaicinājumiem – eiro valūtas ieviešana Latvijā un kā logisks solis – arī Latvijas finanšu tirgos. Neapšaubāmi, ka minēto pasākumu īstenošana uzlabos investīciju klimatu, taču jāizskata arī Latvijas fondu biržā valdošās tendences un problēmas, ar kurām finanšu tirgus dalībnieki saskaras praktiski visā tās attīstības gaitā.

Baltijas vērtspapīru tirgu veido *NASDAQ OMX* grupas biržas, dibinātas 20. gadsimta deviņdesmitajos gados kā Tallinas, Rīgas un Viļņas fondu biržas un 2012. gadā zināmas kā, attiecīgi, *NASDAQ OMX Tallin, Riga un Vilnius*. Globālās *NASDAQ OMX* grupas biržās pavisam tiek kotētas 3500 kompānijas, bet izstrādātās tehnoloģijas nodrošina tirdzniecības, norēķinu un uzskaites pakalpojumus vairāk kā 70 biržās, norēķinu centros un centrālajos depozitārijos vairāk kā 50 valstīs.

Baltijas publisko akciju sabiedrību vērtspapīru struktūra ir šāda: tie kotejas kopējā akciju sarakstā, kurš sastāv no Oficiālā un Otrā saraksta.

Baltijas Oficiālajā sarakstā ir iekļauti likvidākie *NASDAQ OMX Riga, Tallinn un Vilnius* biržas iekļautie akciju emitenti. Prasības, kuras tiek izvirzītas Oficiālajā sarakstā kotētajām kompānijām, attiecas uz kvantitatīviem raksturielumiem, piemēram, uzņēmējdarbības vēsture (vismaz 3 gadi), kapitalizācija (vismaz 4 miljoni eiro), akciju skaits brīvā apgrozībā (vismaz 25% vai 10 miljonu eiro vērtībā). Baltijas Otrajā sarakstā iekļauto akciju emitentiem netiek izvirzītas kvantitatīvas prasības attiecībā uz kapitalizāciju vai akciju skaitu brīvā apgrozībā, saistoši ir tikai informācijas atklāšanas noteikumi.

Apkopojot Baltijas fondu tirgus datus, var konstatēt, ka Latvijā ir vislielākais publisko akciju sabiedrību skaits – biržā tiek kotēts 31 uzņēmums. Pēc tam seko Lietuvas tirgus – 23 emitenti un noslēdz to Igaunijas birža ar 15 emitentiem. Iedalījums pa sarakstiem ir redzams 1. tabulā.

1. tabula
**Baltijas fondu biržas publisko akciju sabiedrību struktūra
2012. gadā**

Birža	Oficiālā saraksta emitenti	Otrā saraksta emitenti	Pavisam
NASDAQ OMX Riga	5	26	31
NASDAQ OMX Tallinn	14	1	15
NASDAQ OMX Vilnius	18	15	23

Avots: *NASDAQ OMX Riga, Tallinn un Vilnius dati*.

Neraugoties uz Latvijas līderpozīcijām kotēto uzņēmumu skaita ziņā, tikai 5 kompāniju kvantitatīvie parametri atbilst Oficiālā saraksta prasībām. Igaunijas tirgū ir vismazāk publisko kompāniju, taču tikai viena kotējas Otrajā sarakstā – visas pārējās pārstāv Oficiālo sarakstu. Lietuvas tirgus, no šāda aspekta raugoties, ieņem vidusmēra pozīciju – gan pēc emitentu skaita, gan pēc to struktūras sadalījums pa sarakstiem ir gandrīz vienāds.

Izanalizējot kotētos uzņēmumu pēc to darbības nozarēm, var konstatēt, ka kopumā biržā pārstāvēto akciju sabiedrību saimnieciskās darbības virzieni ir līdzīgi visā Baltijas tirgū. Piemēram, ar kuģniecību saistītie uzņēmumi ir pārstāvēti gan Latvijas, gan Igaunijas Oficiālajos sarakstos, farmaceitiskās un telekomunikāciju kompānijas atrodas Latvijas un arī Lietuvas Oficiālajā sarakstā. Protams, ir arī tikai konkrētai valstij raksturīgas nianses – ja Latvijas Otrajā sarakstā dominē mežrūpniecības un kuģu būvēs uzņēmumi, tad Lietuvā – piena pārstrādes kompānijas.

Neraugoties uz Latvijas finanšu tirgus ciešo integrāciju Baltijas un Skandināvijas reģionā, pastāv viena būtiska nianse, kas ir raksturīga tikai un vienīgi Latvijas fondu biržai – likviditātes problēma. Turklat šī problēma aktualizējās un tiek apspriesta publiskajā telpā jau kopš fondu biržas izveides. Lai arī tas tiek pasniegts kā vispārzināms fakts, autors uzskata, ka pirmais solis problēmas identificēšanā ir tās kvantitatīvo parametru noteikšana.

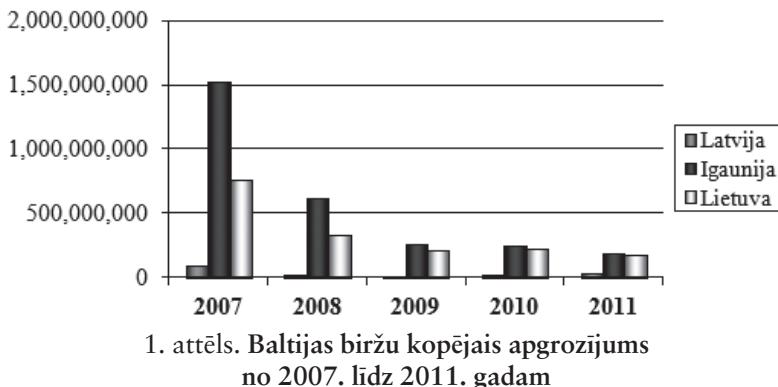
Vispārpieņemts ir likviditāti uzskatīt par iespēju ātri un par tirgus cenu realizēt aktīvus. Fondu biržas gadījumā likviditāte ir iespēja brīvi pārdot un pirkta vērtspapīrus jeb pietiekams vērtspapīru pircēju un pārdevēju skaits, kas ļauj operatīvi ar tiem tirgoties, būtiski neietekmējot cenu. Tādējādi būtiskākais priekšnosacījums likviditātes nodrošināšanai ir pietiekami liels fondu tirgus apgrozījums. Salīdzinot Baltijas valstu akciju tirgus apgrozījumu par pēdējiem pieciem gadiem, iegūst datus, kas redzami 2. tabulā.

2. tabula
Baltijas biržu apgrozījums no 2007. līdz 2011. gadam, EUR

Gads	Saraksti	LV	EST	LT
2007	Oficiālais	81 998 449	1 489 541 627	541 096 789
	Otrais	16 542 048	36 461 066	215 970 663
	Kopā	98 540 498	1 526 002 693	757 067 453
2008	Oficiālais	23 834 786	617 928 087	251 453 483
	Otrais	4 595 697	–	80 576 596
	Kopā	28 430 483	617 928 087	332 030 080
2009	Oficiālais	10 811 938	266 026 800	160 928 272
	Otrais	3 151 804	597 352	53 529 361
	Kopā	13 963 743	266 624 152	214 457 633
2010	Oficiālais	17 288 537	242 913 131	170 432 230
	Otrais	3 544 754	406 976	53 324 667
	Kopā	20 833 291	243 320 108	223 756 897
2011	Oficiālais	30 454 184	187 248 926	156 381 996
	Otrais	6 698 057	159 780	19 661 245
	Kopā	37 152 242	187 408 707	176 043 241

Avots: autora aprēķini, balstoties uz NASDAQ OMX statistiskajiem datiem.

Vizualizējot augstāk minētos statistiskos datus, 1. attēlā redzams kopējais Baltijas fondu tirgus akciju apgrozījums pa gadiem.

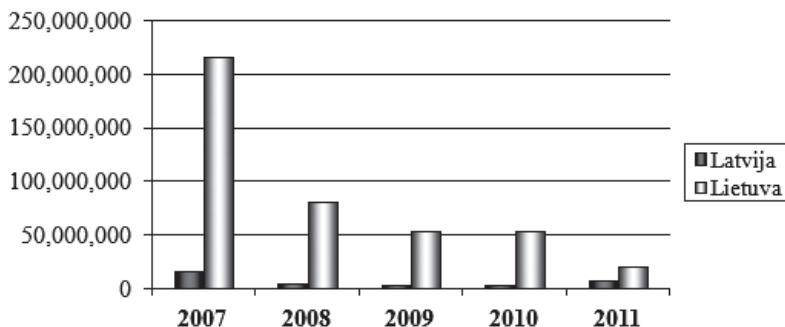

Avots: autora izveidots pēc 2. tabulas datiem.

1. attēlā ir redzams, ka Latvijas akciju tirgus apgrozījums neapsaubāmi ir viszemākais Baltijas reģionā. Vislielākais fondu biržas apgrozījums ir novērojams Igaunijas fondu biržā, tad seko Lietuva. Periodā no 2007. līdz 2009. gadam Igaunijas tirgus apgrozījums pakāpeniski kritās, rezultātā 2011. gadā tas bija aptuveni vienāds ar Lietuvas tirgus apgrozījumu. Kopumā visa Baltijas reģiona tirgus rekordaugstu aktivitāti varēja konstatēt 2007. gadā, ko, pēc autora domām, var izskaidrot ar minētā gada indeksu kritumu, kam par iemeslu bija starptautisko investitoru iepriekšējā perioda peļņas fiksācija, kā arī mazākumakcionāru akciju pārdošana šī krituma iespaidā. Lai arī Latvijas fondu biržas apgrozījums pieauga no 2009. līdz 2011. gadam, darījumu apjomī joprojām ir ievērojamāki mazāki, salīdzinot ar abām pārējām Baltijas reģiona biržām. Kopējais Latvijas publiskā akciju tirgus apgrozījums (37 152 242 EUR) ir 5 reizes mazāks par Igaunijas akciju tirgus apgrozījumu (187 408 707 EUR) un 4.7 reizes mazāks par Lietuvas akciju tirgus apgrozījumu (176 043 241 EUR).

Konstatējot, ka Baltijas reģionā tirgus likviditātes problēmas, neapsaubāmi, ir aktuālas tieši Latvijas fondu tirgum, par pētījumu tālāko mērķi kļūst šīs problēmas cēloņa atklāšanai. Kā tika minēts iepriekš, Latvijas Oficiālajā sarakstā ir 5 uzņēmumi, kamēr Igaunijas un Lietuvas, attiecīgi, 14 un 18. Var izteikt pieņēmumu, ka zemais apgrozījums ir saistīts ar šo faktu – tirgu aktivizē daudzu emitentu piesaiste. Taču, ja skaidrot apgrozījumu tikai ar minēto faktoru, tad Otrā saraksta tirgus apgrozījumam ir jābūt vislielākajam tieši Latvijā – Otrajā sarakstā tiek kotēti 26 uzņēmumi, kamēr Lietuvā tajā ir iekļautas tikai 15 kompānijas. Tāpēc autors salīdzināja

tikai Otrā saraksta uzņēmumu apgrozījumus par 2007.–2011. gadu Latvijā un Lietuvā. Tā kā Igaunijas biržas Otrajā sarakstā tika kotēts tikai viens uzņēmums, tāpēc tas netika apskatīts.

2. attēls. Latvijas un Lietuvas biržu Otrā saraksta apgrozījums no 2007. līdz 2011. gadam, EUR

Avots: autora izveidots pēc 2. tabulas datiem.

Var konstatēt, ka, neraugoties uz to, ka Latvijas Otrajā sarakstā ir gandrīz divreiz vairāk uzņēmumu, apgrozījums ir ievērojamāki lielāks Lietuvas biržā. Aplūkojamā perioda sākumā apgrozījums ir 13.4 reizes lielāks, bet perioda beigās – 3 reizes lielāks. Turklāt no 2. tabulas datiem ir redzams, ka, lai gan Igaunijas Otrajā sarakstā kotējas tikai viens uzņēmums, piemēram, 2010. gadā tas nodrošināja 406 976 EUR lielu apgrozījumu, kamēr visu Latvijas Otrā saraksta uzņēmumu apgrozījums kopā sastādīja 3 544 754 EUR.

Līdz ar to var pieņemt, ka kotēto uzņēmumu skaits fondu tirgū nav tā apgrozījuma un, atbilstoši, likviditāti noteicošais faktors. Tālākajā pētījuma gaitā autors analizē publisko akciju sabiedrību kapitalizācijas jeb tirgus vērtības rādītājus.

3. tabula
Baltijas biržu uzņēmumu kapitalizācija no 2007.–2011. gadam, EUR

Gads	Saraksti	LV	EST	LT
1	2	3	4	5
2007	Oficiālais	1 449 070 739	4 355 438 677	1 604 375 120
	Otrais	210 643 273	166 544 060	6 102 976 350
	Kopā	1 659 714 012	4 521 982 738	7 707 351 470

	1	2	3	4	5
2008	Oficiālais	1 247 542 624	4 105 820 543	3 157 854 325	
	Otrais	867 611 309	–	3 719 327 621	
	Kopā	2 115 153 933	4 105 820 543	6 877 181 947	
2009	Oficiālais	326 263 663	1 843 472 506	1 422 958 911	
	Otrais	990 684 500	6 195 000	1 796 553 657	
	Kopā	1 316 948 163	1 849 667 506	3 219 512 569	
2010	Oficiālais	463 058 357	1 678 290 290	2 491 403 466	
	Otrais	478 502 363	6 372 000	1 728 357 939	
	Kopā	941 560 721	1 684 662 290	4 219 761 406	
2011	Oficiālais	380 657 705	1 234 779 627	2 370 131 497	
	Otrais	444 882 934	6 372 000	769 179 164	
	Kopā	825 540 640	1 241 151 627	3 139 310 661	

Avots: autora aprēķini, balstoties uz NASDAQ OMX statistiskajiem datiem.

Izanalizējot 3. tabulā sniegtos datus, var konstatēt – lai gan, kā jau tika minēts iepriekš, Latvijas fondu tirgū tiek kotēts 31 uzņēmums, Igaunijas – 15 un Lietuvas – 23, vislielākā kapitalizācija ir tieši Lietuvas tirgū. Tas liecina par to, ka Latvijas biržās, lai arī ir vairāk uzņēmumu, taču tie ir mazi pēc savas tirgus vērtības. Aplūkojot 2011. gada datus, var secināt, ka Igaunijas uzņēmumu kapitalizācija ir tikai pusotras reizes lielāka par Latvijas kapitalizāciju, savukārt, apgrozījums, kā tika minēts augstāk, ir piecas reizes lielāks. Salīdzinot Igaunijas un Lietuvas tirgus, var secināt, ka Lietuvas uzņēmumu kopējā vērtība aplūkojamajā laika periodā ir 1,5–3 reizes lielāka par Igaunijas, savukārt 2. attēlā ir redzams, ka tieši Igaunijas tirgus pēc sava apgrozījuma ir līderis Baltijas reģionā.

Rezumējot iepriekš minēto, nepieciešams konstatēt, ka, pirmkārt, uzņēmumu daudzums biržā nav apgrozījumu noteicošais faktors. Latvijas tirgus ieņem vadošo pozīciju pēc uzņēmumu skaita, taču apgrozījums, salīdzinot ar pārējiem Baltijas tirgiem, ir daudzreiz zemāks. Savukārt Lietuvā ir vairāk publisko akciju sabiedrību nekā Igaunijā, kura ir Baltijas reģiona līdere pēc tirgus apgrozījuma.

Otrkārt, aplūkojot tirgus kapitalizācijas rādītājus, var secināt, ka kapitalizācija nav tieši proporcionāla apgrozījumam – pie pusotras reizes lielākas tirgus kapitalizācijas, Igaunijas tirgus apgrozījums ir piecas reizes lielāks.

Treškārt, tirgus kapitalizācija kā tāda arī nav fondu tirgus likviditāti nosakošais faktors. Reģiona līderis pēc apgrozījuma ir Igaunija, savukārt pirmo vietu pēc kapitalizācijas stabili ieņem Lietuvas fondu birža. Pēc

autora domām, jāpievērš uzmanība arī tam faktam, ka, saskaņā ar 3. tabulas datiem, 2007. gadā Lietuvas un Latvijas Oficiālā saraksta uzņēmu mu kapitalizācija bija ļoti tuva – 1.6 miljardi EUR Lietuvā un 1.4 miljardi EUR Latvijā. Savukārt no 2. tabulas datiem var secināt, ka 2007. gadā apgrozījums bija 81 miljons EUR Latvijā, bet Lietuvā – 541 miljons jeb 6.7 reizes vairāk.

Tādējādi var secināt, ka ne fondu tirgus kotēto uzņēmumu skaits, ne to kapitalizācija nav noteicošie faktori, kuru pieaugums garantēs atbilstošu un proporcionālu likviditātes pieaugumu. Līdz ar to eksistē līdz šim neatklāti iemesli, kuru dēļ tieši *NASDAQ OMX Riga* ir visatpalikušākais fondu tirgus Baltijas reģionā un to atklāšana ir tālāk jāpēta.

Pēc autora domām, lai arī iespējamā lielo valsts kompāniju (Latvenergo, LMT u.c.) kļūšana par publiskajām akciju sabiedrībām tirgus likviditāti tikai uzlabotu, cēloņus, kāpēc Latvijas fondu tirgus nav populārs investoru vidū, tas līdz galam nenovērsīs. Arī otrs populārs solis, kas nākotnē neapšaubāmi tiks realizēts – pāreja uz tirdzniecību eiro valūtā, situāciju visticamāk radikāli neizmainīs. Neapšaubāmi, integrēta tirdzniecības platforma, apvienota ar kopējas valūtas izmantošanu, atvieglos investēšanas procesus. Taču nav skaids, cik lielā mērā tas uzlabos likviditātes rādītājus. Tā piemēram, *NASDAQ OMX Tallin* un *NASDAQ OMX Vilnius* jau ir pārgājusi uz norēķiniem eiro valūtā no 2011. gada 3. janvāra, taču šo biržu 2011. gada apgrozījums ir bijis vēsturiski viszemākais pēdējo 5 gadu laikā. Turklāt arī kaimiņvalstu finanšu tirgus oficiālās amatpersonas, vaicātas par eiro valūtas ietekmi uz biržas aktivitātēm, sniedz izvairīgus komentārus. Autors uzskata, ka perspektīvu investīciju iespēju gadījumā starptautisko investoru darbību tirdzniecības valūtas niances ietekmē minimāli. Līdz ar to ir grūti objektīvi noteikt, cik lielā mērā pāreja uz eiro palīdzēs atrisināt šo Latvijas biržas galveno problēmu.

Bibliogrāfija

- Parex Asset Management. “Akciju tirgus korelācija ar tirgus datiem”. *NASDAQ OMX Riga* – 2010.
- Bīders, R. (2010) “Vilņas birža tirdzniecību eiro valūtā sāks 22. novembrī”. *Dienas bizness*, 12. oktobris
- Jakušonoka, I. *Vērtspapīru tirgus un finanšu investīciju vadība. 1. daļa*. Latvijas Lauksaimniecības Universitāte 2001.
- Laulajainen, R. *Financial geography: A banker's view*. London, Routledge, 2003.
- Павлов С. В. *Фондовая биржа и ее роль в экономике современного капитализма*. М.: Финансы и статистика.

- Burton G. Malkiel. *The Efficient Market Hypothesis and Its Critics*. <http://www.princeton.edu/~ceps/workingpapers/91malkiel.pdf> (2011.11.02)
- John R. Nofsinger. The Psychology of Investing. Prentice Hall.
- Igaunijas akciju tirgus. <http://balticexport.com/?article=igaunijas-akciju-tirgus&lang=lv> (2012.08.01).
- Mārtiņa, I. (2010) "Rigas biržas problēma". Diena, 3. septembris.

Development and problems of the Financial Market of Baltic region Summary

Developed capital market is an important condition for the country's economic growth. Baltic region's financial markets are already integrated into NASDAQ OMX, therefore their primary task is the development of local stock market. The liquidity and turnover of Latvia's stock exchange are significantly lower than in Lithuania and Estonia. The goal of the research is to find out the relations between the low stock exchange liquidity and Latvia's financial market structure, capitalization, the number of listed companies and other indicators. It was established that these indicators are similar in all Baltic regions. The most important difference is that since year 2011 the trading currency in the stock exchanges in Lithuania and Estonia is euro.

Key words: stock exchange, markets, liquidity, turnover.

Viktorija Šipilova (Latvija)

KVANTITATĪVAIS UN KVALITATĪVAIS STRUKTURĀLO IZMAIŅU NOVĒRTĒJUMS IEKŠZEMES KOPPRODUKTĀ LATVIJĀ INOVATĪVAS EKONOMIKAS VEIDOŠANAS KONTEKSTĀ

Teorētiskie un empiriskie pētījumi, kā arī attīstības stratēģijas akcenti ekonomikas izaugsmē iesaka likt uzsvaru uz zinātņu ietilpīgām un augsti tehnoloģiskām nozarēm, kuras tiešā veidā realizē zinātnes sasniegumus. Mašīnbūve un ķīmiskā rūpniecība, komunikācijas, kā arī pētniecība tiek uzskatītas par būtiskām valsts konkurētspējas nodrošināšanā. Latvijā ekonomiskā izaugsme balstās uz nozarēm ar izteiku orientāciju uz iekšzemes tirgu, kā arī zemu produktivitātes līmeni, turklāt dati par ikgadējo balvu “Inovāciju un eksporta balva”, ko piešķir Latvijas Investiciju un attīstības aģentūra un LR Ekonomikas ministrija, norāda uz augsti sniegumiem zemo un vidējo tehnoloģiju nozarēs, kas neliecina par inovatīvas ekonomikas veidošanos. Tomēr, pielietojot noteiktu metodoloģiju, iespējams meklēt atbildi uz jautājumu – kādas augsti tehnoloģiskas un zinātņu ietilpīgas nozares tuvina Latviju inovatīvas ekonomikas izveidei? Kvantitatīvais strukturālo izmaiņu novērtējums balstās uz tādiem rādītājiem kā indekss, ātrums, intensitāte, savukārt kvalitatīvais strukturālo izmaiņu novērtējums balstās uz tādiem rādītājiem kā virzieni un kvalitāte. Rakstā ir izklāstīts autores empiriskais oriģinālpētījums, kura mērķis ir veikt kvantitatīvu un kvalitatīvu strukturālo izmaiņu iekšzemes kopprodukta Latvijā novērtējumu, lai apzinātu, kādas augsti tehnoloģiskas un zinātņu ietilpīgas nozares Latvijā varētu kļūt par inovatīvas ekonomikas pamatiem. Pētījuma rezultāti ļauj secināt, ka Latvijas iekšzemes kopprodukta (IKP) nozaru struktūra apskatāmajā laika posmā attālinājās no inovatīvas ekonomikas veidošanas, tomēr strukturālo izmaiņu kvalitāte zinātņu ietilpīgajās un augsti tehnoloģiskajās nozarēs ir pozitīvāka nekā ekonomikā kopumā. Lielākā strukturālo izmaiņu intensitāte un tātad lielākā ieteikme uz ekonomikas struktūras veidošanos augsti tehnoloģisko un zinātņu ietilpīgo nozaru vidū, neskaitoties uz nozaru zemu īpatsvaru iekšzemes kopprodukta, ir “Datorpakkalpojumi un ar datoriem saistītas darbības” (K72), “Ķīmisko vielu, ķīmisko šķiedru un to izstrādājumu ražošana” (DG) un “Elektrisko un optisko iekārtu ražošana” (DL) nozarēs. Kā negatīvs aspeks jāatzīmē lēnas strukturālās izmaiņas, kas norāda uz izteiku prioritāšu trūkumu.

Atslēgas vārdi: IKP strukturālās izmaiņas, inovatīvā ekonomika, augsti tehnoloģiskās un zinātņu ietilpīgas nozares, Latvija.

Nemot vērā inovāciju pieaugošo lomu ekonomikas ilgtspējas nodrošināšanā, kā arī strukturālo izmaiņu ekonomikā aktualitāti, par pētījuma objektu ir izvēlētas strukturālās izmaiņas iekšzemes kopprodukta Latvijā. Tāpēc raksta mērķis ir veikt kvantitatīvu un kvalitatīvu strukturālo izmaiņu novērtējumu iekšzemes kopprodukta Latvijā, lai apzinātu, kādas augsti tehnoloģiskas un zinātņu ietilpīgas nozares Latvijā var kļūt par inovatīvas ekonomikas pamatiem. Mērķa sasniegšanai tiek izvirzīti vairāki uzdevumi: 1) parādīt inovāciju nozīmi ekonomikā, izmantojot teorētisko un empīrisko pētījumu rezultātus; 2) raksturot ekonomikas struktūru Latvijā; 3) veikt strukturālo izmaiņu IKP Latvijā kvantitatīvu un kvalitatīvu novērtējumu; 4) noteikt tās augsti tehnoloģiskas un zinātņu ietilpīgas nozares Latvijā, kuras varētu kļūt par inovatīvās ekonomikas pamatiem.

Mērķa sasniegšanai tiek pielietota krievu zinātnieka O. Krasil'nikova izstrādāta metodoloģija strukturālo izmaiņu novērtēšanai (Krasilnikov 1999).

Augsti tehnoloģiskas un zinātņu ietilpīgas nozares tiek noteiktas, balstoties uz OECD izstrādāto klasifikāciju “ISIC REV. 3 Technology Intensity Definition. Classification of Manufacturing Industries into Categories Based on R&D Intensities” (OECD Directorate of Science, Technology and Industry elaborated classification 2011).

Pētījuma rezultāti parāda augsti tehnoloģisko un zinātņu ietilpīgo nozaru nozīmi Latvijā, jo, neskatoties uz šo nozaru zemo īpatsvaru valsts IKP, aprēķinātie strukturālo izmaiņu indikatori ļauj secināt, ka augsti tehnoloģiskas un zinātņu ietilpīgas nozares (īpaši apstrādes rūpniecības nozares) kaut lēniem un uz kopējas tautsaimniecības fona maz nozīmīgiem tempiem, tomēr attīstījās vēlamajā virzienā, tuvinot valsti inovatīvas ekonomikas izveidei.

Līdz ar Nobela prēmijas laureāta R. Solova atziņu, ka ilgtspējīga ekonomiskā attīstība valstī galvenokārt balstās uz tehnoloģiskām izmaiņām (Solow 1956), palielinājās inovāciju nozīme ekonomikas attīstībā. Kā liecina turpmākie pētījumi, inovācijas ir pamats ražošanas un ražīguma pieaugumam (piem., Romer 1990), savukārt jaunā endogena izaugsmes teorija norāda, ka ilgtspējīga ekonomiskā izaugsme jābalsta uz tehnoloģijām, zināšanām, intelektuālo kapitālu un produktivitāti (Chen, Dahlman 2005). Inovācijas ir nozīmīgas ekonomikas izaugsmes, labklājības un sociālās kohēzijas nodrošināšanā, kā arī tās var būt par dzinēju ilgtspējīgai ekonomiskai izaugsmei, īpaši valstīs, kuras spēs izmantot to rīcībā esošas tehnoloģijas labākajā veidā (Autant-Bernard, Chalaye, Manca, Moreno, Surinach 2010).

Empīrisko pētījumu rezultāti ļauj secināt, ka valstis, kurās inovāciju attīstība globālajā un Eiropas Savienības līmenī tiek novērtēta atzinīgi, tāpat uzrāda augstus rezultātus attīstībā un konkurētspējā (piem., UNU-MERIT 2011, INSEAD, WIPO 2012, World Economic Forum 2010). Arī nākotnes ekonomiskās attīstības plāni tiek cieši saistīti ar inovācijām, piem., stratēģija “Eiropa 2020” (Eiropas Komisija 2010).

Par būtiskākām valsts konkurētspējas nodrošināšanā tiek uzskatītas nozares, kas tiešā veidā realizē zinātnes sasniegumus: mašīnbūve, ķīmiskā rūpniecība, komunikācijas, pētniecība. Par aktīvu inovācijas veicinošo darbību šajās nozarēs liecina zinātniski pētnieciskā darbība un tajā ieguldītie finanšu līdzekļi, kā arī reģistrēto patentu skaits (OECD 2010, Eurostat 2012e, European Comission 2010, National Statistics Institute 2002).

Strukturālo izmaiņu rezultātā notiek resursu pārdale starp nozarēm, kā rezultātā notiek ekonomikas struktūras modernizācija, savukārt valsts ekonomikas struktūra norāda uz tās ilgtspēju un efektivitāti, kā arī atvēl noteiktu vietu pasaules ekonomiskajā sistēmā. Tehnoloģiju attīstība un sabiedrības vajadzību sarežģīšanās ir pamats nozaru īpatsvara izmaiņām. Tas nozīmē, ka par dzīvotspējīgu var nosaukt tikai tādu ražošanu, kura strukturālo izmaiņu rezultātā varēs izlaist inovatīvu produkciju, kura būtu konkurētspējīga kā vietējā, tā arī ārvalstu tirgū (Abuziarova 2011).

Strukturālās izmaiņas mūsdienu ekonomikā izveidoja situāciju, kad pakalpojumu nozare veido vairāk nekā ¾ no IKP. Laika posmā no 1995. līdz 2009. gadam Latvijas nozaru struktūrā samazinājās primārā un īpaši sekundārā sektora īpatsvars, savukārt ievērojami palielinājās terciārā sektora īpatsvars, attiecīgi, par – 5,4%, – 10.2% un 15.6% (Eurostat 2012c).

Jāatzīmē, ka visu Eiropas Savienības dalībvalstu IKP nozaru struktūrā pakalpojumu nozarei ir izteikta dominance, taču nozares saimnieciskās darbības rezultāts, rezultāta kvalitāte un ilgtspēja ievērojami atšķiras.

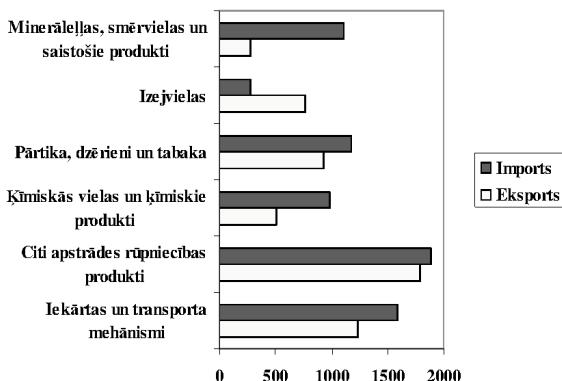
1. tabula

Pakalpojumu struktūrā dominējošās nozares Latvijā 2009. gadā, %

NACE kods	Saimnieciskās darbības nozare pēc NACE Rev. 1.1	Nozares īpatsvars, %
G	Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība; automobiļu, motociklu, individuālās lietošanas priekšmetu, sadzīves aparatūras un iekārtu remonts	15.2
K	Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma, datorpakalpojumi, zinātnē un citi komercpakalpojumi	20.0
K70	Operācijas ar nekustamo īpašumu	11.2

Avots: Eurostat 2012d.

Latvijas ekonomikas struktūrā dominējošās pakalpojumu nozares ir orientētas galvenokārt uz iekšzemes tirgu, turklāt tām ir zems produktivitātes līmenis. Piemēram, tirdzniecībā 2008. gadā saražotā pievienotā vērtība uz vienu strādājošo bija 13,6 tūkst. eiro (vidēji Eiropas Savienībā 36,37 tūkst. eiro), nozarē operācijas ar nekustāmiem īpašumiem saražotā pievienotā vērtība uz vienu strādājošo bija 19,2 tūkst. eiro (vidēji ES 50,18 tūkst. eiro). Arī eksporta struktūra nenorāda uz augsti tehnoloģisko un zinātņu ietilpīgo nozaru nozīmes palielinājumu Latvijas ekonomikā (Eurostat 2012a, Eurostat 2012b).

1. attēls. Ārējās tirdzniecības struktūra Latvijā 2009. gadā, milj. eiro

Avots: Autores izveidots pēc Eurostat 2012 f, g, h, i, j.

1. attēla dati parāda, ka vislielākais pieprasījums pasaulei ir pēc Latvijas izeļvielām. Pārtikas, dzērienu un tabakas, kā arī citu apstrādes rūpniecības produktu nozaru eksports 2009. gadā tuvojas šo nozaru importa apjomiem. Citāda situācija ir augsti tehnoloģiskajās un zinātņu ietilpīgajās nozarēs, kur eksporta apjomi ir ievērojami mazāki par importa apjomiem, piemēram, “Ķimiskas vielas un ķīmiskie produkti” un “Iekārtas un transporta mehānismi” (skat. 1. attēlā).

Tālāk autore izvērtē veiksmīgus inovatīvas darbības piemērus, kas pārsvarā ir novēroti zemo un vidējo tehnoloģiju nozarēs. Apkopojojot informāciju par ikgadējo LR Ekonomikas ministrijas un Latvijas Investīciju un attīstības aģentūras (LIAA) rīkoto konkursu “Eksporta un inovāciju balva”, var secināt, ka laika posmā no 2004. līdz 2011. gadam “Eksporta un inovācijas balva” tika piešķirta dažādu uzņēmumu 141 produktam vai pakalpojumam.

Apskatāmajā laika posmā vislielākais eksportspējīgu un inovatīvu produktu un pakalpojumu skaits ir vērojams zemo un vidējo tehnoloģiju nozarēs – “Pārtikas produktu un dzērienu, tabakas izstrādājumu ražošana” (DA) 24 produkti, “Metālu ražošana, gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas” (DJ) 23 produkti. Jāatzīmē, ka nozare “Metālu ražošana, gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas” (DJ) ir nozīmīgs izejvielu avots augsti tehnoloģiskajām un zinātņu ietilpīgajām nozarēm (skat. 1. tabulā).

Inovatīvajās nozarēs “Ķīmisko vielu, to izstrādājumu un ķīmisko šķiedru ražošana” (DG), “Iekārtu un mehānismu, darba mašīnu ražošana” (DK), “Elektrisko mašīnu un aparātu ražošana” (DL), “Transportlīdzekļu ražošana” (DM) balva par sasniegumiem eksportā un inovācijās tika piešķirta mazāk, attiecīgi, 14, 5, 8 un 4 reizes (skat. 1. tabulā).

2. tabula

**Eksportspējīgu un inovatīvu preču un pakalpojumu
sadalījums pa nozarēm saskaņā ar LR Ekonomikas Ministrijas
un LIAA piešķirto balvu “Eksports un Inovācijas”**

NACE kods	Saimnieciskās darbības nozare saskaņā ar NACE Rev. 1.1	Apbalvoto produktu, pakalpojumu skaits
1	2	3
DA	Pārtikas produktu un dzērienu, tabakas izstrādājumu ražošana	24
DB	Tekstilizstrādājumu ražošana	7
DD	Koksnes, koka un korka izstrādājumu ražošana, izņemot mēbeles; salmu, pīto izstrādājumu ražošana	6
DE	Celulozes, papīra, papīra izstrādājumu ražošana, izdevējdarbība, poligrāfija un ierakstu reproducēšana	7
DG	Ķīmisko vielu, to izstrādājumu un ķīmisko šķiedru ražošana	14
DH	Gumijas un plastmasas izstrādājumu ražošana	3
DI	Nemetālisko minerālu un izstrādājumu ražošana	8
DJ	Metālu ražošana, gatavo metālizstrādājumu ražošana, izņemot mašīnas un iekārtas	23
DK	Iekārtu un mehānismu, darba mašīnu ražošana	5
DL	Elektrisko mašīnu un aparātu ražošana	8

1	2	3
DM	Transportlīdzekļu ražošana	4
DN	Cita ražošana	12
F	Būvniecība	1
E	Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde	1
G	Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība.	3
I	Transports, glabāšana un sakari	2
K	Operācijas ar nekustamo īpašumu, noma un citi komercpakalpojumi	12
N	Veselība un sociālā aprūpe	1
	Kopā:	141

Avots: autores aprēķini pēc LIAA 2012 a, b, c, d, e, f.

Ņemot vērā IKP nozaru struktūru, eksporta struktūru, kā arī panākumus inovāciju jomā, jāatzīmē augsti tehnoloģisko un zinātņu ietilpīgo nozaru pieticīgo lomu Latvijas ekonomikā. Pielietojot strukturālo izmaiņu kvantitatīvo un kvalitatīvo rādītāju aprēķinu metodoloģiju, izvērtēsim, kādas augsti tehnoloģiskās un zinātņu ietilpīgas nozares uzrāda labākus rezultātus un līdz ar to veicina inovatīvas ekonomikas veidošanos Latvijā.

Pētījuma gaitā autore izmanto Eurostat statistiko informāciju, strukturālās izmaiņas analizē, izmantojot kvalitatīvus un kvantitatīvus radītājus, kuri tiek aprēķināti saskaņā ar krievu zinātnieka O. Krasil'nikova piedāvāto metodoloģiju (Krasilnikov 1999). Ar jēdzienu “strukturālās izmaiņas” šī pētījuma ietvaros autore saprot tautsaimniecības nozaru īpatsvara izmaiņas IKP.

Strukturālo izmaiņu kvantitatīvais novērtējums tiek balstīts uz tādiem rādītājiem, kā “Indekss” (I), “Ātrums” (V) un “Intensitāte” (E) (Krasilnikov 1999). Sie rādītāji palidz korekti novērtēt, kurām nozarēm ir vislieklākā loma IKP struktūrā ne tikai to īpatsvara dēļ, bet arī, ņemot vērā tajās notiekošo strukturālo izmaiņu ātrumu un intensitāti.

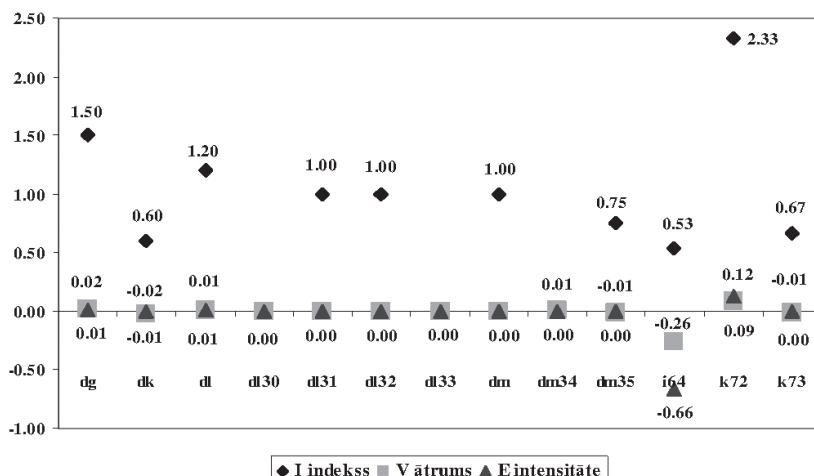
Strukturālo izmaiņu kvalitatīvajam novērtējumam tiek izmantoti rādītāji “Virziens” (N) un “Kvalitāte” (K) (Krasilnikov 1999), kuri nodrošina esošās IKP nozaru struktūras salīdzināšanu ar vēlamo. Jēdziens “vēlamais” var ietvert sevī mūsdienu ekonomiskās izaugsmes prasības, apņemšanās, kā arī pētnieku hipotēzes un mērķus.

Aprēķinātās strukturālo izmaiņu indeksa vērtības norāda, ka augsti tehnoloģisko un zinātņu ietilpīgo nozaru starpā ievērojamākās strukturālās izmaiņas, kas vērstas uz nozaru īpatsvara palielinājumu, notika pakalpojumu nozarē “Datorpakalpojumi un ar datoriem saistītas dar-

bības” (K72) I=2.33, kā arī rūpniecības nozarēs “Ķīmisko vielu, to izstrādājumu un ķīmisko šķiedru ražošana” (DG) I=1.50, “Elektrisko un optisko iekārtu ražošana” (DL) I=1.20 (skat. 2. attēlu).

Būtisks rādītājs ir strukturālo izmaiņu intensitāte – jo lielāka rādītāja vērtība, jo lielāka nozares nozīme ekonomikas struktūras veidošanā. 2. attēla dati ļauj secināt, ka augstākā strukturālo izmaiņu intensitāte ir pakalpojumu nozarē “Datorpakkalpojumi un ar datoriem saistītas darbības” (K72) E=0.12, kā arī rūpniecības nozarē “Ķīmisko vielu, to izstrādājumu un ķīmisko šķiedru ražošana” (DG) E=0.02 (skat. 2. attēlu).

Strukturālo izmaiņu ātruma rādītājs praktiski visās nozarēs ir līdzvērtīgs, kas norāda uz izteiktu prioritāšu trūkumu.

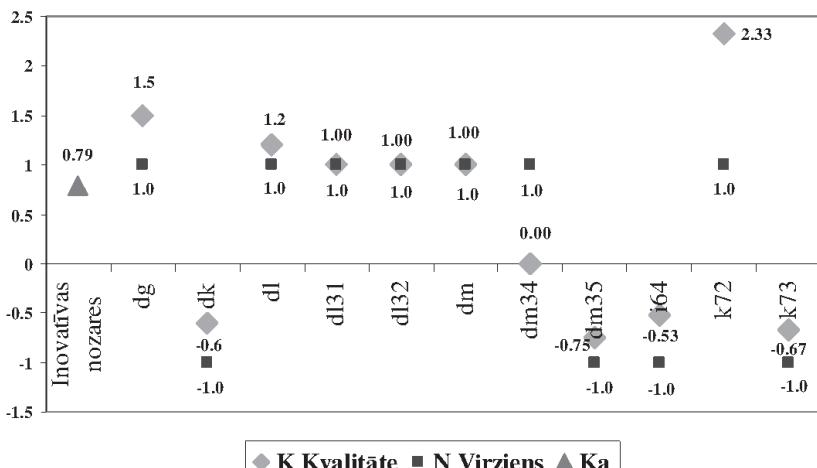
2. attēls. Kvantitatīvās strukturālās izmaiņas augsti tehnoloģiskajās un zinātnu ietilpīgajās nozarēs Latvijā 2009. gadā

Avots: autores veiktie aprēķini pēc Eurostat 2012d.

Saīsinājumi: Ķīmisko vielu, to izstrādājumu un ķīmisko šķiedru ražošana” (DG), “Iekārtu, mehānismu un darba mašīnu ražošana” (DK), “Elektrisko un optisko iekārtu ražošana” (DL), “Elektrisko mašīnu un aparātu ražošana” (DL31), “Radio, televizijas un sakaru iekārtu un aparātūras ražošana” (DL32), “Medicinisko, precīzijas un optisko instrumentu, pulksteņu ražošana” (DL33), “Transportlīdzekļu ražošana” (DM), “Automobiļu, piekabju un puspiekabju ražošana” (DM34), “Citu transportlīdzekļu ražošana” (DM35), “Pasts un telekomunikācijas” (I64), “Datorpakkalpojumi un ar datoriem saistītas darbības” (K72), “Zinātniskās pētniecības darbs” (K73)

Autore norteica arī strukturālo izmaiņu kvalitatīvo aspektu augsti tehnoloģiskajās un zinātņu ietilpigajās nozarēs kā pozitīvas vai negatīvas attiecībā pret inovatīvas ekonomikas veidošanās procesu, ņemot vērā Latvijas ekonomikas pieredzi, potenciālu un pieejamos resursus.

Negatīvi attiecībā pret inovatīvas ekonomikas veidošanos tika novērtētas strukturālās izmaiņas, kurās tika vērstas uz nozaru ipatsvara samazinājumu tādās nozarēs kā “Iekārtu, mehānismu un darba mašīnu ražošana” (DK), “Citu transportlidzekļu ražošana” (DM35), “Pasts un telekomunikācijas” (I64), “Zinātniskās pētniecības darbs” (K73) (skat. 3. attēlā). Pārējās augsti tehnoloģiskajās un zinātņu ietilpigajās nozarēs notiekošās strukturālās izmaiņas tika novērtētas kā pozitīvas attiecībā pret inovatīvas ekonomikas veidošanos.

3. attēls. Kvalitatīvās strukturālās izmaiņas augsti tehnoloģiskajās un zinātņu ietilpigajās nozarēs Latvijā 2009. gadā

Avots: autores aprēķini pēc Eurostat 2012d.

Saīsinājumi: “Ķīmisko vielu, to izstrādājumu un ķīmisko šķiedru ražošana” (DG), “Iekārtu, mehānismu un darba mašīnu ražošana” (DK), “Elektrisko un optisko iekārtu ražošana” (DL), “Elektrisko mašīnu un aparātu ražošana” (DL31), “Radio, televīzijas un sakaru iekārtu un aparātūras ražošana” (DL32), “Transportlidzekļu ražošana” (DM), “Automobiļu, piekabju un puspiekabju ražošana” (DM34), “Citu transportlidzekļu ražošana” (DM35), “Pasts un telekomunikācijas” (I64), “Datorpakalpojumi un ar datoriem saistītās darbības” (K72), “Zinātniskās pētniecības darbs” (K73)

Kvalitatīvo rādītāju aprēķins norāda uz nozaru “Datorpakalpojumi un ar datoriem saistītas darbības” (K72) $K=2.33$, “Ķīmisko vielu, to izstrādājumu un ķīmisko šķiedru ražošana” (DG) $K=1.5$, “Elektrisko un optisko iekārtu ražošana” (DL) $K=1.2$ augstu nozīmi inovatīvas ekonomikas veidošanas procesā Latvijā (skat. 3. attēlu).

Aprēķinot kopējo strukturālo izmaiņu kvalitāti augsti tehnoloģiskajās un zinātņu ietilpīgajās nozarēs $Ka = 0.79$, var secināt, ka Latvijas IKP nozaru struktūrā apskatāmajā laika posmā inovatīvas nozares, kaut arī lēniem un uz kopējās tautsaimniecības fona maznozīmīgiem tempiem, tomēr attīstījās vēlamajā virzienā, tuvinot valsti zināšanu ekonomikai (skat. 3. attēlā).

Secinājumi

1. IKP nozaru struktūrā Latvijā iztekti dominē pakalpojumu nozares ar zemu produktivitātes līmeni un orientāciju uz iekšzemes tirgu (tirdzniecība, operācijas ar nekustamiem īpašumiem), eksporta struktūrā pozitīva tirdzniecības bilance ir tikai pozīcijā “Izejvielas”, savukārt dati par ikgadējo balvu eksportā un inovācijās norāda uz augstiem panākumiem zemo un vidējo tehnoloģiju nozarēs, kas kopumā norāda uz zemu augsti tehnoloģisko un zinātņu ietilpīgo nozaru lomu ekonomikā.
2. Pielietojot strukturālo izmaiņu kvantitatīvo un kvalitatīvo rādītāju aprēķināšanas metodoloģiju, iespējams secināt, kādām augsti tehnoloģiskām un zinātņu ietilpīgām nozarēm ir būtiskākā loma Latvijas ekonomikā.
3. Veicot kvantitatīvu un kvalitatīvu strukturālo izmaiņu rādītāju aprēķinu autore secina, ka, neskatoties uz inovatīvo nozaru zemo īpatsvaru Latvijas IKP, lielākā nozīme ekonomikas struktūras veidošanā ir tādām nozarēm, kā “Datorpakalpojumi un ar datoriem saistītas darbības” (K72), “Ķīmisko vielu, to izstrādājumu un ķīmisko šķiedru ražošana” (DG), “Elektrisko un optisko iekārtu ražošana” (DL).
4. Aprēķinātā kopējā strukturālo izmaiņu kvalitāte $Ka=0.79$ norāda, ka augsti tehnoloģiskas un zinātņu ietilpīgas nozares, kaut arī lēniem un uz kopējas tautsaimniecības fona maznozīmīgiem tempiem, tomēr attīstījās vēlamajā virzienā, pietuvojot valsti zināšanu ekonomikai.

EIROPOS SOCIĀLAIS
FONDS

IEGULDĪJUMS TĀVA NAKOTNĒ

LEĢENDĀRA VIENĪBĀ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā
«Atbalsts Daugavpils Universitātes doktora studiju istenošanai»
Vienošanās Nr. 2009/0140/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/015

Bibliogrāfija

- Abuziarova M. Metodologicheskie osnovy strukturnykh sdvigov v ekonomike. *Ekonomicheskie nauki*, No. 4, pp. 181–185 (In Russian)
- Autant-Bernard C., Chalaye S., Manca F., Moreno R., Surinach J. (2010) Measuring the adoption of innovation. A typology of EU countries based on the Innovation Survey. *Innovation – The European Journal of Social Science Research*, Vol. 23, No. 3, pp. 199–222.
- Chen D.H.C., Dahlman C.J. (2005) The Knowledge Economy, the KAM Methodology and World Bank Operations. Pieejams: http://siteresources.worldbank.org/KFDLP/Resources/KAM_Paper_WP.pdf (skat. 01.11.2012)
- Eiropas Komisija (2010) *Komisijas pazinojums “Eiropa 2020”*. *Strategija gudrai, ilgtspējigai un integrejotai izaugsmei*. (In Latvian) Pieejams: http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_LV_ACT_part1_v1.pdf (skat. 01.11.2012)
- European Comission (2010) *The 2010 EU Industrial R&D Investment Scoreboard*. Pieejams: http://iri.jrc.ec.europa.eu/research/scoreboard_2010.htm (skat. 01.11.2012)
- Eurostat (2012a) *Annual detailed enterprise statistics on manufacturing subsections DA-DE and total manufacturing (NACE Rev.1.1 D)*. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sbs_na_2a_dade&lang=en (skat. 01.11.2012)
- Eurostat (2012b) *Annual detailed enterprise statistics on manufacturing subsections DF-DN and total manufacturing (NACE Rev.1.1 D)*. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=sbs_na_2a_dfdn&lang=en (skat. 01.11.2012)
- Eurostat (2012c) *National Accounts by 31 branches – Aggregates at Current Prices*. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_nace31_c&lang=en (skat. 01.11.2012)
- Eurostat (2012d) *National Account by 60 Branches – Aggregates at Current Prices*. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_nace60_c&lang=en (skat. 01.11.2012)
- Eurostat (2012e) *Patent Applications to the EPO by Priority Year at the National Level by Sector of Economic Activity (NACE Class Derived Through Concordance with IPC)*. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=pat_ep_nnac&lang=en (skat. 01.11.2012)
- Eurostat (2012f) *Extra EU trade of raw materials (SITC 2+4), by partner*. Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_mainrawm&lang=en (skat. 01.11.2012)

- Eurostat (2012g) *Extra-EU trade of mineral fuels, lubricants and related materials (SITC 3) by partner.* Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_mainmine&lang=en (skat. 01.11.2012)
- Eurostat (2012h) *Extra-EU trade of chemicals and related products (SITC 5) by partner.* Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_mainchem&lang=en (skat. 01.11.2012)
- Eurostat (2012i) *Extra-EU trade of other manufactured goods (SITC 6+8) by partner.* Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_mainmanu&lang=en (skat. 01.11.2012)
- Eurostat (2012j) *Extra-EU trade of machinery and transport equipment (SITC 7) by partner.* Pieejams: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_mainmach&lang=en (skat. 01.11.2012)
- INSEAD, WIPO (2012) *The Global Innovation Index 2012. Stronger Innovation Linkages for Global Growth.* Pieejams: <http://www.globalinnovationindex.org/gii/GII%202012%20Report.pdf> (skat. 01.11.2012)
- Krasil'nikov O. (1999) *Strukturnie sdvigi v ekonomike: teoriia i metodologija.* Saratov: Nauchnaia kniga. (In Russian)
- LIAA (2012a) *Konkursa "Eksporta gada balva 2005" laureati.* (In Latvian) Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/ekSPORTetajiem/konkurss-eksporta-un-inovacijas-balva/laureati-2006> (skat. 01.11.2012)
- LIAA (2012b) *Konkursa "Eksporta gada balva 2006" laureati.* (In Latvian) Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/ekSPORTetajiem/konkurss-eksporta-un-inovacijas-balva/laureati-2007> (skat. 01.11.2012)
- LIAA (2012c) *Konkursa "Eksporta un inovācijas balva 2008" laureati.* (In Latvian) Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/ekSPORTetajiem/konkurss-eksporta-un-inovacijas-balva/laureati-2008> (skat. 01.11.2012)
- LIAA (2012d) *Konkursa "Eksporta un inovācijas balva 2009" laureati.* (In Latvian) Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/ekSPORTetajiem/konkurss-eksporta-un-inovacijas-balva/laureati-2009> (skat. 01.11.2012)
- LIAA (2012e) *Konkursa "Eksporta un inovācijas balva 2010" laureati.* (In Latvian) Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/ekSPORTetajiem/konkurss-eksporta-un-inovacijas-balva/laureati-2010> (skat. 01.11.2012)
- LIAA (2012f) *Konkursa "Eksporta un inovācijas balva 2011" laureati.* (In Latvian) Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/ekSPORTetajiem/konkurss-eksporta-un-inovacijas-balva/laureati-2011> (skat. 01.11.2012)
- LIAA (2012f) *Konkursa "Latvijas Eksportspējīgākais produkts 2004" laureati.* (In Latvian) Pieejams: <http://www.liaa.gov.lv/lv/ekSPORTetajiem/konkurss-eksporta-un-inovacijas-balva/laureati-2005> (skat. 01.11.2012)
- National Statistics Institute (2002) High technology indicators. General methodology. Pieejams: https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:oVok8-AIVMJ:www.ine.es/en/daco/daco43/notariat_en.pdf+high+technology+indicators.+General+methodology.&hl=lv&gl=lv&pid=bl&srcid=ADGEESgCE12Mz6UoVVq2dqap1lVN-B-4T9fPU8NJANJXL

- 1cl9D0LdbCVsVR Cg Lq3ekA26PCqz91vu5Jq28FR szrpW92TDTZ8bA AxUloQHw3sbTz6OCPPnG7LpwWV6nFa4GTBEx30RSuo&sig=AHIEtbRHJ49J fbQvSytfsserrqS_UY5OsLw (skat. 01.11.2012)
- OECD Directorate of Science, Technology and Industry elaborated classification (2011). *ISIC REV. 3 Technology Intensity Definition. Classification of Manufacturing Industries into Categories Based on R&D Intensities.* Pieejams: <http://www.oecd.org/science/inno/48350231.pdf> (skat. 01.11.2012)
- OECD (2010) *Oslo Manual.* Pieejams: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/OSLO/EN/OSLO-EN.PDF (skat. 01.11.2012)
- Romer P. (1990) Endogenous Technological Change. *Journal of Political Economy*, Vol. 98, No. 5, pp. 71–102
- Solow R. (1956) A Contribution to the Theory of Economic Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 70, No 1, pp. 65–94.
- UNU-MERIT (2011) *Innovation Union Scoreboard 2010.* Pieejams: http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/iu-scoreboard-2010_en.pdf (skat. 01.11.2012)
- World Economic Forum (2010) *Global Competitiveness Report 2010–2011.* Pieejams: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2010-11.pdf (skat. 01.11.2012)

Quatitative and Qualitative Evaluation of Structural Changes in Gross Domestic Product in Latvia in the Context of Developing Innovative Economy

Summary

Theoretical and empirical studies, as well as strategies for development recommend to make emphasis in economic growth on high-technology and knowledge-intensive branches, which directly implement scientific advances. Mechanical engineering and chemical industries, as well as communications, and research are regarded as essential to national competitiveness. Economic growth in Latvia is based on branches with a strong focus on the domestic market, as well as with the low level of productivity, and the data about the annual award “Innovation and Export Award”, which is awarded by the Investment and Development Agency of Latvia and the Ministry of Economics of Republic of Latvia, points to a high performance in low and medium technology branches and do not indicate that innovative economy in Latvia is developing. However, the use certain methodology makes itpossible to find the answer to the question – which high-technology and knowledge-intensive branches bring Latvia closer to the development of innovative economy. The quantitative assessment of structural changes is based on the indicators such as Index, Speed and Intensity, as well as the qualitative assessment of structural changes is based on the indicators such as Direction and Quality. The article describes the original empirical research of the author with aim to make the quantitative and qualitative assessment of structural changes in

GDP in Latvia to identify which high-technology and knowledge-intensive branches could bring Latvia closer to the development of innovative economy. The study results suggest that the branch structure of GDP in Latvia over the period analyzed removes the country from the process of building an innovative economy, however, the quality of structural changes of knowledge-intensive and high-technology branches is more positive than of the economy as a whole. The highest value of the intensity of structural changes, and thus a major impact on the structure of the economy among high-technology and knowledge-intensive branches, despite the low share in GDP of these branches, is produced by “Computer and related activities” (K72), “Manufacture of chemicals, chemical products and man-made fibres” (DG) and “Manufacture of electrical machinery and apparatus i.e.” (DL). As a negative aspect similar values of speed of structural changes should be noted; that indicates on lack of explicit priorities.

Key words: structural changes of GDP, innovative economy, high-technology and knowledge-intensive branches, Latvia.

Viktorija Šipilova (Latvia), Guido Baldi (Germany/Switzerland)

**INTERREGIONAL BRANDING STRATEGIES
IN AN ECONOMIC CONTEXT: HOW MUCH DO LATVIA,
LITHUANIA AND ESTONIA BENEFIT FROM
“THE BALTIC SEA REGION’S UMBRELLA BRAND”?**

According to the “Vilnius Declaration”, the Baltic Sea Region should become one of the most prosperous, innovative and competitive regions in the world by 2020. Achieving this goal is a challenge, because the Baltic Sea Region consists of countries that considerably differ in size and economic performance. But strengthening such an umbrella brand could have highly beneficial effects for Latvia, Lithuania and Estonia, because the development of an own successful nation brand associated with quality and competence usually takes a long time. The research aim of this paper is to evaluate whether the “umbrella” brand of the Baltic Sea Region is associated with positive economic connotations and can benefit Latvia, Lithuania and Estonia. To this aim, content analysis is used. Articles from the independent weekly newspaper “The Baltic Times” are analyzed and screened for the key word “Baltic Sea Region”. Standard techniques are used to evaluate whether the key word is mentioned in a positive or negative context. The findings imply that the Baltic Sea Region is often mentioned within a positive context. The mentions relate e.g. to the region’s economic potential and the possible benefits of a stronger cooperation among the individual countries. However, the research results do not indicate that there are already substantial positive spill-over effects from one country to another.

Key words: the Baltic Sea Region, Interregional Branding, Latvia, Lithuania, Estonia.

There is a lot of literature on the branding of nations and destinations. However, this literature usually focuses on one country or regions within a country. In this research the currently small amount of literature on interregional or international branding strategies is developed. In the empirical part, an interregional “umbrella” brand is investigated using the Baltic Sea Region with a focus on the three Baltic countries (Latvia, Lithuania, and Estonia) as a case study. In particular, whether the cross-national brand of the “Baltic Sea Region” has positive spillover effects on the three Baltic countries (Latvia, Lithuania and Estonia) is investigated.

Nowadays, the borders within Europe and especially within the European Union are less important than in earlier times. This raises new opportunities regarding interregional and international branding strategies across

nations, which is also fostered by the European Commission (Eiropas Komisija 2011). Since the branding of locations is very complex, interregional branding can be expected to be associated with even more complex issues.

Developing a successful brand requires a lot of time. This poses significant challenges for the Baltic countries. On their own, their economic power is limited, although their economies have, on average, grown considerably over the last 20 years. Also the size of their population is limited. Raising awareness for their countries is therefore difficult. This suggests that further cooperation between these countries and in particular the strengthening of the “Baltic Sea Region” cross-national brand may be useful and have high positive spillover effects.

However, relying on a cross-national brand also entails that a country may lose its specificities and identities in the eye of the outside world. There might be also the risk of negative spillover effects associated with cross-national branding. If one country gets a negative image, this could spill over to the other countries in the Baltic Sea Region and deteriorate their own nation brand.

Developing a regional brand requires a high level of coordination between potentially heterogeneous stakeholders since they all represent the region (Kirchgeorg 2005). The successful implementation of a regional brand should therefore make use of the combination of the individual characteristics of a country and balance the interests of the various stakeholders. The idea behind this is to create synergies for the individual countries participating in order to strengthen existing qualities and to add value to their products and services. If a cross-national brand can strengthen or give rise to unique qualities, it will lead to a competitive advantage in the sense of Porter (Porter 1990) for the participating countries. Cross-national brand image shows *strength* when it embraces a variety of products, because this increases the probability of exposure to brand information. At the same time, however, the core values of the brand need to be accessible and transparent. Applied to countries, this means that countries whose population or economic size is relatively small may benefit from establishing a cross-national brand in order to increase the awareness of their products.

A cross-national brand image should show *strength* and embrace a variety of products, because this increases the probability of exposure to “umbrella” brand information (Keller 1993; Iversen, Hem 2001; Kauffmann, Durst 2008).

Crucially, a cross-national brand should communicate *uniqueness* and *importance* to consumers in order to induce them to buy products from that country. Each country or even region differs from one another due to its underlying culture. Out of the culture and the history of a country, unique advantages or disadvantages may develop for a nation brand. For cross-national “umbrella” brands, this unique advantage should provide added value to each partner country. Ideally, it will benefit each member country in an equal way. A brand must also be perceived to be important by consumers. Countries that are small from an economic point of view or that have a small population may therefore have a particular interest in creating an “umbrella” brand with other countries in order to raise the importance of their brand.

As the Minister of Foreign Affairs of Lithuania Audronius Azubalis said: “The Baltic Sea Region continues to be amongst the most competitive and innovative areas in the world. However, there are still significant disparities in a competitive advantage in different parts of the region” (Lursoft. News. lv 2012).

The most appropriate indicators for illustrating economic inequality within the region at the global and regional levels are complex indexes – Global Competitiveness Index and Baltic Sea Region Index. In conformity with Baltic Sea Region Index, the countries within the region are more or less equivalent (Swedbank 2011). Significant inequality is shown by Global Competitiveness Index. This indicator divides the region into two groups: 1) countries, whose performance allows them take from the 2nd to the 14th place in the world, and 2) countries, which take from the 33rd to the 70th place in the world. The analyzed data confirm the above mentioned fact that, according to the economic development, the countries of the Baltic Sea Region have great difference in economic performance, results and potential (World Economic Forum 2010).

“Brand Finance National Brand” tried to find the answer to the question: how much is a country brand worth? Such indicators like the quality of a country’s workforce, and the ability to attract foreign talent, perceptions of its quality of life, and projected GDP growth were taken into account (Brand Finance 2011). In conformity with the calculations, the authors can note that the Baltic Sea Region covers unequal countries with very different reputation worldwide. As well as in accordance with the available data, it can be concluded that Germany could be brand of the Baltic Sea Region, not the other way around. In research of the “Brand Finance National Brand”, Estonia is mentioned as a winner worldwide.

Despite the low worth of Estonia's brand, Estonia's image as technologically developed, law-abiding, and low-tax society has allowed the country to maintain a strong image abroad. But here another issue is topical – Estonia's desire to move closer to the Nordic countries, distancing itself from the term "Baltic" (Brand Finance 2011).

Without coordinated action, which includes the promotion of the region in global markets as a single economic space and a successful unit, a non-coordinated flow of information also is topical. This provides a certain perception of the region as a whole and the region's countries. The results of coordinated activities also find place in mass media. To provide much more believable data, the authors observe the period of the global economic downturn and the newspaper that covers all three Baltic countries – "The Baltic Times". The key word for the research was the Baltic Sea Region. 189 articles by themes of economics, business, and finance were taken into account. To evaluate the research problem the method of content analysis was used. To evaluate the ratio of positive and negative mentions by the theme analyzed, Janisa coefficient was used (Manaev 1991). Evaluation, if mentions are positive or negative, is the subjective opinion of the authors, based on generally accepted norms and the current economic situation in the region and the world. Janisa coefficient is calculated by the following formula:

$$c = (f^2 - f^*n) / r^*t \quad (1)$$

where c – Janisa coefficient,

f – amount of positive mentions

n – amount of negative mentions

r – specific textual content (taking into account the research problem)

t – the total amount of text to be analyzed (Manaev 1991).

"The Baltic Times" is a newspaper, whose thematic profile is Latvia, Lithuania and Estonia, and it is a logical outcome, that the greatest amount of mentions belong to these countries. Other Baltic Sea Region's countries are mentioned less frequently. Russia, Sweden and Finland are mentioned more frequently in the context of the Baltic Sea Region (except Latvia, Lithuania and Estonia) when discussing economic themes, while Poland, Germany Denmark, Norway and Belarus are significantly less. So, in the reader's mind (except Latvia, Lithuania and Estonia, which are the basic themes of the edition) Russia, Sweden and Finland, and less Poland, Germany, Denmark, Norway, Belarus will associate as the countries of the Baltic Sea Region.

The values of Janisa coefficient indicate that information about the Baltic Sea Region and region's countries has positive connotation (see Figure 1). Mostly, positive views incorporate the information about the region's potential for improving economic situation, increasing energy independence. Mentions with negative shades include such themes as security of nuclear energy, limited access to finance, unfavorable business environment, a strong dependence on export markets, negative impact of the global economic downturn.

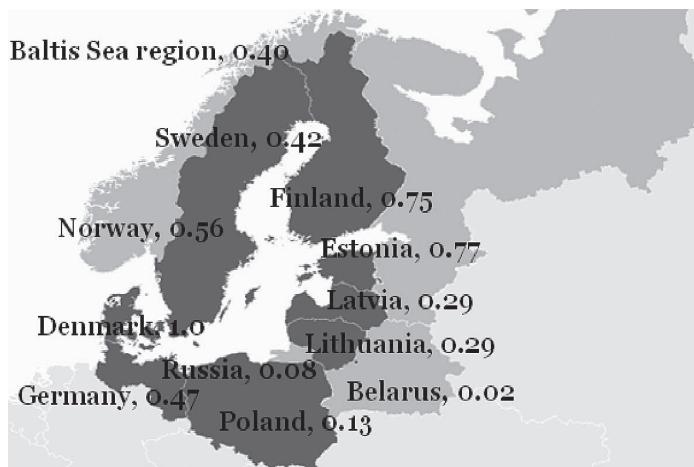

Figure 1. Values of Janisa coefficient in the Baltic Sea Region and the region's countries

Source: the authors' calculations by *The Baltic Times* articles: Lursoft. News.lv 2012.
Map: Baltic Sea Region Programme 2007–2013, Country specific information.

Denmark is mentioned very seldom, but all mentions carry positive connotation – Denmark as an example of green energy development and its application. Estonia has the second highest value of Janisa coefficient. In most cases, Estonian success in economic development is shown. Finland is often positively mentioned relating to energy issues and business opportunities. The biggest amount of positive information is attributable to energetic issues for Sweden and Germany. Norway has the lowest value of Janisa coefficient among Scandinavian countries, but despite this, information with positive connotation is encountered more frequently than information with negative connotation.

Poland, Russia and Belarus have the lowest values of Janisa coefficient. Negative information about Russia and Belarus refers to energy issues, as well as environmental protection in case of Russia, while negative information about Poland mostly relates to environmental protection.

Both positive and negative opinions about Latvia and Lithuania frequently are mentioned in the context of energy issues and the economic crisis.

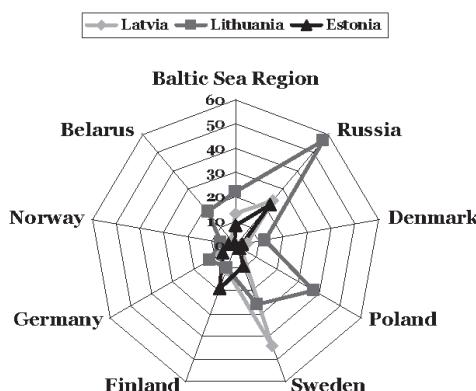

Figure 2. Total amount of mentions about the Baltic Sea Region and the region's countries in articles about Latvia, Lithuania, Estonia in the Baltic Times in the period 2008–2012

Source: the authors' calculations by The Baltic Times articles: Lursoft. News.lv 2012.

The evaluation of economic performance, as well as the values of Janisa coefficient indicate a strong regional differentiation – countries, whose names carry more positive information and countries, whose names carry less positive information. Latvia, Lithuania and in the majority of cases Estonia are associated with a less positive information in the field of economics. To what extent can the perception of economically strong countries with significant amount of positive information provide positive influence on Latvia, Lithuania and Estonia?

At the inter-regional level in the economic field in selected articles, Latvia is associated with Sweden and Russia, Lithuania – with Poland and Russia, and Estonia – with Russia and Finland (see Figure 2). According to the calculations, the Baltic Sea Region is mostly associated with Sweden, Russia and Finland (see Figure 2). Economically powerful countries with a high concentration of positive information with Latvia, Lithuania and

Estonia are rarely mentioned, and comparing Janisa coefficient values, it can be concluded that each region's country is perceived individually, their perception is not influenced by other countries in the region.

Conclusion

The Baltic Sea Region in the newspaper “The Baltic Times” is mentioned much more in positive context related to the region's economic potential and the possible benefits of a stronger cooperation among the region's countries, but the research results do not indicate that there are substantial positive spill-over effects from one country to another (“umbrella brand”) or that Latvia, Lithuania and Estonia benefit from “Baltic Sea Region's umbrella brand”.

This work has been supported by the European Social Fund within the Project
«Support for the implementation of doctoral studies at Daugavpils University»
Agreement Nr. 2009/0140/1DP/1.1.2.1.2/09/I/PA/VIAA/015

Bibliography

- Baltic Sea Region Programme 2007–2013 (2012) *EU Strategy for the Baltic Sea Region*. Available: http://eu.baltic.net/Baltic_Sea_Region_Strategy.7428.html (accessed 20.08.2012)
- Baltic Sea Region Programme 2007–2013 (2012). *Country specific information*. Available: http://eu.baltic.net/Country_Specific_Information.1397.html? (accessed 20.08.2012)
- Brand Finance (2011) *Brand Finance Nation Brands 100. The Brand Finance Report on the 100 Most valuable Nation Brands*. Available: http://brandfinance.com/images/upload/bfnb_100_2011_web_sp.pdf (accessed 20.08.2012)
- Europas Komisija (2011) *Komisijas pazinojums Eiropas parlamentam, padomei, Eiropas Ekonomikas un Sociaļo lietu komitejai un regionu komitejai par Eiropas Savienības strategiju Baltijas juras regionam*. (In Latvian) Available: http://ec.europa.eu/regional_policy/cooperate/baltic/pdf/reports/1_LV_ACT_part1_v2.pdf (accessed 20.08.2012)
- European Union Regional Policy. Panorama Inforegion (2009). *The EU Baltic Sea Region Strategy. Towards a sustainable, prosperous future*. Available: http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/panorama/pdf/mag30_mag30_en.pdf (accessed 20.08.2012)
- Iversen N., Hem L. (2001) Country Image in National Umbrella Branding: Effects of Country Associations on Similarity Judgments. Tidwell P., Muller T. E.

- Provo (eds.), *Asia Pacific Advances in Consumer Research*. Volume 4, Association for Consumer Research.
- Kaufmann H. R., Durst S. (2008) Developing inter-regional brands, *EuroMed Journal of Business*, Vol. 3, Issue 1, pp. 38–62.
- Keller K.L. (1993) Conceptualizing, Measuring and Managing Customer-Based Brand Equity. *Journal of Marketing*, Vol. 57, pp. 1–22.
- Kirchgeorg M. (2005) Identitätsorientierter Aufbau und Gestaltung von Regionenmarken. Meffert H., Burmann, C., Koers M. (eds.) *Markenmanagement: Identitätsorientierte Markenführung und praktische Umsetzung*. Wiesbaden, Gabler. (In German)
- Kotler P., Keller K. L. (2006) *Marketing Management*. Upper Saddle River: Pearson Prentice Hill.
- Lursoft. News.lv (2012) *The Baltic Times*. Available: http://news.lv/search/results?q=Baltic+Sea+region&date_from=01.01.2008&date_to=01.01.2008&date_to=01.01.2012&date_to=01.01.2012&author=&sources_search_in=73&section_search_in=all&crubrics_search_in=all&order=date+desc&limit=10 (accessed 20.08.2012)
- Manaev T. O. (1991) Kontent-analiz. *Sociologicheskii slovar'*. Minsk: Universiteteskoe, str. 75–79. (In Russian)
- Porter M. (1990) *The Competitive Advantage of Nations*. The Free Press, New York
- Swedbank (2011) *Swedbank Baltic Sea Report. Swedbank's analysis of the economic conditions and structure of the countries around the Baltic Sea from a corporate perspective*. No 28. 19 October 2011. Available: <http://www.swedbank.lv/lib/en/Swedbank%20Baltic%20Sea%20Report%202011.pdf> (accessed 20.08.2012)
- World Economic Forum (2010) *Global Competitiveness Report 2010–2011*. Available: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitiveness_Report_2010-11.pdf (accessed 20.08.2012)

**Starpēriekšķīgās zīmolu stratēģijas ekonomiskā kontekstā:
cik liels labums ir Latvijai, Lietuvai un Igaunijai no
“Baltijas lietussarga” zīmola?**

Kopsavilkums

Saskaņā ar Viļņas Deklarāciju Baltijas jūras reģionam 2020. gadā jākļūst par vienu no attīstītakājiem, inovatīvākajiem un konkurētspējīgākiem reģioniem pasaulei. Šī mērķa sasniegšana ir izaicinājums, jo Baltijas jūras reģions iekļauj atšķirīgas pēc izmēra un ekonomiskās attīstības līmeņa valstis. Savukārt zīmola “lietussarga” izmantošana var nest pozitīvu efektu Latvijai, Lietuvai un Igaunijai, jo sava veiksmīga nacionālā zīmola izveide, kas asociētos ar kvalitāti un kompetenci, parasti prasa ilgu laiku. Raksta mērķis ir izvērtēt, vai Baltijas jūras reģiona zīmols “lietussargs” asociējas ar informāciju, kurai būtu pozitīva konotācija eko-

nomiskajā kontekstā un vai tas var pozitīvi ietekmēt Latviju, Lietuvu un Igauniju. Mērķa sasniegšanai tiek pielietota kontentalize. Raksti no iknedēļas neatkarīgas avīzes “The Baltic Times” tika analizēti, par atslēgas vārdu izmantojot “Baltijas jūras reģions”. Aprēķinot Janisa koeficienta vērtības, tika vērtēts, vai atslēgas vārds tiek minēts pozitīvajā vai negatīvajā kontekstā. Pētījuma rezultāti norāda, ka Baltijas jūras reģions biežāk tiek minēts pozitīvajā kontekstā. Tas ir attiecīnams uz tādām tēmām, kā reģiona ekonomiskais potenciāls un iespējamie ieguvumi no ciešākas starpvalstu kooperācijas. Tomēr pētījuma rezultāti neparāda, ka ir pastāvīga pozitīva ietekme zīmolam “lietussargs” starp valstīm.

Atslēgas vārdi: Baltijas jūras reģions, starpreģionālais zīmols, Latvijas, Lietuva, Igaunija.

Edgars Račko, Viktors Voronovs, Svetlana Ignatjeva (Latvija)

LATVIJAS REĢIONU KONKURĒTSPĒJAS EKONOMISKI STATISTISKĀ ANALĪZE

Reģiona konkurētspējas ekonomiski statistiskās analīzes kompleksās metodikas ietvaros autori piedāvā reģionu konkurētspējas strukturālo modeli, kura īpatnība ir svara koeficientu diferencētā sistēma, kā arī vispārinātu statistisko rādītāju trīs līmeņu uzskaitē. Uz strukturālo modeli balstīts reģionu konkurētspējas novērtējums ietver trīs vispārinātus trešā līmeņa statistiskos rādītājus, kuri atbilst reģionu konkurētspējas faktoru grupām: konkurētspēja uz bāzes nosacījumu rēķina, uz efektivitātes faktoru rēķina un uz inovācijas faktoru rēķina, kā arī astoņus vispārinātus otrā līmeņa rādītājus, kuri atbilst reģionu konkurētspējas faktoriem, un četrpadsmīt vispārinātus pirmā līmeņa rādītājus, kuri atbilst reģionu konkurētspējas apakšfaktoriem. Latvijas reģioniem ir aprēķināts reģionu konkurētspējas integrālais rādītājs, kas balstās uz pamatotu ekonomiski statistiskās analīzes komplekso metodiku.

Atslēgas vārdi: Latvija, reģions, konkurētspēja, integrālais rādītājs.

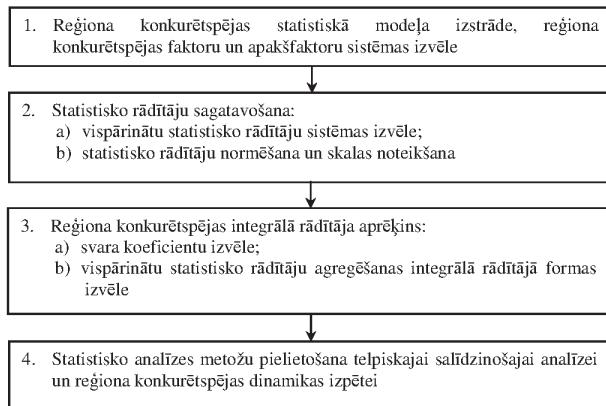
Reģiona konkurētspēju var novērtēt ar integrālo (agregēto) konkurētspējas rādītāju, kas tiek veidots kā dažādu vispārinātu statistisko rādītāju vektoru summa un tiek saukts arī par reitingu (indeksu) (Karaminsky 2005).

Mūsdienās teritoriālo objektu salīdzināšana tiek veikta, aprēķinot dažādus integrālos rādītājus vai reitingus (Semyonova 2007, Tatevosyan 2004). Piemēram, tiek aprēķināts dzīves līmeņa reitingi (Lavrinenco 2010, Feoktistov 2002), cilvēkpotenciāla attīstība (Bobylev 2004), demokratizācija (Vanhainen 2003) un tml. Ir arī dažādi konkurētspējas reitingi, piemēram, Globālās konkurētspējas reitingi (GCI – Global Competitiveness Index), ko veido Pasaules ekonomikas forums (WEF – World Economic Forum) (Global... 2011), valstu konkurētspējas reitingi (WCY – World Competitiveness Yearbook), ko veido Starptautiskais menedžmenta attīstības institūts (IMD – International Institute for Management Development) (IMD... 2012), britu reģionu konkurētspējas reitingi (Huggins 2000) u.c.

Starptautiskajā praksē pazīstamu un aprobētu pieejumu mehāniska pārnešana uz reģiona konkurētspējas ekonomiski statistisko analīzi ir apgrūtināta, tāpēc analitiskajām un statistiskajām tehnoloģijām ir jābūt adaptētām saskaņā ar reģionālajām īpatnībām un risināmajiem analitiskajiem uzdevumiem. Kā statistisko pētījumu objekti reģioni var tikt atzīti par

ekvivalentiem valstīm: tie risina līdzīgus uzdevumus, un tiem ir salīdzināms sarežģītibas līmenis. Tāpēc valstu konkurētspējas analīzes metodiskās pieejas var tikt izmantotas reģionālās konkurētspējas analīzē.

Viena no galvenajām metodoloģiskajām problēmām ir kvantitatīvās analīzes algoritma izvēles nepieciešamība, kas ļautu iegūt reģiona konkurētspējas integrālā rādītāja kvantitatīvu novērtējumu, pie tam maksimālajā pakāpē pārvarot esošos ierobežojumus. Lai sastādītu un aprēķinātu reģiona konkurētspējas integrālo rādītāju, ir mērķtiecīgi pielietot valstu konkurētspējas indeksa metodiku (Region... 2003). Metodika ir atsevišķu rādītāju rindas agregēšanas paņēmiens vispārīgākā rādītājā, kas raksturo valsts (reģiona) salīdzinošās pozīcijas. Piedāvātā metodika sastāv no četriem posmiem (skat. 1. attēlu).

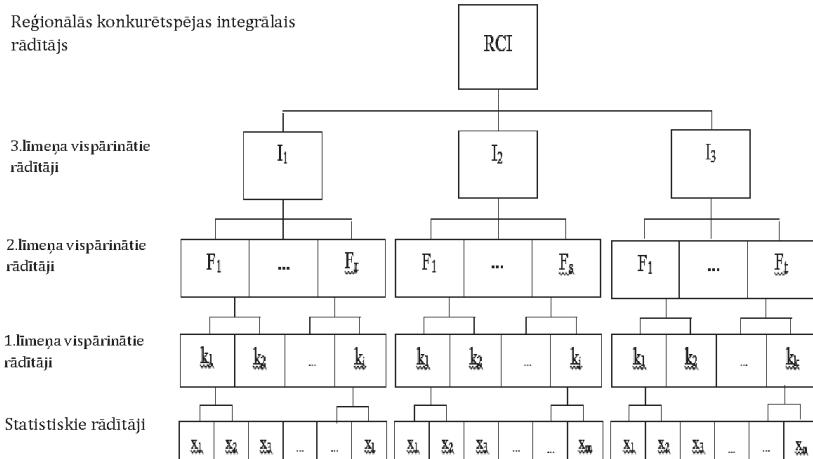

1. attēls. Reģiona konkurētspējas ekonomiski statistiskās analīzes algoritms

Avots: autoru veidots pēc Region...2003.

Izveidojamajai metodikai ir jānem vērā integrālo konkurētspējas indeksu veidošanās pieredzi, ietverot gan ekonomiskos, gan arī konkurētspēju ietekmējošos faktorus. Metodikai ir jābūt modificējamai un viegli aprēķināmai, izmantojot tikai statistiskos datus. Balstoties uz piedāvāto algoritmu un rekomendācijām, tiek veikta reģiona konkurētspējas ekonomiski statistiskā pētījuma metodikas izstrāde.

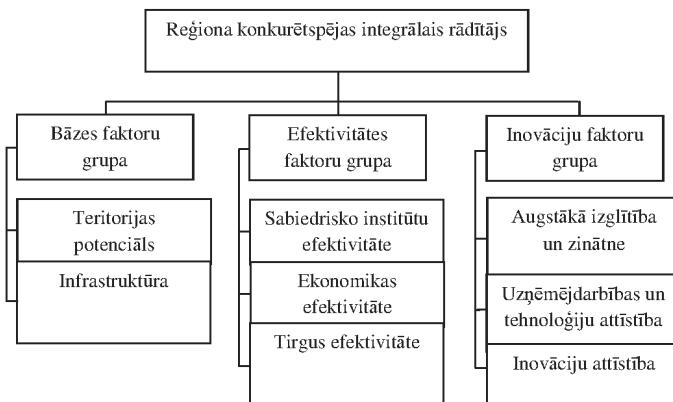
Attiecībā uz tādu sarežģītu objektu kā reģions, reģiona konkurētspējas integrālā rādītāja aprēķinam ir nepieciešams izmantot vairākus aggregēšanas līmeņus (skat. 2. attēlu).

2. att. Reģiona konkurētspējas integrālā rādītāja formēšanas hierarhiskais modelis

Avots: autoru veidots pēc Belenov 2011.

Izveidojot reģiona konkurētspējas modeli, autori balstās uz M. Portera metodoloģiskajiem atzinumiem, ka sir pamatā valstu konkurētspējas modeļa izstrādei, ko izmantoja WEF pētnieki. Modeļa priekšrocības ir koeficientu elastīgu izmaiņu iespējas atkarībā no tā, kādam tipam pieder reģions, kā arī tas, ka tiek ņemta vērā liela konkurētspējas faktoru grupa un metodiska pamatojuma esamība. Autori piedāvā veidot reģiona konkurētspējas integrālo rādītāju, ņemot vērā trīs konkurētspējas faktoru grupas: faktoru grupa “Bāzes faktori” parāda reģiona teritorijas potenciālu, kurš veidojas no resursu, ekoloģiskajiem faktoriem un cilvēkpotenciāla; faktoru grupa “Efektivitātes faktori” raksturo šī potenciāla izmantošanas efektivitāti ar augsta ražīguma un tirgus aktivitātes palīdzību; faktoru grupa “Inovāciju faktori” ļauj novērtēt to, cik izteikti reģionā ir “jaunās ekonomikas” faktori, mūsdienu tehnoloģiju attīstības līmenis un inovāciju kvalitāte. Autoru izveidotajā modelī ir astoņi faktori (skat. 3.attēlu): teritorijas potenciāls, infrastruktūra, sabiedrisko institūtu efektivitāte, reģiona ekonomikas efektivitāte, tirgus efektivitāte, augstākā izglītība un zinātnē, uzņēmējdarbības un tehnoloģiju attīstība, inovāciju attīstība.

3. att. Reģiona konkurētspējas integrālā rādītāja struktūras modelis

Avots: autoru veidots.

Reģiona konkurētspējas modeļa izstrāde lielā mērā ir saistīta ar dažāda līmeņa statistisko rādītāju sistēmas veidošanu, kuri, pēc pētnieku domām, ietekmē konkurētspēju. Tā kā statistiskajiem lielumiem ir dažāda kārtā, tad pastāv pārveidošanas nepieciešamība, kura ļautu šos rādītājus ņemt vērā integrālajā rādītājā. Šim nolūkam tiek pielietots tāds statistisks pārveidojums kā skalēšana, t.i., rādītāju reducēšana uz vienveidīgiem bezmēra lielumiem.

Lai agregētu atsevišķus statistiskos rādītājus augstāka līmeņa vispāriņatos statistiskajos rādītajos, autori izmanto visbiežāk pielietojamo pārveidojumu pēc līnijmēroga principa:

$$I_i = \frac{x_i - x_{i\min}}{x_{i\max} - x_{i\min}} \quad (1)$$

vai

$$I_i = 1 - \frac{x_i - x_{i\min}}{x_{i\max} - x_{i\min}} \quad (2)$$

kur $x_{i\min}$ – atsevišķa statistiskā rādītāja (faktora) minimālā vērtība;
 $x_{i\max}$ – atsevišķa statistiskā rādītāja (faktora) maksimālā vērtība.

Pārveidojums (1) tiek veikts, ja lielas vērtības atbilst augstākam analizējamā rādītāja līmenim, bet pārveidojums (2) tiek veikts, ja mazas vērtības atbilst augstākam rādītāja līmenim (kā, piemēram, bezdarba līmeņa vai izdarito noziegumu skaita gadījumos).

Tālāk, atbilstoši reģiona konkurētspējas modeļa izveides algoritmam, pēc skalēšanas un normalizācijas procedūru izvēles ir nepieciešams izvēlēties konkurētspējas atsevišķo faktoru agregēšanas formu integrālajā konkurētspējas rādītājā. Konkurētspējas faktoru aggregēšanai integrālajā konkurētspējas rādītājā izmants aditīvo modeli (3):

$$f = \sum_{i=1}^n a_i x_i \quad (3)$$

Nākošais posms reģiona konkurētspējas integrālā rādītāja metodikas aprēķinā ir svara koeficientu izvēles metodikas pamatojums. Lai agregētu reģiona konkurētspējas apakšfaktorus reģiona konkurētspējas faktoros, autors izmants vienādu svara koeficientu sistēmu (4):

$$a_i = \frac{l}{n} \quad (4)$$

Viena no galvenajām problēmām, kas rodas, izmantojot statistisko modeli reģiona konkurētspējas integrālā rādītāja aprēķinos, ir to rīcībā esošo statistisko atskaites datu izvēle, kuri vispilnīgākajā pakāpē atbilst modelī uzdotajiem konkurētspējas faktoriem. Lai risinātu dažādu vispāriņuma līmeņa statistisko rādītāju izvēles uzdevumu, pamatojoties uz valstu un reģionu konkurētspējas pētījumu pasaules pieredzes analīzes, autori nodalīja tos statistiskos rādītājus, kuri tiek izmantoti dažādu konkurētspējas faktoru aprēķinam, bet pēc tam no visa reģionālās statistikas kopuma izvēlējās tos rādītājus, kuri vislabāk atbilda pētāmajiem konkurētspējas faktoriem.

Statistisko rādītāju sistēma, kas tiek izmantota reģiona konkurētspējas integrālā rādītāja aprēķinā, ir redzama 1. tabulā, un tā ietver 27 statistiskos rādītājus, no kuriem 8 rādītāji attiecas uz konkurētspējas faktoru grupu “Bāzes faktori”, 10 rādītāji – uz konkurētspējas faktoru grupu “Efektivitātes faktori” un 9 – uz konkurētspējas faktoru grupu “Inovāciju faktori”.

Latvijas reģionu konkurētspējas integrālā rādītāja veidošanas uzdevuma risināšanai nepieciešams aggregēt zemāko līmeņu statistiskos rādītājus augstāko līmeņu statistikajos radītājos. Saskaņā ar piedāvāto reģiona konkurētspējas modeli tika iegūti trīs šādi rādītāji, kas attiecas uz vienu no reģionu konkurētspējas faktoru grupām reģionu konkurētspējas modeli.

Veiktā konkurētspējas faktoru atkarības no valsts (reģiona) attīstības stadijas analīze paradīja, ka vienādu svaru koeficientu izmantošana dažādu konkurētspējas faktoru aggregēšanai konkurētspējas integrālajā rādītājā ne vienmēr ir pamatota. Integrālā reģiona konkurētspējas radītāja aprēķina uzdevuma veikšanā tiks ņemta vērā reģiona konkurētspējas faktoru

grupu svaru koeficentu atkarība no attiecīgā reģiona attīstības stadijas, kas tiek raksturota ar IKP lielumu. Līdzīgu atkarību izmanto WEF pētnieki Globālās konkurētspējas indeksa aprēķinā.

1. tabula
**Statistisko rādītāju sistēma reģiona konkurētspējas
integrālā rādītāja aprēķinam**

2. līmeņa statistiskie rādītāji – konkurētspējas faktori	1. līmeņa statistiskie rādītāji – konkurētspējas apakšfaktori	Statistiskie rādītāji
1	2	3
1. Teritorijas potenciāls	Demogrāfiskais potenciāls	1. Dabiskais pieaugums uz 10 000 iedzīvotājiem
	Iedzīvotāju veselība	2. Migrācijas saldo uz 10 000 iedzīvotājiem
	Ekoloģiskais potenciāls	3. Iedzīvotāji darbspējas vecumā (ipatsvars)
2. Infrastruktūra	Iedzīvotāju veselība	4. Ārstu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem
	Fiziskā infrastruktūra	5. Gultu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem
3. Sabiedrisko institūtu efektivitāte	Ekoloģiskais potenciāls	6. Avāriju situāciju skaits (vides piesārņošana)
	Drošība	7. Valsts autoceļu blīvums (km / km ²)
	Sociālā un kultūras politika	8. Pašvaldību autoceļu un ielu blīvums (km / km ²)
4. Reģionu ekonomikas efektivitāte	Drošība	9. Noziedzīgu nodarījumu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem
	Sociālā un kultūras politika	10. Bibliotēku skaits uz 10 000 iedzīvotājiem
	Sociālais kapitāls	11. Kultūras un tautas namu skaits uz 10 000 iedzīvotājiem
	Ražošanas efektivitāte	12. Džimi koeficients
Investīcijas	Ražošanas efektivitāte	13. IKP uz 1 iedzīvotāju, latos
	Investīcijas	14. Jaunizveidotās statistiskās vienības rūpniecībā uz 10 000 iedzīvotājiem
	Investīcijas	15. Likvidētās statistiskās vienības rūpniecībā uz 10000 iedzīvotājiem
Investīcijas	Investīcijas	16. Nefinanšu investīcijas statistiskajos reģionos uz 1 iedzīvotāju

1	2	3
5. Tirdzniecības efektivitāte	Darba tirgus	17. Darba meklētāju īpatsvars ekonomiski aktīvo iedzīvotāju kopskaitā 18. Demogrāfiskās slodzes līmenis
6. Augstākā izglītība un zinātnē	Augstākā izglītība	19. Studējošo skaits augstskolās uz 10 000 iedzīvotājiem 20. Studentu skaits uz vienu akadēmisko personālu (PLE)
	Zinātnē	21. Nodarbināto iedzīvotāju skaits ar augstāko izglītību uz 1 000 nodarbinātājiem 22. Doktorantu skaits augstskolās uz 10 000 iedzīvotājiem
7. Uzņēmējdarbības un tehnoloģiju attīstība	Ekonomiskā aktivitāte	23. Augstskolu akadēmiskā personāla pamatdarbā ar zinātnisko grādu īpatsvars no akadēmiskā personāla 24. Ieguvušu zinātnisko grādu īpatsvars no doktorantu skaita 25. Ekonomiski aktīvie iedzīvotāji (15-14), %
8. Inovatīvā attīstība	Inovatīvā darbība	26. Ekonomiski aktīvo individuālo komersantu un komercsabiedrību skaits uz 1 000 iedzīvotājiem plānošanas reģionos 27. Biznesa inkubatoru skaits uz 10 000 iedzīvotājiem

Avots: autoru veidots.

Līdzīgi kā WEF metodikā, jānoskaidro Latvijas reģionu attīstības stadijas, lai noteiktu konkurētspējas faktoru grupu svaru koeficientus reģiona konkurētspējas integrālā rādītāja aprēķinam. Pirmkārt, tiek noskaidroti IKP uz vienu iedzīvotāju (latos) Latvijas reģionos rādītāji 2002.–2009. gadā. Tālāk IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijas reģionos rādītāji tiek konvertēti no latiem uz ASV dolāriem. Kad ir aprēķināti IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijas reģionos rādītāji ASV dolāros, tad var noteikt Latvijas reģionu attīstības stadijas pēc WEF klasifikācijas. Informācija par Latvijas reģionu attīstības stadijām no 2002. līdz 2009. gadam ir apkopota 2. tabulā.

2. tabula
Latvijas reģionu attīstības stadijas* pēc WEF klasifikācijas,
2002.–2009. gadā

Teritoriālā vienība	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Rīgas reģions	3	4	4	4	4	5	5	5
Pierigas reģions	2	3	3	3	3	4	4	3
Vidzemes reģions	2	3	3	3	3	3	3	3
Kurzemes reģions	3	3	3	3	3	4	4	4
Zemgales reģions	2	2	3	3	3	3	3	3
Latgales reģions	2	2	2	3	3	3	3	3

Avots: autoru aprēķini.

* 1 – Bāzes faktoru stadija, 2 – pāreja no 1. uz 2. stadiju, 3 – Efektivitātes faktoru stadija, 4 – pāreja no 2. uz 3. stadiju, 5 – Inovācijas faktoru stadija.

Latvijas reģionu konkurētspējas integrālais rādītājs aprēķināts pēc formulas (5):

$$I = k_1 \times I_1 + k_2 \times I_2 + k_3 \times I_3 \quad (5)$$

kur I_1 – faktoru grupa “Bāzes faktori”, I_2 – faktoru grupa “Efektivitātes faktori”, I_3 – faktoru grupa “Inovāciju faktori”, k_1 – svaru koeficients “Bāzes faktoriem”, k_2 – svaru koeficients “Efektivitātes faktoriem”, k_3 – svaru koeficients “Inovāciju faktoriem”, kas ir atkarīgi no reģiona attīstības stadijas.

Latvijas reģionu konkurētspējas faktoru grupu svaru koeficientu vērtības atkarībā no reģiona attīstības stadija ir apkopotas 3. tabulā.

3. tabula
Latvijas reģionu konkurētspējas faktoru grupu svaru koeficientu vērtības atkarībā no reģiona attīstības stadijas

1	Reģiona attīstības stadijas					
	2	3	4	5	6	
1. stadija: Bāzes faktoru stadija	Pāreja no 1. uz 2. stadiju	2. stadija: Efektivitātes faktoru stadija	Pāreja no 2. uz 3. stadiju	3. stadija: Inovācijas faktoru stadija		
IKP uz vienu iedzīvotāju, ASV dolāros	< 2000	2000–2999	3000–8999	9000–17000	>17000	

1	2	3	4	5	6
Svaru koefi- centi “Bāzes faktoriem”	60%	50%	40%	30%	20%
Svaru koefi- centi “Efekti- vitātes faktoriem”	35%	42.5%	50%	50%	50%
Svaru koefi- centi “Inovā- ciju faktoriem”	5%	7.5%	10%	20%	30%

Avots: autoru veidots pēc Global... 2011.

Latvijas reģionu konkurētspējas integrālais rādītājs, kas ir aprēķināts integrālajā vērtībā pēc reģiona konkurētspējas piedāvātā modeļa 27 statistiskajiem rādītājiem, palīdz izvietot Latvijas reģionus pēc to konkurētspējas līmeņa. Rīgas reģionam ir vislielākās konkurētspējas integrālā rādītāja vērtības, bet Pierīgas reģions atpaliek pavisam nedaudz. Pārējos Latvijas reģionos konkurētspējas integrālā rādītāja vērtības atpaliek un ir salīdzinoši līdzīgas, kas liecina par to, ka Latvijā pastāv reģionālās atšķirības no pozīcijas “centrs – perifērija”, kas ir pamats turpmākam pētījumam reģionu konkurētspējas paaugstināšanas problēmas risināšanai.

Bibliogrāfija

- Belenov, O.N., Anuchin, A.A. (2011) *Konkurentospособности стран и регионов: учебное пособие*. Moskva: KNORUS (in Russian)
- Bobylev, S.N. (2004) Doklad o razvitiyi chelovecheskogo potenciala v Rossiijskoj Federacii za 2004 god. V: pod red. Bobyleva, S.N., *Vesj Mir*. M: str. 160 (in Russian)
- Feoktistov, D.V. (2002) Metodologiya ocenki urovnya i kachestva zhizni naseleниya. *Nalogi. Investicii. Kapital.* Nr. 3–4, str. 56–63 (in Russian)
- Global Competitiveness Report 2012–2013* (2011) World Economic Forum. Pieejams: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf (skat. 10.07.2012.)
- Huggins, R. (2000) *An Index of Competitiveness in the UK: Local, Regional and Global Analysis*. Cardiff University: Centre for Advanced Studies
- IMD World Competitiveness Yearbook 2012* (2012) Pieejams: <http://www.imd.org/research/centers/wcc/index.cfm> (skat. 10.07.2012.)

- Karaminskiy, A.M. (2005) Reitingi v ekonomike: metodologiya i praktika. V: pod red. Karaminskiy, A.M., Pereseckiy, A.A., Petrov, A.J., *Finansy i statistika*. M: str. 240 (in Russian)
- Lavrinenco O. (2010) *Centraleiropas un Austrumeiropas iedzivotiaju dzives limena veidosanas atskiribu petisana pa regioniem*. Latgales Kulturas centra izdevnieciba. Rezekne. (In Latvian)
- Region na perekryostke Vostoka i Zapada: globalizaciya i konkurentosposobnostj.* (2003) Pod red. Kaljuzhnikovoy, N.Y., Lidina, K.L., Yakobsona, A.Y., M: TEIS (in Russian)
- Semyonova, T.Y. (2007) Formirovanie sistemi pokazatelej ustojchivogo razvitiya krupnogo goroda. V: *Problemi sovremennoj ekonomiki*. Nr. 2 (22) (in Russian)
- Tatevosyan, G.M. (2004) Sravnitelnyj analiz ekonomiceskikh pokazatelej regionov Rossii. V: *Ekonomika i matematicheskie metodi*. T. 40, Nr. 4, str. 59–73 (in Russian)
- Vanharen, T. (2003) *Democratization: A Comparative Analysis of 170 countries*. London, NY: Routledge

Economic Statistical Analysis of Latvian Regions' Competitiveness

Summary

The article proposes the structural model of regional competitiveness under the complex methodology of economic statistical analysis of regions' competitiveness. The model is characterized by differential system of weight ratio for three levels of indicators. Regional competitiveness rating based on the structural model includes three third-level of indicators that match groups of competitiveness factors: competitiveness based on basic factors, competitiveness based on efficiency enhancing factors, and competitiveness based on innovation factors. The model also includes eight second level indicators that match the factors of competitiveness, and fourteen first level indicators that match competitiveness under-factors. The integral regional competitiveness index, based on the complex methodology of economical statistical analysis, is calculated for Latvian regions.

Key words: Latvia, region, competitiveness, integral index.

Andris Spūlis, Vera Boronenko (Latvija)

KLASTERA LOMA INOVATĪVU PAKALPOJUMU ATTĪSTIŠANĀ LOGISTIKAS NOZARĒ LATVIJĀ

Latvijas logistikas nozari veido dažādi sektori un tajos ietilpst ošās industrijas, kuru uzņēmumi kopā ar saistītām iestādēm un organizācijām aktīvi meklē jaunas un efektīvas organizatoriskās formas nozares konkurētspējas paaugstināšanai un kā vienu no pirmajām metodēm izmanto inovatīvu logistikas pakalpojumu attīstīšanu un ieviešanu praksē. Latvijas logistikas nozares nozīmīgākais peļņas avots ir tranzīta kravu apstrāde. Lai gan tranzīta kravu plūsmas apjomu lielā mērā nosaka ārpus Latvijas pieņemtie politiskie lēmumi, tomēr viens no svarīgākajiem nozares konkurētspējas faktoriem ir spēja ātri un kvalitatīvi ieviest inovatīvus augstas pievienotās vērtības pakalpojumus atbilstoši visas piegādes ķēdes dalībnieku prasībām. Līdz šim logistikas nozares inovatīvu pakalpojumu ieviešanas lideri galvenokārt ir bijuši starptautisko kompāniju meitas uzņēmumi.

Rakstā autori analizē Latvijas logistikas klastera iespējamo ietekmi uz inovatīvu pakalpojumu attīstību, īpaši akcentējot jūras kravu pārvadājumus Latvijā. Izpētes rezultāti pārādīja, ka Latvijas logistikas nozari raksturojošie dati liecina par izaugsmi, taču logistikas uzņēmumu sadarbība klastera formā atrodas sākotnējās attīstības posmā, veidojot potenciālo pamatu inovatīvu pakalpojumu attīstīšanai dažādos Latvijas logistikas nozares sektoros.

Atslēgas vārdi: klasteris, logistikas nozare, inovatīvie pakalpojumi, jūras kravu pārvadājumi.

Ievads

Dažādos zinātniskajos ekonomiskajos un arī statistiskajos avotos var atrast vienlaikus lietotus jēdzienus "logistikas nozare", "logistikas sektors", "logistikas industrija". Iespējams, Latvijā precizitāte tiek ignorēta arī tulkojuma dēļ. Angļu valodā vārdiem *sector*, *branch*, *industry* katram ir sava atšķirīga nozīme. Taču runa, protams, nav tikai par vārdiem, bet par procesiem, kas mūsdienās notiek pasaules tautsaimniecībā. Tāpēc pašā izpētes sākumā ir jāizskaidro šo jēdzienu būtība un savstarpejās sakarības, īpaši uzsverot nozares definīciju, kas ir šī pētījuma objekts. Pētījuma autori balstās uz tādu Latvijā atzītu metodoloģiju, kas nosaka, ka ekonomikas nozares sastāv no sektoriem, savukārt sektorus veido līdzīgas industrijas (Volkova T., 2007).

Savukārt par "inovatīvu pakalpojuma" (*service innovation*) jēdzienu pirmo reizi ekonomikas un vadības zinātnē tika lietots 1993. gadā Manče-

teras Universitātes profesora Ian Miles – viena no starptautiski visatzītākajiem inovatīvu pakalpojumu pētniekiem publicētajā rakstā (Miles I., 1993). Divu desmitgadu laikā inovatīvu pakalpojumu koncepcija tika attīstīta ekonomikas un vadības zinātnē (Howells J., 2000) un pašlaik inovatīvs pakalpojums ir definējams vismaz trijos aspektos: 1) inovācija pašā pakalpojumā (*innovation in service*) – jauns vai uzlabots pakalpojums, kas bieži pretstājas tehnoloģiskajai inovācijai un vairāk attiecas uz pakalpojuma dizainu (*service design*); 2) inovācija pakalpojuma sniegšanas procesā (*innovation in service process*) – jauns vai uzlabots pakalpojuma izstrādes un dizaina process, kas varētu ietvert sevī inovācijas pakalpojuma “piegādes” sistēmā vai pakalpojuma reklāmas organizēšanā; 3) inovācija pakalpojumu sniedzējos – uzņēmumos, organizācijās un industrijās (*innovation in service firms, organizations, and industries*) – organizatoriskās inovācijas, ieskaitot inovāciju procesu pārvaldīšanu, pakalpojumu sniedzēju – uzņēmumu, organizāciju un industriju iekšienē.

Pēc autoru domām, viena no Latvijas loģistikas nozares problēmām ir tā, ka deklaratīvi it kā visi atzīst, ka inovatīvu pakalpojumu attīstība ir viena no Latvijas loģistikas nozares izaugsmes un konkurētspējas globālajās piegādes kēdes iespējām. Bet tajā pat laikā Latvijas loģistikas nozares dalībnieki vēl nav atraduši sadarbības formu, kuras ietvaros vērtības kēdes partneri varētu samazināt katra partnera individuālās izmaksas un ieviest inovatīvus globālajā tirgū konkurētspējīgus pakalpojumus (Beaudry C., Breschi S., 2003; Podberezska N., 2010; Kasalis E. u.c. 2011). Savukārt Eiropas un pasaules pieredze (Sheffi Y., 2012) liek loģistikas nozares dalībniekiem vērsties vispirms pie tādas savstarpejās mijiedarbības formas izmantošanas logistikas nozarē kā klasteris. Eiropā darbojas 24 loģistikas klasteri (ESCP, 2012) un 16 veicināšanas centri (EU Cluster Observatory, 2012). Tie strādā saskaņā ar EK politikas nostādnēm, bet izmanto visdažādākās metodes, vēršoties pie savas auditorijas uzņēmējiem.

Autoru pētījuma mērķis ir piedāvāt un zinātniski pamatot savu redzējumu par to, kā loģistikas nozares dalībnieku klastera mijiedarbības forma varētu veicināt inovatīvo pakalpojumu attīstīšanu Latvijas loģistikā. Tāpēc raksta pirmajā sadaļā tiek apskatīti inovatīvo pakalpojumu attīstīšanas metodoloģiskie aspekti, kas atbilst loģistikas nozarei vispār un arī Latvijas loģistikas nozares specifikai; otraja sadaļā autori analizē Latvijas loģistikas klastera mērķi un izveides posmrus; trešajā sadaļā autori pamato loģistikas klastera nepieciešamību un potenciālo ietekmi uz inovatīvo pakalpojumu attīstību Latvijas loģistikas nozarē.

Inovatīvie pakalpojumi logistikas nozarē Latvijā

Empīriski Latvijas logistikas nozari veido “Transports un uzglabāšana” (NACE 2 klasifikācijas H sadaļa), kurā ietilpst (Lursoft, 2011):

- sauszemes transporta un cauruļvadu transporta sektors (49. grupa);
- ūdens transporta sektors (50. grupa);
- gaisa transporta sektors (51. grupa);
- uzglabāšanas un transporta palīgdarbību sektors (52. grupa);
- pasta un kurjeru darbības sektors (53. grupa)

Apskatot detalizētāku sadalījumu, var konstatēt, ka, piemēram, Ūdens transporta sektors (50. grupa) sadalās divās industrijās – pēc kravu veidiem un pārvadājumu teritorijas jeb, saskaņā ar Lursoft datu bāzi (Lursoft, 2011), ir šādi apakšsektori:

- pasažieru jūras un piekrastes ūdens transports (50.10);
- kravas jūras un piekrastes ūdens transports (50.20);
- pasažieru pārvadājumi iekšējos ūdeņos (50.30);
- kravas pārvadājumi iekšējos ūdeņos (50.40).

Savukārt uzņēmumi, radot preces vai pakalpojumus, apmierina noteiktas klientu pamatlajadzības, darbojoties konkrēto industriju struktūr-sadaļās. Piemēram, SIA Rīgas Universālais termināls savu darbību ir koncentrējis ģenerālkravu un beramkravu apkalošanā, pārkraujot tādas kravas kā konteineri, saldētas pārtikas kravas, papīrmalka, zāgmateriāli, koksnes šķelda, koksnes granulas, akmens šķembas, pārtikas beramkravas u.c. (RUT, 2012).

1. tabula

Latvijas logistikas nozares konkrētā uzņēmuma darbības virzienu apraksts, SIA Rīgas universālais termināls, 2012. gads

Biznesa virziens	Detalizācija
1	2
Ģenerālkravu pārkraušana	– zāgmateriāli, aprikojums, kravas uz paletēm u.tml.
Konteineru pārkraušana	– konteineru pārkraušana no/uz kuģiem, auto un dzelzceļa transportu – konteineru uzglabāšana – kravas pārkraušana uz/no konteineriem – negabarīta un nestandarta konteineru apstrāde (<i>flatrack, opentop</i> u.c.) – konteineru ar bistamām kravām apstrāde

1	2
Beramkravu pārkraušana	<ul style="list-style-type: none"> – koksnes šķelda un granulas – papīrmalka – šķembas – pārtikas beramkravas u.c.
Negabarīta/smagsvara kravu apstrāde	<ul style="list-style-type: none"> – negabarīta/smagsvara kravu apstrāde
Saldēto pārtikas produktu pārkraušana	<ul style="list-style-type: none"> – gaļa, zivis, augļi u.c. Iespējamie temperatūras režīmi no +5 līdz -22 grādiem C – noliktava, sertificēta atbilstoši ES prasībām trešo valstu izcelsmes kravu apstrādei
Hoper-vagonu izkraušana ar konveijeru sistēmu	<ul style="list-style-type: none"> – konvejera produktivitāte: 110 t/stundā
Dažādu kravu uzglabāšana un apstrāde slēgtās noliktavās un atklātos laukumos	<ul style="list-style-type: none"> – termināls ir Baltkrievijas Universālās preču biržas oficiālais partneris / biržas noliktava
Vagonu un kravas auto svēršana	<ul style="list-style-type: none"> – vagonu un kravas auto svēršana
Dzelzceļa vagonu uzglabāšana	<ul style="list-style-type: none"> – dzelzceļa vagonu uzglabāšana

Avots: autoru izveidota tabula.

Latvijas logistikas nozares nozīmīgākais peļņa avots ir tranzīta kravu apstrāde. Lai gan tranzīta kravu plūsmas apjomu lielā mērā nosaka ārpus Latvijas pieņemtie politiskie lēmumi, tomēr viens no svarīgākajiem nozares konkurētspējas faktoriem ir spēja ātri un kvalitatīvi ieviest inovatīvus augstas pievienotas vērtības pakalpojumus atbilstoši visas piegādes ķēdes dalībnieku prasībām. Līdz šim logistikas sektora inovatīvo pakalpojumu ieviešanas lideri, galvenokārt, ir bijuši starptautisko kompāniju meitas uzņēmumi. Līdz ar to Latvijas logistikas klasteris pretendē uz to, lai būtu zināmā mērā par “iekšējo dzinējspēku” inovatīvo pakalpojumu attīstīšanai un ieviešanai Latvijas logistikas nozares dažādos sektoros.

Latvijas logistikas klastera mērķis un izveides posmi

Latvijas logistikas klastera darbības mērķis ir Latvijas logistikas nozares uzņēmumu un ar to saistīto iestāžu un organizāciju noturīgas ilglaicīgās konkurētspējas radīšana un attīstīšana, kas ietver trīs galvenos uzdevumus: 1) klastera dalībnieku konkurētspējas celšanu; 2) eksporta apjoma palielināšanu; 3) inovāciju pielietojumu produktivitātes celšanai un jaunu produkta un pakalpojumu ieviešanai.

Latvijas logistika klastera misija ir veicināt Latvijas logistikas nozares konkurētspēju Baltijas un plašākā reģionālā līmenī, attīstot klastera dalībnieku esošās priekšrocības un izveidojot atšķirīgu piedāvājumu salīdzinājumā ar kaimiņvalstu logistikas nozares pārstāvjiem.

Latvijas logistikas klastera aktivitātes saistītas ar tranzīta biznesa veicināšanu, attīstot Latvijas ostu, dzelzceļa, sauszemes un gaisa transporta pārvadātāju sadarbību. Latvijas logistikas klasteris (*Latvian Logistics Cluster, LLC*) ir Latvijas piegādes kēžu klastera (*Latvian Supply Chain Cluster, LSCC*) attīstības nākošai etaps.

Latvijas piegādes kēžu klasteri (*LSCC*) 2009. gada augustā izveidoja biedrību “Latvijas logistikas asociācija”, un tā sekmīgi darbojās 2010.–2012. gados. Latvijas piegādes kēžu klastera vadību un darbības rezultātus 2011. gadā ir vērtējuši neatkarīgi eksperti no *European Secretariat for Cluster Analysis* un *VDI/VDE Innovation Technik GmbH*. Vērtējuma rezultātā *LSCC* ir saņēmis *European Cluster Excellence Initiative Bronze Label Certificate*. Šāda veida sertifikāts ir piešķirts tikai diviem klasteriem Latvijā – *IT Cluster* un *LSCC*.

LSCC izveidei un attīstībai 2009.–2011. gados ir izmantots gan LAA biedru un *LSCC* projekta dalībnieku, gan Ekonomikas ministrijas finansiālas atbalsts (skat 2. tabulu).

2. tabula
LSCC darbībai izmantotais finansējums no 2009. līdz 2011. gadam, Ls

Gads	Kopējā summa, Ls	Ekonomikas ministrijas līdzfinansējums, Ls	LLA finansējums, Ls
2009	5866	4984	882
2010	24207	20382	3825
2011	22957	19707	3250
Kopā	52148	45073	7957

Avots: *Latvijas logistikas asociācijas dati*.

Latvijas piegādes kēžu klastera (*LSCC*) izveidošana un attīstība, pārveidojot to par Latvijas logistikas klasteri, ir biedrības “Latvijas logistikas asociācija” ilgtermiņa stratēģijas īstenošanas secīgi posmi.

Latvijas logistikas klastera nepieciešamības pamatojumsinovatīvo pakalpojumu ieviešanai Latvijas logistikas nozarē

Transporta un noliktavu nozare 2009.–2010. gados veidoja aptuveni 5.9–6.6% no Latvijas IKP (KPMG Baltics SIA, 2011; Bulis A. u.c. 2012). Latvija ir nozīmīgs tranzīta punkts ceļā starp Eiropu, Krieviju un pārējo

NVS reģionu. Tranzīta kravas veido gandrīz 90% no Latvijas ostās pār-krautajām kravām (KPMG Baltics SIA, 2011), 75% no sauszemes trans-porta un 94% no dzelzceļa transporta kravām (KPMG Baltics SIA, 2011).

Kravu pārvadājumos dominē jūras pārvadājumi, dzelzceļa un saus-zemes pārvadājumu īpatsvars ir līdzīgs (skat. 3. tabulu).

3. tabula

**Kravu sadalījums pa transporta veidiem
Latvijas loģistikas nozarē 2010. gada**

Transporta veids	Tūkst. tonnu	%
Jūras transports	61165	37,99
Dzelzceļa transports	49169	30,54
Sauzemes transports	46808	29,07
Cauruļvadu transports	3850	2,39
Gaisa transports	16	0,01
Visi transporta veidi kopā	161008	100

Avots: *Latvijas loģistikas asociācijas dati.*

Latvijas transporta un loģistikas sektora konkurētspējas vērtēšana veikta, izmantojot Pasauļes bankas pētījuma datus par loģistikas veikt-spējas indeksu (*Logistics Performance Index, LPI*) un tā 6 parametriem (World Bank, 2010).

Kopumā Latvijas *LPI* rādītājs (skat. 4. tabulu) ir augstajā 37. vietā no 155 valstīm. *LPI* parametru analīze liecina, ka konkurētspējas izaugsmi bremzē ne tikai atpalicība infrastruktūras attīstībā (49. vieta), bet arī nepietiekama kompetence loģistikā (46. vieta) un speja nodrošināt savlai-cīgas un ātras piegādes (49. vieta).

4. tabula

**Latvijas loģistikas indeksa (Logistics Performance Index, LPI)
rādītāji 2010. gadā**

Rādītāji	Latvija	Vidēji pasaulē		Lideris: Vācija		
		LP vērtība	starpība	LP vērtība	starpība	
1	2	3	4	5	6	7
Kopējais loģistikas efektivitātes rādītājs (LPI)	vērtība vieta	3.25 37.	2.87	0.38	4.11	-0.87
Muita	vērtība vieta	2.94 40.	2.59	0.34	4.00	-1.07

1	2	3	4	5	6	7
Infrastruktūra	vērtība vieta	2.88 49.	2.64	0.24	4.34	-1.46
Starptautiekie pārvadājumi	vērtība vieta	3.38 21.	2.85	0.53	3.66	-0.28
Kompetence loģistikā	vērtība vieta	2.96 46.	2.76	0.20	4.14	-1.18
Izsekojamība	vērtība vieta	3.55 29.	2.92	0.64	4.18	-0.63
Savlaicīgums: spēja nodrošināt savlaicīgas un ātras piegādes	vērtība vieta	3.72 49.	3.41	0.31	4.48	-0.76

Avots: *World Bank, 2010.*

Viena no Latvijas loģistikas vājajām pusēm ir nepietiekama informācija publiskajā telpā. Daudzās Eiropas valstis darbojas, tā saucamie, Tuvo jūru kuģniecības attīstības centri (*Short Sea Shipping Promotion Centers*), kur uzņēmēji un kuģu kompānijas var iegūt informāciju par tuvāko jūru kuģniecību. Šāda veida informācijas centrs darbojas kā reklāma, lai piešķirtu uzņēmējus un tie izmantotu attiecīgās valsts ostu pakalpojumus. Otra šāda centra funkcija ir dialogs ar sabiedrību un sabiedrības izglītošana. Mūsdienās Eiropas Savienībā dialogam ar sabiedrību ir ļoti liela loma lēmumu pieņemšanā un ir gaidāms, ka sabiedrības viedokļa ietekme tikai pieauga.

Vēl viens negatīvs faktors ir biznesa vide Latvijā. Daudzi Latvijas uzņēmēji sūdzas par pārmērigajām un neskaidrajām birokrātiskajām procedūrām Latvijā. Šis faktors neveicina kravu pārvadājumu attīstības iespējas un inovatīvo pakalpojumu attīstīšanu Latvijas loģistikas nozarē. Labvēlīga biznesa vide varētu kļūt par konkurences priekšrocību attiecībā pret pārējām Baltijas valstīm, un tas veicinātu arī Latvijas loģistikas nozares konkurētspēju.

Visi Latvijas transporta koridori ir ietverti TEN-T Ziemeļu ass tīklā un atrodas tiešā tuvumā Centrālās ass ar tuvāko lielāko loģistikas centru Maskavā, atvieglojot kravu pārvadājumus starp ziemeļu daļā izvietotajām Eiropas un Centrāleiropas valstīm un tālāk uz Vidusāzijas un Kaukāza reģioniem. Jūras maģistrāles savienojumi ir ar visām TEN-T tīkla ostām. Latvija ir iekļauta vienotā transporta tīklā ES, padarot valsti par vienu no izdevīgākajām un efektivākajām attiecībā uz kravu pārkraušanu Bal-

tijas jūras reģionā. Savukārt Latvijas pozīcija loģistikā kā sastavdaļa vienotā ES piegādes ķēdē ir pamats un arguments tam, ka Latvijas loģistikas uzņēmumi nevar efektīvi funkcionēt un attīstīt inovatīvus pakalpojumus, strādajot atsevišķi, bez mijiedarbības klasteri.

Konstruktīva, industrijas vajadzību vadīta un ilgtermiņā plānota attīstība ir klastera darbības pamatā. Latvijas loģistikas klasteris varētu veikt arī transporta kompetences centra atbalsta kontaktpunkta funkciju Latvijā, tādējādi kļūstot par Latvijas loģistikas nozares vārda nesēju pasaulē.

Secinājumi

Apkopojoj klasteru vides ietekmi uz integrētu attīstību un uzņēmumu konkurētspejas līmeni, mijiedarbībai klasteri ir šādas priekšrocības:

- a) klasteru vide loģistikas nozarē palielina uzņēmumu konkurētspēju apvienībās, veicinot sadarbību, mijiedarbību, konkurenci, inovācijas un palielinot efektivitāti;
- b) klasteri var radīt acīmredzamus ekonomiskos ieguvumus:
  - uzņēmumi var darboties efektīvāk, vairāk specializējoties uz aktīvu darbu ar piegādātājiem ar īsāku reakcijas laiku nekā tas būtu iespējams izolēti;
  - uzņēmumi un pētniecības iestādes var sasniegt augstāku novitātes līmeni, jo klasteru vide pazemina izmaksas eksperimentiem;
  - biznesa informācijas plūsma ir straujāka tieši klasteri, kā arī ir lielāks uzticības līmenis klastera dalībnieku vidū;
- c) kā liecina teorētiskie avoti un ārvalstu pieredze, tad ir lietderīgi īstenot klastera attīstības pieeju loģistikas nozares plānu sekmīgai realizēšanai.

Bibliogrāfija

- Beaudry C., Breschi S. (2003) Are Firms in Clusters Really More Innovative? *Economics of Innovation and New Technology*, Taylor and Francis Journals, Vol. 12(4), pp. 325–342.
- Bulis A., Orlovs A., Škapars R. (2012) Contribution of International Transit Transport to Latvian GDP. *Proceedings of the 12th International Conference “Reliability and Statistics in Transportation and Communication”*. Riga: Transport and Telecommunication Institute, pp. 128–135.
- ESCP. (2012) Eiropas stratēģiskās klasteru partnerības mājas lapa. Pieejams: <http://www.clustercollaboration.eu/> (skat. 29.12.2012.).

- EU Cluster Observatory. (2012) *Clusters at your fingertips*. Pieejams: <http://www.clusterobservatory.eu/index.html> (skat. 29.12.2012.).
- Howells J. (2000) Innovations & Services: New Conceptual Frameworks. CRIC Discussion Paper No. 38. Pieejams: <http://www.cric.ac.uk/cric/Pdfs/DP38.pdf> (skat. 29.12.2012.).
- Kasalis E., Kassalis I., Kasalis J. (2011) Cluster Approach as One of Determinants for Increasing Competitiveness of Riga Freeport. *Ekonomika*, Vol. 90(2), pp. 89–100.
- KPMG Baltics SIA. (2011) Kravu pārvadājumu nozare Latvijā. Pieejams: <http://www.kpmg.com/LV/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/Documents/LV%20Transportation%20Report%20LV%20WEB.pdf> (skat. 29.12.2012.).
- Lursoft. (2011) *Uzņēmumu darbības veidu katalogs*. Pieejams: <http://nace.lursoft.lv/> (skat. 29.12.2012.).
- Miles M. (1993) Services in the New Industrial Economy. *Futures*, Vol. 25, pp. 653–672.
- Podberezska N. (2010) Mūsdienīgu logistikas tehnoloģiju pielietojums tranzīta kravu pārvadājumu attīstībai Latvijā. *Transport and Engineering. Intelligent Transport Systems*, Vol. 34, pp. 117–122.
- RUT. (2012) *Rīgas Universālā termināla mājas lapa*. Pieejams: <http://www.ruterminal.lv/index.php?page=par-uz-emumu> (skat. 29.12.2013.).
- Sheffi Y. (2012) *Logistics Clusters: Delivering Value and Driving Growth*. MIT Press.
- Volkova T. (2007) Kas ir radošā industrija un cik tā aktuāla Latvijā? *Komersanta Vēstnesis*, Vol. 69, Nr. 13. Pieejams: <http://www.kvestnesis.lv/index.php?menu=doc&id=155022> (skat. 29.12.2012.).
- World Bank. (2010) *International LPI Global Ranking*. Pieejams: <http://lpisurvey.worldbank.org/international/global/2010> (skat. 29.12.2012.).

The Role of Cluster in the Development of Innovation Services in the Sphere of logistics in Latvia

Summary

The article presents the analysis of the possible influence of Latvian logistics cluster on the development of innovative services, the focus being on the sea cargo shipping in Latvia. The results of the analysis demonstrate that the data relating to the sphere of logistics in Latvia illustrate its growth, but the cooperation of logistics enterprises in the form of a cluster has just started to develop thus creating a potential basis for the development of innovative services in various sectors of logistics.

Key words: cluster, logistics, innovative services, sea cargo shipping.

Anita Vahere-Abražune (Latvija)

KAS IR REĢIONU KONKURĒTSPĒJAS PAMATĀ – PAPILDU FINANSĒJUMS VAI CIEŠĀKA SADBĪBA UN ATTIEKSMES MAINA?

Vēsturiski Latvijā pastāv nozīmīgas sociāli ekonomiskās atšķirības starp reģioniem. Reģionu nevienlīdzība ir viens no faktoriem, kas rada nevienlīdzību arī mājsaimniecību līmeni – ievērojamas ir iedzīvotāju ienākumu un dzīves līmeņa atšķirības, rodas atšķirības sociālās un kultūras dzīves nosacījumos. Latvijā finansējums izglītībai, pētniecībai un attīstībai ir kritiski zems, arī valsts reģionālās attīstības politika netiek realizēta atbilstoši pieņemtajiem lēmumiem. Tādējādi šī pētījuma pamatā ir zinātniskā diskusija par reģionālās konkurētspējas jēdzienu, kā arī finansējuma un zināšanu pārneses nozīmi reģionālās attīstības veicinašanai. Pētījumā tiek izmantota galvenokārt monogrāfiskā un logiski-konstruktīvā pētījumu metode.

Pētījumu rezultātā autore secina, ka finanšu ieguldījumi izglītībā, pētniecībā un attīstībā nesniegs gaidāmo rezultātu, ja netiks nodrošināta izglītības, pētniecības un uzņēmējdarbības sadarbība zināšanu pārnesei.

Atslēgas vārdi: reģionālā konkurētspēja; zināšanu pārnese; ieguldījumi izglītībā, zinātnē un attīstībā; attieksme un motivācija; Latvijas plānošanas reģoni.

Ievads

Lai nodrošinātu Latvijas ekonomikas stabilitāti un izaugsmi, katram Latvijas reģionam jānodrošina ieguldījums valsts kopējā attīstībā. Plaši tiek uzskatīts, ka valdībai ir izšķiroša loma konkurētspējas sekmēšanā, un galvenie priekšnoteikumi tā realizācijai ir jānodrošina valsts līmeni. Valsti esošo reģionu ilgtspējīgai attīstībai nepieciešama stabilitāte un labvēligi sociālie apstākļi, kā arī tāda nodokļu un tiesiskā sistēma, kas veicina uzņēmējdarbības attīstību un jaunu darba vietu izveidi. Tomēr jāatzīmē, ka eksistē arī pretējs uzskats. Viens no pasaulei atzītiem zinātniekiem P. Krugmans (1994) uzskata, ka var runāt tikai par uzņēmuma konkurētspēju, jo valsts līmenī diskusijas par konkurētspēju var novest pie bezjēdzīgas naudas tērēšanas, pieaugošas korupcijas, bez tam valsts pārvaldē strādājošajiem var trūkt kompetences efektīvas politikas nodrošināšanā. P. Krugmans apgalvo, ka reģiona konkurētspējas jēdziens nav nekas vairāk kā tikai reģionā esošo uzņēmumu konkurētspēja.

Latvijā valsts politika reģionu attīstības sekmēšanai ir vērsta uz uzņēmējdarbības veicināšanu, infrastruktūras un cilvēkresursu attīstību. Tomēr vairāki nozares eksperti uzskata, ka Latvijā valsts reģionu attīstības politika līdz šim nav devusi gaidāmo rezultātu, jo tā nav skaidri definēta, kas vienlaikus ir viens no šķēršļiem atbalsta mērķtiecīgai novirzīšanai. Latvijā vēsturiski pastāv augsta nevienlīdzība reģionu attīstībā. Piemēram, saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2009. gadā IKP uz vienu iedzīvotāju Latgales reģionā bija viszemākais – 55% no Latvijas vidējā rādītāja. Analizējot situāciju Latvijas reģionos kopš 1995. gada, autore konstatē, ka arī citi statistikas rādītāji liecina par Latvijas reģionu polarizāciju. Reģionu nevienlīdzību ir viens no tiem faktoriem, kas rada nevienlīdzību arī mājsaimniecību līmeni – palielinās iedzīvotāju ienākumu un dzīves līmeņa atšķirības, rodas atšķirības sociālās un kultūras dzīves nosacījumos.

Vairumā gadījumu investīcijas izglītībā, pētniecībā un attīstībā tiek uzskatītas par noteicošām reģionu konkurētspējas sekmēšanā, tomēr ir autori, kuri apgalvo, ka īpaša nozīme reģionu konkurētspējas attīstībā ir institūciju savstarpējai sadarbībai, uzņēmējspējai un attieksmei.

Raksta pirmajā daļā tiek analizēts reģionālās konkurētspējas jēdziens, otrā daļa ir veltīta zinātniskajai diskusijai, pretstatot autoru atšķirīgos viedokļus par faktoriem, kas ir noteicosie reģionu konkurētspējas sekmēšanā. Pētījuma noslēgumā veikta Latvijas plānošanas reģionu stratēģiskās plānošanas dokumentu sākotnējā analīze. Pētījumā izmantota galvenokārt monogrāfiskā un loģiski-konstruktīvā pētījumu metode, analizējot politikas plānošanas dokumentus un normatīvos aktus, statistikas datus.

Konkurētspējas jēdzienu plaši izmanto uzņēmēji, politikas veidotāji, zinātnieki un citi sabiedrības pārstāvji, tomēr ne vienmēr “konkurētspējas” jēdziens ir definēts, un tā lietojums nav viennozīmīgi skaidrs. Konkurētspēja tiek analizēta vairākos līmeņos, piemēram, ģeogrāfiskā reģiona valstu vai valstu apvienības, reģiona, nozares vai atsevišķa uzņēmuma līmeni, un tādējādi atšķirīgi ir arī jēdzienu skaidrojumi. Šis jēdziens galvenokārt tiek saistīts ar produktivitāti, efektivitāti un spēju sacensties. Inovācijām – skatot to plašāk nekā tikai jaunu produktu radišana – ir izšķirošā nozīme konkurētspējas sekmēšanā. Arī vairākos Latvijā veiktajos zinātniskajos pētījumos inovācijas tiek izvirzītas konkurētspējas priekšplānā (Boļšakovs 2004, Lapa 2008, Oļevskis 2004, Kantāne 2011, Kantāne un Sloka 2010), tai skaitā arī reģionālā kontekstā (Jankova 2011, Judrupa 2011).

Šajā pētījumā konkurētspēja tiek skatīta valsts reģionu kontekstā. Reģions ir noteikta valsts ekonomiskās sistēmas teritorijas daļa, kam raksturīgi noteikti sociāli ekonomiskie, organizatoriskie, dabas, kultūras vai citi nosacījumi, kas to nošķir no citiem reģioniem. Šajā pētījumā tiek analizēti pieci Latvijas plānošanas reģioni – Kurzemes plānošanas reģions, Latgales plānošanas reģions, Rīgas plānošanas reģions, Vidzemes plānošanas reģions, Zemgales plānošanas reģions.

Zinātniskās literatūras un līdzšinējo pētījumu analīze rāda, ka reģionu konkurētspējas jēdziens plaši tiek pielietots kopš 20. gadsimta deviņdesmitajiem gadiem, akcentējot katra reģiona priekšrocības, kā vienu no prioritātēm izvirzot publiskā un privātā finansējuma ieguldījumus to izmantošanai, un uzsvērot nepieciešamību veikt pasākumus reģionu konkurētspējas sekmešanai. Šajā periodā ekonomikas un darbaspēka attīstība tiek skatīta ciesā kopsakarā, ķemot vērā, ka ekonomikas attīstības pamatā ir inovācijas (U.S. Economic Development Administration 2009).

“Reģiona konkurētspējas” jēdziena analīze rāda, ka definīcijā ietverti šādi galvenie aspekti: reģionā esošo resursu efektīva izmantošana un nepieciešamo resursu piesaiste; investīciju piesaiste reģionam; spēja radīt tirgus pieprasījumam atbilstošas jaunas preces un pakalpojumus; augsta nodarbinātības līmeņa nodrošināšana un jaunu darba vietu radišana; dzīves kvalitātes nodrošināšana; vides ilgtspējīgas attīstības nodrošināšana. Kopējais mērķis ir reģiona ekonomikas izaugsmes, sociālās stabilitātes un labklājības nodrošināšana.

1. tabula

Reģiona konkurētspējas jēdziena definīcijas

Autors	Definīcija	Aspekti	
			1
2	3		
Gardiner (2003)	Spēja ražot tādas preces un pakalpojumus, kas atbilst starptautiskā tirgus prasībām, vienlaikus reģionā saglabājot augstu un ilgtspējīgu ienākumu un nodarbinātības līmeni.	preču un pakalpojumu atbilstība starptautiskā tirgus prasībām; ienākumu līmenis; nodarbinātība	
Borozan (2011)	Reģiona ilgstoša spēja konkurēt ar citiem reģioniem, lai nodrošinātu stabilu ekonomikas izaugsmi un attīstību, ieskaitot spēju piesaistīt un saglabāt ražošanas kapitālu un radošus talantus, kā arī spēja reģionam būt radošam šī vārda visplašākajā nozīmē.	ekonomikas izaugsme; kapitāla un radoša darbaspēka piesaiste	

1	2	3
Judrupa (2011)	Spēja apmierināt reģiona iedzīvotāju vaja-dzības un nodrošināt pēc iespējas augstāku dzīves limeni, maksimāli efektīvi izman-tojot esošos un piesaistot nepieciešamos resursus.	resursu piesaiste un efektīva resursu izmantošana; dzīves apstākļi
Ang (2011)	Reģiona panākums, konkurējot ar citiem reģioniem tādās jomās kā kapitāls, darbi-nieki, eksporta tirgus daļa.	resursi; kapitāls; tirgus
Cojanu (2010)	Aptver funkcionālu attīstības zonu un tās valsts iestādes, lai palielinātu izmantojamu resursu produktivitāti, saglabātu vietējos resursus un kvalificētu darbaspēku un pie-saistītu investīcijas, vienlaikus nodrošinot augstākus dzīves apstākļus, t.sk. mājsaim-niecību ienākumu pieaugumu, dzīves kvali-tātes uzlabošanos un vides saglabāšanu.	resursi; dzīves apstākļi; vides saglabāšana

Avots: autores veidota tabula.

Reģiona konkurētspēja var tikt skatīta no dažādiem aspektiem – mikroekonomikas, makroekonomikas, politikas veidotāju viedokļa, kā rezultātā mainās reģiona konkurētspējas definīcija. Tomēr, piemēram, B. Gardiner savā pētījumā analizē reģionu konkurētspējas jēdzienu un uzsver, ka reģiona konkurētspēja nav jāskata ne no mikro, ne makro ekonomikas skatu punkta, jo reģions nav ne uzņēmumu kopums, ne sama-zināta valsts (Gardiner, 2004).

Šajā pētījumā autore formulē šādu “reģiona konkurētspējas” jēdzienu definīciju: tā ir reģiona spēja vienlaikus nodrošināt: (1) ilgtspējīgu reģiona ekonomikas izaugsmi, kuras pamatā ir jaunu preču un pakalpojumu radišana un noieta nodrošināšana, efektīva un atbildīga resursu izmantošana un prasmīga nepieciešamo investīciju piesaiste; (2) kā arī sociālo stabilitāti un pēc iespējas augstāku labklājības limeni reģionā.

Līdzekļi reģionu konkurētspējas veicināšanai

Eurostat dati liecina, ka Latvijā finansējums pētniecībai un attīstībai ir kritiski zems – 2010. gadā kopējais finansējums bija 0,6% no IKP, kas ir vairāk kā trīs reizes zemāks par ES vidējo rādītāju. Arī kopējais finan-sējums augstākajai izglītībai 2010. gadā bija vien 1,5 % no IKP (Izglītības un zinātnes ministrija, 2011). Saskaņā ar “Eiropa 2020” stratēģiju Latvija ir apņēmusies 2020. gadā nodrošināt ieguldījumus pētniecībā un attīstībā

1,5% apjomā no IKP (Ekonomikas ministrija 2011), tomēr statistikas dati liecina, ka virzība uz šo mērķi šobrīd vēl nenotiek. Zemais finansējums vairumā gadījumu tiek uzskatīts par vienu no galvenajiem iemesliem zemajiem inovāciju rādītājiem Latvijā.

Līdzšinējo pētījumu analize liecina, ka viena daļa autoru tieši finanšu ieguldījumus izglītībā, pētniecībā un attīstībā uzskata par izšķirošiem gan valsts, gan reģionu konkurētspējas nodrošināšanai. Piemēram, Huggins (2004) uzsvēr, ka konkurētspējīgie reģioni nodrošina būtiskus ieguldījumus pētniecībā un attīstībā. Tieši valdību lēmumi samazināt valsts finansējumu pētniecībai un attīstībai, nodokļu sloga paaugstināšana un nacionāla līmeņa koordinācijas trūkums ir vieni no būtiskākajiem pasākumiem, kas veicina reģionu konkurētspējas mazināšanos. Līdzīgi arī *Cambridge Econometrics* (2003) veiktais pētījums liecina, ka ieguldījumi pētniecībā, attīstībā un cilvēkkapitālā (gan formālās izglītības, gan neformālās izglītības ietvaros) būtiski sekmē reģionu konkurētspēju. Arī Eiropas Komisija vairākkārt ir aicinājusi dalībvalstis palielināt ieguldījumus pētniecībā, inovācijā un izglītībā, lai veicinātu ekonomikas izaugsmi (Eiropas Komisija 2011). Par to ES Padomē politiski ir vienojušies arī par ekonomiku, izglītību un pētniecību atbildīgie ES dalībvalstu ministri.

Savukārt Gál (2008) savā pētījumā apgalvo, ka reģiona konkurētspēja ir atkarīga no pētniecības un uzņēmējdarbibas jomas sadarbības, un šai sadarbībai inovāciju attīstībā ir arvien pieaugoša loma. Arī citos pētījumos tiek analizēts augstākās izglītības iestāžu pētnieciskais potenciāls, un tā ietekme uz reģiona attīstību. To apzinoties, ekonomiski attīstītākās valstis zināšanu pārnesi starp izglītības, pētniecības un uzņēmējdarbibas jomām ir izvirzījušas par vienu galvenajām politikas prioritātēm, kā būtiskāko līdzekli konkurētspējas sekmēšanā. Vienlaikus Gál (2008) vērš uzmanību, ka augstākās izglītības iestādēm un uzņēmumiem bieži vien ir atšķirīgi rīcības motivi iesaistīties kopīgos projektos, jo tiem ir atšķirīga organizatoriskā struktūra un kultūra. Autori Nubak un Hansen (2008) piebilst, ka labāka izpratne par otras pušes rīcības motiviem, nodrošina, ka abas pušes sadarbības rezultātā sasniedz gaidāmos rezultātus, gūstot abpusēju labumu. Gál (2011) uzskata, ka akadēmiskās vides vadmotīvs ir papildu finanšu resursi, bet uzņēmumiem – zināšanu trūkums.

Lai arī Latvijā mazajiem uzņēmumiem ir ierobežoti cilvēku un finanšu resursi, tie tikai retos gadījumos sadarbojas ar augstākās izglītības vai pētniecības iestādēm jaunu zināšanu ieguvei, lai arī šāda sadarbība varētu nodrošināt uzņēmumiem konkurētspējīgas priekšrocības, un kopumā tas pozitīvi varētu ietekmēt reģiona ekonomiskos sasniegumus. Mazie uzņē-

mumi mūsdienās uzskata, ka sadarbība ar augstākās izglītības iestādēm vai pētniecības institūtiem ir finanšu resursu ietilpīga un līdz ar to lielo uzņēmumu privilēģija. Šāda uztvere uzņēmumiem radusies galvenokārt vēsturisko tradīciju rezultātā, kad valsts atbalsta programmas ilgtermiņā bija domātas lieliem ražošanas uzņēmumiem (Konrad un Truffer 2006).

Šī pētījuma autore uzskata, ka valsts un reģionālā līmenī vairāk būtu nepieciešams veicināt labās prakses piemēru izplatīšanu un uzņēmējspēju attīstību, lai mainītu izveidojušos attieksmi un veidotu uzņēmējos apziņu par tiem ieguvumiem, ko var sniegt sadarbība ar izglītības un pētniecības iestādēm – jaunu zināšanu, tehnoloģiju un ideju iegūšana; ekspertīzes iegūšana; piekļuve papildu finansējumam, kopīgi piedaloties dažādu projektu īstenošanā; izmaksu un riska samazināšana; piekļuve partneriem piederošajām iekārtām un tehnoloģijām u.c. Tomēr jāpiebilst arī tas, ka augstākās izglītības iestāžu loma pētniecībā un attīstībā postkomunisma valstīs ir salīdzinoši vājāka nekā Rietumu valstīs, nesmot vērā atšķirīgo organizatorisku struktūru attiecībā uz fundamentālajiem un lietišķajiem pētījumiem šajās valstīs pirms 1989. gada. Piemēram, zinātnieks Gál apgalvo, ka šī iemesla dēļ ieguldījumiem pētniecībā un attīstībā vairumā gadījumu nav tūlītējas ietekmes uz izaugsmi. Finanšu ieguldījumi pētniecībā un attīstībā var nesniegt tūlītēju atdevi un ekonomiskās situācijas uzlabošanos īšā vai vidēja termiņā. Rezultāts ir atkarīgs no reģiona absorbēcijas spējas, institucionālās struktūras, tehnoloģiski ekonomiskajām pazīmēm, ekonomiskās specializācijas. Atšķirīgi ir starpinstitūciju zināšanu pārnes rezultāti lielajās pilsētās ar lielu rūpniecisko blīvumu un mazāk attīstītajos reģionos. Līdz ar to nevis finanšu resursu trūkums pētniecībai un attīstībai, bet gan industriālās bāzes trūkums šādos gadījumos būs viens no galvenajiem šķēršļiem (Gál 2011).

Latvijas reģionālā politika konkurētspējas sekmēšanai

Reģionālās konkurētspējas veicināšana ir kļuvusi par nozīmīgu reģionu, valsts un visas ES politikas aktualitāti. Pēdējo gadu laikā tiek izstrādātas gan plašas ES līmeņa reģionu attīstības stratēģijas, gan šaurākas vietēja mēroga stratēģijas, kam kopumā ir vienots mērķis – stiprināt reģiona ietekmi tirgū, sekmēt sociālo stabilitāti un labklājību, nodrošināt resursu ilgtspēju.

Latvijā reģionālās attīstības pamatnostādnes nosaka vairāki normatīvie akti un dažāda līmeņa politikas plānošanas dokumenti, kuros konkurētspējas paaugstināšana tiek uzskatīta par līdzekli ilgtspējīgas un līdzsvarotas attīstības nodrošināšanai Latvijas reģionos (Judrupa 2011).

Tā kā starpinstitūciju zināšanu pārnese ir viens no līdzekļiem konkurētspējas sekmēšanai reģionā, tai skaitā inovāciju attīstībai, pētījuma ietvaros tika veikta plānošanas reģionu stratēgisko pamatdokumentu analīze jautājumā par zināšanu pārneses veicināšanu reģionā (skat. 2. tabulā).

2. tabula

**Dokumentā ietvertie pasākumi
zināšanu pārneses veicināšanai reģionā**

Plānošanas reģions	Dokuments	Dokumentā ietvertie pasākumi zināšanu pārneses veicināšanai reģionā
		1
Vidzemes	Vidzemes plānošanas reģiona attīstības programma, 2007. gadam	<u>Apzināta problēma:</u> pētniecības iestādēm neapmierinoša sadarbība ar uzņēmumiem. Uzņēmumu izdevumi pētniecībai ir mazi. <u>Noteiktie uzdevumi:</u> 1. Ciesāka reģiona institūciju un pašvaldību sadarbība ar augstākās izglītības, zinātnes un pētniecības iestādēm. 2. Sekmēt inovatīvas uzņēmējdarbības iespēju izpēti un attīstību. 3. Kompetences centru, tehnoloģiju pārneses centru un tehnoloģiju inkubatoru izveide un attīstība. 4. Atbalsts jaunu produktu un tehnoloģiju izstrādei.
Latgales	Latgales stratēģija 2030. gadam	<u>Definēts attīstības priekšnosacījums:</u> sadarbība un tiklojums. Uzņēmēju sadarbība ar reģiona izglītības iestādēm nodrošinās inovāciju rašanos visos līmeņos. <u>Noteiktie uzdevumi:</u> 1. Veidot struktūras un procesus, t.sk. jaunu zināšanu piesaistei, tiklošanai, tehnoloģiskam un infrastruktūras atbalstam. 2. Izglītības iestādēm ciešāk jāstrādā ar uzņēmējiem un pašvaldībām (t.sk. prasmju attīstībā). 3. Zinātnes un ražošanas sinerģijas veidošana; zinātnes, pētniecības un inovāciju centru izveide, kvalitatīvas izglītības nodrošināšana, lai tas būtu pamats nākotnes darbibām. 4. Latgales augstskolām jābūt reģiona zinātniskās darbības un inovāciju centriem, lai nodrošinātu reģiona uzņēmumu izaugsmi.

1	2	3
	Latgales programma 2010.–2017. gadam	<u>Noteiktie uzdevumi:</u> <ol style="list-style-type: none"> Daudzgadu biznesa inkubatoru projektu īstenošana, lai nodrošinātu vidi uzņēmuma darbības uzsākšanai. Augstskolas kā tehnoloģiju pārneses punkti. Augstskolu un uzņēmumu, kā arī citu iesaistīto pušu sadarbība dažādu projektu ietvaros.
Kurzemes	Kurzemes plānošanas reģiona darba plāns 2012. gadam	<u>Noteiktie uzdevumi:</u> Projektu ietvaros veicināt ilgtspējīgus risinājumus mūžizglītības iestāžu un uzņēmumu sadarbībai.
Zemgales	Zemgales plānošanas reģiona attīstības programma 2008.–2014. gadam	<u>Prioritāte:</u> zināšanu ekonomikas attīstība. <u>Noteiktie uzdevumi:</u> <ol style="list-style-type: none"> Veicināt informācijas un zināšanu pārnesi – izveidot un uzturēt zināšanu pārneses sistēmu. Veicināt sasaisti starp izglītību, pētniecību un uzņēmējdarbību – t.sk. veicināt sadarbību starp zinātniski pētnieciskajiem institūtiem, izglītības iestādēm, nozaru asociācijām, pašvaldībām un uzņēmējiem, konkurētspējīgu produktu un pakalpojumu attīstībai, t.sk. starptautiskā mērogā. Veidot sabiedrības izpratni par inovāciju nozīmi labklājības līmena paaugstināšanā, organizējot pasākumus, iesaistot bibliotēkas, reģiona medijus, izglītojamos, izglītības iestādes
Rīga	Rīgas plānošanas reģiona attīstības stratēģija 2000.–2020. gadam	<u>Vizija:</u> reģions, kur augsta izglītības, zināšanu un pētniecības loma tautsaimniecības attīstībā
	Rīgas plānošanas reģiona attīstības programma 2009.–2013. gadam	Rīga ir pilsēta ar uz augstskolām balstītu zināšanu ekonomikas potenciālu. <u>Veicamie uzdevumi:</u> <ol style="list-style-type: none"> Nodrošināt augstskolu, pētniecības iestāžu un uzņēmumu sadarbību. Sekmēt sadarbību starp pašvaldībām, uzņēmējiem, augstskolām un pētniecības institūcijām reģionā: regulāras uzņēmēju, pašvaldību un zinātnieku tikšanās; uzņēmēju pasūtīto lietišķo pētījumu skaita palielināšana.

Avots: autores veidota tabula

Stratēģiskās plānošanas dokumentu analīze liecina par atšķirīgu reģionu izpratni par akadēmiskās un uzņēmējdarbības jomas sadarbības nozīmi valsts izaugsmei un labklājibai, tai skaitā ekonomikas attīstībai, kā arī par plašākas sabiedrības līdzdalības nepieciešamību. Nepieciešami turpmāki pētījumi, lai analizētu konkrētus īstenotos pasākumus reģionos zināšanu pārneses veicināšanai nolūka stiprināt reģiona konkurētspēju.

Secinājumi

Pastāv atšķirīgi viedokļi par valdības lomu reģionu konkurētspējas sekmēšanai – daži zinātnieki un praktiķi uzskata, ka valdībai jānodrošina galvenie priekšnoteikumi valsts reģionu konkurētspējas sekmēšanai, savukārt, citi aizstāv viedokli, ka valsts līmenī diskusijas par konkurētspēju var novest pie bezjēdzīgas naudas tērēšanas un veicināt korupciju.

Vairumā gadījumu investīcijas izglītībā, pētniecībā un attīstībā tiek uzskatītas par noteicošām reģionu konkurētspējas sekmēšanā, tomēr ir autori, kuri apgalvo, ka īpaša nozīme reģionu konkurētspējas attīstība ir institūciju savstarpējai sadarbībai, uzņēmējspējai un attieksmei.

Finanšu ieguldījumi izglītībā, pētniecībā un attīstībā nesniegs gaidāmo rezultātu, ja netiks nodrošināta izglītības, pētniecības un uzņēmējdarbības sadarbība zināšanu pārnesei, bet arī reģiona attīstības limenim un reģionālajai politikai ir izšķiroša loma.

Latvijas plānošanas reģioniem ir atšķirīga izpratne par zināšanu pārneses nozīmi valsts izaugsmei un labklājibai, kā arī par plašākas sabiedrības līdzdalības nepieciešamību; var konstatēt vāju turpmākās rīcības redzējumu. Tāpēc Latvijā nepieciešami turpmāki pētījumi par šķēršļiem, kas kavē sekmīgu sadarbību zināšanu pārneses uzsākšanai un ilgtermiņa sadarbības nodrošināšanai starp augstskolām, zinātniskajiem institūtiem, uzņēmējiem u.tml., gan arī labās prakses piemēru studēšana un popularizācija, analizējot šos jautājumus reģionālā skatījumā.

Bibliogrāfija

Ang S. H. “The Eco-System of Competitiveness”. *14th TCI Annual Global Conference, 23 November – 2 December, 2011, Aucklang, New Zealand*. Pieejams: www.tci-network.org/media/asset_publics/resources/000/004/470/original/Report_by_University_of_Auckland_The-Eco_System_of_Competitiveness.pdf

Bolšakovs S. (2004.) Inovatīvās uzņēmējdarbības finansēšana Latvijā. *Latvijas Universitātes raksti, 677. sējums, Ekonomika un vadības zinātnē*, 85.–96. lpp.

- Borozan Š. "Regional Competitiveness: Some Conceptual Issues and Policy Implications". *Interdisciplinary management Research*, Volume 4, pp. 50–63., 2008. Pieejams: www.efos.unios.hr/repec/osi/journal/PDF/Interdisciplinary managementResearchIV/IMRa03.pdf (20.09.2012).
- Cambridge Econometrics (2003) "A Study on the Factors of Regional Competitiveness", A final report for the European Commission Directorate-General Regional Policy, University of Cambridge. Pieejams: https://94.76.226.154/Libraries/Downloadable_Files/DGRegio_Cohesion_final_report.sflb.ashx (20.09.2012).
- Cojanu V "A strategic and operational view of competitiveness and cohesion in the European context". *Eastern Journal of European Studies, Volume 1, Issue 1, June 2010*, 153.–168. pp. Pieejams: http://ejes.uaic.ro/articles_Ejes_2010_01_01_COJ.pdf (30.08.2012).
- Eiropas Komisijas ziņojums Eiropas Parlamentam, Padomei, Eiropas Ekonomikas un sociālo lietu komitejai un Reģionu komitejai (2011) "Inovācijas savienības attīstība 2011. gadā", COM(2011)849, Brisele. Pieejams: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0849:FIN:lv:PDF> (20.09.2012).
- Ekonomikas ministrija (2011) "Latvijas nacionālā reformu programma "ES 2020" stratēģijas īstenošanai" Pieejams: http://www.em.gov.lv/images/modules/items/LV_NRP_lat.pdf (skat. 02.09.2012.).
- Ekonomikas ministrija (2012) "Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību". Pieejams: http://em.gov.lv/images/modules/items/2012_jun.pdf (skat. 02.09.2012.).
- Gál Z., Ptáček P. (2011) "The Role of Mid-Range Universities in Knowledge Transfer: the Case of Non-Metropolitan Regions in Central Eastern Europe" (examples from Hungary and the Czech Republic). *European Planning Studies*, Vol. 19, No. 9, September 2011. Pieejams: http://mpra.ub.uni-muenchen.de/28358/1/Gal_Ptacek_Midrange_universities_in_CEE.pdf (25.09.2012)
- Gál Z. (2008) "Knowledge Base of the Region – Role of the Universities in Regional Innovation (the case of South Transdanubia)". *Revija za geografijo*, 1–3, 2008, pp. 67–79.
- Gardiner B. "Regional Competitiveness Indicators for Europe – Audit, Database Construction and Analysis". *Regional Studies Association International Conference, Pisa*, 12–15 April, 2003. Pieejams: https://94.76.226.154/Libraries/Downloadable_Files/Regional_Competitiveness_Indicators_for_Europe_PDF_sflb.ashx (20.09.2012).
- Gardiner B., Martin R., Tyler R. "Competitiveness, Productivity and Economic Growth across the European Regions". Pieejams: www-sre.wu-wien.ac.at/ersa/ersaconf/ersa04/PDF/333.pdf (20.09.2012).
- Huggins R. "Regional Competitiveness and the Knowledge Economy". *Conference on Regional Innovation Strategy and Entrepreneurship, Conference Centre, Thessaloniki Technology Park*, 9th-10th March, 2010. Pieejams:

- <http://old.certh.gr/downloads/en/InnovationConference/session%201/1.3%20-%20Robert%20%20Huggins.pdf> (20.09.2012).
- Izglītības un zinātnes ministrija (2011) “Pārskats par Latvijas augstāko izglītību 2011. gadā (galvenie statistikas dati”. Pieejams: http://izm.izm.gov.lv/upload_file/Izglitiba/Augstaka_izglitiba/Statistika/2011/Parskats_2011_AI.pdf (20.09.2012).
- Jankova L. (2011) “Eiropas Savienības fondu izmantošana reģionos”. *Promocijas darba kopsavilkums ekonomikas doktora grāda iegūšanai*, Jelgava. Pieejams: http://llufb.llu.lv/dissertation-summary/regional-economics/Liga_Jankova-promocijas_d_kopsavilkums_2011_LLU_EF.pdf (30.09.2012).
- Jigena H. “Latvijas reģionu ekonomikas attīstības perspektīvas un virzieni 2010–2011”. *LZA Ekonomikas institūts*. Pieejams: www.varam.gov.lv/in_site/tools/download.php?file=files/text/publikacijas//RegEkon/AttPersp_10_11.pdf (skat.02.09.2012.).
- Judrupa I. (2011) “Latvijas reģionu konkurētspējas novērtēšana”. *Promocijas darba kopsavilkums, RTU Izdevniecība*, Riga. Pieejams: <https://ortus.rtu.lv/science/lv/publications/11145> (30.09.2012).
- Kantāne I. (2010.) Faktori, kas ietekmē mazo un vidējo uzņēmumu attīstību. *Latvijas Universitātes raksti, 754. sējums, Ekonomika. Vadības zinātne*, 231.–241. lpp.
- Kantāne I., Sloka B. (2010.) Mazo un vidējo uzņēmumu ilgtspējīgas attīstības nodrošināšana. *Latvijas Universitātes raksti, 758. sējums, Ekonomika. Vadības zinātne*, 427.–437. lpp.
- Kassalis I. (2010.) “Uzņēmumu konkurētspējas paaugstināšanas iespējas Latvijas tautsaimniecībā”, *Latvijas Universitātes raksti, 754. sējums, Ekonomika. Vadības zinātne*, 9.–22. lpp.
- Konrad K., Truffer B. (2006) “The Coupling of Spin-offs and Research Institutions in the Triangle of Policy, Science and Industry – An International Comparison”, Berlin, Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB), p. 50, 2006.
- Krugman P. (1994) 1“Competitiveness: a Dangerous obsession”, *Foreign Affairs*, Vol. 73(2), pp. 28–44.
- Krugman P. (1994) 2 “Competitiveness: does it matter?”, *The International Executive*, Vol. 37, Issue 4, pp. 315–324.
- Lapa I. (2009.) Konkurētspējas potenciāla novērtējums Latvijas pārtikas uzņēmumos. *Latvijas Universitātes raksti, 754. sējums, Ekonomika. Vadības zinātne*, 176.–189. lpp.
- Nubakk E., Hansen E. “Entrepreneurial Attitude, innovation and performance among Norwegian nature-based tourism enterprises”. *Forest Policy and Economics*, Vol. 10, pp. 473–479, 2008.
- Oļevskis G. (2004.) Rūpniecības politika sociāli orientētā tirgus ekonomikā. *Latvijas Universitātes raksti, 674. sējums, Vadības zinātne*, 184.–193. lpp.

U.S. Economic Development Administration 2009 “Crossing the Next Regional Frontier: Information and Analytics Linking Regional Competitiveness to Investment in a Knowledge-Based Economy”. Pieejams: www.statsamerica.org/innovation/report_nextRegionalFrontier_2009.pdf (20.09.2012).

Vanags A. (2011) “Gala ziņojums: Priekšizpētes rezultāti un identificējamās Kohēzijas politikas atbalstāmās jomas”. *“Baltijas Starptautiskais ekonomikas politikas studiju centrs”*. Pieejams: www.esfondi.lv/upload/Petijumi_un_izvertejumi/BICEPS_zinoj_final.docx (skat. 02.09.2012.).

What Underlines Regions’ Competitiveness – Additional Financing or Closer Cooperation and the Change of Attitude?

Summary

Historically, there are socio-economic differences between Latvian regions. However, regional disparities cause inequality at the household level – differences in personal income and living standards are significant, there appear differences in social conditions and cultural life. In Latvia, both higher education and R&D budget are extremely low, regional development policy have been criticized.

The research is based on scientific discussion of the concept of regional competitiveness and the role of funding and knowledge transfer in regional development. General strategies of the planning regions have also been analysed in this regard. The article employs general research methods, including monographic and logical construction tools.

Spendings on education and R&D will not bring the expected results if there no collaboration between higher education, research and business, also the level of the development of a region and regional policy play an important role as well.

Key words: regional competitiveness; knowledge transfer; spendings on education, research and development; attitude; motivation.

NETIEŠĀS REKLĀMAS LOMA PROFESIONĀLĀS IZGLĪTĪBAS POPULARIZĒŠANĀ LATVIJĀ

Pētījumā analizētas profesionālās izglītības iestāžu studentu un apmācību kursu dalībnieku aptaujas par izglītības iestādes izvēli. Galvenie secinājumi: netiešā reklāma ir viens no četriem produkta virzīšanas veidiem, kuru visbiežāk respondenti uzrāda ar augstāko uzticību, piemēram, draugu, radu ieteikumi, kas paši ir absolvējuši konkrēto profesionālās izglītības iestādi. Tāpēc var apgalvot, ka sabiedriskās domas veidošanai ir jābūt mērķtiecīgi virzītai mārketinga stratēģijai ilgtermiņā. Sabiedrisko domu var veidot un ietekmēt ar netiešās reklāmas palīdzību. Tā rodas dažādos kontaktos ar sabiedrību un masu informācijas līdzekļiem. Pētījuma mērķis ir noskaidrot populārākos netiešās reklāmas veidus.

Atslēgas vārdi: netiešā reklāma, sabiedriskā doma, profesionālā izglītība.

Ar katru gadu aizvien vairāk pieaug konkurence starp profesionālās izglītības iestādēm, ko būtiski ietekmē demogrāfiskie un ekonomiskie faktori. Viens no veidiem, kā paaugstināt profesionālās izglītības konkurētspēju, ir mārketinga kompleksa izveidošana un efektīva izmantošana. Tomēr pirms mārketinga stratēģijas ieviešanas, jāpārliecinās, vai profesionālās izglītības iestādes mērķi un resursi ir saskaņoti ar mērķauditorijas vajadzībām, kuru var iedalīt divās daļās: iekšējais un ārējais klients.

Profesionālajām izglītības iestādēm ir nepieciešama izaugsme, ja tās vēlas piesaistīt arvien jaunus talantus, radīt izaugsmes iespējas, apmierināt ieinteresētās puses un efektīvāk konkurēt tirgū, bet, izvēloties mārketinga stratēģiju, jādefinē mārketinga darbības līmenis: reaģējošais mārketing (responsive marketing – angļu val.), paredzošais mārketing (anticipative marketing – angļu val.) vai vajadzību veidojošais mārketing (need-shaping marketing – angļu val.).

Pāreja no vispārējās izglītības (piemēram, vidusskola) uz profesionālo un augstāko izglītību (piemēram, koledžu, arodskolu) vai darba tirgu jāorganizē vairākos posmos, lai varētu paredzēt vairākus problēmu attīstības variantus. Šī pāreja palīdzētu veidot karjeras izvēli veiksmīgāk. Problemas ir atkarīgas no individuāla, sociālajiem tikliem, plašākas sabiedrības daļas, kultūras un institucionālajiem apstākļiem. Kaut arī iepriekšējā psiholoģiskā izpēte ir vērsta uz individuālu karjeras un ar tās izvēles pāreju, tomēr maz ir zināms, kā jauniešu izvēli ietekmē citu vienaudžu viedokļi.

Nenoliedzami draugu, vienaudžu viedoklis ir ļoti svarīgs, izvēloties nākamo izglītības iestādi, lai veidotu savu karjeru (Dietrich J... 2012). Profesionālās izglītības reklāmas līdzekļi ir jāizvēlas atbilstoši jauniešu uztverei, vecumposmu īpatnībām, un mūsdienās arvien lielāka ietekme uz jauniešu karjeras izvēli ir sociālajiem tīkliem un internetam plašākā nozīmē.

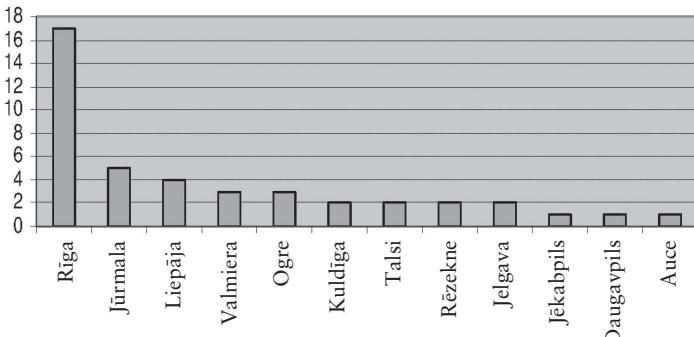
Svarīgas mārketinga metodes ir komunikācija un veicināšana. Veicināšana ir daļa no komunikācijas un ietver uzņēmuma vēstījumus, kas ir vērsti uz tās dažādu produkta apzināšanās, intereses un iegādes stimulēšanu. Veicināšana nevar būt efektīva, ja nepiesaista cilvēku uzmanību. Mūsdienās cilvēkus pārpludina drukāta, pārraidīta un elektroniska informācija. Katru gadu tās ir ap 2 miljoniem interneta mājaslapu, 18 tūkstošiem žurnālu un 60 tūkstošiem jaunu grāmatu. Tāpēc mārketinga speciālistiem ir jāpēta, kā cilvēki, kas ietilpst viņu mērķa tirgū, sadala savu uzmanību un laiku. Mārketinga speciālisti vēlas uzzināt labāko veidu, kā iegūt lielāku patēriņtāju uzvedības daļu. Mārketinga speciālisti izmanto uzmanības gūšanas pieju, piemēram, augsta līmeņa filmu zvaigznes, sportistus un citas ievērojamas, cienījamas personas, kas ir tuvas mērķauditorijai; šokējošus stāstus, apgalvojumus vai jautājumus u.t.t.

Prasmīgi izmantojot bezmaksas reklāmas iespējas internetā, ikviens mājas lapas, portāla, vortāla vai citas internetvietnes īpašnieks var panākt papildus apmeklētāju pieplūdumu. Visbiežāk virzišanai internetā izmanto bezmaksas informācijas izvietošanu par interneta vietni interneta meklētājos. Tomēr arī šeit var saskarties ar dažādām produkta virzišanas problēmām.

Ideāli būtu, ja jaunieti pirms profesijas un attiecīgās izglītības iestādes izvēles varētu labāk sagatavot, piemēram, radot iespēju “ēnot” uzņēmumā, organizācijā. Vērojot nākamo profesiju reālajā vidē, jaunietim sniegtu lielāku iespēju izdarīt patstāvīgi pareizāko izvēli.

Latvijā valsts, precīzāk, pašvaldības rūpējas, lai vidusskolēniem būtu pieejami karjeras konsultanti. Tomēr nav izstrādāta vienota darbības konцепcija un nav īsti pieejama informācija visiem jauniešiem. Būs vai nebūs jaunietim iespēja konsultēties, visbiežāk ir atkarīga no katras pamatskolas vai vidusskolas administrācijas, klašu audzinātājiem. Autore uzskata, ka valstī jāveido vienota profesionālās orientācijas sistēma, kura tiek popularizēta un ir pieejama ikvienam interesentam, ieskaitot jauniešu vecākus.

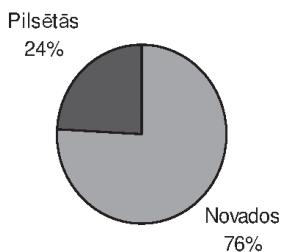
2012. gada beigās Latvijā darbojās 54 pedagoģi-karjeras konsultanti (PK)K, no kuriem 11 jeb 20% bija atbildīgi par dažādiem novadiem, bet 43 jeb 80% – par pilsētām.

1. attēls. Pedagoģi-karjeras izglītības konsultanti
Latvijas pilsētās 2012. gadā

Avots: *Lietišķais pētījums "Augstākās izglītības iestāžu mārketingi"*, Jēkabpils Agrobiznesa koledža, 2012.

Kā redzams 1. attēlā, tad 17 PKK darbojās Rīgā, kas ir nedaudz vairāk kā 30% no PKK kopskaita.

2. attēls. Atbildīgo par karjeras izglītības jautājumiem sadalījums Latvijas pilsētās un novados 2012. gadā

Avots: *Lietišķais pētījums "Augstākās izglītības iestāžu mārketingi"*, Jēkabpils Agrobiznesa koledža, 2012.

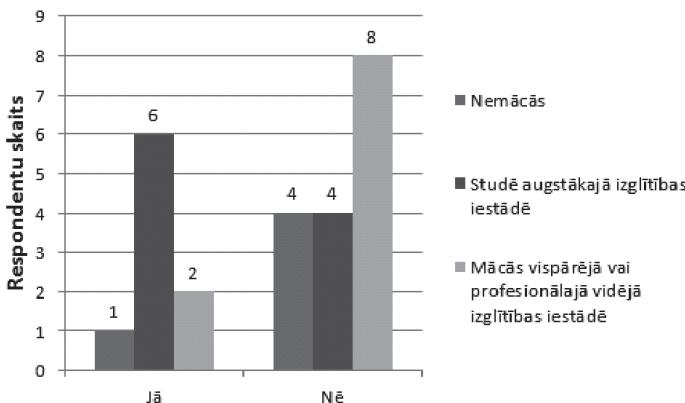
Karjeras izglītības jautājumos ir arī otra personu grupa – tie ir atbildīgie par karjeras izglītības jautājumiem, skolās, izvēloties no personāla vispiemērotāko, kas spēj pildīt atbilstošās amata funkcijas. Šīs personas Latvijā 2012. gadā bija 54, bet dažas no tām bija arī pedagoģa-karjeras konsultanta amatā. Tomēr šie darbienieki lielākoties bija atbildīgi par novadiem – 76%, bet 24% – par pilsētām (skat. 2. attēlā).

Analizējot situāciju ar profesijas izvēli, pētījuma autore saskārās ar jautājumiem par darba tirgus prasībām pēc izglītotiem cilvēkiem un secināja, ka lielāka interese par darbinieku izglītošanu ir Rīgā un ekonomiski attīstītajos reģionos. Latgales reģionā, kur uzņēmējdarbība nav tik attīstīta, arī interese par darbinieku izglītību nav tik liela. Tomēr valstī tiek realizēti dažādi pasākumi un programmas, lai uzlabotu nodarbi-

nātības situāciju. Tā, piemēram, mazo un vidējo uzņēmumu nacionālā programma paredz apmācību šados virzienos: uzņēmumu vadība, tirgziņības, finansu vadība, biznesa plānošana un attīstība, produktu izstrādes principi un kvalitātes nodrošinājums.

Profesionālās izglītības satura atbilstību darba tirgus prasībām nodrošina profesiju standartu esamība un aktualitāte. Darba devēju organizācijas īsti nespēj uzņemties pilnu atbildību par profesiju standartu un kompetenču aprakstu izstrādi. Tādēļ šo darbu veic Izglītības un zinātnes ministrija. Tomēr darba devēju aktivitāte, iniciatīva un prasme šajā procesā ir nepietiekama. Visām darba tirgū pieprasītajām profesijām profesiju standarti vēl nav izstrādāti, jo darba tirgū arvien veidojas jaunas profesijas. Tirgus ekonomika, izvirzot jaunas prasības profesionālajai kvalifikācijai, attīstās straujāk nekā atbilstošu profesionālās izglītības programmu piedāvājums. Būtiska problēma, kas kavē mērķtiecīgus ieguldījumus profesionālajā izglītībā, ir nepietiekami skaidri definēts tautsaimniecības sektoru pieprasījums videjā terminā (*Akadēmiskais ...*).

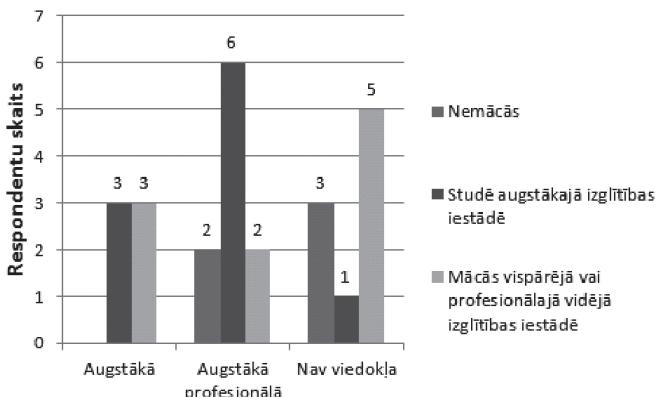
Jēkabpils Agrobiznesa koledžas studenti 2012. gadā veica lietišķo pētījumu, kura mērķis bija noskaidrot populārākos reklamēšanas veidus Latvijas augstākās izglītības iestādēs. Tika izmantota kvalitatīvā metode – aptauja, un tajā piedalījās 25 respondenti.

3. attēls. Atbildes uz jautājumu: Vai Jūs uzskatāt, ka pieejamā informācija par augstākās izglītības iestādēm ir pietiekoša, lai spētu izdarīt izvēli studiju uzsākšanai/ turpināšanai?

Avots: *Lietišķais pētījums "Augstākās izglītības iestāžu mārketingš", Jēkabpils Agrobiznesa koledža, 2012.*

3. attēlā redzams, ka lielākā daļa respondentu uzskata, ka nav pietiekami daudz pieejama informāciju. Tomēr aptaujā piedalījušos skaits ir pārāk maz, lai šo secinājumu varētu attiecināt uz lielāku cilvēku kopu, tāpēc aptaujāto cilvēku skaits būtu jāpalielina. Tādā gadījumā dati varētu tik izmantoti, lai dzīlāk izpētītu iemeslus un arī atrastu jaunas iespējas, kā efektīvāk sniegt nepieciešamo informāciju potenciālajiem studentiem. Apzināties, kuri reklāmas līdzekļi nav efektīvi, uzbāzīgi, lai konkrētā izglītības iestāde piesātinātajā tirgū varētu izcelties ar savu reklāmas kampaņu un piesaistīt lielāku mērķauditoriju.

4. attēls. Atbildes uz jautājumu: Kādai izglītībai Jūs dotu priekšroku – augstākajai vai profesionālajai augstākajai?

Avots: *Lietišķais pētījums “Augstākās izglītības iestāžu mārketingš”, Jēkabpils Agrobiznesa koledža, 2012.*

4. attēlā redzamie dati norāda uz tendenci, ka jauniešu vidū pieaug interese par profesionālās izglītības iestāžu piedāvājumu. Nemot vērā dažādus mārketinga komunikācijas instrumentus, šo informāciju var izmantot pārliecinot jauniešus, kuri vēl šaubās par savu izvēli, kāpēc tieši profesionālā izglītība ir konkurētspējīgāka.

Analizējot Latvijas profesionālo izglītības iestāžu reklamēšanās veidus, kā populārākos veidus var nosaukt:

- atkārtošana – nodrošina plašu atpazīstamību;
- norādes uz iestādes popularitāti – ar cerību, ka iestāsies skolā pūļa efekta dēļ;
- dalīšanās pieredzē – par iestādēm stāsta eksperti vai studenti, kas jau tur mācās;

- spiediens – piemēram, aicina iestāties skolā, kamēr vēl ir budžeta vietas;
- asociācijas – centieni skolu asociēt, piemēram, ar kādu slavenību.

Izvēloties netiešo reklāmu, var izmantot tās sniegtās priekšrocības, piemēram, salīdzinoši lēts instruments. Tomēr šo procesu grūti kontrolēt, jo bieži vien tā var būt arī nejaušība. Ja izglītības iestādes uzsāktajai reklāmas kampaņai, valstī paralēli notiek kāds vērienīgāks pasākums, tad informācija par konkrēto iestādi vienkārši var palikt nepamanīta.

Netiešajai reklāmai parasti ir trīs mērķi:

- iekarot popularitāti;
- veidot organizācijas reputāciju;
- aizsargāt organizācijas reputāciju.

Darbojoties profesionālās izglītības jomā, visi šie trīs mērķi ir aktuāli.

Secinājumi

1. Netiešo reklāmu ir grūti novērtēt, jo parasti to izmanto kopā ar citiem mārketinga komunikācijas līdzekļiem.
2. Jaunieši visbiežāk izmanto internetu, lai iegūtu informāciju par profesionālo izglītības iestāžu piedāvājumu un darbību.
3. Profesionālās izglītības iestāžu populārākie produkta virzīšanas veidi ir: atkārtošana, norādes uz iestādes popularitāti, dalīšanās pieredzē, spiediens, asociācijas.
4. Visaugstākā ticamība ir netiešai reklāmai, jo tā tiek uztverta kā ieteikums, balstoties uz personīgo pieredzi.

IEGUDĪJUMS TĀVĀ NĀKOTNĒ

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā
«Atbalsts Daugavpils Universitātes doktora studiju išstenošanai»
Vienošanās Nr. 2009/0140/1DP/1.1.2.1.2/09/IPIA/VIAA/015

Bibliogrāfija

- Akadēmiskais informācijas centrs Cilvēku resursu attīstība.* (In Latvian) Pieejams:
http://www.aic.lv/ENIC/lat/lno/prof_1999/3.htm (skat. 11.12.2012.).
- Dietrich J., Parker Philip; Salmela-Aro K., Developmental Psychology; Nov2012,
Vol. 48 Issue 6, p1575–1593, 19 p.
- Gaile-Sarkane E. (2005) *Emārketings pamati.* Rīga: RTU.
- Kotlers F. (2007) *Mārketings no A līdz Z.* Rīga: Jumava.

Lietišķais pētījums *Augstākās izglītības iestāžu mārketingi, Jēkabpils Agrobiznesa koledža.* (In Latvian) Pieejams: www.jak.lv (skat. 10.12.2012.).

Praude V. (2004) *Mārketingi.* Rīga: SIA Izglītības soļi.

Tīrgzinību pamati. (2002) Rīga: Jumava.

Роль косвенной рекламы в популяризации профессионального образования

Резюме

В исследовании проанализированы опросы студентов профессионального образования и участников учебного курса о выборе учебного заведения. Основные выводы: косвенная реклама является одним из четырёх типов продвижения продукции, которую респонденты чаще всего указывают как путь к более высокой надёжности, например, советы друзей и родственников, которые сами являются выпускниками конкретного профессионального учебного заведения. Поэтому можно утверждать, что создание общественного мнения должно быть целенаправленно на долгосрочную маркетинговую стратегию. Общественное мнение может формироваться с помощью влияния косвенной рекламы. Это происходит в различных контактах с общественностью и средствами массовой информации.

Цель исследования – раскрыть наиболее популярные виды косвенной рекламы.

Ключевые слова: профессиональное образование, косвенная реклама, общественное мнение.

Alise Vitola (Latvija)

LAUKU ATTĪSTĪBAS IESPĒJAS RADOŠĀS EKONOMIKAS LAIKMETĀ

Lauku teritorijas visā Eiropā saskaras ar iedzīvotāju skaita samazināšanos. Raksta mērķis ir apskatīt lauku attīstības iespējas, balstoties uz radošās ekonomikas attīstību, informācijas un komunikāciju tehnoloģiju iespējām, Skandināvijas valstu pieredzi, kā arī izmantojot iedzīvotāju anketēšanas rezultātus Latvijas lauku pašvaldībā – Durbes novadā. Pētījuma objekts ir Latvijas lauku teritoriju attīstības iespējas. Autore secina, ka jāveicina nelauksaimnieciskā uzņēmēdarbība lauku teritorijās, kā arī darba sasniedzamības iespējas vai nu fiziski (ar transportu) vai virtuāli (ar informācijas un komunikāciju tehnoloģiju palīdzību). Jārada priekšnosacījumi pilsetnieku “pārvilināšanai” uz laukiem, vismaz sezonāli, veidojot lauku kā ekskluzīvas dzīvesvietas tēlu. Sevišķa uzmanība jāvelta lauku jauniešiem – potenciālajam darba spēkam un uzņēmējiem.

Atslēgas vārdi: lauku attīstība, reģionālā attīstība, radošā ekonomika.

Lauku attīstības procesi mūsdienās

Lauku teritorijas ne tikai Latvijā, bet visā Eiropā saskaras ar iedzīvotāju skaita samazināšanos. Latvijas laukos dzīvo aptuveni 30% iedzīvotāju, no tiem pēc dzīves veida un saimnieciskā pamata par lauciniekiem uzskatāmi aptuveni 20%: 6–10% iedzīvotāju ir saistīti ar agrobiznesu un mežsaimniecību un 10–14% strādā publiskajā sektorā un vietējo pakalpojumu sniegšanā, vai arī nav nodarbināti. Tieks prognozēts, ka, turpinot palielināties tradicionālo lauku nozaru produktivitātei, darba vietu skaits Latvijas laukos samazināsies ne tikai šajās nozarēs, bet arī pakalpojumu nozarē (attiecībā 1:1), kopā par 43,5–57,5 tūkstošiem darba vietu līdz 2020. gadam (Valsts agrārās... 2011). Darba iespējām ir ļoti būtiska ietekme, pieņemot lēmumu par dzīvesvielu. Latvijā veiktie pētījumi liecina, ka lauku iedzīvotāji kopumā laukus uzkata par dzīvošanai labu vietu (76% respondentu), vietu, kur var labi atpūsties (71%) un pats plānot savu laiku (69%), kā arī uzsver lauku vides estētiskās īpašības (65%). Taču tikai neliela daļa lauku iedzīvotāju uzkata, ka lauki ir laba vieta, kur strādāt (26%), īstenot savus mērķus un sapņus (33%), kā arī realizēt savas prasmes un talantus (34%). Attiecīgi labi atalgota darba atrašana (22%), perspektīvas trūkums, labākas dzīves nodrošināšanas bērniem

un darba atrašana (katram 13%) ir būtiskākie iemesli, kāpēc lauku iedzī-votāji plāno vai apsver iespēju mainīt dzīves vietu (Zobena & Lāce 2011).

Tai pat laikā pētījumi apstiprina, ka pēdējo 40 gadu laikā attīstītajās valstīs strauji mainās darbinieka loma ekonomikā, standarta darbības pakāpeniski aizstājot ar radoši un elastigi veicamiem uzdevumiem. Savukārt standartizētu (rutīnas) uzdevumu īpatsvars tikpat straujā tempā samazinās (Autor, Levi & Murnane, 2003). Līdz ar pārmaiņām ekonomikas raksturā un darba organizācijā, mainās arī vietas nozīme. Resursu koncentrācija aglomerācijās sniedz būtiskas priekšrocības ekonomikas attīstībai (Krugman 1998; Kurgman 2011), taču mūsdienās informācijas un komunikāciju tehnoloģijas ļauj koncentrāciju sasniegt ne tikai fiziskā, bet arī virtuālā (digitālā) ceļā. Ľoti iespējams, ka virtuālās sasniedzamības nozīme arvien pieauga, jo paaugstināsies energoresursu un līdz ar to fiziskas pārvietošanās izmaksas. Tāpat jāņem vērā ne tikai centrītieces, bet arī centrīdzes spēki, kas mazina aglomerāciju veidošanos (Krugman 1998; Kurgman 2011). Līdz ar to tādas iezīmes kā dabiska, nepiesārņota vide, klusums un miers var tikt uzskatītas par lauku teritoriju kā dzīves vietas konkurēt-spējīgo priekšrocību.

Piemēram, Zviedrijā pēc 2000. gada novērota tendence ģimenēm ar bērniem, kā arī vidēja vecuma un vecākiem cilvēkiem pārcelties uz dzīvi lauku reģionos, it sevišķi tādām teritorijām, kas atrodas tuvu pilsētām un kam piemīt bagāts kultūras un vēsturiskais mantojums. Kā būtiskākie faktori šādai ar cilvēka dzīves ciklu saistītai migrācijai tiek minēts dabas tuvums, augstas mājokļa un dzīves izmaksas pilsētā un pievilcīga sociālā un kultūras vide bērniem laukos. Būtiska nozīme, izvēloties lauku teritoriju dzīvošanai, ir arī veikalū un pakalpojumu pieejamībai. Tātad cilvēki dodas uz laukiem meklējumos pēc augstākas dzīves kvalitātes. Jāpiezīmē, ka šie migranti visbiežāk atgriežas teritorijās, no kurām jaunībā pārcēlušies uz pilsētu, vai arī no kurienes nākuši to senči (Nuur & Laestadius 2009; Kahila & Scherbenske 2012).

Daļa Zviedrijas pasaules līmeņa uzņēmumu izvietojusies mazpilsētās (globālā kontekstā), piemēram, Scania, ABB, SAAB Aerospace u.c. Liela nozīme bijusi informācijas un komunikāciju tehnoloģiju attīstībai, kas ļauj iesaistīties uzņēmējdarbībā attālināti. Piemēram, Zviedrijas ziemeļu reģionos strauji attīstījušies tādi uzņēmējdarbības virzieni kā klientu apkalošana pa telefonu un pakalpojumi, kas saistīti ar informācijas iegūšanu, apstrādi un pārdošanu (Nuur & Laestadius 2009).

Arī Dānijas un Somijas pieredze rāda, ka lauku teritorijas no ražošanas kopienām ir transformējušās par augsti mobilām kopienām, kur iedzī-

votāji strādā pilsētās, bet dzīvo un audzina bērnus laukos. Taču ne visi ciemati spējuši piemēroties pārmaiņām un attiecīgi dalās “vinnētājos” un “zaudētājos”. Apzinoties, ka nebūs iespējams uzturēt līdzvērtīgu pakalpojumu pieejamību visās lauku teritorijās, Dānijs tiek diskutēts par atbalsta piešķiršanu perspektivajām lauku teritorijām uz mazāk perspektīvo teritoriju rēķina, tai skaitā atbalstot iedzīvotāju pārcelšanos un būvju nojaukšanu. Tāpat tiek spriests par lauku teritoriju specializācijas iespējām, piemēram, brīvdienu un atpūtas teritorijas ar “otrajām mājām”; uzņēmēju ciemati, kur “viss ir iespējams” un kultūras mantojuma ciemati ar tradicionālo arhitektūru (Moller 2012; Kahila & Scherbenske 2012).

Būtiska nozīme šādai kustībai no pilsētām uz laukiem ir lauku dzīvesveida kultūrai, kas ir specīgi iesakņojusies Ziemeļeiropas valstīs. Pie mēram, Zviedrijā lielākajai daļai (52–57%) iedzīvotāju ir pieeja otrai mājai laukos, 21% iedzīvotāji tāda pieder; šāda prakse plaši izplatīta arī Kanādā, Somijā un Norvēģijā. Biežāk kā vidēji pieeja šādām mājām ir tādu profesiju pārstāvjiem kā akadēmiķi, uzņēmumu vadītie darbinieki, kultūras un valsts iestāžu darbinieki. Zviedru pētnieki secina, ka “mazapdzīvotās teritorijas tādās valstīs kā Zviedrija, Norvēģija, Somija u.c. nebūt nav pagātnes paliekas, ko apdzīvo netalantīgi zaudētāji” (Nuur & Laestadius 2009).

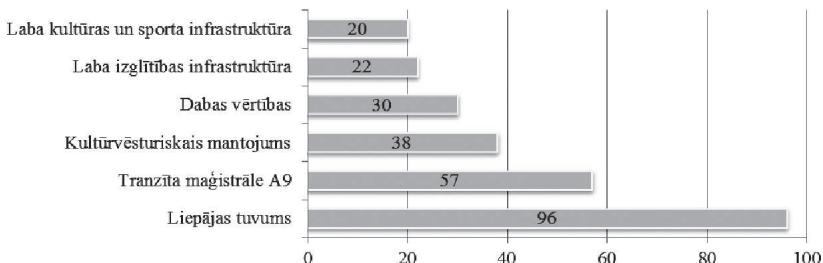
Tātad radošā ekonomika rada ne tikai draudus, bet arī iespējas lauku attīstībai. Daļa no šīm teritorijām zaudēs, daļa iegūs; tāpēc jāmeklē jauni risinājumi, kā piemēroties mainīgajiem apstākļiem. Tādas priekšrocības kā dabas un kultūrvēsturiskais mantojums, kā arī atvērta un iekļaujoša sociālā un kultūras vide var piesaistīt jaunus iedzīvotājus. Savukārt informācijas un komunikāciju tehnoloģijas un pārmaiņas darba saturā rada iespēju šiem iedzīvotājiem piedalīties radošajā ekonomikā arī attālināti.

Durbes novada piemērs

Durbes novads ir neliela pašvaldība (2998 iedzīvotāji), kas atrodas Latvijas Dienvidrietumu daļā, Kurzemē, aptuveni 200 km attālumā no Rīgas un 20 km attālumā no Liepājas. Durbes novadam ir bagāts dabas un kultūrvēsturiskais mantojums – skaista dabiskā ainava, 14. gadsimta bruņinieku pils drupas, vēsturiskā apbūve Durbes pilsētā un Vecpils un Dunalkas ciemu centros. Vadošās uzņēmējdarbības nozares Durbes novadā ir lauksaimniecība (augkopība un lopkopība) un neliela apjoma pārtikas pārstrāde. Lauksaimniecībā (37%) un publisko pakalpojumu sniegšanā (39%) nodarbināto skaits ir līdzvērtīgs (Durbes novada pašvaldība, 2012).

2011. gada nogalē Durbes novada attīstības programmas sagatavošanas ietvaros tika veikta iedzīvotāju anketēšana un saņemas 150 atbildes. Iedzīvotājiem tika uzdoti 36 jautājumi, tai skaitā par novada attīstības iespējām. Iedzīvotāju viedoklis tika apzināts arī diskusijās ar privātā, publiskā un nevalstiskā sektora pārstāvjiem.

Kā būtiskākās priekšrocības novada attīstībai minēts Liepājas tuvums, tranzīta maģistrāle A9, kultūrvēsturiskais mantojums un dabas vērtības, kā arī laba kultūras, sporta un izglītības infrastruktūra. Kā novada lepnumu un unikalitāti respondenti norādīja novada dabas un kultūrvēsturiskās vērtības (Durbes ezeru, pilskalnu, baznīcu u.c.). Tāpat atzīmētas arī sportiskas brīvā laika pavadišanas iespējas, novada uzņēmēji, kā arī mazpilsētas šarms un Durbes novads kā mierīga vieta (skat. 1. attēlu).

1. attēls. Durbes novada priekšrocības
(varianti ar vismaz 20 apstiprinošām atbildēm; n=151)

Avots: autores veidots.

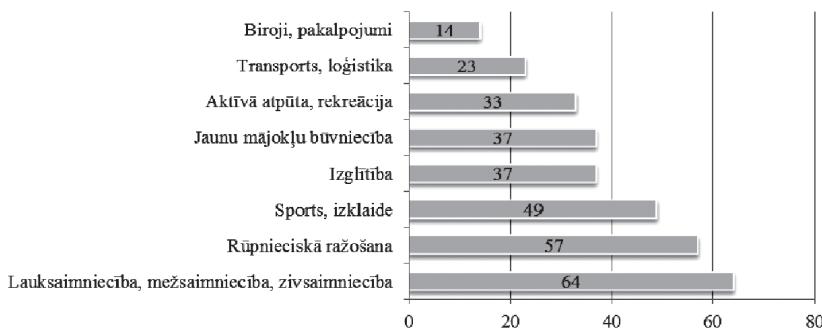
Kā būtiskākie trūkumi novada attīstībai minēts darba vietu trūkums, ceļu infrastruktūras tehniskais stāvoklis, nesakārtota tūrisma infrastruktūra, neizteiksmīga kultūras un sabiedriskā dzīve un nesakārtota dabas teritorija, kā arī nepietiekams sabiedriskā transporta nodrošinājums. Attiecīgi ieteikumi nepieciešamajiem uzlabojumiem, lai uzlabotu kopējo dzīves kvalitāti Durbes novadā, pirmkārt skar darba vietu radišanu, īpaši jauniešiem, uzņēmējdarbības veicināšanu un investīciju piesaisti (skat. 2. attēlu).

Tai pat laikā diskusijās ar novada uzņēmējiem tika uzsvērts, ka darba devēji laukos saskaras ar darbaspēka trūkumu un daudz pūļu velta tam, lai noturētu esošos darbiniekus. Savukārt novada jaunieši norādīja, ka nevēlas palikt Durbes novadā, jo “šeit nav ko darīt”, kas liecina par nevēlēšanos vai iespēju nerедzēšanu darbam lauksaimniecībā vai arī pašam uzsākot nelauksaimniecisko uzņēmējdarbību.

2. attēls. Durbes novada trūkumi
(varianti ar vismaz 20 apstiprinošām atbildēm; n=151)

Avots: *autores veidots.*

3. attēls. Durbes novada attīstības virzieni (n=131)

Avots: *autores veidots.*

Par vēlamajiem Durbes novada attīstības virzieniem iedzīvotāji uzskata lauksaimniecību, mežniecību, zvejniecību, rūpniecisko ražošanu, rekreāciju (sports, izklaide, aktīvā atpūta), izglītību un jaunu mājokļu būvniecību, kā arī transportu un logistiku un pakalpojumu sektora attīstību.

Secinājumi un priekšlikumi lauku attīstības veicināšanai

Durbes novada piemērs apliecina, ka arī Latvijas lauku novados ir aktuāli lauku teritorijām raksturīgie izaicinājumi – iedzīvotāju skaita samazināšanās un “smadzeņu aizplūšana” (jaunieši pamet novadu); darba

tirgus problēmas (neatbilstība starp pieprasījumu un piedāvājumu); nepilnvērtīgi izmantots vietas potenciāls (tuvu lielpilsētai, miers, dabas tuvums); bagāts dabas un kultūras mantojums, kas gan netiek pilnvērtīgi izmantots kā komerciāls resurss; iedzīvotāju mobilitātes problēmas. Iedzīvotāji apzinās novada dabiskās priekšrocības un tiem atbilstošos tradicionālos attīstības virzienus (agrobizness, tūrisms, atpūta). Tai pat laikā tiek uzskatīts, ka lauku novados nav lielu iespēju attīstīt pakalpojumu nozari, lai gan mūsdienu tehnoloģijas to ļauj darīt.

Līdz ar to risinājumi lauku attīstības problēmām jāmeklē ciešā sadarbībā ar pilsētām, pilsētu darbavietas un pakalpojumus padarot sasniedzamus lauku iedzīvotājiem. Jauni un izglītoti cilvēki ir skeptiski par iespējām palikt laukos, tādējādi veicinot lauku novecošanos un “smadzeņu aizplūšanu”. Tāpēc īpaša uzmanība jāpievērš nelaunksaimnieciskās uzņēmējdarbības veicināšanai lauku teritorijās un darba iespēju sasniedzamībai vai nu fiziski (ar transportu) vai virtuāli (ar informācijas un komunikāciju tehnoloģiju palīdzību), kā arī ar atbalstu un dalību pieredzē jāmotivē jaunieši uzsākt savu uzņēmējdarbību.

Kā perspektīvs virziens minams attālinātais darbs, (teledarbs, e-darbs) – darba vai līguma attiecības, kurās darbinieks veic savus pienākumus ārpus darba devēja telpām. Igaunijas u.c. Eiropas valstu pieredze liecina, ka attālinātā darba centru veidošana ir daudzsološs risinājums attālinātā darba veicināšanai. Centros pieejamas aprīkotas darba vietas, apmācības, tiek sniegtas konsultācijas. Daudzviet tiek piemeklētas arī darba iespējas.

Savukārt laukos jāveido lauku kā ekskluzīvas dzīvesvides tēls pilsētnieku “pārvilināšanai” uz laukiem, vismaz sezonāli. Šeit nozīme ir ne vien infrastruktūras kvalitātei, bet arī kvalitatīvam kultūras, sporta un brīvā laika pavadišanas pasākumu piedāvājumam dažādām vecuma grupām. Kā perspektīvs virziens šeit jāmin arī ekociemati, kas piedāvā kvalitatīvu dzīves vidi turigiem pilsētniekiem, kas gatavi pārcelties uz laukiem.

Sevišķa uzmanība jāvelta lauku jauniešiem – potenciālajam darba spēkam un uzņēmējiem. Būtiski veicināt jauniešu piederības sajūtu savam novadam – piedāvāt to interesēm atbilstošas, lietderīgas brīvā laika pavadišanas iespējas. Jauniešu uzdrīkstēšanos un pašapziņu iespējams celt, ļaujot pašiem piedalīties sava brīvā laika organizēšanā un iesaistot novada attīstības procesos, tādējādi parādot, ka arī laukos jauniešiem ir iespējas īstenot savas idejas un vienlaikus būt noderīgiem savai kopienai.

Autore pateicas Jevgēnijai Butņickai par konsultācijām Durbes novada iedzīvotāju anketas sagatavošanā un anketēšanas rezultātu apkopošanā.

Bibliogrāfija

- Autor, D., Levy, F., Murnane, R.J. (2003), “The skill content of recent technological change: An empirical explanation,” *Quarterly Journal of Economic* 188 (4), pp. 1297– 1333, 2003.
- Kahila P., Scherbenske S.L. (2012) “Residential Preferences and Quality of Life”. <http://www.nordregio.se/en/Metameny/Nordregio-News/Quality-of-Life-in-an-Urban-Rural-Perspective/Residential-Preferences-And-Quality-of-Life/>
- Krugman P. (1998) “What’s New About the Economic Geography?,” *Oxford Review of Economic Policy*, vol. 14(2), pp. 7–17.
- Krugman P. (2011) “The New Economic Geography, Now Middle-aged,” *Regional Studies*, vol. 45(1), pp. 1–7.
- Metrum SIA (2012) “Durbes novada attīstības programmas 1. redakcija”. <http://www.durbe.lv>
- Moller J. (2012) “Big Changes in the Local Welfare System”. <http://www.nordregio.se/en/Metameny/Nordregio-News/2012/Quality-of-Life-in-an-Urban-Rural-Perspective/Big-Changes-in-the-Local-Welfare-System/>
- Nuur C., Laestadius S. (2009) “Is the ‘Creative Class’ Necessarily Urban? Putting the Creativity Thesis in the Context of Non-urbanised Regions in Industrialised Nations,” *European Journal of Spatial Development*. <http://www.nordregio.se/Global/EJSD/Debate/debate200906.pdf>
- Valsts agrārās ekonomikas institūts (2011) “Latvijas Lauku telpas attīstība un iespējamie nākotnes scenāriji”, 70 lpp.
- Zobena A., Lāce I. (2011) “Atskaite par Lauku attīstības programmas 2007.–2013. gadam veikto saistībā ar liguma Nr. UBE-2011-0032-B izpildi”, 105 lpp.

Development of the Rural Areas in the Age of Creative Economy

Summary

The proportion of rural population is decreasing all over the Europe. The purpose of this article is to identify rural development perspectives in the age of creative economy taking into account the possibilities offered by the information and communication technologies, Scandinavian experience and the results of the survey of inhabitants in a rural municipality – Durbes novads – in Latvia. The object of the research is development options for rural territories in Latvia. We conclude that one should facilitate the non-agricultural entrepreneurship, as well as the connectivity to jobs both physically (with transport) and virtually (by using information and communication technologies) in the rural territories. The inhabitants of the cities might be attracted to rural territories, at least seasonally, by promoting the image of countryside as an exclusive place of residence. Special attention should be paid to the rural youth – the future work force and entrepreneurs.

Key words: rural development, regional development, creative economy.

Елена Ванкевич (Беларусь)

МЕХАНИЗМЫ АДАПТАЦИИ РЫНКА ТРУДА К СТРУКТУРНЫМ ИЗМЕНЕНИЯМ ЭКОНОМИКИ

В работе исследованы зависимости индикаторов рынка труда от структуры экономики (на основе эмпирических данных о развитии рынков труда стран ЕС, США, Японии и Беларусь). Установлено, что наибольший вклад в поддержание уровня занятости вносит формирование цены труда, развитие новых видов экономической деятельности и э-экономики. Циклические колебания экономики и институциональное строение рынка труда влияют на в меньшей степени уровень занятости. Уровень безработицы в большей степени зависит от циклических колебаний экономики и цены труда, а не от структуры экономики. Установленные зависимости позволяют определить формы адаптации рынка труда к структурным изменениям экономики, которые содействуют повышению его эффективности.

Ключевые слова: уровень занятости, уровень безработицы, рынок труда, структура экономики по видам экономической деятельности.

Теоретические основы исследования

В современной экономической литературе активно исследуется вопрос о влиянии структурных сдвигов на эффективность рынка труда. Ряд авторов анализируют факторы, которые оказывают воздействие на динамику спроса на труд, что в свою очередь с определенным временным лагом меняет объем и структуру предложения труда. В исследованиях В. Мартина (Martin 2001), Д. Йоргенсона (Jorgenson 2012), и ряда других показана связь между технологическими изменениями экономики и изменением структуры спроса на труд (в разрезе видов экономической деятельности, категорий персонала, профессий и специальностей). Основные выводы работ данного направления состоят в следующем: технологические изменения и глобализация повышают требования к компетенциям персонала и системе обучения; технологические новшества и усиливающаяся конкуренция обостряют проблему безработицы и рисков на рынке труда; формирование экономики, основанной на знаниях, требует увеличения инвестиций в человеческий капитал и повышения отдачи от них; наиболее важным источником создания рабочих мест становится развитие сферы услуг и ИТ-технологий. Лилиен и Холл (Lilien, Hall 1986, p. 1027) отме-

тили, что эффективность рынка труда зависит от «межсекторальной аллокации трудовых ресурсов», так как периоды быстрых технологических изменений провоцируют необычно широкое движение труда между сегментами рынка труда. В этой связи Холл представил двухсекторную модель занятости (с высокой заработной платой и низкой заработной платой). На рабочих местах с высокой заработной платой занятость снижается медленнее в процессе реструктуризации и циклических колебаний экономики, по сравнению с рабочими местами с низкой заработной платой. Во втором секторе работники быстрее переходят в состояние безработицы. Межсекторальное движение рабочей силы требует времени и ресурсов, поэтому в период структурных изменений снижается уровень занятости. Но однозначных выводов о более эффективном его сохранении нет (Lilien, Hall 1986, р. 1032). В концепциях поиска большое внимание уделяется трансакционным издержкам на рынке труда в процессе реструктуризации экономики, так как время и затраты, связанные с поиском рабочего места или нужного работника, в процессе реструктуризации возрастают (Никитин, Юрко 2011, стр. 51–64; Писсариdes 2011, стр. 65–88).

Изучению поведения рынков труда в условиях реструктуризации экономики посвящены работы исследователей Европейское региональное совещание – далее МОТ (Европейское региональное совещание, 2009), Европейского Комиссионата по занятости (New Skills 2009), ряда российских авторов (Р. Капелюшников, Т. Блинова, др.). Исследователи сходятся во мнении, что под влиянием реструктуризации происходят сдвиги в образовательной структуре рабочей силы (в сторону увеличения доли лиц с третичным образованием), возрастает экономическая активность различных социально-демографических слоев населения, повышается мобильность рабочей силы. В этом отношении представляет интерес оценка связи между структурой занятости на ее эффективностью. В исследованиях (Блинова, Разумовский 2002, стр. 25) доказано, что чем выше была доля государственной собственности в регионе, тем выше оказался в последующем уровень безработицы в нем (так как на государственных предприятиях сосредоточены значительные масштабы избыточной численности персонала). Наконец, большое внимание уделяется анализу связи динамики рынка труда с циклическими колебаниями экономики (В. May, И. Белева, исследователи МОТ, ЕЭК, др.) (May 2011, стр 4–26, Beleva 2011, р. 3–56, The Financial and economic crisis, 2009, р. 24–39). И. Белева на основе изучения циклических колебаний экономики показала,

что усиление гибкости рынка труда через развитие его институтов и правовых основ способствует ослаблению влияния циклических колебаний экономики на уровень занятости.

Таким образом, при достаточно значимой проработанности вопросов о направлениях влияния реструктуризации на рынок труда и динамике его основных компонентов в процессе реструктуризации и циклических колебаний экономики, остается во многом открытым вопрос о формах адаптации рынка труда к условиям реструктуризации и оценке их последствий с позиций эффективности занятости.

Рабочая гипотеза данного исследования может быть сформулирована следующим образом: 1) в процессе структурных преобразований экономики рынки труда вырабатывают собственные адаптационные механизмы в формировании спроса на труд и его своевременном предложении, что позволяет повысить эффективность занятости; 2) последствия данных приспособительных реакций неознозначны в кратко- и долгосрочном периодах, поэтому необходимо данные механизмы корректировать. Проверка данных рабочих гипотез предполагает изучение зависимости динамики индикаторов рынка труда от изменения структуры экономики. В качестве индикаторов эффективности занятости приняты уровень занятости и уровень безработицы в 27 странах ЕС, США, Японии и Беларусь за 2009 год. Основным индикатором для изучения влияния структуры экономики на эффективность рынка труда является структура экономики по видам экономической деятельности, а для изучения циклических колебаний экономики изменение ВВП за 2000–2009 г.г.

Структурные изменения современной экономики: основные тренды и последствия для рынка труда

Постоянная реструктуризация экономики стран ЕС сопровождается развитием новых секторов и видов экономической деятельности, расширением сектора услуг, эколого-ориентированных производств, э- занятости. Происходят кардинальные изменения качества рабочих мест и, соответственно, критерии их идентификации, так как на смену физическому и пространственному пониманию рабочего места приходит телетруд, э- занятость, фрилансерство и пр. Аналогичные европейским процессам, происходят изменения в структуре белорусской экономики за исключением развития сферы нерыночных услуг и значительно большей доли занятых в сельском хозяйстве.

Результаты исследования влияния структуры и циклических колебаний экономики на эффективность рынка труда (с помощью корреляционно-регрессионного анализа) отражены в таблице 1. С точки зрения структуры занятости, традиционные секторы экономики не оказывают статистически значимого влияния на уровень занятости и уровень безработицы. Новый сектор экономики (сфера услуг и e-экономика) вносят весомый вклад в формирование уровня занятости в стране, но по отношению к уровню безработицы они оказываются статистически нейтральными. Циклическое колебание экономики (среднегодовое изменение ВВП) в большей степени оказывает влияние на уровень безработицы (связь прямо пропорциональная), в меньшей – на уровень занятости (связь обратно пропорциональная). Правомерно предположить, что изменение ВВП за счет внедрения ресурсосберегающих технологий сопровождается снижением численности занятых и ростом уровня безработицы за счет ее структурной составляющей.

Таблица 1
**Результаты исследования зависимости уровня занятости и
безработицы с индикаторами, характеризующими структуру и
циклические колебания экономики (на примере данных о странах ЕС
27, США, Японии и Беларуси)**

Переменная	Фактор	Линейный	Степень
		коэффициент корреляции	связи между x и y* и на- правление
1	2	3	4
уровень занятости населения в возрасте 15–64 года, %	средний совокупный годовой доход 1 занятого, евро изменение	0,7739	Сильная Прямая
	ВВП, % за 2000–2009 г.г.	-0,3644	Умеренная Обратная
	удельный вес занятых в промышленности	-0,2653	Слабая Обратная
	доля городского населения, %	0,3102	Умеренная Прямая
	сравнительная жесткость законодательства о защите занятости, балл	-0,2405	Слабая Обратная
	удельный вес занятых в строительстве, %	-0,1392	Очень слабая Обратная

1	2	3	4
	удельный вес занятых в сфере услуг, %	0,3835	Умеренная Прямая
	удельный вес пользователей компьютерами в численности населения в возрасте 16–74 года, %	0,7343	Сильная Прямая
уровень безработицы, %	средний совокупный годовой доход 1 занятого, евро	-0,5036	Заметная Обратная
	изменение ВВП, % за 2000–2009 г.г.	0,4138	Умеренная Прямая
	удельный вес занятых в промышленности	-0,0276	Очень слабая Обратная
	доля городского населения, %	-0,2027	Слабая Обратная
	сравнительная жесткость законодательства о защите занятости, балл	0,1161	Очень слабая Прямая
	удельный вес занятых в строительстве, %	0,1689	Очень слабая Прямая
	удельный вес занятых в сфере услуг, %	-0,1205	Очень слабая Обратная
	удельный вес пользователей компьютерами в численности населения в возрасте 16–74 года, %	-0,2533	Слабая Обратная

* оценка связи на основе теоретического корреляционного отношения (шкала Чеддока)

Источник: авторские расчеты по данным *Europe in Figures 2011*, р. 47, 235, 358, 313; *Экономически активное население 2012*, стр. 4; *Доклад о человеческом развитии 2011*, стр. 127–128; *Обзор занятости 2002*, стр. 328–334.

Институциональное строение рынка труда (оцененное по степени сравнительной жесткости законодательства о защите труда) слабо влияет на уровень занятости (но связь обратно пропорциональная) и на уровень безработицы (связь прямо пропорциональная). Статистически значимой является зависимость уровня занятости от среднегодового дохода одного работника, что подтверждает сделанный ранее вывод Холла (Lilien, Hall 1986, р. 1027–1032).

Рекомендуемые структурные меры на рынке труда

Установленные зависимости позволяют определить формы адаптации рынка труда к структурным изменениям экономики, которые содействуют повышению его эффективности без роста уровня безработицы: реструктуризация традиционных секторов экономики и формирование рабочих мест в новых видах экономической деятельности, то есть формирование диверсифицированной структуры занятости с учетом перспектив инновационной экономики. «Диверсифицированная структура занятости более устойчива к рискам благодаря ее способности компенсировать рост безработицы в одних сегментах рынка расширением занятости в других» (Блинова, Рusanовский 2002, стр. 27).

Таблица 2
Механизмы адаптации рынка труда к условиям структурных и циклических изменений экономики

направления действия	направленные на снижение уровня безработицы		направленные на повышение уровня занятости
	1	2	3
Антикризисные меры	1) повышение минимальной заработной платы, 2) тренинги и программы, направленные на предотвращение длительной безработицы, 3) программы расширения возможностей безработных	1) поддержка временной занятости временный мораторий на высвобождения 2) финансирование временных программ по найму, увеличение размеров субсидируемой занятости	
Структурные меры	1) программы поиска рабочего места, 2) общественные работы в сфере услуг, 3) субсидирование временной занятости, 4) помочь нуждающимся в трудоустройстве через создание рабочих мест в общественном секторе и активные программы содействия занятости.	1) формирование центров повышения мобильности работников для расширения их возможностей, 2) программа «Достойный труд» (MOT), 3) восстановление кредитных систем для целевой поддержки устойчивости предприятий, 4) расширение доступности кредитных ресурсов для малого и среднего предпринимательства, экспортно ориентированных	

1	2	3
		предприятий, включая социально и экологически ориентированное («зеленое») предпринимательство, 5) сокращение налогообложения фонда заработной платы.

Источник: авторская разработка на основе *The Financial and economic crisis 2009*, p. 24–39; Европейское региональное совещание 2009.

По мнению экспертов, пакет стимулирующих мер должен быть сфокусирован на занятость, а не безработицу (*The Financial and economic crisis 2009*, p. 30), так как это дает наибольший эффект. Также значительный эффект дают усилия, направленные на формирование профессиональных знаний и навыков у работников.

Библиография

- Beleva, I. (2011) “Cyclic Economic Development and the labor market in Bulgaria 1990–2010 (cause effect relations, realities and challenges).” *Economic Studies journal. Issue 4*:3–56.
- “European Union Labour Force Survey-annual results (2007, 2008, 2009).” <http://www.epp.eurostat.ec.europa.eu>
- Europe in figures. Eurostat yearbook 2011.* (2011) (Luxemburg): Publications Office of European Union.
- Jorgenson, W.D. “Understanding the knowledge economy. Harvard University”. [http://economics.harvard.edu/faculty/jorgenson/\(23.04.2012\)](http://economics.harvard.edu/faculty/jorgenson/(23.04.2012)).
- Lilien, D.M., Hall, R.E. (1986) “Cyclical fluctuations in the labor market.” In: *Handbook of labor economics. Volume II. Ed. By O. Achenfelter and R. Layard.* Elsevier Science Publishers BV. Pp. 1010–1036.
- Martin, B. “Technology foresighting a rapidly globalizing economy. SPRU, University of Sussex, Briton, BN9RF, UK.2001” [http://B.Martin@sussex.ac.uk](mailto:B.Martin@sussex.ac.uk) (09.09.2012).
- New Skills for New Jobs. Anticipating and matching labor market and skills needs.* (2009). European Comission.
- The Financial and Economic Crisis: a Decent Work Response. Preprint Ed.* (2009). ILO, Geneva.
- Блиннова, Т.В., Рusanовский, В.А. (2002) Экономическая политики, структура занятости и безработица в российских регионах. РПЭИ (Москва).
- Ванкевич, Е.В. (2009) «Институциональное строение рынка труда в Республике Беларусь: направления оценки и развития.» *Белорусский экономический журнал.* № 4: 88–103.

- «Доклад о человеческом развитии, 2011. Устойчивое развитие и равенство возможностей: лучшее будущее для всех.» (2012). ПРООН (Минск).
- «Европейское региональное совещание. Обеспечение достойного труда в Европе и Центральной Азии. Доклад Генерального Директора. Том 1. Часть 2.» (2009) МБТ (Женева).
- Капелюшников, Р. (2012) «Спрос и предложение высококвалифицированной рабочей силы в России: кто бежал быстрее.» *Вопросы экономики*. № 3: 120–147.
- May, B. (2012). «Экономика и политика в 2011 году: глобальный кризис и поиск новой модели роста.» *Вопросы экономики*. № 2: 4–26.
- Никитин, М., Юрко, А. (2011) «Поисковые теории рынков.» *Вопросы экономики*. № 1: 51–64.
- «Обзор занятости в России. Выпуск 1 (1991–2000 г.г.).» (2002) ТЕИС (Москва).
- Писсаридес, К. (2011) «Может ли жесткость заработных плат объяснить волатильность безработицы?» *Вопросы экономики*. № 1: 65–88.
- «Профессиональная рабочая сила основа интенсивного, устойчивого и сбалансированного роста. Положения по образовательной стратегии для руководства стран «большой двадцатки».» (2010). Международное Бюро труда (Женева).
- «Труд и занятость в Республике Беларусь. Стат. сборник.» (2011). Национальный статистический комитет Республики Беларусь (Минск).
- «Экономически активное население, занятость и безработица Республики Беларусь в феврале 2012 г. (по материалам выборочного обследования)» (2012) Национальный статистический комитет Республики Беларусь (Минск).

The Mechanisms of Labour Market Adjustment to the Structural Changes in Economy

Summary

The dependence of labour market indicators of economic structure (based on the empirical data on the development of labour markets of the EU, the U.S.A, Japan and Belarus). It has been found met that the largest contribution to the maintenance of employment makes the formation of the labour price, the development of new economic activities and the e-economy. Cyclical fluctuations in the economy and the institutional structure of the labour market influence on the employment rate to a lesser extent. The unemployment rate is more dependent on the cyclical fluctuations of the economy and the labor price, not the economic structure. The dependence allows for determining the form of labour market adjustment to structural changes in the economy, which contribute to its effectiveness

Key words: employment, unemployment, labour market, economic structure by economic activity.

Сергей Игнатьев (Латвия)

МАРКЕТИНГ ТЕРРИТОРИЙ КАК ФАКТОР, ПОВЫШАЮЩИЙ КОНКУРЕНТНЫЕ ПРЕИМУЩЕСТВА РЕГИОНА

Глобальная конкуренция сегодня уже затрагивает не только отдельные предприятия и отрасли, она приобрела территориальное выражение, в ней вступают территории (города, регионы, страны). Целью данной статьи является рассмотрение маркетинга территорий с позиции современного подхода в развитии регионов, как фактора повышающего их конкурентоспособность. Для этого автор определился с содержанием понятия маркетинга территорий, рассмотрел различные взгляды на определение конкурентоспособности. Элементом научной новизны в статье является рассмотрение населения, как основного потребителя территории.

Ключевые слова: конкурентоспособность, маркетинг территории, потребление, потребитель.

Современному экономическому развитию присущ ряд явно выраженных тенденций, к числу которых относится глобализация и регионализация. Глобализация приводит к ликвидации государственных границ в экономических взаимодействиях, к увеличению мобильности рынка труда и капитала, к развитию единых стандартов и норм и, следовательно, унификации регионов. Одновременно нарастает тенденция регионализации, которая выражается в повышении автономности регионов, стремлении сохранить свою уникальность и повысить роль региона в национальной и мировой экономике.

Становление региона субъектом конкурентных отношений на национальном и на мировом уровне, означает формирование в экономической системе, называемой *регион*, новых свойств и стандартов качества этой системы. Таким новым свойством становится конкурентоспособность, отражающая потребность сохранения и развития региона как экономического субъекта, функционирующего в условиях конкуренции. В условиях новой экономики конкурентоспособность региона становится одним из приоритетных факторов его социального и экономического развития.

К числу одного из главных ресурсов региона, обеспечивающих конкурентные преимущества на основе дифференциации, уникальности, в статье отнесены потребители территории. Человеческие

ресурсы являются динамической составляющей социально-экономической системы любого региона. Для эффективной реализации функций человеческих ресурсов в такой системе, а также их преобразования в человеческий капитал, востребованной оказывается концепция маркетинга, в частности маркетинг территорий.

Согласно методологическому подходу, по Ф. Котлеру, маркетинг – инструмент стратегического развития территории и наиболее комплексного решения ее проблем, а под маркетингом территории предлагаются понимать все то, что обеспечивает наиболее всестороннюю оценку проблем территории с тем, чтобы выбрать оригинальный путь ее развития (Kotler 2005).

С уверенностью можно заявить, что для повышения конкурентоспособности региона первоочередной мерой является использование различных инструментов маркетинга, особенно, в решении задачи по формированию ее позитивного имиджа, что означает, создание благоприятных условий для эффективного использования сосредоточенных на территории природных, финансовых, материально-технических, трудовых, социальных и других ресурсов, а также возможности их воспроизведения.

Общее определение конкурентоспособности региона может быть сформулировано на основе понятия, предложенного А.З. Селезневым: конкурентоспособность региона – это обусловленное экономическими, социальными, политическими и другими факторами положение региона и его отдельных товаропроизводителей на внутреннем и внешнем рынках, отражаемое через показатели (индикаторы), адекватно характеризующие такое состояние и его динамику (Selезнev 1999). Подход к оценке конкурентоспособности региона можно сформулировать, опираясь также на концепцию конкурентоспособности страны, предложенную М. Портером. Конкурентоспособность региона – это продуктивность(производительность) использования региональных ресурсов, и в первую очередь рабочей силы и капитала, по сравнению с другими регионами (Porter 1993).

Существует еще много определений конкурентоспособности, но автор предлагает следующую трактовку, близкую к определению, которую дают Организация экономического сотрудничества и развития (далее – ОЭСР) и М. Портер.

Конкурентоспособность региона – это способность эффективно и рационально использовать ресурсы, обеспечивая высокий уровень и качество жизни. Таким образом, настоящее определение включает

в себя два основополагающих момента: 1) необходимость достижения высокого уровня жизни населения; 2) эффективность функционирования хозяйственного механизма региона.

По мнению автора, удовлетворение экономических интересов таких потребителей территории как местное население, позволит территории выстоять в конкурентной борьбе. Население определенной территории является одним из факторов производства, который территории жизненно необходим. Данный ресурс в любой момент может стать для территории исчерпаемым, с точки зрения утечки квалифицированных кадров в более успешные регионы. Согласно Г. Вули, именно местные жители являются «ключом» жизнеспособности территории (Sachuk 2005). Автор согласен с данной концепцией, так как жизнеспособность территории обеспечивается единством трех факторов: территории, народонаселения и местной властью. От качественного и количественного состояния этих факторов зависит состояние региона в настоящем и будущем времени.

Население территории выступают в двух качествах. С одной стороны, жители территории являются одним из ресурсов (качественных и количественных характеристик) территории, с другой стороны жители территории являются основными потребителями всех других ресурсов территории и общественных благ территории. Количественную характеристику человеческого ресурса дают результаты переписи населения.

По сравнению с данными предыдущей переписи населения, которая была проведена в 2000 году, количество жителей страны сократилось на 309 тысяч, или на 13%. Сокращение численности населения произошло как в результате естественного движения (смертность превышает рождаемость), так и в результате эмиграции. Поскольку со временем последней переписи смертность все время превышала рождаемость, по причине этого фактора количество населения сократилось на 119 тыс., а под влиянием эмиграции – на 190 тыс. человек. По данным Всемирного банка, Латвия входит в десятку стран, не входящих в ОЭСР по количеству эмигрантов от общей численности населения региона (Worldbank 2012).

Данные переписи свидетельствуют, что по сравнению с 2000 годом больше всего количество жителей сократилось в Латгале (на 21,1%) и Видзeme (на 17,5%). В Рижском регионе оно, наоборот, выросло на 3,2%.

Больше всего количество жителей сократилось в четырех крупнейших городах Латвии: в Даугавпилсе – на 19,3%, в Резекне на –18,1%, в Лиепае – на 14,6%, в Риге – на 14,2%.

Если рассматривать экономическую активность жителей в возрасте от 15 до 74 лет, данные переписи населения свидетельствуют о том, что экономически активными являются 63,3% представителей данной группы, из них 52,1% трудоустроены. Уровень зарегистрированной безработицы на конец июня 2012 года составил 11,9% от общего числа экономически активного населения Латвии.

Самый низкий уровень безработицы зарегистрирован в Рижском регионе – 8,1%, а самый высокий – в Латгальском регионе – 22,9%. В Курземе безработица составила 12,7%, в Земгале – 13,0%, в Видземе – 13,9%.

Безработица в Риге составила 7,7%, в Елгаве – 8,9%, в Вентспилсе – 9,5%, в Валмиере – 9,8%, в Даугавпилсе – 11,6%, в Юрмале – 12,5%, в Лиепае – 11,6%, в Екабпилсе – 16,3%, в Резекне – 21,7%.

По сравнению с данными переписи 2000 года можно увидеть, что удельный вес лиц, имеющих высшее образование (включая докторскую степень), среди людей от 15 лет и старше увеличился с 13,9% до 23,0%. Увеличилось и количество жителей со средним профессиональным образованием – с 20,2% до 29,4%. В то же время с 31,0% до 22,9%, уменьшился удельный вес лиц с общим средним образованием, с основным образованием – с 26,5% до 18,0%, а также с образованием уровня начальной школы и ниже – с 8,4% до 6,7% (CSB 2012). Анализ статистических данных показывает, что ситуация с самым главным ресурсом для Латвии – человеческим, сильно изменилась и продолжает оставаться негативной.

Одной из закономерностей является то, что человеческие ресурсы, в силу многих рыночных факторов, вышли на первый план и их связь со стратегическими факторами окрепла.

Именно жители территории, как никто другой являются конечными пользователями ресурсов и общественных благ данной территории. Анализ нужд, желаний и ожиданий жителей территории, признание за ними права выбора и защиты их прав, стремление максимально удовлетворить их потребности (нужды, желания, ожидания), и стимулировать потребительское предпочтение должны лежать в основе современной теории и практики управления территорией.

Необходимо уметь выделять группы потребителей территории как продукта, для которых отдельные характеристики территориального продукта (в виде ресурсов и/или общественных услуг) и/или комплекса маркетинга имеют разную степень значимости и привлекательности, то есть необходимо уметь проводить сегментацию рынка. В нашем случае – это совокупность потребителей, которая имеет однотипную реакцию на предлагаемый продукт и другие элементы комплекса маркетинга (Golubkov 1999). При сегментировании рынка проводится разбивка рынка на четкие группы потребителей, для каждой из которых могут потребоваться отдельные товары и/или комплексы маркетинга (Kotler 1991).

Первым шагом при проведении сегментации является выбор критериев сегментации. При этом следует проводить различие между критериями сегментации рынков. Так, при сегментации рынка потребительских товаров используются такие критерии, как: географические, демографические, социально-экономические, психографические (психологические), поведенческие и др.

Географическая сегментация – деление рынка на различные географические единицы: регионы, края, города, волости и т.д.

Демографическая сегментация – деление рынка на группы в зависимости от таких характеристик потребителей, как: возраст, пол, семейное положение, жизненный цикл семьи, религия, национальность и раса.

Социально-экономическая сегментация предполагает деление потребителей по уровню доходов, роду занятий, уровню образования.

Психографическая сегментация – деление рынка на различные группы в зависимости от социального класса, жизненного стиля или личностных характеристик потребителей.

Применительно к маркетингу территорий функция потребностей может быть определена через характеристику того, зачем потребители осуществили свой выбор, какие нужды и желания потребители надеются тем самым удовлетворить. В этом случае территория может представлять интерес как место проживания или ведения деятельности, но турист лишь временно проживает на территории, также и осуществление деятельности на территории может носить временный характер.

После проверки выделенных сегментов на их соответствие критериям эффективной сегментации: дифференцированная реакция потребителей, достаточная величина, измеряемость, доступность и

стабильность сегмента, далее можно осуществлять выбор целевого или целевых сегментов. При этом важно не только выбрать наиболее привлекательные сегменты рынка, но и соотнести свой выбор с реальными ресурсами территории и с тем, насколько привлекательный сегмент соответствует «сильным сторонам» территории. В зависимости от того, сколько из существующих сегментов территории признает своими целевыми сегментами, можно будет оценить стратегическое направление дальнейшей деятельности, выбранное территорией при охвате базового рынка (Sachuk 2005).

Возможно, что, проведя сегментирование рынка и определив целевые сегменты рынка, государственные и муниципальные службы будут готовы задуматься о выборе стратегии охвата базового рынка, что позволит внести корректизы в будущее развитие территории.

Сегментирование рынка в маркетинге территорий является крайне важным этапом анализа, поскольку благодаря этому процессу могут быть решены следующие задачи:

- можно увидеть специфику оценок, мнений внутри каждой укрупненной группы потребителей территориального продукта. И тогда в группе потребителей *частные лица* можно более четко представить специфику интересов и ожиданий людей разного возраста;
- можно отслеживать изменение внутри сегментов и между сегментами, например, если за последние годы доля пожилого населения имеет стабильную тенденцию к росту, будет необходимо учитывать данный фактор при проведении территориальной (городской политики);
- можно предвидеть определенные оценки, поведение определенных групп потребителей, проводить некоторые обобщения. Например, если определенное количество представителей сегмента «молодые семьи» выказывают озабоченность относительно условий для отдыха и развития детей дошкольного возраста, можно ожидать аналогичных, схожих оценок всей группы;
- происходит определенная рационализация усилий территориальных органов власти, благодаря чему «нельзя угодить всем, но можно угодить многим».

В качестве вывода необходимо отметить, что правильное сегментирование, изучение нужд потребителей, работа над созданием условий для наиболее полного удовлетворения этих запросов и их удовлетворение приведёт к приверженности потребителей, что в свою очередь повысит конкурентные преимущества данной территории.

Библиография

- Kotler, F., Asplund, K., Rein, I., Heider, D. (2005) *Marketing mest.* SPb: Stok-golmskaja skola ekonomiki. (In Russian)
- Selesnev, A.S. (1999) *Konkurentnie posicii i infrastruktūra rinka Rossii.* Moskva: Jurist. Юристь, (In Russian)
- Porter, M. (1993) *Mesdunarodnaja konkurencija.* Moskva: Delo. (In Russian)
- Sachuk, T.V. (2005) *Povedenie potrebitelei v territorialnom varketinge.* Petrjsavodsk. (In Russian)
2011. gada tautas skaitīšanas rezultāti (In Latvian) Pieejams: <http://www.csb.gov.lv/statistikas-temas/2011gada-tautas-skaitisana-galvenie-raditaji-33608.html> (skat. 30.09.2012).
- Migracija i deneznie perevodi: cifri i fakti – 2011 (In Russian) Pieejams: <http://siteresources.worldbank.org/INTPROSPECTS/Resources/334934-1110315015165/Factbook2011Russian.pdf> (skat. 30.09.2012).
- Golubkov, E.P. (1999) *Osnovi marketinga.* Moskva: Finpress. (In Russian)
- Kotler, F. (1991) *Osnovi marketinga.* Moskva: Progres. (In Russian)

Territorial Marketing as a Factor Promoting a Region's Competitive Advantages

Summary

The research of actual and potential territory consumers helps to find out the most efficient ways of using the competitive advantages of this territory. The knowledge of consumer classification and specifics makes it possible to create better conditions, if compared with other regions, for investment, business performance, training, tourism and living, i.e. ensuring investment, recreational, educational and financial attractiveness which results in the influx of different consumer groups (including investors) to the region.

Key words: competitiveness, marketing of territories, consumption, consumer.

Сергей Игнатьев (Латвия)

КЛАССИФИКАЦИЯ И СПЕЦИФИКА ПОТРЕБИТЕЛЕЙ В МАРКЕТИНГЕ ТЕРРИТОРИИ

Современная концепция территориального маркетинга может рассматриваться в качестве действенного инструментария достижения целей устойчивого развития территориальных систем, повышения конкурентоспособности ее экономики, гармонизации интересов участников социально-экономических отношений. Цель данной статьи – рассмотреть классификацию и специфику потребителей в маркетинге территории.

Ключевые слова: маркетинг территории, потребление, потребитель, субъект территории.

Панкрухин А.П. выделяет три категории – «территориальный маркетинг», «маркетинг территории», «маркетинг на (внутри) территории» – и дает им следующие определения:

- территориальный маркетинг – это маркетинг в интересах территории, ее внутренних субъектов, а также внешних субъектов, во внимании которых заинтересована территория. Может быть представлен как маркетинг территорий или маркетинг на территории;
- маркетинг территорий – маркетинг, рассматривающий в качестве объекта внимания и продвижения территорию в целом, осуществляемый как внутри, так и за ее пределами и нацеленный на создание, развитие, эффективное продвижение и использование конкурентных преимуществ данной территории в ее интересах, в интересах ее внутренних, а также тех внешних субъектов, в сотрудничестве с которыми она заинтересована;
- маркетинг на (внутри) территории – аспект понимания термина «территориальный маркетинг», обозначающий уровень и конкретные характеристики развития маркетинговых отношений субъектов внутри территории по поводу конкретных товаров и услуг (Панкрухин 2006, с. 23.).

Достаточно широкое использование концепции территориального маркетинга в современной экономике, предопределено динамичным изменением социально-экономических отношений и спецификой потребительского сектора национальных экономик.

Общеэкономические и специфические закономерности развития территорий, в частности усиление межрегиональной конкуренции, позволяют говорить как об исторической, так и организационной эволюции потребностей в маркетинге. По мере развития рыночных отношений, усиления конкуренции или проявления кризисных тенденций вектор потребностей в маркетинге переходит в зону потребностей населения, общественности. Тем самым обуславливается использование территориального маркетинга с целью гармонизации отношений элементов системы деловых коммуникаций территорий, а также выбора направления стратегического развития той или иной территории.

Необходимо рассматривать регион, муниципальное образование, в целом территорию как субъекта, предоставляющего роль потребителя не только самому себе, но и другим субъектам (внешним и внутренним по отношению к территории). Именно их благополучное потребление территориальных ресурсов, продуктов, услуг и возможностей позволяет территории, в конечном счете, построить, увеличить и собственное благополучие. Видимо, нет нужды доказывать, что такой подход, представляющий регион, территорию как производителя, ориентированного на потребителей, на развитие их спроса в отношении реальных ресурсов и потенциала территории является гораздо более маркетинговым, чем подход, фактически концентрирующий внимание региона исключительно на самом себе.

Разделение содержания маркетинга территорий наиболее продуктивно производить по критерию нахождения интересующихся территорией субъектов – вовне или внутри ее. Внешние субъекты заинтересованы в благополучии региона преимущественно потому, что хотят вывезти часть этого благополучия (физических ресурсов, “мозгов”, продуктов труда дешевой рабочей силы, возможностей реализации финансовых средств и др.) за пределы данной территории, преобразовав ее благополучие в благополучие личное и своей (то есть иной) территории. Внутренние же субъекты связывают свое личное благополучие с благополучием своего родного региона, своей “родины”. Каждая из этих двух позиций может быть интересна для территории, но явно по-разному, а потому и подходы к этим двум категориям потребителей должны быть различными.

К числу основных субъектов маркетинга в любой сфере деятельности относятся производители того или иного продукта (товаров, услуг и др.), его потребители (покупатели, пользователи) и посред-

ники. Соучастовать в маркетинговых отношениях и действиях могут органы управления, целые сферы экономики (например, торговля), средства массовой информации, учебные и научные учреждения, организации и их системы. Наиболее активными участниками маркетинговых отношений традиционно выступают производители продуктов, а субъектами, пользующимися особым вниманием к себе – потребители.

Целевые группы (рынки), “потребители территорий” могут быть классифицированы по ряду признаков, критериев. Наиболее крупные из них составляют пары “резиденты – нерезиденты” (критерий территориальной принадлежности, постоянного проживания, расположения) и “физические лица – юридические лица” (критерий юридического статуса). Вместе с тем надо иметь в виду: потребители в маркетинге территорий могут, при определенных условиях становиться субъектами, заинтересованными в дальнейшем продвижении или, наоборот, непрородвижении территорий.

Существует значительная специфика поведения резидентов и нерезидентов территории. Нерезиденты территории находятся на территории временно и заинтересованы, как правило, в достижении краткосрочных целей и не имеют желание решать социальных вопросы территории. В отличие от нерезидентов, резиденты более ориентированы на долгосрочные эффекты, для них значимыми могут быть вопросы социально-экономического развития территории сегодня и в перспективе. Результаты деятельности резидентов носят часто пролонгированный бюджетный эффект. Резидент территории в большей степени будет обеспокоен экологическим и санитарным состоянием территории, его будет волновать не только качество жизни «здесь и сейчас», но и тенденции качества жизни во времени.

Наиболее многочисленная, разношерстная, переменчивая группа – туристы. Другая значимая категория, имеющая относительно постоянный состав – лица, в течение длительного срока обучающиеся в пределах данной территории или приехавшие с целью временной работы, занятости (специалисты различных профилей, рабочие разных уровней квалификации). Особая категория – это приезжие деловые люди: предприниматели (производственники и торговцы), потенциальные инвесторы, посетители выставок и ярмарок, командировочные лица. Отдельно (прежде всего, в силу трудностей планирования этого контингента) могут быть выделены лица, приезжающие в гости, по другим личным делам, путешественники.

Спецификой вышеназванной группы потребителей территории является то, что они в первую очередь формируют внешнее мнение о территории. Посетитель территории с кратким визитом (неважно делового или личного характера) уже успевает сформировать (пусть поверхностное) мнение о территории, которое потом и будет широко распространено им среди своего окружения. Более того, первое впечатление от территории может быть столь эмоционально негативно окрашенным, что человек не захочет углублять его, а значит, не сможет, возможно, по достоинству оценить территорию как место своего постоянного делового или личного интереса.

В числе юридических лиц – потребителей в маркетинге территории могут быть названы предприятия, учреждения и организации, центральные офисы и представительства корпораций, холдингов, ассоциаций и т.п., особенно – ориентированные на внешнеэкономическую деятельность. Основные группы отраслей – добывающая промышленность (например, на основе концессий), перерабатывающие отрасли, предприятия связи, финансовые учреждения, гостиничные сети и др. отрасли, представители инфраструктуры бизнеса и рынка.

В чем заинтересованы субъекты – реальные и потенциальные потребители территории? В наиболее общем виде это эффективное использование конкурентных преимуществ данной территории – для жизни, для бизнеса, для краткосрочного пребывания. Более конкретно это могут быть: объем рынка и величина платежеспособного спроса, развитость инфраструктуры, культурный и оздоровительный потенциал территории, комфорт, богатые сырьевые ресурсы и различные характеристики рабочей силы (например, специалисты определенного профиля, уровень квалификации, дешевизна рабочей силы) и прочее.

Один из принципиальных вопросов маркетинга территорий – осмысление того как, на основании чего осуществляют выбор их потребители – реальные и потенциальные. В маркетинге известно как минимум шесть основных категорий лиц, так или иначе участвующих в процессе принятия решения, воздействующих на него. Среди них:

Инициатор – субъект, первым осознавший проблему, потребность, или возможность и осуществляющий первые, чаще всего предварительные действия, например: сбор информации, первое формулирование или упоминание проблемы в разговоре с другими лицами, часто более значимыми. Инициаторами могут быть общественные органи-

зации и деятели, отдельные граждане, представители науки, органов статистики и т.п.

Лицо влияния – лицо, которое вовлекается на некоторой стадии в принятие решений, обрабатывает информацию и проявляет некоторое влияние на решение. Среди прочих здесь журналисты, в целом средства массовой информации.

Лицо, принимающее решение – орган имеющий власть, полномочия для принятия окончательного или хотя бы необходимого промежуточного решения (например, вынести варианты решения проблемы на обсуждение, референдум)3.

Лицо, утверждающее решение – тот, чье одобрение, санкция требуется для вступления решения в силу, и кто может отменить решение.

Покупатель – лицо, орган, кто реализует принятое решение, используя для этого имеющиеся у него ресурсы.

Пользователь – человек, который потребляет, использует конечный территориальный продукт или услугу (Панкрухин 2005. сс 557–558.).

Безусловно, представленная классификация потенциальных потребителей территории может быть конкретизирована и дополнена, что определяется спецификой территории, ее уникальностью.

Исходя из того, что глобальной целью социально-экономического развития территории является повышение качества жизни жителей данной территории, автор предлагает уделять большее внимание именно этой категории потребителей территории.

Жители территории выступают в двух качествах. С одной стороны, жители территории являются одним из ресурсов (качественных и количественных характеристик) территории, с другой стороны жители территории являются основными потребителями всех других ресурсов территории и общественных благ территории.

Именно жители территории, как никто другой являются конечными пользователями ресурсов и общественных благ данной территории. Анализ нужд, желаний и ожиданий жителей территории, признание за ними права выбора и защиты их прав, стремление максимально удовлетворить их потребности (нужды, желания, ожидания), и стимулировать потребительское предпочтение должны лежать в основе современной теории и практики управления территорией.

Необходимо уметь выделять группы потребителей территории как продукта, для которых отдельные характеристики территориального продукта (в виде ресурсов и/или общественных услуг) и/или комп-

лекса маркетинга имеют разную степень значимости и привлекательности, то есть необходимо уметь проводить сегментацию рынка. В нашем случае – это совокупность потребителей, которая имеет однотипную реакцию на предлагаемый продукт и другие элементы комплекса маркетинга (Голубков 1999, с. 204.).

Недифференцированный маркетинг предполагает, что территория не выделяет никакие группы потребителей своего территориального продукта и представляет себя в равной степени для всех потенциально заинтересованных в проживании и/или ведении деятельности. Территория ориентируется в этом случае не на различия в поведении отдельных групп потребителей территориального продукта, а скорее на общие характеристики территориального продукта, которые в большей степени значимы для всех, например, все хотят жить в условиях безопасности и иметь работу.

Дифференцированный маркетинг предполагает, что территория выделяет несколько групп потребителей и для каждой выделенной группы потребителей старается представить особые характеристики территории. Часто в этом случае, на территории развивается несколько направлений отраслевой деятельности, взаимно дополняющих друг друга. В этом случае территория все-таки подчеркивает наличие, например, особых природных ресурсов для бизнеса или наличие избыточной незанятой рабочей силы (высокий уровень женской безработицы), или наличие на территории программ для частных лиц, например, переселенцев в малые населенные пункты, специализирующиеся на производстве сельскохозяйственного сырья. Дифференцированный маркетинг – это осознанный выбор приоритетных отраслей развития сегодня и на перспективу.

Концентрированный маркетинг используют территории, которые часто в силу объективных обстоятельств являются моноотраслевыми территориями. Развитие основной отрасли, основного специализированного производства задает тон для всего остального развития. Города, имеющие градообразующее предприятие, часто оказываются заложниками своего градообразующего предприятия. Даже осознавая все риски высокой степени зависимости развития территории от успехов всего одного коммерческого предприятия, органы местной власти не имеют реальных возможностей чтобы изменить ситуацию. Часто изменения происходят только после глубочайшего кризиса, который расчищает площадку и можно стартовать по-новому.

В качестве общего вывода можно отметить, возможно, что, зная классификацию и специфику потребителей территории, проведя сегментирование рынка и определив целевые сегменты рынка, государственные и муниципальные службы будут готовы задуматься о выборе стратегии охвата базового рынка, что позволит внести корректирующие меры в будущее развитие территории.

Библиография

- Голубков Е.П. (1999) *Основы маркетинга*. Москва: Финпресс.
Котлер Ф. (1991) *Основы маркетинга*. Москва: Прогресс.
Панкрухин А.П.(2006) *Маркетинг территорий*. СПб.: Питер.
Панкрухин А.П.(2005) Маркетинг. Москва: Омега-Л.

Consumer Classification and Specifics in Territorial Marketing

Summary

The research of actual and potential territory consumers helps to clarify the most efficient ways of using the competitive advantages of this territory. The knowledge of consumer classification and specifics makes it possible to create better conditions, if compared with other regions, for investment, business performance, training, tourism and living, i.e. ensuring investment, recreational, educational and financial attractiveness which results in the influx of different consumer groups (including investors) to the region.

Key words: competitiveness, marketing of territories, consumption, consumer, subject of territory.

Ержи Казмерчук (Польша)

НАЛОГОВО-БЮДЖЕТНАЯ ПОЛИТИКА ПОЛЬШИ В УСЛОВИЯХ ПОЗНАНЬСКОГО КОНСЕНСУСА

Познанский консенсус охватывает многие области социальной и экономической деятельности. Одной из наиболее важных областей является налогово-бюджетная политика. В этой области по-прежнему наблюдается дефицит государственных финансов и растущий государственный долг. В результате интенсивных экономических изменений, возникает ряд вопросов о том, какая должна быть политика государства. Автор этой статьи попытался ответить на некоторые из них. Для этого были представлены предположения Познанского консенсуса и наиболее важные проблемы налогово-бюджетной политики. Затем описывается методология исследования, чтобы окончательно представить результаты эмпирических исследований и подсчеты Интегрального показателя неолиберализма для налогово-бюджетной политики.

Ключевые слова: Вашингтонский консенсус, Пекинский консенсус, Познанский консенсус, макроэкономика, налогово-бюджетная политика.

Введение

«Чтоб ты жил в интересные времена» — звучит китайская поговорка, которая исполняется сегодня в экономике и обществе. Проблемы налогово-бюджетной политики становятся актуальными в период кризиса. Польский дефицит государственных финансов обусловлен рядом постоянных государственных расходов. Государственный долг постоянно растет с около 45% ВВП в 2007 году до около 55% ВВП в 2011 году (*Finanse publiczne w Polsce w okresie kryzysu*, 2011). В то же время, долг сектора государственного управления в Польше по отношению к ВВП в период 2008–2011 годов увеличился на 5,8%, в Европейском союзе в среднем на 23,5% (<http://www.mf.gov.pl/dokument.php?const=1&cdzial=153&id=285105&typ=news>). Правительство ищет новые поступления в бюджет, и это необходимость связана с увеличением налогов. Такие изменения освежают дискуссию о предпосылках и принципах управления экономикой. Это в свою очередь связано с попыткой найти ответы на вопросы о желаемую степень государственного вмешательства в экономику. Неолиберальные¹ идеи стоят противоположено эгатистическим решениям.

Познаньский консенсус является попыткой ответить на эти и другие вопросы. Для этого были представлены предположения Познаньского консенсуса. Затем описывается методология исследования, чтобы окончательно представить результаты эмпирических исследований и подсчеты Интегрального показателя неолиберализма (ИПН) для налогово-бюджетной политики.

Познаньский консенсус

В истории экономической и социальной мысли отмечено несколько концепций называемых консенсусами. Были консенсусы в Вашингтоне, Пекине, Копенгагене и в других городах. Одним из новейших является Познаньский консенсус. Он включает в себя экономические принципы, полученные в результате опроса ученых-экономистов. Познаньский консенсус является результатом демократического выбора², сделанного опрошенными исследователями.

Основой для создания Познаньского консенсуса были опросы среди ученых экономистов. В них были включены многие экономические и социальные вопросы, связанные с функционированием экономики. Теоретической базой для осуществления эмпирического исследования были принципы и рекомендации неолиберального Вашингтонского консенсуса и Пекинского консенсуса, который считается этатистическим³. Эти правила, в сочетании с результатами

---

¹ D. Harvey считает, что «Неолиберализм представляет собой в первую очередь политэкономическую теорию, выводы которой стали широко применять на практике. Согласно этой теории, индивид может достигнуть благополучия, применяя свои предпринимательские способности в условиях свободного рынка, хотя и в определенных институциональных границах – сильного права собственности, свободного рынка и свободной торговли. Роль государства при этом сводится к созданию и сохранению этих институциональных структур. [...] Государственное вмешательство в работу рынков (после того, как они будут созданы) должно, согласно теории, ограничиваться необходимым минимумом. Государство не располагает никакой «дополнительной» информацией, чтобы оно могло предвосхищать сигналы рынка (цены), поскольку влиятельные группы неизбежно исказят его вмешательство в экономику (особенно в демократических странах) в своих интересах.» (D. Harvey, 2007, с. 9).

² По принципам Познаньского консенсуса, оценка каждого респондента имел тот же статус и важность, в отличие от Вашингтонского и Пекинского консенсусов, где о форме «консенсуса» решила узкая группа людей.

³ Этатизм это – в широком смысле – «рост функции государства» (W. Morawski, 2001, с. 127). Неолиберализм Вашингтонского консенсуса является условным (у самого автора есть сомнения). Аналогичным образом, этатизм Пекинского консенсуса строится на

наблюдения польской экономической практики, привели к созданию анкеты. Ответы исследователей могут быть оценены в контексте неолиберализма и этатизма, что в свою очередь приводит к некоторым интересным сравнениям.

Методология исследования

Для определения экономических принципов, которые представляют собой консенсус среди экономистов из познаньского научного общества был использован опрос. Проведению конечного исследования предшествовали пилотные исследования, которые позволили уточнить бланк анкеты. В исследовании приняли участие 107 студентов, а также (после корректировки вопросов анкеты) из 25 сотрудников Экономического университета в Познани (далее – ЭУП). Конечный – анонимный опрос был отправлен в мае, июне и июле 2012 года (в письменном бумажном виде) ко всем⁴ (612) исследователям работающим в ЭУП. Принято, что сотрудники этого вуза являются самой большой группой экономистов-теоретиков в г. Познань. Были также отправлены электронные письма с прикрепленными электронными версиями анкеты и просьбой заполнить анкету теми сотрудниками, кто еще этого не сделал. В конечном счете, были собраны 246 анкет. Из них, 6 были отклонены из-за плохой надежности и больших проблем в ответ на опросник. Возвратность состояла 39,22%. Благодаря характеру опрошенной группы (специалисты по экономике), исследование имеет признаки метода Дельфи⁵. В следующей таблице показана структура группы сотрудников, которые ответили на вопросы анкеты. Следующий этап исследований будет заключаться в создании других местных консенсусов среди исследователей, политиков и пред-

---

базе принятия определенных предпосылок. Если предположить, что Пекинский консенсус заключается в трех основных принципах (C. Ramo, 2004, с. 11-12), тогда он далек от этатизма. Однако если, мы считаем, что Пекинский консенсус является более широким описанием практических принципов и особенностей правящих китайской экономикой, в этом случае его можно считать этатизмом.

⁴ Были учтены, между прочем, студенты третьего уровня (аспиранты) дневного отделения.

⁵ «Дельфийский метод основан на повторяющихся опросах избранной группу экспертов, работающих независимо друг от друга. Эксперты должны обладать большими знаниями касающимися предмета исследования, у них должны быть широкие горизонты и самостоятельность в мышлении, они должны объединять разнообразный опыт.» (<http://www.pentor.pl/48658.xml>)

принимателей. Все местные консенсусы вместе дают Польский консенсус, который будет основой для международных сравнений.

Таблица 1.

**Структура сотрудников Экономического университета в Познани,
которые ответили на вопросы анкеты⁶**

	Магистр	Кандидат наук	Доктор	Профессор (prof. nadzw.)		Профессор (prof. zw.)		Все			
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Все	63	26%	118	49%	6	3%	26	11%	19	8%	240
Женщины	27	30%	50	55%	1	1%	6	7%	4	4%	91
Мужчины	34	26%	61	47%	3	2%	17	13%	14	11%	130
Область науки – экономика											
Все	40	28%	67	48%	6	4%	15	11%	11	8%	141
Женщины	21	35%	33	55%	1	2%	3	5%	1	2%	60
Мужчины	19	25%	34	45%	3	4%	9	12%	9	12%	75
Область науки – управление											
Все	15	24%	34	55%	0	0	6	10%	6	10%	62
Женщины	3	15%	11	55%	0	0	2	10%	3	15%	20
Мужчины	12	29%	21	51%	0	0	5	12%	3	7%	41
Область науки – товароведение											
Все	2	20%	6	60%	0	0	1	10%	0	0	10
Женщины	1	17%	4	67%	0	0	1	17%	0	0	6
Мужчины	1	33%	2	67%	0	0	0	0	0	0	3
Область науки – социология											
Все	1	25%	2	50%	0	0	0	0	1	25%	4
Женщины	0	0	1	100%	0	0	0	0	0	0	1
Мужчины	0	0	1	50%	0	0	0	0	1	50%	2
Область науки – психология											
Женщины	0	0	0	0	0	0	1	100%	0	0	1
Область науки – другая											
Все	6	38%	7	44%	0	0	1	6%	1	6%	16

⁶ Среди всех анкет, ответа не было очень редко. В первой части анкеты, в которой опрошенные должны были оценить вопросы недостаток ответа встречался спорадически. Респонденты часто заполняли паспортичку только частично (29 человек).

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Опыт работы в бизнесе											
Большой ⁷ опыт	30	32%	47	51%	2	2%	7	8%	6	7%	93
Малый опыт	29	24%	62	50%	2	16%	16	13%	10	8%	123

Источник: составлена автором по материалам исследования.

Результаты исследования

Среди многих вопросов включенных в опрос, связанных с налогово-бюджетной политикой, самой большой поддержкой среди опрошенных пользуются констатации, которые близки к неолиберальной экономической мысли. Два вопроса анкеты касающиеся фискальной политики были созданы на основе Маастрихтских критериев конвергенции. Они пользуются самой большой поддержкой опрошенных исследователей. Почти 90% опрошенных подтвердило, что «государственный долг (государственных финансов) не должен превышать 60% ВВП» и «дефицит государственных финансов не должен превышать 3% ВВП». Такая высокая поддержка этих принципов является отчасти результатом привычки. Респонденты впервые узнали о них во время учебы в вузе, а потом некоторые из них учат студентов таким же правилам. Конечно, причиной такой горячей поддержки было также нынешнее состояние польских государственных финансов. Большинство экономистов признает необходимость глубоких реформ. В соответствии с Европейской комиссией, Польша должна в 2012 году успешно ликвидировать чрезмерный дефицит сектора государственного управления (Polska 2011, Raport o stanie gospodarki, 2011, с. 13).

⁷ Человеком с большим опытом работы в бизнесе считается тот, который работал в бизнесе более чем половину периода, отработанного в университете. Одновременно эта пропорция похожа на эмпирическую пропорцию. В среднем, респонденты работали 13,74 лет в университете, и 6,13 лет в бизнесе.

Таблица 2.

**Познаньский консенсус –
Налого-бюджетная политика**

№	Вопросы		
		1	2
1.	Государственный бюджет должен быть сбалансированным (доходы = расходы).	Средний рейтинг	1,2961
		Процент поддерживающих*	74%
		Процент решительно поддерживающих**	30%
2.	Надо ограничить налоговые льготы в пользу низких налоговых ставок.	Средний рейтинг	1,4635
		Процент поддерживающих*	78%
		Процент решительно поддерживающих**	33%
3.	Дефицит государственных финансов не должен превышать 3% ВВП.	Средний рейтинг	2,0266
		Процент поддерживающих*	85%
		Процент решительно поддерживающих**	43%
4.	Государственный долг (личных финансов) не должен превышать 60% ВВП.	Средний рейтинг	2,2237
		Процент поддерживающих*	89%
		Процент решительно поддерживающих**	50%
Интегральный показатель неолиберализма (ИПН) 1–4			1,7525
5.	Расходы на исследования и разработки должны рассматриваться в качестве приоритетных.	Средний рейтинг	0,3500
		Процент поддерживающих	56%
6.	Расходы на образование должны рассматриваться в качестве приоритетных.	Средний рейтинг	0,2500
		Процент поддерживающих	54%
7.	НДС должен быть самым важным источником доходов государства.	Средний рейтинг	0,5250
		Процент поддерживающих	59%
8.	Большая часть налогов должна быть пропорциональной (линейной).	Средний рейтинг	-0,275
		Процент поддерживающих	45%
9.	Налоги должны быть умеренно низкими.	Средний рейтинг	1,3750
		Процент поддерживающих	73%

1	2	3	4
10.	Государственные трансферты должны быть умеренно низкими.	Средний рейтинг Процент поддерживающих	0,4000 57%
	Интегральный показатель неолиберализма (ИПН) – 6, 8–10		0,6875
	Интегральный показатель неолиберализма (ИПН) – 1–4, 6, 8–10		1,2200

Источник: составлена автором по материалам исследования.

Примечание: * Те, кто ответили «полностью согласен». ** Те, кто ответили «полностью согласен», «согласен» и «скорее согласен». Что касается правил 1–4, респонденты оценивали их по шкале от –3 («категорически не согласен») до +3 («полностью согласен»). В правилах 5–10 респонденты выбирали ответ из нескольких предложенных вариантов.

Немного меньшей поддержкой пользуется констатация «надо ограничить налоговые льготы в пользу низких налоговых ставок», что читается расширением налоговой базы. Тоже констатация «государственный бюджет должен быть сбалансированным (доходы = расходы)» получила поддержку больше чем половины опрошенных. В других вопросах, респонденты должны были выбрать ответ из нескольких вариантов. В соответствии с Вашингтонским консенсусом, который считается неолиберальным (J. Williamson, 2004, с. 3–4) респонденты признали, что «расходы на образование должны рассматриваться в качестве приоритетных». Аналогичным образом рассматриваются расходы на исследования и разработки. Самой маленькой поддержкой пользовались пропорциональные (линейные) налоги. В свою очередь, НДС как основной источник государственных доходов наиболее связан с неолиберализмом. Тем не менее, он получил сильную поддержку респондентов, что также находит свое отражение в реальной экономике Польши. НДС является наиболее важным источником доходов польского бюджета, а ставка НДС была увеличена в 2011 году с 22% до 23%. С другой стороны, в соответствии с Законом о государственных финансах, вступившим в силу 1 января 2011 года, Совет Министров не может принять законопроекта содержащего льготы или скидки, которые могут уменьшить доходы государства по отношению к размеру нормы и правила (Polska 2011, Raport o stanie gospodarki, 2011, с. 14.).

Интегральный показатель неолиберализма налогово-бюджетная политика

Как видно из приведенного выше анализа, принципы, находящиеся в таблице 2 и отмеченные цифрами 1, 2, 3, 4, 6, 8, 9 и 10 были признаны благоприятными для неолиберальной модели экономики, т.е., сильная поддержка этих принципов свидетельствует о высокой степени неолиберализма. Вопросы 5 и 7 не касаются (непосредственно) неолиберальной концепции экономики. По расчетам ИПН, для налогово-бюджетной политики составил 1,7525 (для вопросов 1–4) и 0,6875 (для вопросов 6, 8–10). Это означает, что сила неолиберальных оценок⁸ была больше, чем сила эстатистических оценок. В то же время, ИПН для налогово-бюджетной политики (по вопросам 1–4) выше, чем ИПН рассчитанный по отношению к принципам Вашингтонского консенсуса (1,1972). Это свидетельствует о большой осведомленности о проблемах налогово-бюджетной политики.

Подведение итогов и выводы

В статье были представлены основные характеристики Познаньского консенсуса и методология эмпирических исследований. Это позволило отобразить эмпирические результаты исследований. Согласно с ними, опрошенные исследователи заметили проблемы налогово-бюджетной политики, но они не поддерживают глубокого вмешательства государства в функционирование рыночного механизма. Они высказываются за сокращение дефицита и долга, но в то же время сокращение социальных трансфертов пользуется меньшей поддержкой, чем сокращение количества налогов. Польский бюджет характеризуется неблагоприятной структурой расходов. Слишком высокая доля постоянных расходов. Их нужно изменить таким образом, чтобы расходы были более проэффективны.

---

⁸ Сила ответа учитывает количество ответов и оценок по шкале от -3 до +3. Сила положительного ответа является результатом умножения числа положительных ответов по оценке, данной респондентами: +1, +2, +3. Соответственно, сила отрицательного ответа является результатом умножения числа отрицательных ответов по оценке, данной респондентами: -1, -2, -3.

Библиография

- Finanse publiczne w Polsce w okresie kryzysu* (2011) Ministerstwo Finansów, Warszawa.
- Harvey D. (2007) *Kratkaja istorija neoliberalizma* (*Краткая история неолиберализма*). Pokolenie (Поколение), Moskva (Москва).
- Morawski W. (2001) *Socjologia ekonomiczna*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
- Polska 2011, Raport o stanie gospodarki* (2011) Ministerstwo Gospodarki, Warszawa.
- Ramo C. (2004) *The Beijing Consensus*. The Foreign Policy Centre.
- Williamson J. (2004) *A Short History of the Washington Consensus*. Paper commissioned by Fundacion CIDOB for a conference “From the Washington Consensus towards a new Global Governance”, Barcelona, September 24–25, 2004.
- <http://fpc.org.uk/fsblob/244.pdf> (1.9.2012)
- <http://www.pentor.pl/48658.xml> (8.8.2012)

Tax and Budget Policy of Poland in the Conditions of Poznan Consensus

Summary

Poznan Consensus covers many areas of society and economy. One of the most important areas is the fiscal policy. There is still a shortage of public funds and high public debt in this area. A number of questions about what should be the policy of the state arise. The author of this article tried to answer some of them. Poznan Consensus assumptions and the most important issues were presented. Then the research methodology, and the final results of the empirical studies were described.

Key words: Washington Consensus, Beijing Consensus, Poznana Consensus, Macroeconomics, tax and budget policy.

Мурман Кварацхелиа (Грузия)

ОСОБЕННОСТИ, ВЫЗОВЫ И РИСКИ ФОРМИРОВАНИЯ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ В ГРУЗИИ

С 90-х годов XX века грузинское государство встало перед новыми вызовами. Переходный период к рыночной экономике затянулся, принял сложный и противоречивый характер. Сформировалась квазисистема, основные составляющие которой деформированы. Экономика находится в системном кризисе. Еще не достигнут дореформенный уровень производства ВВП (1990 года). Массовый характер приобрела безработица. Показатель бедности приблизился к опасному уровню. В такой неординарной ситуации особое значение приобретает верное определение стратегии развития страны.

Преобразования в Грузии были начаты с невиданным энтузиазмом. Однако на пути трансформации было допущено немало концептуальных и методологических ошибок. Поэтому курс на преобразования зашел в тупик, и таким образом не были эффективно использованы сотни миллионов помощи с Запада. Новая бюрократия, выросшая на этих колоссальных финансовых инъекциях, к сожалению, не сумела получить адекватных результатов. Это особенно касается утверждения экономической демократии.

Все это требует своевременного завершения растянувшегося переходного периода и перехода экономики на новый качественный уровень. Возможности должны быть сконцентрированы на человеческой ментальности, и, главное, это следует осуществить в сочетании с национальным наследием. Нам следует сделать выводы из ошибок, допущенных в недавнем прошлом. Неправильно, что помощь, полученная извне, использовалась нецелевым образом, нередко для финансирования бюрократических мероприятий, не имеющих государственного значения.

Очевидно, что в будущем непрозрачность получаемой извне помощи может оказаться фактором, способствующим негативным в стратегическом отношении процессам, что приведет к господству монополизма и в конечном итоге воспрепятствует строительству эффективной экономики.

По нашему мнению, для того, чтобы посткоммунистические страны преодолели трудности государственного строительства, особен-

но социальные проблемы (бедность, неграмотность, безработицу, болезни, неравенство), необходимо направить внутренние и внешние ресурсы на развитие **реальной экономики**. Только при такой стратегии возможно, с одной стороны, успешно завершить реформы, и с другой стороны, избежать отклонения от стратегической линии. С этой целью следует разработать адекватную концепцию национально-государственного строительства, верно определить ее основные правовые, политические и социально-экономические принципы.

У нас имеется трехтысячелетний опыт государственности, пронесенный через исторические неурядицы. Это указывает нам, что мы не должны отрываться от своих прочных корней. У нас также есть свои «отцы-пилигримы», способные выполнить большую роль в строительстве грузинского государства, такую же, как Франклайн и Джейфферсон – в США или Герцль и Гирш – в Израиле. Они создали идеологические предпосылки, с которых в постколониальной Грузии можно, на основе национального наследия, накопленного продолжительным опытом прошлой независимой государственности, выработать ряд концептуальных принципов новой грузинской государственности. На их основе можно успешно решить правовые, политические и социально-экономические проблемы государственного строительства в текущем переходном периоде.

Исторический опыт Грузии учит, что прочной основой формирования и функционирования грузинского государства всегда являлось объединение интересов всех слоев общества, независимо от их социального положения, этнического происхождения и культурно-религиозных взглядов. Этот опыт полностью отвечает современным общечеловеческим требованиям к существованию и развитию общества и государства.

Нынешний опыт развитых стран учит, что естественно-исторический процесс развития общества и экономики не имеет альтернативы. Рыночная экономика возникла и развивается именно этим путем. «Жизнь самодостаточна, ее не скроишь по вырезанному человеком лекалу» – так выразил это еще в XIX веке великий грузинский общественный деятель и мыслитель Илья Чавчавадзе. Исходя из этого, он считал, что «если даже тысяча мудрецов просидит тысячу ночей напролет», они не придут к более верному и мудрому решению, нежели это происходит путем естественно-исторического процесса общественного развития. Если взять в качестве примера территориально-административное регионирование страны, о котором

сегодня столько споров, само трехтысячелетнее естественно-историческое развитие нашей страны и вместе с ним грузинской государственности само собой «регионарировало» нашу страну на отдельные горные и низменные общини и края. Наша задача состоит только в том, чтобы дать соответствующую эпохе форму областному управлению страны и вместе с этим, местному самоуправлению.

Двадцать первый век предлагает человечеству высокотехнологические формы цивилизации. Непредотвратимый процесс глобализации от всех заново сформировавшихся государств требует значительный рост его роли и функций. Хотя тут выявилась одна весьма значительная закономерность. Международная экономическая элита почти во всех посткоммунистических странах идеологически значительно подчинила политические и социально-экономические процессы развития интересам собственного капитала. С этой целью они эффективно используют международные финансовые и экономические структуры, которые в определенной мере своими рецептами сдерживают развитие национальной экономики. Пример этого, хотя бы, предложенная извне экономическая доктрина «шоковой» терапии. Она фактически ускорила развал материально-технической базы национальной экономики, который сопровождался массовым характером безработицы и резким снижением и так низкого показателя плодотворности труда.

В таких условиях суверенное государство должно определить такую политику, которая к предложенным рекомендациям приспособит национальные интересы. Тут на передний план выдвинутся такие политические и социально-экономические постулаты страны, как свобода, социальная справедливость, солидарность, эффективность экономики, полная занятость, конкурентная, экологическая среда, стойкое развитие и др.

Следует подразумевать, что в будущем государство приобретет новые эксклюзивные функции. Например, обеспечит сбалансирование возникших в обществе старых и новых интересов, эффективность взаимодействий элементов целостной системы общественных отношений. [Читанава 2012, с. 147]. Для такого государства необходима защита национально-государственных интересов. Но вместе с этим необходимо учитывать основные интересы мирового развития.

В новой среде-условиях особую роль приобретают геополитические интересы грузинского государства. Хорошо видно, что развитие глобальных процессов создает новые вызовы, угрозы, риски для бе-

зопасности. Из этого ясно, что Грузия вместе с исполнением исторической функции «моста» проведения интересов европейских и азиатских стран должна суметь последовательно использовать сформировавшие условия комплексного развития национальной экономики.

Анализ глобальных процессов показывает, что в XXI веке модель классического капитализма неприемлема для посткоммунистической Грузии. В настоящей эпохе дорогу прокладывают совсем другие интересы, парадигмы, принципы, своеобразия, тенденции, чем это использовали исторически развитые государства. Тут мы имеем дело с новыми явлениями. Процесс создания постиндустриальной экономики, который характерен для развитых стран, был эволюционного характера, а в посткоммунистических странах формирование рыночной экономики нового типа происходит революционным путем. Он опирается на принцип разрушения (а не демонтажа) системы социалистического хозяйства и осовремененную модель первичного накопления капитала. К сожалению, Грузия оказалась в эпицентре этих социально-экономических катализмов. Тут мы видим, что основные принципы развития глобального мышления и локальных действий не соответственны. Конкретнее, нарушены принципы комплексного действия экзогенных (внешних) и эндогенных (внутренних) факторов.

Непредотвратимый характер процесса глобализации убеждает нас в том, что у посткоммунистических стран остался один выбор – подстроиться под требования глобализации.

Следовательно, для нас, как для развивающейся страны, целесообразно приспособление всего наилучшего к национальному феномену, который будет опираться на принципы самобытности, эффективности и справедливости. Единство таких принципов опирается и служит четко выраженной социально-экономической цели – удовлетворению постоянно растущих материальных и культурных требований населения.

Всё выше сказанное дает почву поделиться нашей позицией о национальной экономической системе. Мы считаем, что неправильно ни прятаться в национальную скорлупу, ни отрываться от национальных основ. При осовременении традиций страны и хозяйственных принципов, а также правильном осмыслении опыта других, в Грузии сформируется перспективная социально ориентированная система рыночной экономики.

Библиография

Читанава Н. *Метаморфозы и перспективы экономики Грузии*. Тбилиси, 2012.
Исмаилов Э. *Центральная евразия*. Тбилиси, 2012.
Кварацхелия М. *Илья Чавчавадзе и проблемы капитализма в Грузии*. Тбилиси, 2012.

The Peculiarities, Challenges and Risks of the Development of market Economy in Georgia

Summary

The article considers the features of the formation of market economy in Georgia. The author analyses the risks and the contradictions of the systems after the crash of socialist board. The transition period began in the 90s and proceeds up today; it promotes the transition to the absolutely new order.

The author pays considerable attention to social problems and sees the solutions of the problem in the mobilization of internal and external resources for the development of the real sector of economy.

Particular attention is paid to the possibilities of Georgia to promote interests of Europe and Asia for the creation of “a bridge” between these countries which is a historical mission of country and which will favorably affect the economic policy of Georgia.

Key words: transition period, market economy, globalization.

Мусаева Наилья (Азербайджан)

РАЗВИТИЕ ТУРИЗМА В РАМКАХ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОЛИТИКИ АЗЕРБАЙДЖАНА

С конца 90-х годов прошлого века Государственные органы законодательной и исполнительной власти Азербайджана с целью развития туризма страны приняли ряд законов и постановлений в области культуры и туризма, что фундаментально повлияло на развитие туризма страны. Целью данной статьи является исследование тенденции развития туризма в современном Азербайджане в рамках государственной политики. Автором детально рассмотрены государственные программы, законы АР связанные с туризмом за период с 1994 по 2011 годах, а также изучены статистические данные с 1995 года до 01.06.12 года и анализированы тенденции развития туризма страны. Одна из главных проблем, с которой столкнулась туристическая область страны это повышение уровня туристических услуг. Этот вопрос также нашёл своё отражение в Государственной Программе. Несмотря на то, что страна имеет небольшой опыт организации туристической деятельности, туризм в Азербайджане развивается с возрастающими темпами, что является следствием проведения национальной политики в области туризма и планирования развития этого сектора на национальном и региональном уровнях. Это создаст благоприятные условия для больших результатов в будущем.

Ключевые слова: (туризм, законы туризма, развитие туризма, государственная программа по туризму, влияние политики на туризм)

После распада Советского Союза Азербайджан пребывал в условиях военного периода и в состоянии глубокого экономического кризиса. С восстановлением независимой и суверенной государственности Азербайджанская Республика смогла выйти из кризиса, окрепнуть и развиваться далее благодаря государственной политике. Новые условия создали большие возможности для развития туризма страны. Государственными органами законодательной и исполнительной власти Азербайджана с целью развития туризма в Республике с 1994 по 2011 гг. было принято 60 законов в области культуры и туризма (1) Основное содержание этих законов было направлено на определение принципов государственной политики, на установление правовых норм рынка туризма, на регулирование туристических отношений в Азербайджанской Республике. Эти законы также определяют порядок эффективного использования резервов туризма как одного

из средств, обеспечивающих социально-экономическое развитие республики. Среди таких документов, можно назвать следующие, которые составляют правовую основу культуры и туризма и их дальнейшего развития: Закон о культуре (1996), Закон о сохранении памятников истории и культуры (1998), Закон о туризме (1999), Закон о музеях (2000), «Утверждение Государственной программы по развитию туризма в Азербайджанской Республике в 2002–2005 годах (2002 год), «Примерное положение о туристических и рекреационных зонах» (2008), «Государственная программа развития туризма в Азербайджанской Республике в 2010–2014 годах» и др. (1)

В 1999-м году принятый Закон «О Туризме» определил принципы государственной политики и основ туристической деятельности, а также регулируя отношения в сфере туризма, определил правила по эффективному использованию туристических ресурсов. После чего уже 25 сентября 2001 года Азербайджанская Республика была принята в члены Всемирной туристической организации. Ежегодно с апреля 2002 года в Баку с участием туристических компаний зарубежных стран проводится Международная Туристическая Выставка «AITF» получившая поддержку ВТО (Всемирно Туристическая Организация). В 2002 году в этой выставке участвовало всего 26 туристических компаний из 5 государств, а в апреле 2009 года в выставке приняли участие 78 туристических компаний из 20 стран. (7) С целью развития туризма и эффективного использования туристических ресурсов по распоряжению Президента Азербайджанской Республики от 27 августа 2002 года была утверждена «Государственная Программа по развитию туризма в Азербайджанской Республике на 2002–2005 гг». В результате претворения в жизнь этой программы для развития туризма были созданы благоприятные условия, заложена основа интеграции страны на международный рынок туризма. Если в 2002-м году экономика страны получила прибыль с туристов, посетивших страну, в размере 432 миллионов манат¹, то в 2009-м году эта цифра выросла до 1 миллиарда 122 миллионов манат. (6)

В 2006 году Правительством Азербайджанской Республики и ЮНЕСКО, членом которого Азербайджан является с 1992 года, подписано соглашение о реализации Национального плана действий по сохранению азербайджанского мугама, который является шедевром культурного наследия мирового сообщества. (8) Также в 2006 году в

---

¹ 1 Манат = 0.99 EUR.

Азербайджане состоялась Конференция Министров Туризма государств-членов ОИК (Организации исламской конференции), где была принята «Резолюция по развитию туризма», а также Азербайджан получил право председательства на Исламской конференции министров туризма в 2006–2008 годах. (7)

Одним из приоритетных направлений туристической политики Азербайджанского государства является развитие многостороннего сотрудничества. В годы независимости были предприняты ряд важных мер для создания многостороннего и двустороннего сотрудничества в области культуры и туризма с более чем 70 странами Европы, Азии, Америки и Африки, в частности с Германией, Францией, Австрией, Швейцарией, Россией, Саудовской Аравией, Египтом, Китаем, и др. (9)

Государство, признавая туристскую деятельность одной из приоритетных отраслей экономики Азербайджанской Республики содействует туристской деятельности и создает благоприятные условия для ее развития, определяет и поддерживает приоритетные направления туристской деятельности, формирует представление об Азербайджанской Республике как стране, благоприятной для туризма, осуществляет поддержку и защиту.

Государственное регулирование туристской деятельности осуществляется путем:

- создания нормативных правовых актов, направленных на совершенствование отношений в сфере туристской индустрии;
- содействия в продвижении туристского продукта на внутреннем и мировом туристских рынках;
- защиты прав и интересов туристов, обеспечения их безопасности;
- лицензирования, стандартизации в туристской индустрии, сертификации туристского продукта;
- установления правил въезда в Азербайджанскую Республику, выезда из Азербайджанской Республики и пребывания на территории Азербайджанской Республики с учетом интересов развития туризма;
- прямых бюджетных ассигнований на разработку и реализацию государственных целевых программ развития туризма;
- создание благоприятных условий для инвестиций в туристскую индустрию;
- налогового и таможенного регулирования;

- предоставление льготных кредитов, установления налоговых и таможенных льгот туроператорам и турагентам, занимающимся туристской деятельностью на территории Азербайджанской Республики и привлекающим иностранных граждан для занятия туризмом на территории Азербайджанской Республики;
- содействия кадровому обеспечению туристской деятельности;
- развития научных исследований в сфере туристской индустрии;
- содействия участию азербайджанских туристов, туроператоров, турагентов и их объединений в международных туристских программах;
- обеспечения картографической продукцией;
- иными способами, применяемыми в порядке, установленном законодательством Азербайджанской Республики. (1)

Одна из главных проблем, с которой столкнулась туристическая область страны – это необходимость повышения уровня туристических услуг. Этот вопрос также нашёл своё отражение в Государственной программе. В 2006-м году по указу Президента Азербайджанской Республики за номером 925 от 25-го августа 2006-го года и решению Кабинета Министров Азербайджанской Республики за номером 45 от 13-го февраля 2006-го года при Министерстве Культуры и Туризма Азербайджанской Республики была создана высшая школа дающая образование в области туризма – Азербайджанский Институт Туризма.(4) Высшее учебное заведения по туризму за период с 2006 по 2012 года подготовила и выпустила 503 высококвалифицированных кадров в сфере туризма, из них 499 человек получили степень бакалавра, а 4 – степень магистра.

В настоящее время туризм в Азербайджане развивается по восходящей линии. Реализация государственных программ по развитию туризма приносит свои плоды в виде стремительного развития этой сферы в Азербайджане. По данным Государственного Комитета Статистики АР, если в 2005 году число иностранных граждан посетивших Азербайджан составлял 1 282,1 тыс. человек (из них 692,7 тыс. чел. приехали с целью туризма), то в 2011 году этот показатель составил 2 239,1 тыс. человек (из них 1561,9 тыс. чел. прибывшие с целью туризма) (табл. 1), что почти вдвое превысило предыдущий показатель. (2)

Таблица 1

**Иностранные граждане прибывшие в Азербайджан
(2005–2011 гг.) (тыс. чел.)**

Год	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
общее число							
прибывших	1282.1	1262.0	1332.7	1898.9	18.30.4	1962.9	2239.2
иностраниц							
с целью							
туризма	692.7	681.8	731.7	1042.5	1005.4	1279.8	1561.9

Принимая во внимание высокое развитие туризма в Азербайджанской Республике и необходимость создания благоприятных условий для туристической деятельности, выгодно используя туристические ресурсы, в целях обеспечения широкомасштабного ознакомления и мирового признания страны, Президент Азербайджанской Республики подписал Распоряжение об объявлении 2011-го года «Годом Туризма». (7) В рамках Года туризма, министерство Культуры и Туризма страны разработало план соответствующих мероприятий, что реализовывались в соответствии с Госпрограммой развития туризма в Азербайджане на 2010–2014 годы.

В 2011 году победив на конкурсе «Евровидение», Азербайджан получил возможность провести 57-ой песенный конкурс в 2012 году в столице Азербайджана-Баку. Проведение такого мероприятия увеличило возможность притока туристов в республику, так как большее количество потенциальных туристов получили информацию об Азербайджане и ее культурно-историческом наследии, что повысит показатель въездного туризма. В мае 2012 года в Баку число гостей, посетивших Азербайджан в преддверии и в дни проведения конкурса, включая участников конкурса и делегации, превысило 50 тысяч человек, что является хорошим показателем для страны, которая только начала развиваться в сфере туризма (9).

Развитие туризма будет успешным, если проводятся национальная политика в области туризма и планирование развития этого сектора на национальном и региональном уровнях. Это создаст благоприятные условия для больших результатов в будущем.

Библиография

- Гулиев Дж. (сост.) *Сборник законодательств Азербайджанской Республики по культуре и туризму*. Баку, 2011, в 2-х томах (I т. – р. 521, II т. – 501)
- Haji E. (Ed.) *Tourism and Services. Statistical year book*. Baku, 2012, p. 286
- Haji E. (Ed.) *Results of research of the citizens passed through the borders of the Republic of Azerbaijan*. Baku, 2012, p. 81.
- Министерство Культуры и Туризма Азербайджанской Республики*, 2011
<http://www.mct.gov.az/content.php?lang=ru&page=36>
- Развитие туризма*, http://www.azerbaijans.com/content_1037_ru.html (прос. 10 октября 2012)
- Туристические проекты и мероприятия*, http://www.azerbaijans.com/content_911_ru.html, 2010 (прос. 10 октября 2012)
- Development of culture and tourism in Azerbaijan since independence*,
[http://translate.google.az/translate?hl=ru&csl=en&tl=ru&u=http://www.azembassy.at/%3Foptions%3Dcontent%26id%3D94&anno=2, \(13.10.2012.\)](http://translate.google.az/translate?hl=ru&csl=en&tl=ru&u=http://www.azembassy.at/%3Foptions%3Dcontent%26id%3D94&anno=2, (13.10.2012.))
- HOREX Caucasus*, <http://horex.az/2013/?l=ru>

Tourism Development in Frames of State Policy of the Republic of Azerbaijan

Summary

Since the end of the 1990s, the last century state bodies of legislative and executive powers of Azerbaijan adopted a number of legislations and provisions in the field of tourism and culture aimed at tourism development in the country, which in turn fundamentally affected tourism development in the country. The article aims at researching the trends of tourism development in modern Azerbaijan in the framework of the state policy. The author researched particular state programs, legislations of the Republic of Azerbaijan connected with tourism for the period 1994–2011 and studied the statistic data starting from 1995 up to 01.06.12 and analyzed the development of tourism of Azerbaijan. One of the key problems faced by tourism industry of the country is the increase in the level of tourism services. This issue has been reflected in the State Program. Despite the fact that the country has not got grand experience in the organization of tourism business, tourism in Azerbaijan is a fast growing industry which is the consequence of the pursuit of the national policy in the field of tourism and development planning of the given sector at national and regional levels. This creates favourable conditions for great results in future.

Key words: tourism, tourism laws, tourism development, state program on tourism, political influence on tourism.

Алена Пляскина, Людмила Пляскина (Украина)

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ УПОТРЕБЛЕНИЯ ГИБКОГО ЦЕНООБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ

В статье представлены теоретические принципы гибкого ценообразования в системе стратегического менеджмента и основные методические подходы формирования эффективного функционирования и развития предприятий, которые уделяют особое внимание степени неопределенности внешней среды посредством введения стратегии гибкого ценообразования.

Проблема исследования – в глобализированной экономике предъявляются новые требования к предприятию как социо-экономической системе. Однако, не все компании способны адаптироваться к изменениям в среде и использовать эти изменения во благо своей деятельности: обоснованный подход к гибкости дизайна стратегий развития предприятия, применять стратегически адаптированное решение на основе гибкого ценообразования. Новизна – анализ исследования стратегического менеджмента позволил получить результаты, которые показывают, что система стратегического менеджмента должна постоянно совершенствоваться, приобретая необходимые характеристики в соответствии с требованиями среды. Реализация концепции стратегического менеджмента возможна только тогда, когда компания стратегически ориентирована и ставит перед собой цель быстро реагировать на изменения; таким образом, стратегия ценообразования по своей природе должна быть гибкой. Результаты были улучшены и модернизирован подход к определению гибкого ценообразования как компоненты стратегического менеджмента и инструмента маркетинга. Стратегию гибкого ценообразования следует рассматривать как компоненту бизнес стратегии компании (Быстрая Реакция/Ответ). Необходимость использовать стратегию гибкого ценообразования появляется в связи со стратегической ориентацией деятельности предприятия (стратегия производства), конкурирующим поведением рынка предприятия (стратегия конкуренции). Гибкая стратегия ценообразования может привлечь новые рынки и увеличить их рыночную нишу (Стратегия роста), сохранить преимущество конкуренции, используя наступательную стратегию.

Ключевые слова: стратегия, гибкость, цена, молочная отрасль, спрос, неопределенность.

Реализация стратегических интересов государств и обеспечение экономики ресурсами, необходимых для постоянных темпов соци-

ально-ориентированного роста, зависит во многом от преодоления кризисного состояния, в котором находятся значительное число сегодняшних предприятий. Трансформация экономики предполагает необходимость развития механизмов финансового оздоровления предприятий. Естественно, ключевым аспектом релевантного внешнего окружения современного предприятия является отрасль. Существует тесная связь между структурой отрасли и правилами конкурентной игры, общими стратегиями развития предприятия.

Конкуренция в каждой отрасли формируется под воздействием разнообразных факторов. Следует различать краткосрочные факторы, которые могут временно влиять на характеристики конкуренции отрасли. К ним можно отнести колебание спроса, временные проблемы со снабжением сырья и материалов. Эти характеристики иногда могут иметь тактическое значение, но они никак не связаны с таким понятием, как «фундаментальная структура отрасли». По определению М. Портера, фундаментальная структура имеет глубинные характеристики отрасли, которые необходимы для определения технических, технологических и экономических возможностей развития.

На принятие окончательного решения о ценообразовании влияет совокупность факторов внешней среды и конкуренции. Цена в рыночных условиях ведения хозяйства является конститутивным рычагом, который активно влияет на уровень общего производства и уровень жизни населения. От уровня цены на продукцию, которая определяется в соответствии с избранным направлением ценовой политики, зависит результативность управленческой деятельности предприятия.

Благодаря правильному механизму ценообразования предприятие обеспечивает себе стабильное положение на рынке, активизирует потребительский спрос, достигает заданной величины прибыли на единицу вложенного капитала, придерживается государственных правовых актов. Поэтому ценовая стратегия предприятия должна захватывать весь ассортимент продукции, которая реализуется, причем учитывать расходы производства, специфику и уровень спроса.

Исследование причин, обуславливающих процесс управления, позволяет предложить следующую классификацию факторов необходимости применения стратегического управления в деятельности предприятия:

1. Внешние факторы: тип экономической системы; несбалансированная кредитная политика или её полное отсутствие; структура

- потребностей населения; уровень доходов и накоплений населения; величина платежеспособного спроса клиентов-предприятий; фаза экономического цикла; политico-правовая нестабильность и экономическая неопределенность государственного регулирования; темп и размеры инфляции; научно-техническое и информационное развитие производственного цикла; состояние институциональной среды экономики; международная конкуренция.
2. Внутренние факторы: ошибочная рыночная философия предприятия; отсутствие или неправильные принципы действия предприятия; низкий уровень менеджмента и маркетинга; несоответствие уровня управленческой и организационной культур предприятия его технологической структуре.

Предмет теории стратегического управления, состоящий в поиске источников и механизмов создания устойчивых конкурентных преимуществ предприятий, обеспечивающих им экономические ренты, принципиально отличен от сфер интересов экономики, социологии, психологии и политологии, интересующихся организациями и их рыночным поведением. Существует большое количество стратегических направлений. Например, стратегия роста потенциала предприятия, в который входят комбинации стратегий: стратегия интенсивного роста, стратегия ограниченного роста, стратегия сокращения и взаимодействие разных стратегий роста. Изменения которые происходят в краткосрочном периоде, ограничиваются финансовыми возможностями предприятий, уровнем технологического процесса и оборудованием. В долгосрочном периоде в наибольшей степени на смены в политике предприятия влияют состояние рынка, изменения его емкости, заострения конкурентной борьбы. То есть, главными факторами эффективных отношений выступают такие факторы: изменчивость потребления в результате изменения потребностей потребителей, их покупательной способности, скорость технологических изменений в качестве и оборудовании и тому подобное.

Между механизмами стратегического управления не существует разграничений, они взаимосвязаны, и в рамках отдельных стратегических решений в разной степени дополняют друг друга. Если в процессе управления меняются стратегии (адаптационные механизмы), то может измениться и востребованность отдельных составляющих механизмов реализации стратегий организации, поскольку моделируемая система управления предприятием должна обеспечивать

функционирование взаимосвязанных режимов управления: стратегического, тактического и оперативного. Таким образом, процесс формирования механизма реализации стратегического управления осуществляется итеративно в соответствии с целями и стратегиями продвижения предприятия к заданной цели. Результатом этих воздействий и будет приведение объекта управления в соответствие с поставленными целями.

Концептуальным звеном экономических преобразований является внедрение и использование рыночного механизма ведения хозяйства, преимущества которого позволяют удовлетворять потребности потребителей и покупателей. Покупатели могут различаться своими вкусами и могут «сбивать» рыночные цены, пытаться повысить качество продукции, побуждать товаропроизводителей к конкуренции, что, безусловно, влияет на прибыльность отрасли и вызывает необходимость использовать активную политику стратегического конкурентного ценообразования.

Рассматривая понятие цены, О. Шпикуляк (Шпикуляк 2007, с. 107) приходит к выводу, что цена объективно должна стать эффективным стимулом, источником расширенного воссоздания, обеспечения конкурентоспособности отрасли, которая зависит от ее потенциала и опосредовано управляет через систему ценообразования. Цена является главным “менеджером” перестройки конкурентоспособного хозяйственного механизма, мерилом общественных расходов. Природа цены заключается в предоставлении возможности производителю получить доход от производства. Именно прибыльность роли цены закрепляет за ней распределительную, стимулирующую и воспроизводительную функции. На сегодня, в силу объективных реалий, методологические подходы к решению проблемы ценообразования воспринимаются неоднозначно. В. Корнев (Корінєв 2005, с. 97) отмечает, что в современных условиях цена товаров, которую устанавливает предприятие, должна отвечать двум основным требованиям. Во-первых, она должна обеспечивать получение прибыли, достаточной для нормального функционирования и развития предприятия. Во-вторых, цена должна отвечать представлением потребителей о назначении, качестве, ценности продукции и стимулировать ее приобретение на рынке.

Понимание гибкой цены можно встретить в работе О. Романова «Маркетинг» (Романов 1996, с. 278), который определяет гибкую цену на товары, которая реализуется на рынке в течении долгосрочного

периода. Гибкая цена – это цена, которая быстро реагирует на смену соотношения спроса и предложения на рынке. Использование такой цены эффективно при ограниченном числе уровней управлении иерархии, когда права относительно принятия решений за ценами делегированы нижнему уровню управления.

Но существуют и антагонистичный взгляд на категорию гибкой цены в рыночных условиях – в работах В. Тарасевича «Ценовая политика предприятия» (Тарасевич 2001, с. 46) и О. Колесникова «Ценообразование» (Колесников 2007, с. 102) – гибкая цена встречается на рынках, где заключаются индивидуальные соглашения. То есть цена изменяется на товар в зависимости от способности покупателя торговаться, или от его покупательной силы. Ю. Анашин и О. Селиванов (Анашин 2006, с. 35) предлагают гибкое ценообразование в виде согласованности, продавец согласовывает цены с каждым покупателем лично.

Гибкая цена на продукцию не является непосредственным продуктом калькулирования, а основывается на поиске «оптимальной» рыночной характеристики для конкретных целей, как для предприятия, так и для потребителя. Цена при этом рассматривается не только как источник получения прибыли предприятием, но и как неотъемлемая часть коммуникационного комплекса, что позволяет обеспечить удовлетворение потребности на заданном уровне с помощью товара. Иначе говоря, гибкая цена – отражение потребительского восприятия товара. Установление такой ключевой характеристики рыночных процессов, как гибкая цена, позволит субъектам рыночных отношений лучше ориентироваться в пространственной неопределенности. Изменения в среде функционирования предприятия повышают значимость такой характеристики предприятия, как гибкость.

Под стратегией ценообразования понимают такой подход к реализации ценовой политики предприятия, когда при всей совокупности изменений цены она максимизирует свою прибыль (Тарасов 2005, с. 113). Ценовая стратегия является собой обобщенную модель действий в области ценообразования, которая отвечает целям предприятия и направленные на достижение его стратегических конкурентных преимуществ на рынке (Балабанова 2003, с. 49). Ценовая стратегия – это определение (выбор) предприятием из всех возможных направлений действий в отрасли ценообразования главной, что обес-

печивает достижение поставленной цели в каждом конкретном месте и в конкретный часовой отрезок (Колесников 2007, с. 90). Под стратегией ценообразования понимают конкретные решения, которые связаны с установлением цен (Тарасевич 2001, с. 38). Стратегия ценообразования – это комплекс базовых решений, принципов, способностей руководства, которые направлены на достижение генеральной цели (Васильева 2005, с. 543). Стратегия предприятия, в том числе ценовая – это планы, которые основаны на расчетах (Абрютина 2002, с. 175). Стратегия ценообразования – это основные направления, мероприятия и методы, с помощью которых может быть определена цель ценовой политики (Тормоса 2001, с. 84).

Но, на наш взгляд, наиболее удачным и полным в понимании сущностной характеристики понятия «стратегия ценообразования» описано в роботе Л. Черной (Чорна 2006), которое включает в себя адаптационные механизмы и мероприятия по достижению целей ценообразования: «Стратегия ценообразования является собой один из видов функциональных стратегий предприятия, которая формирует систему долгосрочных ценовых решений относительно определения целей ценообразования, а также системы мероприятий и адаптационных механизмов их достижения». Стратегия гибкого ценообразования в «стратегическом наборе» предприятия имеет вид: объект стратегического управления / стратегические цели развития объекта стратегического управления / стратегия гибкого ценообразования (в которую входят производственная, товарная, конкурентная стратегии, ресурсы и внешнее окружение субъекта стратегического управления).

Процесс гибкого ценообразования рекомендуем осуществлять поэтапно:

1. Определить характер неопределенности для установления стратегии ценообразования. Например, ошибочное информационное обеспечение относительно установления ценовой чувствительности потребителей на товар или ранжирования внешних и внутренних факторов за степенью важности в процессе принятия решений из гибкой цены может привести к отсутствию гибкого инструмента корректирования цен и маневренности избранной стратегий.
2. Отобрать стратегическую позицию относительно цены. Данный этап обеспечивается поиском и оценкой альтернативных вариантов возможных стратегических ценовых решений.

3. Разработать и исследовать набор вероятных действий для обеспечения поставленной цели в определенный часовой отрезок. После того, как комплексно оценен спрос и ценовая чувствительность потребителей, определена реакция на смены цен конкурентами, оценено влияние изменения цены на прибыльность предприятия можно определять диапазон изменения цен.
4. Активно управлять стратегией гибкого ценообразования при установленной конечной цене для стимулирования спроса потребителей.

Комплекс целенаправленных действий в виде мобильного реагирования предприятий на изменение внешней конъюнктуры рынка, коррекции общей направленности развития субъекта ведения хозяйства, использования гибкой цены на конечную продукцию характеризует стратегическое управление как стратегическое маневрирование между субъектами. Основная функция стратегии гибкого ценообразования состоит в том, что она помогает выбрать стратегию взаимодействия предприятия с внешней средой.

Библиография

- Абрютина М. С. (2002) *Ценообразование в рыночной экономике*. Москва: Дело и сервис.
- Анашин Ю., Селиванов А. (2006) «Повышение привлекательности ценового предложения в компании» *Маркетинг в России и за рубежом*, № 3(53).
- Балабанова Л. В., Сардак О. В. (2003) *Цінова політика торговельного підприємства в умовах маркетингової орієнтації*. Донецьк: ДонДУЕТ.
- Колесников О. В. (2007) *Ціноутворення*. Київ: Центр учебов. л-ри.
- Корінєв В. (2005) «Обґрунтування прибутку підприємства з урахуванням рівня ціни на продукцію» *Актуальні проблеми економіки*, № 3(45).
- Романов А. Н. (1996) *Маркетинг*. Москва: Банки и биржи.
- Васильева Г. А. (2005) *Основы маркетинга*. Москва: ЮНИТИ-ДИАНА.
- Тарасов В. И. (2005) *Ценообразование*. Минск: Книжный Дом.
- Тарасевич В. М. (2001) *Ценовая политика предприятия*. Санкт-Петербург: Питер.
- Тормоса Ю. Г. (2001) *Ціни та цінова політика*. Київ: КНЕУ.
- Чорна Л. О. (2006) *Управління ціноутворенням в каналах реалізації продукції підприємства харчової промисловості*. Київ: НУХТ.
- Шпikuляк О. (2007) «Концептуальні основи ціноутворення в умовах аграрної економіки: теоретико-методологічний аспект» *Економіка АПК*, № 2.

Using of a Flexible Pricing in Strategic Management System

Summary

The article presents the research of the theoretical principles of the use of flexible pricing in the system of strategic management and certain basic methodical approaches related to the formation of effective functioning and development of sucklings enterprises taking into account the degree of vagueness of external environment by the introduction of strategy of flexible pricing.

The problem of the research – in a globalized economy there are new requirements for an enterprise as a socio-economic system. However, not all companies are able to adapt to changes in the environment and use these changes for the benefit of their activities: grounded approach to the design flexibility of enterprise development strategies, implement strategically adapted decision on the grounds of flexible pricing. Novelty – the analysis of research on strategic management has allowed for obtaining the results that show that the system of strategic management should be constantly improved, gaining the required characteristics according to the requirements of the environment. The implementation of the concept of strategic management is possible only when the company is strategically oriented and aimed at rapid response to a change, thus pricing strategy should be flexible in nature. The result has been refined and updated approach to the definition of flexible pricing as a component of strategic management and marketing tool. Conclusions – flexible pricing strategy should be seen as a component of the business strategy of the company (Rapid Response). The need to use a flexible pricing strategy appears due to the strategic orientation of the enterprise activity (manufacturing strategy), the competitive behaviour of the enterprise market (competitive strategy). Flexible pricing strategy can absorb new markets and increase their market niche (Growth Strategy), to maintain a competitive advantage by using an offensive strategy.

Key words: strategy, flexibility, price, dairy branch, demand, uncertainty.

Галина Яшева (Беларусь)

ФОРМИРОВАНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ КЛАСТЕРОВ КАК ИНСТРУМЕНТА СИСТЕМНОЙ МОДЕРНИЗАЦИИ ТРАНСГРАНИЧНЫХ ЭКОНОМИК ЕВРАЗИЙСКОГО СОДРУЖЕСТВА

Теоретические основы кластера достаточно глубоко изучены в мировой экономической науке. Кластерная концепция является объективной закономерностью современного экономического развития стран, что подтверждается фактами распространения кластеров во многих странах.

Целью представленной статьи является обоснование теоретических основ международных кластеров и практических механизмов их формирования в экономиках союзных государств Евразийского экономического пространства. Для решения поставленной цели рассмотрены следующие задачи: рассмотреть состав и специфику международного кластера; разработать направления формирования международных кластеров в экономиках союзных государств.

Ключевые слова: кластеры, международные кластеры, инновационная деятельность, экономическое развитие.

Главными задачами межгосударственного сотрудничества в рамках Содружества независимых государств (далее – СНГ), Евразийского экономического союза (далее – ЕврАзЭС) и Единого Экономического пространства является развитие научно-технологического потенциала, создание межгосударственного пространства, объединяющего возможности национальных инновационных систем, развитие межгосударственной кооперации в инновационной сфере. Эти задачи актуальны и для Республики Беларусь, как члена этих сообществ.

Одним из методов экономического развития и повышения конкурентоспособности национальных/региональных экономик является кластерный подход. Кластерная концепция является объективной закономерностью современного экономического развития стран. Это подтверждается фактами распространения кластеров во многих странах. Так, в ЕС насчитывается около 3 тыс. кластеров, в которых занято примерно 40 % рабочей силы [3]. Доля ВВП США, производимого в кластерах, составляет 61% [1]. Зарубежный опыт кластеризации свидетельствует о высокой эффективности этого процесса в экономиках. Объединение в кластер создает преимущества как для

самых субъектов кластера, так и для региональной и национальной экономики в целом. Мировой опыт доказывает роль кластеров в экономическом развитии и повышении конкурентоспособности региональных и национальных экономик, что подтверждается следующими обстоятельствами.

Кластеры способствуют активизации инновационной деятельности, а инновации являются важным фактором повышения конкурентоспособности. Это происходит за счет следующих факторов: накопления в кластерах знаний коммерческого и производственного характера и быстрой диффузии знаний в кластере; создания инноваций благодаря внутренней конкуренции между производителями кластера; ускорения внедрения инноваций в результате сотрудничества между поставщиками и производителями; приобретения новшеств в рамках международного технологического сотрудничества кластеров (совместные и франчайзинговые предприятия).

Кластеры способствуют экономическому развитию приграничных территорий посредством обеспечения приграничного сотрудничества кластеров в сфере торговли, сельского хозяйства, туризма, транспорта, инфраструктуры. Присутствие кластера повышает роль региональных администраций, поскольку развивает и укрепляет экономику их региона, стимулирует экономический рост и ускоряет решение социальных проблем, создает условия для успешного развития более отсталых территорий. В кластере создаются положительные эффекты (экстерналии), когда экономические преимущества, полученные одними субъектами кластера передаются другим участникам. Вхождение в кластер повышает статус входящих в него компаний, способствует росту внимания к ним со стороны финансовых агентств, благоприятствует росту их международной репутации и популярности торговой марки, привлекает в регион дополнительные ресурсы.

Таким образом, вызванные глобализацией и несовершенством инновационных систем проблемы экономик государств постсоветского пространства, положительный опыт применения кластерной концепции в зарубежных странах и недостаточная разработанность методологии формирования международных кластеров предопределили актуальность цели и задач исследования.

Целью представленной статьи является обоснование теоретических основ международных кластеров и практических механизмов их формирования в экономиках союзных государств Евразийского

экономического пространства. Для решения поставленной цели будут рассмотрены следующие **задачи**:

- рассмотреть состав и специфику международного кластера;
- разработать направления формирования международных кластеров в экономиках союзных государств.

Теоретические основы международного кластера

Теоретические основы кластера достаточно глубоко изучены в мировой экономической науке. Вместе с тем процессы глобализации и регионализации, и связанные с ними международная конкуренция и коопeração актуализируют вопросы изучения специфики международных кластеров в целях использования их потенциала для повышения конкурентоспособности странучастниц интеграционных образований.

Международные кластеры представляют собой: 1) сетевые объединения поставщиков, производителей и покупателей – резидентов разных государств, географически сосредоточенных в трансграничном регионе (трансграничный кластер) 2) международные сети национальных кластеров (транснациональный кластер), которые сотрудничают и конкурируют, связаны в технологические цепи и взаимодополняют друг друга, сотрудничают с трансграничными учреждениями (в т.ч. научными, образовательными, инфраструктурами бизнеса), органами государственного и межгосударственного управления, а также международными организациями в целях повышения конкурентоспособности субъектов кластера и национальной экономики. В общем виде состав международного кластера представляется следующим образом (рисунок 1).

Международные кластеры подразделяются на трансграничные и транснациональные кластеры.

Трансграничный кластер – объединение независимых компаний, общественных организаций, других субъектов трансграничного сотрудничества, которые географически сосредоточены в трансграничном регионе (пространстве).

Транснациональный кластер – совокупность сети кластеров, которые обмениваются частью результатов НИОКР, используют сетевой эффект и экономию на масштабе для продвижения продукции на новые рынки.

Рисунок 1. Состав международного кластера

Источник: собственная разработка

Примеры трансграничных кластеров в ЕС:

- стекольный кластер в Верхней Австрии, Баварии (Германия) и Богемии (Чехия);
- текстильный кластер в Нижней Австрии и Богемии;
- станкостроительный кластер в Штирии (Австрия) и Словении;
- биотехнологические кластеры Эресунн (Дания-Швеция), «БиоДолина» (Германия-Швейцария-Франция), Твенте (Нидерланды-Германия);
- информационно-телекоммуникационный кластер «Долина Доммель» (Бельгия-Нидерланды);
- консалтинговый кластер Венло (Нидерланды-Германия).

Пример транснациональных кластеров – Французский фармацевтический кластер, который через университет Луи Пастера осуществляет сотрудничество с канадским кластером «In vivo», действующим в Монреале. Цель такого сотрудничества найти для компаний указанных кластеров перспективные рынки сбыта в Северной Америке и Европе.

Специфика международных кластеров состоит в том, что субъекты кластера являются резидентами разных государств; связаны в технологические цепи и взаимодополняют друг друга; сотрудничают и конкурируют одновременно.

Кластеры часто смешивают с различными формами объединений, например, финансово-промышленными группами, холдингами, территориально-производственными комплексами, маркетинговыми потребительскими сетями, концернами, холдингами.

Кластер товаропроизводителей имеет следующие *признаки*, которые отличают его от других структур:

- локализация на одной географической территории;
- агломерация предприятий, организаций и местных учреждений, объединенных горизонтальными и вертикальными связями;
- производство «ключевого» продукта (продукт, занимающий наибольшую долю в объеме производства кластера, по которому определяется название кластера);
- комплементарность субъектов (т.е. дополняемость и создание производственной цепочки);
- объединение предприятий законченного производственного цикла (от производства сырья до сбыта готовой продукции);
- присутствие отношений конкуренции и кооперации между членами кластера;
- сотрудничество в области общих целей.

Развитие взаимосвязей в кластере (благодаря локализации и агломерации) создает *источник конкурентных преимуществ* кластеров – *сотрудничество*, которое базируется на длительных формальных и неформальных отношениях и подразделяется на два вида: сетевое сотрудничество и государственно-частное партнерство (ГЧП).

Под *сетевым сотрудничеством* понимается процесс установления длительных формальных и неформальных отношений между субъектами кластера, объединенными в технологической цепи вертикальными и горизонтальными связями, основанных на общих для кластера, являющегося *деловым сообществом*, целях, нормах, традициях, правилах, обычаях.

Разновидностью сотрудничества является *государственно-частное партнерство (ГЧП)*, которое представляет институциональный и организационный альянс между органами государственного управления и бизнесом, основанный на совместном финансировании проектов, что способствует согласованию интересов государства и бизнеса в инновационном развитии, увеличению инвестиционных ресурсов, решению ряда задач национального и регионального уровня при одновременном снижении бюджетных расходов.

Направления формирования международных кластеров в экономиках союзных государств

Международные процессы и развитие институциональной среды обусловили возможность использования потенциала еврорегионов в формировании трансграничных кластеров, которые выступают инструментом межгосударственного сотрудничества и повышения конкурентоспособности государств.

Наиболее перспективными еврорегионами с точки зрения кластерного сотрудничества союзных государств являются еврорегион «Буг» (Украина, Польша, Беларусь), созданный в 1995 году, еврорегион «Днепр» (Украина, Россия, Беларусь), созданный в 2003 году. Основные сферы сотрудничества в этих регионах следующие: коммунальное хозяйство, инфраструктура, транспорт и связь; охрана и улучшение состояния окружающей среды; телекоммуникации; наука и образование, культура, спорт и туризм; безопасность, взаимодействие правоохранительных органов и ликвидация чрезвычайных ситуаций.

Потенциал еврорегионов усиливается через Европейский инструмент добрососедства и партнерства (далее – ЕИСП) инициатива Европейской Комиссии по содействию сотрудничеству между ЕС и государствами-партнерами, которые не являются членами ЕС, путем обеспечения интегрированного регионального развития. Финансирование и другие виды помощи в пределах инициативы предоставляются на основе национальных и многонациональных программ, а также программ приграничного сотрудничества.

В рамках программ добрососедства в настоящее время формируется украинско-польский туристически-рекреационный кластер. В 2007 г. образован украинско-белорусский строительный кластер при участии Харьковского государственного технического университета строительства и архитектуры, Белгородского государственного технологического университета им. Шухова, Белгородского областного фонда поддержки малого предпринимательства и Харьковским региональным фондом поддержки предпринимательства [2].

Наибольшим потенциалом конкурентоспособности в разрезе сотрудничества Польша – Беларусь – Украина обладают следующие проекты: «Украинско-польско-белорусский технологический парк»; «Восстановление магистрального водного пути Е-40 на участке Днепр-Висла: от стратегии до планирования»; «Создание межгосударствен-

ного информационного комплекса в сфере трансграничного экологического туризма в еврорегионе «Буг»; «Трансграничная система поиска инвестора»; «Трансграничное сотрудничество для обеспечения предпринимателям малых городов доступа к консультативно-юридическим услугам – бизнес без границ» и пр. [4].

Анализ источников финансового обеспечения трансграничного сотрудничества союзных государств показал, что финансовое наполнение может формироваться по-разному и в различных пропорциях. Это могут быть как бюджетные средства – Европейского Союза, а также Евразийского союза, средства государств, на территории которых расположены еврорегионы, регионов и территорий местного самоуправления; так и внебюджетные средства – привлеченные средства различных фондов, финансовых организаций, предприятий и предпринимателей. Наиболее значимый экономический, социальный и экологический эффект приграничные регионы Республики Беларусь могут получить при условии разработки и успешной реализации целевых комплексных программ развития трансграничного сотрудничества, а также реализации совместных проектов в рамках существующих еврорегионов на основе специально принятых и финансируемых (с участием средств бюджетов ЕС, ЕврАзЭС) трансграничных программ. В перспективе «катализатором» развития трансграничного сотрудничества может быть инструмент государственночастного партнерства.

С учетом разработанной автором кластерной концепции [5], зарубежного опыта кластеризации и особенностей экономических и социальных отношений во внешней среде союзных государств,лагаются следующие направления организации и развития кластеров в экономиках союзных государств.

1. Институциональное обеспечение формирования кластеров:

- образование в регионах комиссий по кластерам при областных комитетах по экономике, которые будут осуществлять организационную поддержку процессов внесения изменений в законодательство Республики Беларусь, направленных на развитие кластеров в регионе; проведение мероприятий по развитию кластерных инициатив; экспертиза кластерных проектов; мониторинг и оценку деятельности по созданию кластеров; содействие в преодолении административных и бюрократических барьеров в организации и развитии кластеров в регионе;

- создание в регионах некоммерческих организаций (промышленных ассоциаций и центров кластерного развития), способствующих процессу формирования и развития кластеров, в т.ч. международных.

2. Организационно-правовое обеспечение формирования кластеров:

- разработка методических и практических материалов по созданию кластеров в помощь руководителям региона и предпринимателям;
- пропаганда в обществе идей и преимуществ, связанных с созданием кластеров. Подготовка представителей власти, деловых кругов и общественных институтов посредством проведения семинаров, круглых столов, рабочих групп, конференций с целью развития кластерных инициатив;
- подбор и обучение специалистов, которые призваны распространять идеи кластеров;
- идентификация кластеров в регионе, анализ их конкурентоспособности;
- разработка и реализация кластерных проектов;
- мониторинг деятельности кластеров, пользующихся господдержкой;
- принятие закона «О государственно-частном партнерстве».

3. Экономический механизм стимулирования кластерных инициатив:

- финансирование (в т.ч. на условиях государственно-частного партнерства) создания в регионе субъектов кластерной инфраструктуры (центры кластерных инициатив, центры государственно-частного партнерства, промышленные ассоциации и др.);
- конкурсное финансирование инвестиционных кластерных проектов (например, технического развития поставщиков, образовательные проекты, проекты создания товаропроводящих сетей за рубежом и др.);
- предоставление льготных кредитов и или гарантий для инвестиционных проектов, направленных на развитие кластеров;
- предоставление грантов на обучение субъектов кластера.

Заключение

Кластерный подход будет способствовать минимизации негативных последствий финансово-экономического кризиса для стран Евразийского содружества, что объясняется следующими обстоятельствами: он создаст условия для развития предпринимательства и обеспечения занятости за счет организации новых бизнесов в рамках кластеров, а также благодаря реализации сотрудничества в сфере науки и образования; будет способствовать росту экспорта посредством реализации совместных программ маркетинга и сбыта продукции; активизирует инновационно-инвестиционную деятельность в результате совместных инвестиционных проектов кластеров в рамках государственно-частного партнерства, привлечения иностранных инвестиций и создания международных кластеров; активизирует деловую активность в регионе посредством реализации программ трансграничного сотрудничества кластеров.

Для формирования и развития международных кластеров необходимо использовать потенциал еврорегионов и развивать механизмы стимулирования процессов кластеризации в экономиках союзных государств, включая предложенные методы институционального, организационно-правового и экономического обеспечения кластеров и формы продвижения международных кластеров.

Библиография

- Информационная система субконтрактации* [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.subcontract.ru – Дата доступа: 20.02.2012.
- Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні*. Київ: НІСД, 2011. 4 с.
- Кластерная обсерватория в ЕС. Сайт ЕС [Электронный ресурс]. Режим доступа: www.clusterobservatory.eu – Дата доступа: 23.01.2012.
- Поболь А.И. Экономический потенциал инновационного развития стран в интеграционных процессах СНГ, ЕврАзЭС и ЕЭП / А.И. Поболь // Евразийская экономическая интеграция. 2012. №1(14) С. 59–76
- Яшева, Г. А. Кластерная концепция повышения конкурентоспособности предприятий в контексте сетевого сотрудничества и государственно-частного партнерства. Витебск: УО «ВГТУ», 2010. – 373 с.

Formation of International Clusters as a Tool for System Modernisation of Transborder Economies of Eurasian Commonwealth

Summary

Theoretical bases of cluster have been studied in depth in the world economic science. The cluster concept is an objective regularity of modern economic development of countries, which is proved by the fact of cluster spreading in many countries.

The aim of the present article is to substantiate theoretical bases of international clusters and practical mechanisms of their formation in economies of united states of Eurasian economic space. The following tasks are considered in order to solve the set objective: to view the content and specifics of international cluster; to work out the directions of formation of international clusters in united states economies.

Key words: clusters, international clusters, innovation activity, economic development.

Галина Яшева (Беларусь)

ОПЫТ И ПЕРСПЕКТИВЫ РЕГИОНАЛЬНОЙ ИНТЕГРАЦИИ ПОСТСОВЕТСКИХ ГОСУДАРСТВ

Государства, образовавшиеся после распада Советского Союза, ищут формы и способы совместного решения многочисленных проблем. В свою очередь процессы интеграции на постсоветском пространстве сложны и противоречивы.

Целью настоящей статьи является определение направлений совершенствования региональной интеграцией стран постсоветского пространства в условиях глобализации. Для ее достижения будут решены следующие задачи: идентифицировать образованные в результате распада СССР международные организации и содружества; выявить особенности интеграции постсоветских государств; процессы, влияющие на интеграцию государств Содружества; обосновать принципы и направления развития интеграции постсоветских государств; определить направления повышения эффективности постсоветской интеграции и Содружества Независимых Государств.

Ключевые слова: интеграция, регионализация, международные организации и содружества.

После распада СССР в регионе возникло несколько международных организаций и содружеств. Три Прибалтийских государства не присоединились ни к одной из этих постсоветских организаций, их курс изначально и однозначно был направлен на интеграцию только в мир Запада (включая вступление в Европейский союз и НАТО). Процессы интеграции на постсоветском пространстве сложны и противоречивы. Государства, образовавшиеся после распада Советского Союза, ищут формы и способы совместного решения многочисленных проблем, связанных со стремлением обеспечить достойную жизнь и будущее для своих граждан. Проблемами региональной интеграции постсоветских государств занимаются многие ученые из стран бывшего СССР, такие как Бляхман Л.С., Кротов М.И., Густов В.А., Манько В.Х., Евзеров Р.Я., Исингарин Н.К., Кохно П.А., Михайленко А.Н., Шурубович А. В., Шишков Ю.В., Шумский Н. и др. Вместе с тем динамичное развитие социально-экономической среды, процессы глобализации и регионализации, раздел международного влияния отдельных государств, союзов и объединений, мировой экономичес-

кий кризис – все это ставит новые задачи перед региональной интеграцией стран постсоветского пространства.

Целью настоящей статьи является определение направлений совершенствования региональной интеграции стран постсоветского пространства в условиях глобализации. Для ее достижения будут решены следующие задачи: идентифицировать образованные в результате распада СССР международные организации и содружества; выявить особенности интеграции постсоветских государств, процессы, влияющие на интеграцию государств Содружества; обосновать принципы и направления развития интеграции постсоветских государств; определить направления повышения эффективности постсоветской интеграции и Содружества Независимых Государств.

Международные организации и содружества на постсоветском пространстве

Содружество Независимых Государств (далее – СНГ) – межгосударственное объединение, созданное для развития сотрудничества в политической, экономической, гуманитарной, культурной и других областях. В него входят все бывшие республики СССР, кроме Прибалтийских государств. Туркмения и Украина являются «ассоциированными членами» СНГ, а Грузия, заявившая о выходе из состава СНГ после войны в Южной Осетии, перестала быть членом СНГ 18 августа 2009.

В Организацию за демократию и экономическое развитие (далее – ГУАМ) в настоящее время (после выхода Узбекистана) входят четыре члена: Грузия, Украина, Азербайджан и Молдавия. ГУАМ рассматривается многими как организация, созданная в противовес доминированию России в регионе. Государства-члены ГУАМ не входят ни в одну другую созданную на территории бывшего СССР организацию, за исключением СНГ.

Евразийское Экономическое Сообщество (далее – ЕврАЗЭС) было создано Россией, Белоруссией, Казахстаном, Киргизией и Таджикистаном на основе Таможенного союза СНГ. Армения, Молдавия, Украина имеют статус наблюдателей в этом сообществе. Молдавия тоже не планирует полностью присоединяться к организации, так как одним из необходимых для этого условий является наличие общих границ с государствами-членами сообщества. Узбекистан согласился присоединиться к организации в октябре 2005, когда начался процесс объе-

динения Организации Центрально-Азиатского Сотрудничества, и Евразийского Экономического Сообщества. Вступление Узбекистана в организацию в качестве действительного члена произошло 25 января 2006 г.

Центрально-Азиатское Сотрудничество (далее – ЦАС) было создано в 2002 г. 6 октября 2005 г. на саммите ЦАС принято решение, в связи с предстоящим вступлением Узбекистана в ЕвразЭС, подготовить документы для создания объединённой организации ЦАС-ЕвразЭС, то есть фактически решено упразднить ЦАС.

Шанхайская Организация Сотрудничества (далее – ШОС) состоит из Китая, России, Казахстана, Киргизии, Таджикистана и Узбекистана. Организация основана в 2001 г. на основе предшествующей организации, которая называлась **Шанхайская Пятёрка**, и существовала с 1996 г. Задачи организации в основном касаются вопросов безопасности.

Последний российский проект по интеграции – это *Таможен-ный союз* для постсоветского пространства. *Таможенный союз* Белоруссии, Казахстана и России, который был создан в январе 2010 года, убрал таможенные границы между тремя странами. Москва хотела бы видеть присоединение других стран к союзу, но девальвация белорусского рубля ранее в этом году пошатнула его, и его судьба может оказаться такой же, как и судьба предыдущих попыток региональной интеграции, которые были начаты с великими надеждами, но постепенно стали бесполезными.

После распада Советского Союза бывшие советские республики выбрали рынок в качестве новой экономической системы. Валовой внутренний продукт во всех республиках бывшего СССР очень быстро снизился (рисунок 1).

В 1994 г. инфляция достигла 400% на Украине, и 1258 % в Казахстане. В то же время в прибалтийских странах сохранялся сравнительно низкий уровень инфляции (в Литве он достиг всего лишь 45,1 %). Худший уровень экономической ситуации в бывших советских республиках был зафиксирован в 1995 г. В 2004 г. только прибалтийские государства, Армения, Белоруссия и Казахстан достигли уровня валового внутреннего продукта, большего, чем в 1991 г. В России в 1998 г. разразился экономический кризис. Однако в 2000-х годах Россия вошла в первую десятку стран по суммарному объёму ВВП [2].

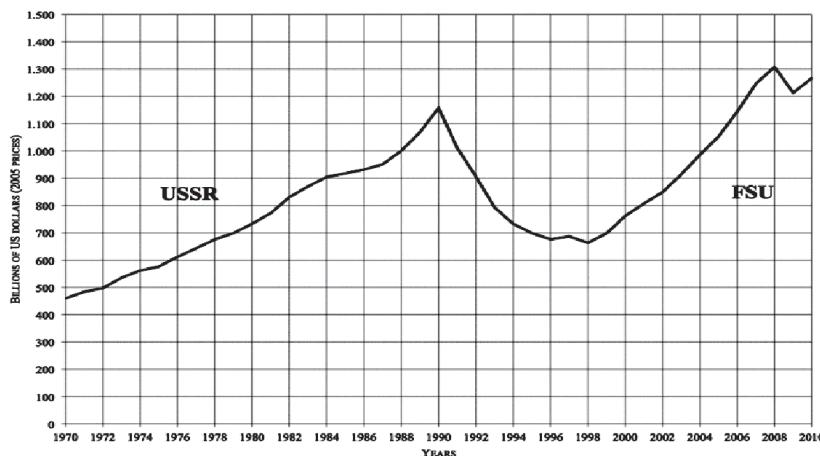

Рисунок 1. ВВП СССР и бывшего СССР в долларах США*

* USSR – страны СССР, FSU – страны бывшего СССР

Источник: Интеграционные процессы...

Процессы, влияющие на интеграцию государств Содружества

На постсоветском пространстве происходят разные по своей значимости и направленности процессы, влияющие на интеграцию государств Содружества.

Продолжается становление государственных институтов власти и управления, реформирование экономических и общественных отношений. Необходимо отметить, что проводимые в большинстве стран экономические реформы, как правило, не затрагивали сложившихся основ экономических и общественных отношений, содействовали структурной перестройке и модернизации производства, рационализации внутренних и внешних экономических связей.

Постсоветские государства унаследовали модель централизованной командно-распределительной экономики. При общей направленности реформ на создание социально ориентированной рыночной экономики реформирование экономических отношений в постсоветских государствах осуществляется по различным сценариям и подходам к выбору приоритетов, этапов и сроков их осуществления, необходимых для этого механизмов и инструментов. Это объективно отражает различия в социально-экономическом положении государств,

соотношении общественно-политических сил, национальных особенностях и традициях, ожиданиях населения и степени его готовности к реформам.

Общий анализ основных направлений, особенностей и результатов рыночных реформ в государствах Содружества свидетельствует о серьезных различиях в масштабе и глубине институциональных преобразований, предусматривающих формирование частной собственности на средства производства и частного предпринимательства как ведущих институтов многоукладной экономики, либерализацию хозяйственной деятельности, создание рыночной инфраструктуры и рыночных механизмов государственного регулирования экономики. Пример – Россия и Белоруссия. Россия объявила курс на формирование рыночных отношений на основе частной собственности и либерализации, а Беларусь использует командно-административные методы управления экономикой. Это отнюдь не способствует экономическому сближению государств. Ведь надо признать, что пока в мире не было примеров успешной интеграции государств с неподходящими хозяйственными укладами и низким уровнем индустриального развития.

Особенностью СНГ является невольная привязка всех его участников к одному государству – России. И это не случайно. Существуют объективные обстоятельства, определяющие особое место России в интеграционных процессах постсоветских государств. На Россию приходится более половины общей численности населения и около 70 % совокупного валового продукта государств Содружества. По численности населения Россия превосходит стоящую на втором месте Украину в 3,2 раза, по ВВП – в 5 раз [3].

Оценка основных проблем интеграции постсоветских стран

Экспертное сообщество отметило основные проблемы интеграции постсоветских стран [1]. Отсутствие ясной идеи интеграции государств на постсоветском пространстве. Большие различия между участниками интеграционных процессов по уровню развития и темпам развития и отсутствие концептуальных моделей их эффективной интеграции. Малая осознанность государствами (политическими элитами) своих подлинных интересов. Практически все государства постсоветского пространства не имеют содержательной государственнообразующей идеи (может быть, имеется у Казахстана). Это приво-

дит к тому, что отсутствуют как феномен надсубъективные регуляторы, направляющие лидеров государств, поэтому каждый из них руководствуется своими собственными соображениями.

Вялость самоопределения к интеграционному процессу всех его субъектов. Неопределенность в осознании собственных устремлений политическими элитами, неопределенность того, что предлагается в качестве интеграционной идеи рождает квадрат неопределенности мотивационного устремления, и оно пропадает, едва успев начаться. Несоответствие между существующими организационными формами и стадией развития интеграционного процесса. Одна из важнейших организационных проблем интеграции – нужно быть адекватным реальному процессу, а для этого требуется видеть его в целом, его состояние, понимать особенности этого состояния, понимать какие факторы способствуют его развитию и куда должен сдвигаться вектор изменений и т.д. Недостаточная степень организованности базовых субъектов интеграции – бизнес-сообществ, экспертных сообществ, институтов гражданского общества. Незащищенность инвестиций и собственности. Эксперты утверждают, что это главная препона экономической интеграции. Особенно за последнее время, когда начался процесс смены политических элит. Дискриминационный фактор. Эксперты отмечали наличие моментов дискриминации предпринимателей по национальному признаку, в странах СНГ существует множество барьеров на пути следования товаров и капиталов, их неравноправная конкуренция. Бюрократический произвол. Бизнес устал от вмешательства чиновников в его дела, от коррупции, от взяточничества. Бизнес не хочет, чтобы ему указывали приоритеты, он хочет, чтобы ему предоставляли механизмы работы и создавали условия для работы, он активен, все остальное он сделает сам и заплатит с этого налоги.

Направления повышения эффективности постсоветской интеграции и Содружества Независимых Государств

Так как сложившиеся формы взаимодействия основных субъектов интеграционного процесса в целом оцениваются как малоэффективные, то возникает необходимость в поиске более эффективных форм. Представляется два направления *целесообразного взаимодействия основных субъектов интеграционного процесса: первое направление – создание надгосударственных полномочных органов управления*

интеграцией, что позволит повысить реализуемость принимаемых решений и исполнительскую дисциплину чиновников. Второе направление – стимулирование возникновения неформальных интеграционных объединений, которые могли бы выступать как самостоятельные субъекты интеграционного процесса, в первую очередь, в бизнес-сообществах. Например, это могли бы быть объединения российских предпринимателей, которые работают в Беларуси, или белорусских предпринимателей, которые работают в России, а также формы и методы их совместных действий.

В рамках этих направлений предлагаются *следующие мероприятия*.

- Организация рабочих органов по интеграции при соответствующих министерствах и ведомствах, например для проведения технической работы по согласованию каких-то технических параметров (например, по координации расписания движения транспорта и т.д.).
- Создание реального интеграционного объединения государств, которые находятся на сопоставимом уровне экономического развития (к ним относят Беларусь, Казахстан, Россию и Украину) с последующим включением в это интеграционное объединение государств, которые захотят и будут готовы присоединиться к этому объединению.
- Создание экспертного сообщества по вопросу интеграции в рамках разнообразных аналитических и консультационных воздействий.

Государственные органы в рамках интеграции должны четко и последовательного выполнять взятые на себя обязательства по завершению начатых и по реализации заявленных планов экономической интеграции.

Общие проблемы государственного управления, такие как: коррупция, взяточничество, чиновничий произвол, слабость правовой системы, наиболее ярко проявляются именно в межгосударственных отношениях, и без их решения нельзя ожидать роста эффективности интеграционного процесса.

Необходимо использование известных организационных форм, которые бы позволили подключить интеллектуальный потенциал экспертного сообщества к процессам интеграции. Следует отметить, что и первый, и второй сценарий реализуемы при выполнении нескольких условий: воли глав государств, которые должны обозначить

цели и программу интеграционного проекта; активного участия в интеграционных проектах бизнеса и экспертного сообщества; широкого информирования общественности о задачах и шагах на пути к интеграции.

Библиография

- «Восприятие интеграционных процессов на постсоветском пространстве». Результаты исследования (2010). <http://www.kreml.org/other/90622116> (2011. 09. 12)
- Интеграционные процессы на постсоветском пространстве. (2011). Сайт Свободной энциклопедии «Википедия». <http://upload.wikimedia.org/>
- Шумский, Н. (2000) «Интеграция постсоветских государств возможности и перспективы развития». Белорусский журнал международного права и международных отношений, 2000 – № 3: 48–59.

Experience and Perspectives of Regional Integration of Post-Soviet States

Summary

States that were formed after the USSR collapse are searching for shapes and ways of common solution for many problems.

The aim of the present article is to define the directions of improving post-soviet space states by regional integration in globalisation circumstances. In order to achieve the aim the following tasks will be solved: to identify international organisations and commonwealths formed in the result of the USSR collapse; to ascertain the peculiarities of post-soviet states' integration, processes influencing the integration of Commonwealth states; to substantiate the development principles and directions of post-soviet states' integration; to define the directions of raising the effectiveness of post-soviet integration and the Commonwealth of Independent States.

Key words: integration, regionalisation, international organisations and common wealths.

*Алина Охотина, Ольга Лавриненко,
Илга Лавринович* (Латвия)

АНАЛИЗ ПОДХОДОВ И МЕТОДОВ ОЦЕНКИ ИНВЕСТИЦИОННОГО КЛИМАТА РЕГИОНОВ

Несмотря на то, что сравнительные оценки инвестиционного климата производятся в мире более 30 лет, большинство экономистов одинаково трактуют содержание инвестиционного климата, однако при конкретизации структуры этого понятия и методик оценки мнения исследователей часто расходятся. Можно выделить три основных используемых подхода к эмпирическому исследованию инвестиционного климата: узкий, широкий (факторный) и рисковый. Методы, используемые для диагностики инвестиционного климата можно сгруппировать следующим образом: методы экспертных оценок, метод факторного анализа, смешанные методы, математические методы.

В исследовании проанализированы вышеописанные подходы и методы, выделены их сильные и слабые стороны, ограничения. Авторы приходят к выводу, что использование объективных статистических методов более оправдано для оценки инвестиционного климата регионов.

Ключевые слова: инвестиционный климат, регион, подход, метод.

Введение

Усиливающиеся процессы глобализации мировой экономики и сопутствующие им факторы мирового разделения труда, свободного движения товаров и услуг, мирового капитала обусловили повышение требований к инвестиционному климату регионов, конкурирующих за привлечение дополнительных ресурсов. Ввиду этого необходимо не только обеспечивать мероприятия способствующие инвестиционной привлекательности региона, но и правильно оценивать эффект от их реализации. В настоящее время существуют пробелы в региональных системах статистических показателей уровня НАТС-2 и НАТС-3, не разработаны методологические аспекты по статистическому пилотизму инвестиционного климата, не оцениваются риски, возникающие не только у кредиторов, но и у заемщиков. Необходимы комплексные исследования, основанные на анализе мирового опыта на уровне страновой оценки и его адаптации к регионам уровня НАТС-2 и НАТС-3.

Целью статьи является оценка подходов и методов эмпирического исследования и диагностики инвестиционного климата для использования на мезо-уровне.

Результаты исследования

Понятие «инвестиционный климат» отражает степень благоприятности ситуации, складывающейся в регионе по отношению к возможным инвестициям. При рассмотрении инвестиционного климата необходимо учитывать баланс интересов инвесторов и социально-экономической системы региона. В настоящее время не существует единого подхода к рассмотрению и оценке инвестиционного климата, не обоснованы принципы агрегирования десятков показателей в единую оценку.

Можно выделить три основных используемых подхода к эмпирическому исследованию инвестиционного климата: узкий, широкий (факторный) и рисковый.

Часто инвестиционный климат рассматривается с позиции абстрактного стратегического инвестора, стремящегося к быстрому и наиболее эффективному получению прибыли. Однако, зачастую различные инвесторы преследуют различные цели. Портфельные (финансовые) инвестиции скорее нацелены на быстрое получение прибыли, инвестиции же в промышленность (реальные, прямые инвестиции, инвестиции в человеческий капитал) наряду с получением прибыли стремится к устойчивому влиянию на деятельность предприятия, региона, такой инвестор заинтересован в участии в принятии решений, настроен на длительные долговременные отношения, поэтому готов мириться с уменьшением прибыльности в кратковременный период и учитывает не только объемы инвестиций, но и их влияние на социально-экономическую, экологическую и научно-техническую составляющую экономики, т.е. в данном случае имеет место баланс интересов инвестора и инвестируемого региона, отрасли.

Узкий подход базируется на оценке ВВП, динамики ВВП, объемов производства промышленной продукции, динамики распределения ВВП, пропорций накопления и потребления, оценку законодательного регулирования процессов инвестирования. В качестве основного показателя здесь выступает уровень прибыльности используемых активов рассчитываемый либо как отношение прибыли от реализации товаров и услуг к общей сумме используемых активов, либо

как отношение к балансовой прибыли к общей сумме используемых активов (Heuzler 1981; Kottler 1984).

Плюсами этого подхода является то, что расчеты просты, подход универсален, в нем учтена главная цель предпринимательской деятельности – прибыльность и окупаемость вложенных средств. Однако при этом подходе не отражен баланс интересов инвестора и инвестируемого региона, отрасли, не связан с экономической устойчивостью и игнорирует инновационную составляющую.

Факторный подход базируется на комплексной оценке факторов, характеризующих экономический потенциал региона, общих условий деятельности, рыночную среду в регионе, инфраструктуру, уровень политической стабильности, социальные и социокультурные факторы, правовые, финансовые.

Примером этого подхода может служить методика журнала «The Wall Street Journal Europe» разработанная для стран Центрально-Восточной Европы на 2000 год в которой имеет место 10 показателей: экономический рост, стабильность цен, политическая стабильность и стабильность валюты, приватизация, инфраструктура, производительность, законодательство, перспективы торговли и природные ресурсы. Оценка производилась по 10-балльной шкале (Heuzler 1996).

Всемирный экономический форум (далее – ВЭФ) (World Economic Forum) с 1979 года проводит исследование, которое на данный момент представляет наиболее полный комплекс показателей конкурентоспособности различных стран мира и характеризует их инвестиционный климат. Индекс глобальной конкурентоспособности (Global Competitiveness Index, GCI) составлен из 113 переменных, которые объединены в 12 контрольных показателей, определяющих национальную конкурентоспособность: качество институтов, инфраструктура, макроэкономическая стабильность, здоровье и начальное образование, высшее образование и профессиональная подготовка, эффективность рынка товаров и услуг, эффективность рынка труда, развитость финансового рынка, уровень технологического развития, размер внутреннего рынка, конкурентоспособность компаний, инновационный потенциал. В 2012 году в исследование вошли данные 144 стран (The Global Competitiveness Report 2011).

Близкими по целям исследования конкурентоспособности стран мира проводятся на протяжении 50 лет также швейцарским Международным институтом развития менеджмента (далее – МИРМ) (Institute of Management Development, IMD). Данный институт проводит

анализ по 59 странам. Факторы, оказывающие наибольшее влияние на инвестиционный климат группируются в четыре группы: инфраструктура (развитие научно-исследовательских институтов и т.д.), эффективность работы правительства (фискальная политика, институциональная структура, законодательство, социальная политика и т.д.), деловая активность (производительность, развитие финансовой сферы, состояние рынка труда и т.д.) и состояние экономики (уровень инфляции, объемы иностранных инвестиций, внешняя торговля и т.д.). Каждая из перечисленных групп содержит больше 20 факторов (The World Competitiveness Yearbook).

Рейтинги, присвоенные международными службами, имеют ряд существенных недостатков: прежде всего, они ориентированы на международные финансовые рынки, и не всегда учитывают национальную и региональную специфику. В своей деятельности международные агентства защищают интересы, прежде всего бизнеса, вследствие чего склонны к снижению суверенного (странового) рейтинга, к которому «привязаны» субнациональные (региональные) и муниципальные рейтинги. Международные агентства и их национальные партнерские организации не занимаются «продвижением» рейтингов регионов и муниципалитетов внутри страны.

Преимуществами факторного похода являются учет взаимодействия многих факторов, иерархичность, использование статистических данных, объективность подхода. Недостатками являются недооценка научно-технического и инновационного потенциала, не отражается межрегиональная коопeração.

Рисковый подход оценивает инвестиционный потенциал и инвестиционные риски. Сторонники данного подхода рассматривают две составляющие инвестиционный потенциал и инвестиционные риски. Инвестиционный потенциал оценивается на основе макроэкономических характеристик, а инвестиционные риски оцениваются с позиции вероятности потерь инвестиционного дохода. А преимуществом данного метода является оценка рисковой составляющей, которая отсутствует в двух предыдущих методах.

Существует два направления оценки инвестиционных рисков: либо со стороны инвестиционного потенциала, либо со стороны социально-экономического потенциала. Этот подход рассчитан в первую очередь на стратегического инвестора. Инвестиционные риски оцениваются с позиции вероятности потерь инвестиций и дохода. При этом в числе рисков учитываются все его разновидности: эко-

номический, финансовый, политический, социальный, экологический, криминальный и законодательный.

В основе второго направления лежит оценка уровня инвестиционного климата с позиции развития региональной общественной системы в целом. Этот подход помимо прочих показателей учитывает человеческий потенциал, материальную базу развития, социально-политическую обстановку, факторы политического риска, состояние экономики и уровень управления ею.

Методы, используемые для диагностики инвестиционного климата можно сгруппировать следующим образом: объективные и субъективные. *Субъективными* методами являются методы экспертных оценок, смешанные методы, *объективными* методами являются метод факторного анализа, математические методы.

Методы экспертов оценок. Наиболее часто используемые методы коллективных экспертных оценок включают в себя метод интервьюирования, метод сценариев, метод комиссий, метод принятия решений, метод «Дельфи», метод анализа иархий.

Метод интервьюирования (Kvale 1996) эксперта основан на наиболее простой процедуре сбора информации, аналогичной глубинному интервью. Респондентами в данном случае выступают эксперты; исследователь проводит беседу в соответствии с поставленными задачами исследования.

Метод сценариев (van der Heijden 1996) применяется в прогнозных исследованиях для описания будущего на основе некоторых предположений о состоянии факторов среды, оказывающих существенное влияние на исследуемый объект. Как правило, составляются оптимистический, ожидаемый (наиболее вероятный) и пессимистический сценарии. Сценарий – преимущественно качественное описание возможных вариантов развития исследуемого логистического объекта при различных сочетаниях определенных (заранее выделенных) условий.

Метод «комиссий» (Бестужев-Лада, Наместникова 2002) основан на организации открытого общения экспертов, в ходе которого они занимаются согласованием противоречивых мнений о проблеме исследования. Обсуждение заканчивается при достижении экспертами консенсуса. Недостатки метода комиссий: отсутствие анонимности. Это приводить к присоединению мнения эксперта к мнению более компетентных и авторитетных экспертов даже при наличии противоположной собственной точки зрения. Дискуссия часто сводится к

полемике наиболее авторитетных экспертов. Порой проблема достижения соглашения имеет более важное значение, чем разработка тщательно продуманного и полезного прогноза.

Метод интеграции решений по своей сути схож с методом комиссий. Суть метода формулируется в наработке коллективного решения задачи на основе выявления и объединения сильных аспектов отдельных решений. Реализация метода проходит в несколько этапов. На начальном этапе эксперты независимо друг от друга рассматривают и решают предложенную задачу. Далее свои решения (формулировку анализируемой проблемы и прогноз ее развития) эксперты-участники вносят в специальный формуляр. Следующий этап – это этап совместного обсуждения экспертами заданной задачи и всех внесенных в формуляр решений. Когда процесс рассмотрения и обсуждения представленных вариантов закончен, на основе достоинств и преимуществ каждого решения формируется совместное итоговое решение.

Метод анализа иерархий Т. Саати (Саати 1993) является основным способом, с помощью которого исследователь может подразделить всю совокупность исследуемых данных на кластеры и подкластеры. Основной задачей метода анализа иерархий (метод Саати) является оценка высших уровней иерархии, исходя из взаимодействия различных уровней, а не из непосредственной зависимости от элементов на этих уровнях. Суть метода заключается в определении собственного вектора с наибольшим собственным значением на основе попарного сравнения исследуемых характеристик. Анализ значений собственного вектора матрицы, построенной на основе попарного сравнения исследуемых параметров, обеспечивает упорядочение приоритетов оцениваемых характеристик в группе параметров исследования. Обобщенные весовые коэффициенты находятся как среднее медианное значение всех соответствующих экспертных сравнений.

Таким образом, при проведении экспертурного опроса с использованием метода анализа иерархий Т. Саати гораздо легче взвесить во сколько раз один индикатор важнее (предпочтительнее) другого при попарном сравнении, чем присваивать веса или рейтинговать 20–30 индикаторов в каждой группе, учитывая объективные возможности человека «удерживать» около 7 объектов. Хотя этот метод так же имеет свои недостатки, а именно: невыполнение свойства сохранения ранжирования решений при удалении одного из возможных решений (Triantaphillou 2001).

Другим методом, учитывающим вышеописанные объективные возможности человека является *метод Делфи*, разработанный в 1964 году американскими учеными (Helmers, Gordons, 1964, Helmers 1977, Gordons 1968). *Метод Дельфи* – многоэтапный метод, предусматривающий первоначальное изолированное вынесение экспертами своих суждений и дальнейшую многократную их корректировку на базе ознакомления каждого эксперта с суждениями других экспертов до тех пор, пока величина разброса оценок не будет находиться в рамках заранее устанавливаемого желаемого интервала варьирования оценок. Характерная особенность метода Делфи – уменьшающийся от тура к туре разброс оценок, их возрастающая согласованность. Основные особенности метода Делфи: анонимность суждений, обоснование точек зрения экспертов, давших крайне оценки, обратная связь, реализуемая с помощью многотуровой процедуры. Большим недостатком этого метода является чрезмерная субъективность оценок. Недостатки этого метода пишет: старые стереотипы общества могут сыграть роковую роль при принятии решений (Zienkowski 1979).

Сильной стороной качественных исследований является тот факт, что время прогноза не ограничивается несколькими годами, т.е. можно дать прогноз на более долгосрочную перспективу, хотя точность таких прогнозов не оговаривается

Опросы экспертов имеют серьезные недостатки: *догма согласованности* – из группы экспертов исключают тех, чье мнение отличается от мнения большинства, а также неквалифицированные лица, так и наиболее оригинальные мыслители; вопрос о квалификации экспертов; недостаточная подготовленность экспертизы; несовершенство используемых экспертных технологий; использование не подходящих методик сравнительного оценивания альтернативных вариантов, несовершенство используемых методов обработки экспертной информации. Опросы экспертов имеют больше недостатков, чем достоинств, поэтому используются не часто и обычно, как дополнение к количественному исследованию.

Рассмотрим *математические методы и метод факторного анализа*. Комплексная оценка на основе *метода сумм* определяется путем суммирования фактических значений показателей или их темпов роста по отношению к базе сравнения. Метод прост, но имеет недостаток возможность получения высокой оценки по общему показателю при отставании нескольких других, так как происходит сглаживание,

выравнивание общего результата. Другим недостатком является невозможность применения весовых коэффициентов (Lavričenko 2010).

Метод суммы мест предполагает предварительное ранжирование каждого региона в зависимости от уровня исследуемых показателей.

Все показатели предварительно дифференцируются на стимулянты и дестимулянты. Регионы ранжируются по стимуляторам в порядке возрастания, а по дестимуляторам – в порядке убывания показателей. Для каждого региона суммируются занятые им места при рассмотрении каждого показателя. В соответствии с суммой мест и производится ранжирование.

Данный метод не учитывает абсолютные значения показателей, поэтому оценка может существенно исказить реальную картину инвестиционного климата, если вариационная шкала оценок, задаваемая распределением регионов в соответствии с их местом по каждому показателю может оказаться слишком грубой (Lavričenko 2010).

Метод средней геометрической величины базируется на расчете коэффициентов для оцениваемых показателей, значение коэффициентов колеблется от 0 до 1. За единицу принимается значение, соответствующее наиболее высокому уровню конкретного показателя.

Этот метод целесообразно применять при относительно малом числе оцениваемых показателей и при условии, что большинство их значений близко единице (Lavričenko 2010).

Основным понятием, использованным в *таксонометрических методах* является так называемое таксонометрическое расстояние – расстояние между точками – территориальными образованиями, которые находятся в многомерном пространстве. Применение этих методов позволяет сворачивать множество признаков, характеризующих каждый регион в один интегрированный показатель (Kosiedowski 1991; Косиедовский 1988).

Выводы

«Инвестиционный климат» отражает степень благоприятности ситуации, складывающейся в регионе по отношению к возможным инвестициям. Инвестиционный климат страны и регионов рассматривается, как правило, с позиции абстрактного стратегического инвестора, стремящегося к ускоренному, максимальному, беспрепятственному получению прибыли, в то время как для разных инвесторов необходима своя оценка инвестиционного климата. Получатель

инвестиций и инвестор преследуют, как правило, неодинаковые цели. Первый стремится решить комплекс социально-экономических задач при минимуме привлекаемых средств, второй – извлечь максимум прибыли и закрепиться на рынках, в экономических системах на длительный период. Следовательно, инвестиционный климат должен соответствовать балансу интересов участников инвестиционного процесса.

В настоящее время не существует единого подхода к рассмотрению и оценке инвестиционного климата, не обоснованы принципы агрегирования десятков показателей в единую оценку. Исследователи выделяют три подхода к эмпирическому исследованию инвестиционного климата.

Первое направление рассчитано в первую очередь на «стратегического инвестора». В основе второго направления лежит оценка уровня инвестиционного климата с позиции развития региональной общественной системы в целом. Факторный подход к оценке инвестиционного климата в наибольшей степени учитывает вышеописанные выводы.

Рисковый подход анализа и оценки инвестиционного климата представляет интерес так же для стратегического инвестора. Он позволяет ему не только оценить привлекательность территории для инвестирования, но и сопоставить уровень риска, присущий новому объекту вложения инвестиций, с существующим в привычном для него регионе ведения бизнеса.

Поэтому какой подход применять зависит от того, кому предназначены результаты оценки инвестиционного климата: стратегическому инвестору или же с позиции развития региональной общественной системы в целом. Выбор методов опосредуется рамками, налагаемыми выбором подхода, однако лучшими методами при наличии достаточного статистического материала являются объективные количественные методы.

IEGUDĀJUMS TAVĀ NĀKOTNĒ

This work has been supported by the European Social Fund within the Project
«Support for the implementation of doctoral studies at Daugavpils University»
Agreement Nr. 2009/0140/1DP/1.1.2.1.2/09/IPA/VIAA/015

Библиография

- Bestuzev-Lada I., Namestnikova G. (2002) *Socialnoe prognozirovaniye. Kurs lekcij.* Moskva: Pedagogiceskoe obscestvo Rossii.
- Gordon T. J. (1968) New Approaches to Delphi. *Technological Forecasting for Industry and Government*, edited by James R. Bright. Englewood Cliffs, New Jersey, Prentice-Hall, Inc., p. 134–143.
- Gordon T.J., Helmer O. (1964) *Report on a Long-Range Forecasting Study.* Availale: <http://www.litagion.com/pubs/papers/2005/P2982.pdf> (13.01.2013.)
- Helmer O. (1977) Problems in futures research: Delphi and causal cross-impact analysis. *Futures*, p. 17–31.
- Henzler H. (1981) *Shaping an International Investment Strategy.* The McKinsey Quarterly, Spring.
- Herman K. (1965) *Thinking About the Unthinkable.* New York: Horizon Press.
- Heuzler H. (1996) Investment Prospects in Eastern Europe. *The Wall Street Journal Europe's*, p. 17–20.
- Kosiedovskij V. (1988) Nekotorie kolicestvennie metodi analiza i klassifikacii hozajstvennih territorialnih sistem. Geografija. Sbornik naucnih trudov visih uezebnih zavedenij Litovskoj SSR. Vilnus: Mokslas.
- Kosiedowski W. (1991) Rozdziej spoleczno-gospodarczy Zwiazku Radzieckiego w latach 1940–1988 (wedlug republic zwiazkoowych). *Analiza statystyczna.* Universitet Warszawski, Vol. 4, No. 37, c. 178–195. Europejski Instytut rozwoju regionalnego I lokalnego. Warszawa.
- Kottler P. (1984) *Marketing Management: Analysis, Planning and Control.* 5-th edition.
- Kvale S. (1996) *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing.* Thousand Oaks: Sage.
- Lavrijenko O. (2010) *Centrāleiropas un Austrumeiropas iedzīvotāju dzīves līmena veidošanās atšķirību pētīšana pa reģioniem.* Rēzekne: Latgales Kultūras centra izdevniecība.
- Podinovskij V.V., Nogin V.D. (1982) Paretno-optimalnie resenija mnogokriterialnih zadac. Moskva: Nauka
- Ringland G. (1998) *Scenario Planning: Managing for the Future.* Wiley & Sons
- Saati T. (1993). *Prinetie resenij – metod analiza ierarhij.* Perevod s anglijskogo R. Vancadze. Moskva: Izdatelstvo “Radio i svazj”.
- The Global Competitiveness Report 2011–2012* (2011). World Economic Forum, Geneva.
- The World Competitiveness Yearbook 2011* (2011). Institute of Management Development.
- Triantaphillou E. (2001) Two New Cases of Rank Reversals when the AHP and some of its Additive Variants are used that do hot Occur with the Multipli- cative AHP. *Journal of Multi-Criteria Decision Analysis*, Vol. 10, p. 11–25.
- van der Heijden, K (1996) *Scenarios: The Art of Strategic Conversations.* Wiley & Sons.

Analysis of Approaches and Methods in Evaluating Regional Investment Climate

Summary

Regardless the fact that comparative evaluation of investment climate in the world is being done more for than 30 years, most economists interpret the content of investment climate in a similar way. However, when specifying the structure of this notion and the evaluation methods, researchers' opinions often diverge.

The authors can single out three approaches used for the empirical study of investment climate: narrow, broad (factor) and risk approach. Methods used for the diagnostics of investment climate can be grouped in a following way: the methods of experts' evaluation, the methods of factor analysis, combined methods and mathematical methods.

In this article, the above mentioned approaches and methods are analysed, their weak and strong points, and their limitations are singled out.

The authors come to the conclusion that the use of objective statistical methods is more justified for the evaluation of investment climate of regions.

Key words: investment climate, region, approach, method.

Janīna Stašāne (Latvija)

ZINĀŠANAS KĀ PĀRVALDĪBAS RESURSS KONKURĒTSPĒJAS APSTĀKĻOS

Zināšanu pārvaldības attīstību mūsdienu ekonomiskajā situācijā veicina straujie globalizācijas procesi, konkurences pastiprināšanās, straujā tehnoloģiju attīstība, darbu un uzdevumu sarežģītības palielināšanās un vēl citi faktori. Jaunu zināšanu radīšanas nepieciešamība konkurētspējas paaugstināšanai, zināšanu iegūšana no arvien plašākas telpas kļūst aktuāls pārvaldības jautājums. Straujā informācijas un komunikāciju tehnoloģiju attīstība ir ieviesusi radikālas pārmaiņas uzņēmumu pārvaldības sistēmās. Uzņēmumiem nepieciešamās zināšanas un informācija, to pielietošana ir kļuvusi ievērojami pieejamāka.

Notiek pārmaiņas uzņēmumu prioritātēs un vērtību sistēmā. Pieaug to uzņēmumu skaits, kuri no kapitālietilpīgām organizācijām ir kļuvuši zinātnietilpīgi. Paļaušanās uz panākumiem nesniedz gaidīto rezultātu, un arvien aktuālāka kļūst nepieciešamība pievērsties nākotnes iespēju apzināšanai un izmantošanai, jaunu produktīvu ideju radīšanai un ieviešanai, tādā veidā nostiprinot savu pozīciju starp konkurentiem. Aktualizējoties zināšanu nozīmībai, tiek pievērsta liela nozīme arī cilvēciskajam faktoram zināšanu veidošanas procesos. Cilvēks mūsdienās tiek uzskatīts par galveno zināšanu uzkrājēju, tomēr cilvēkiem piemītošo zināšanu iegūšana salīdzinājumā ar zināšanu iegūšanu no citiem avotiem ir sarežģītāka, jo vēlmi veikt zināšanu apmaiņu ietekmē kā subjektīvi, tā arī objektīvi faktori. Tādēļ zināšanu pārvaldības ieviešana uzņēmumā prasa izmaiņas pašreizējā uzņēmuma pārvaldības sistēmā un kultūrā. Uzņēmuma struktūra un kultūra, kas veicina zināšanu iegūšanu, radīšanu, koplietošanu un izmantošanu, ir pamats veiksmīgas zināšanu pārvaldības ieviešanai. Tomēr līdz ar kultūras maiņu nepieciešamas izmaiņas uzņēmuma stratēģijā, cilvēkresursu vadībā, attiecībās ar klientiem un citiem ārējās vides elementiem. Raksta mērķis ir pētīt zināšanu pārvaldības iespējas uzņēmumu konkurētspējas veicināšanas aspektā.

Atslēgvārdi: zināšanas, zināšanu pārvaldība, konkurētspēja, mazie un vidējie uzņēmumi.

Zināšanu konceptuāls apskats

Zināšanas ir izziņas procesa rezultāts, izzināmo priekšmetu aktīva apgūšana. Saskaņā ar M. Polani teoriju, personīgajās zināšanās iekļauta ne tikai izzinošā darbība, bet arī pati izzinošā personība, tās ieinteresētā (nevis vienaldzīgā) attieksme pret zināšanām. M. Polani min divus cilvēka zināšanu tipus (Polanyi, 1996):

- atklāts, artikulēts, izteikts jēdzienos, spriedumos, teorijās,
- slēpts, implicēts, tāds, kas nav artikulēts valodā, uztveres shēmās, nav izklāstīts mācību grāmatās, bet tiek nodots “no rokas rokā”, sa-skarsmē un personīgajos kontaktos.

Zināšanas – tas ir informācijas, saprašanas, izpratnes kopums, kas iegūts pieredzes rezultātā (Oxford Advanced Learners Dictionary, 1982). Līdzīgs skaidrojums tiek dots vārdnīcā (The American Heritage Dictionary of the English Language, 1992): zināšanas – tā ir izpratne, kompetence vai saprašana, kas iegūta pieredzes vai mācīšanās rezultātā. Zināšanas – tas ir uztvertā, atklātā vai iemācītā kopums.

Zināšanas – tā ir spēja pārvērst informāciju un datus efektīvā darbībā (Applehans, Globe, Laugero, 1999).

Minētajos definējumos dominē izglitojošā komponente zināšanu iegūšanas procesā. Ir minams arī zināšanu skaidrojums Zināšanu pārvaldības Eiropas shēmā (European Guide to good Practice in Knowledge Management, 2004): Zināšanas – tā ir datu un informācijas kombinācija, kam pievienots eksperta viedoklis, meistarība un pieredze, un kas rezultātā rada vērtīgu aktivu, ko var izmantot lēmumu pieņemšanas procesā.

Zināšanas ir vienīgais resurss, kas pieaug to lietojuma laikā. Iespējas, ko piedāvā zināšanas jaunu biznesa un organizācijas modeļu jomā, Reiners Kūlens formulē šādā tēzē: “Jo vērienīgāks jebkura veida zināšanu lietojums, jo lielākas ir iespējas sasniegt augstu jaunrades un jaunievedumu pakāpi ekonomikā un, katrā ziņā, arī augstāku demokrātijas un atklātības pakāpi politiskajā sistēmā” (Kuhlen, 2004, S. 362).

Tādējādi, ievērojot iepriekšteikto, ar zināšanām autore saprot informācijas kopumu par objektu, tā iekšējo struktūru un ārējo vidi, kas uzskaitāms par modeli, kas ticami un ar zināmu precizitāti ļauj pieņemt efektīvus lēmumus un sasniegt vēlamo rezultātu praktiskajā darbībā. Modeli praktiski nav iespējams iekļaut visas reālā objekta īpašības un tā sakarus ar ārējo vidi, t.i., modeļi vienkāršo reālo situāciju. Vienlaikus tie paātrina vadības lēmumu pieņemšanu un ievērojami samazina izdevumus informācijas iegūšanai.

Līdz šim lielāka uzmanība ir pievērsta tām zināšanām, par kurām mēs zinām, ka tās zinām, un tām zināšanām, par kurām mēs zinām, ka tās nezinām. Tomēr paliek vēl liela daļa to zināšanu, par kurām mēs praktiski neko nezinām, kas savukārt arī ir iedalāmas divās grupās: tādās, par kurām mēs nezinām, ka zinām tās; un tādās, par kurām mēs nezinām,

ka mēs tās nezinām. Tātad eksistē zināšanas, kas pastāv ārpus cilvēku apziņas un neatkarīgi no tās.

M. Polani apgalvo, ka cilvēki zina vairāk, nekā viņi var pateikt (Polanyi, 1996). Tātad cilvēkiem jau ir daudz zināšanu viņu galvās, ko viņi vēl neapzinās. Tas nozīmē, ka cilvēku zināšanu potenciāls ir daudz lielāks par tām zināšanām, kas reāli tiek izmantotas.

K. Osis savā promocijas darbā (Osis, 2011) definē jaunu jēdzienu – zināšanu matērija. Tas ir visu zināšanu aptverošs plašums visapkārt cilvēkiem un tos ieskaujošai videi, kurā mēs dzīvojam kā kopiena, savstarpēji komunicējoties un mijiedarbojoties. Zināšanu matērija ir viens visaptverošs visu zināšanu veselums, un tas nav iedalāms zināšanu apakšmatērijās, bet vienīgi zināšanu elementos. Tādējādi visu zināmo un nezināmo zināšanu elementu kopums veido zināšanu matēriju.

Ir daudz iespēju, kā zināšanas pārvērst ekonomiskos rezultātos. Pirmkārt, kā apgalvo P. Drukers (Drucker, 1993), jebkura biznesa pamatā ir īpašas (profesionālas) zināšanas. Otrkārt, ar zināšanu palidzību tiek modernizēti esošie un raditi jauni pieprasīti produkti un pakalpojumi. Treškārt, jaunas zināšanas paaugstina ražošanas un pārvaldības efektivitāti. Ceturtkārt, jaunas zināšanas nodrošina personāla kompetences paaugstināšanu līdz līmenim, kas atbilst tehnoloģiju, izstrādājumu un pakalpojumu līmenim.

Tomēr zināšanas var izpausties aktīvi un pasīvi. Pasīva izpausme nozīmē, ka zināšanas ir, tās tiek glabātas, bet netiek pielietotas praktiskajā darbībā. Savukārt aktīva izpausme nozīmē, ka zināšanas tiek aktīvi izmantotas praktiskajā darbībā, lēmumu pieņemšanā, jaunu produktu un pakalpojumu radīšanā. Piemēram, pieredzējis darbinieks ne vienmēr var un vēlas izmantot savas zināšanas un dalīties pieredzē. Tāpēc jāorientējas gan uz zināšanu potenciāla novērtēšanu (pasīvā izpausme), gan uz šī potenciāla aktīvas izmantošanas novērtēšanu (aktīva izpausme). Zināšanu pārvaldība orientēta gan uz zināšanu potenciālu, gan uz šī potenciāla izmantošanu. Domājams, ka tieši aktīva zināšanu potenciāla izmantošana un šī procesa pārvaldība spēj paaugstināt uzņēmuma konkurētspēju.

Nemot vērā globālo konkurences situāciju, saisinās jaunu produktu dzīves cikls cenu konkurences apstākļos. Līdz ar to mūsdienās kvalitāte, cena, serviss, radošums un ātrs produkcijas agroziņums ir panākumu priekšnosacījumi, un nākotnē to nozīmīgums tikai pieauga. Tieši tāpēc galvenokārt lieli uzņēmumi pārcēluši savas ražotnes uz valstīm ar zemām darbaspēka izmaksām, lai tādā veidā celtu produkcijas efektivitāti. T. Davenports (Davenport, 2000) zināšanām uzņēmumā piešķir īpaši lielu no-

zīmi, uzsverot, ka tādā veidā var tikt radītas ilgtspējīgas konkurences priekšrocības, jo līdz ar zināšanu lietošanu rodas pastāvīgs labums, kas ļauj sasniegt arvien augstākus rezultātus. Pamatojums šim apstāklim slēpjās atšķirībā starp uzņēmumam piederošajām zināšanām un tā materiālajiem resursiem. Tai laikā, kamēr materiālie resursi izsīkst līdz ar to lietošanu, zināšanu izmantošana tikai vairo to apjomu.

Kā piemēru efektīvam uzņēmuma zināšanu lietojumam var minēt zinātnietilpīgu produktu izstrādi un ar to saistīto jaunu tirgu apgūšanu, no kuriem jauni konkurenti izstumj konservatīvus, lēni reagējošus uzņēmumus, jo to zināšanas ātri noveco mūsdienu dinamiskajā vidē.

Mūsdienās vērojamas tendences, kas daudz tiešāk ietekmē uzņēmuma vidi, šajā kontekstā – zināšanu vidi, nekā tas bija pirms vairākiem gadu desmitiem. G. Probsts (Probst, 2003) novēro eksplozīvu zināšanu apjoma palielināšanos, zināšanu globalizāciju un to turpmāko sadrumstalotību. Sie savstarpēji saistītie attīstības virzieni balstās uz kopīgiem pamatiem, piemēram, globalizācijas tendencēm, kā arī informācijas tehnoloģijām, bet vienlaicīgi tie norāda arī uz specializāciju zinātnes disciplīnu jomā.

Zināšanas jāsaglabā ne tikai individuālajā atmiņā, bet arī uzņēmuma kolektīvajā atmiņā. Tieki minēti divi līmeņi:

- tehniskā saglabāšana (elektroniski vai fiziski/arhivāri) (Heisig, 1998);
- sociālā/kultūrorientētā saglabāšana (kolektīvā jeb individuālā) (Weissbach, Marwehe, 2000).

Tehniskā saglabāšana ietver ne tikai moderno datu bāzu lietošanu (elektroniskais veids), bet arī arhivešanu (fizisku/arhivāru). Sociālā zināšanu saglabāšana, turpretī, norisinās personu jeb personu grupu līmenī, pie tā var pieskaitīt organizācijas kultūru. Protams, sociālā veidā saglabātu zināšanu gadījumā rodas jautājums par gatavību zināšanas nodot tālāk citiem uzņēmuma darbiniekiem, jo zināšanas nav ne eksplīcītas, ne “uzspiesti” kolektīvas.

Eksplīcītu zināšanu tehniska saglabāšana nozīmē to “materializāciju”, un tas dara iespējamu organizatoriskas vienības autonomiju no tās locekļu individuālajām zināšanām. No vienas puses, tādā gadījumā saglabātā kompetence ir pieejama arī pēc kāda darbinieka aiziešanas no nodaļas darba, no otras puses, saglabāto zināšanu krājumus palīdzībai un problēmu risināšanai var izmantot arī citu nodaļu darbinieki. Vienlaikus tiek paplašināta un aktualizēta organizācijas zināšanu bāze kā visu uzkrāto zināšanu summa.

Priekšnoteikums uzņēmumā esošo zināšanu efektīvai izmantošanai ir pieredzes apmaiņa un izolētas informācijas apvienošana. Katram darbiniekam būtu jādod iespēju rast pieeju citu zināšanām. Tas nozīmē, ka jārada sasaistes iespējas un jāsniedz palīdzība lēmumu pieņemšanā. Tādā veidā rodas zināšanu tīkli, kas paplašina zināšanu bāzi un paaugstina uzņēmuma problēmu risināšanas kompetenci.

Zināšanu sistemātisku apmaiņu sarežģī spēja prognozēt, tieši kuram darbiniekam kādā situācijā būs nepieciešamas konkrētās zināšanas. Saturska zināšanu apmaiņas veidošana ir gandrīz neiespējama vajadzību neprognozējamības dēļ, tomēr šeit var pielietot tā saucamo “push” – mehānismu, kura ietvaros zināšanas ir vērstas uz to pieprasītāju (Weissbach, Marwehe, 2000).

Ja uzņēmumā ir rutīnveida darbība, tad šāda veida mehānismu īstenot ir vieglāk. Tādā gadījumā, piemēram, fokusējoties uz darījumiem, zināšanu apmaiņa ar klientiem tiek nodrošināta automātiski, lai gan te runa ir drīzāk par informāciju, nevis par zināšanām. Nerutinētu darbību gadījumā uzņēmuma uzdevums ir radīt infrastruktūralus un sociālus priekšnoteikumus sekmīgai zināšanu apmaiņai un iegūšanai, tādējādi īstenojot “pull” – mehānismu (Weissbach, Marwehe, 2000).

Atšķirībā no zināšanu apmaiņas saskaņā ar tā saucamo “push” – principu, šajā gadījumā zināšanas pieprasa tas darbinieks, kam tās ir nepieciešamas.

Zināšanu apmaiņas uzdevums galvenokārt ir jaunu sasaistes iespēju un atbalsta radišana lēmumu pieņemšanas procesā. Šīs iegūtās zināšanas ir izmantojamas dažādiem mērķiem:

- palīdzība lēmumu pieņemšanā;
- palīdzība, atbalsts ekspertiem;
- atbalsta sniegšana kooperācijas procesos;
- atbalsts standarta darījumu vai procesu gadījumā.

Organizācijas zināšanas kļūst par stratēģisku resursu tajos uzņēmumos, kas apzināti veic zināšanu pārvaldību. Lai gan nav pieejami statistikas dati par zināšanu pārvaldības situāciju Latvijā, tomēr uzņēmumu darbības pārskatu analīze un intervijas ar mazo un vidējo uzņēmumu pārstāvjiem rāda, ka Latvijā zināšanu pārvaldība nav plaši pielietota mazo un vidējo uzņēmumu attīstībā. Arī pats jēdziens zināšanu pārvaldība daudzu uzņēmumu vadītājiem ir nesaprota.

Lai veicinātu zināšanu pārvaldības ieviešanu Latvijas uzņēmumos, ir nepieciešams noskaidrot uzņēmumu gatavību šim pārvaldības veidam un tā praktiskā pielietojuma iespējas.

Zināšanu pārvaldība kā jauna pārvaldības paradigma

Zināšanu pārvaldības sistēmas, modeļi un procesi dažādās organizācijās ir ļoti atšķirīgi, tie ir atkarīgi no organizācijas stratēģiskajiem mērķiem, personāla zināšanām, spējām un iemaņām. Analizējot esošo praksi, zināšanu pārvaldības procesā var minēt galvenos procesus, kas raksturīgi jebkuram modelim. Tā ir zināšanu radīšana – izplatīšana, apmaiņa un izmantošana. Kā paligprocesus var minēt zināšanu uzkrāšanu (glabāšanu) – attīstību – aizsardzību – auditu – novērtēšanu – kontroli.

Par “pamatelementu modeli” dēvētā G. Probst teorija aptver sešus pamatelementus: zināšanu identifikāciju, zināšanu ieguvi, zināšanu attīstību, zināšanu sadali, zināšanu lietojumu un zināšanu saglabāšanu. Pie tam, runa ir par zināšanu pārvaldības pamatprocesiem, kas tiek koordinēti ar tādu vadības procesu starpniecību kā zināšanu novērtēšana un zināšanu mērķis (Probst, 1999). Pamatelementu modeļa priekšrocības ir tā pārbaudītā ticamība un pamatojiba, kā arī tā biežais lietojums praksē.

Klauss Norts, turpretī, pauž kritiku, atzīmējot, ka modeļi netiek skaidri aplūkoti biznesa mērķi, tāpat kā dati par zināšanas veicinošiem nosacījumiem. Modeļa nepilnigo teorētisko bāzi viņš raksturo kā “induktīvās rašanās vēstures ēnas pusī” (North, 2005).

Ikuijiro Nonaka un Hirotaka Takeuci lieto jēdzienu “spirāles modelis”, ar ko viņi apzīmē zināšanu pārveides procesu (Nonaka, Takeuchi, 1995). Zināšanas šajā gadījumā rodas nepārtrauktā transformācijas procesā starp iekšējām un ārējām zināšanām.

Socializācijas procesā katrs atsevišķs cilvēks apgūst iekšējās zināšanas un apmainās ar tām. Tūlīt pēc tam internalizācijas jeb ārpakalpojumu procesā tās pārvēršas ārējās zināšanās. Ārējās zināšanas savā starpā sasaistās, līdz spirāle internalizācijas procesā sasniedz savu augstāko ontoloģisko pakāpi.

No psiholoģiskā viedokļa spirāles modelis var tikt kritizēts, jo tādi jēdzieni kā socializācija un internalizācija lietoti neprecīzi, bez atsaucēm uz aktuālākajiem pētījumiem.

Līdzīgi kā pamatelementu modeļa gadījumā, arī spirāles modeli trūkst norāžu par uzņēmuma mērķiem, kas ir ļoti būtiski no ekonomiskā vie-dokļa.

K. Norts savā zināšanu tirgus modeli cenšas novērst pamatelementu modeļa un spirāles modeļa trūkumus, zināšanas modelējot kā šaurus resursus ar tirgus vērtību. Pie tam attiecība starp piedāvājumu un pieprasījumu veidojas tādu elementu ietvaros kā “spēlētājs un spēles noteikumi” un “instruments un procesi” (North, 2005).

Gabija Reinmane uzskata, ka paralēlu meklēšana ar tirgu ir pārliecinosa, tomēr tas vienlaicīgi parāda, ka zināšanas pakļaujas citiem likumiem, nekā tas ir klasisko preču un resursu gadījumā. Pie tam ir apšaubāmi, vai zināšanu tirgus ir “īsts tirgus”. G. Reinmane-Rotmeiere izceļ P. Pavlovska izstrādāto mācību fāžu modeli, atzīmējot, ka tas ir modelis, kurš noteikti “jāiepazīst, ja ir vēlme orientēties zināšanu pārvaldišanas jomā” (Reinmann-Rothmeier, 2001).

Modelis ir orientēts uz dažādiem organizatoriskās mācīšanās konceptiem, kuri veido zināšanu pārvaldību. Organizatoriskās mācīšanās pamatelementi saskaņā ar šo modeli ir vairāki mācīšanās līmeņi, trīs mācīšanās tipi un vairākas mācīšanās formas.

P. Pavlovska modeli rodamas tādas fāzes kā identifikācija, ģenerēšana, difuzija, integrācija, modifikācija un rīcība (Pawlovsky, 2002).

Šī modeļa īpašā pievienotā vērtība saskaņā ar G. Reinmani ir tas, ka tajā tiek aplūkotas arī tās problēmas, kas rodas organizācijas kultūrvides jomā.

Gabija Reinmane-Rotmeiere savā Minhenes modeli balstās uz mācīšanos un tās mērķiem: “Zināšanu pārvaldišana Minhenes modeli tiek aprakstīta kā mēģinājums veidot zināšanu kustību starp informāciju un rīcību tādā veidā, lai konkrētas problēmas un situācijas tiktu mērķtiecīgi risinātas.” (Reinmann-Rothmeier, 2001).

ASHEN modeli, ko izstrādājis Deivids J. Snoudens, pārstāvēts uzskats, ka zināšanas nav vienīgi iekšējas (“tacit”) vai ārējas. Modelis radīts kā līdzeklis, kas nodrošina lingvistisko sistēmu, lai palīdzētu organizācijām noteikt, kādas zināšanas ir to rīcībā, un doties tiesi rīcības virzienā, kas ir valodas sniegtās nozīmes rezultāts.

Pieci modeļa komponenti ietver heiristiku, artefaktu zināšanas, dabisķas dotības, pieredzi un iemaņas, kas ir atšķirīgi ārēji vai iekšēji izteiktas (Snowden, 2000).

Zināšanu pārvaldišanas jomā lielu ieguldījumu sniedz arī psiholoģijas zinātne, vienlaicīgi paverot jaunas diskusijas tēmas. Tomass Bernhards Seilers un Gabija Reinmane uzskaita četrus “pārpratumus” (Seiler, Reinmann, 2004).:

- **Pirmais pārpratums:** “Ja zināšanas tiek ietērptas valodas formā, viss tūlit kļūst skaidrs”. Šajā gadījumā, protams, runa nav par svešvalodu vai valodu zināšanām šī jēdziena plašākajā nozīmē, bet gan par izpratni: “Ne jau zīmes pašas par sevi rada nozīmi [...] Valoda kā materiāla sistēma nesniedz mums tiešu pieejumu zināšanām un izpratnei!”

- Otrs pārpratums: "Valoda dara iespējamu pilnīgu un viennozīmīgu personīgo zināšanu izpausmi." Saskaņā ar Seileru un Reinmani zināšanas veidojas drīzāk "pastāvīgā [...] mijiedarbībā [...] ar mūsu sociālo un kultūras vidi".
- Trešais pārpratums: "Zināšanas ir racionāla parādība." Seilers un Reinmane norāda uz apstākli, ka zināšanas "ikdienā un arī zinātnē tiek aplūkotas kā parādība, kurai nav nekā kopīga ar vērtībām un emocijām." Viens no Melānijas Nuseres darbiem veltīts tieši emociju ietekmei uz zināšanu pārvaldību dažādās iestādēs (Nusser, 2008). Dītrihs Derners pārstāv viedokli, ka "zināšanas un kognitīvos procesus rīcības laikā izmaina emocijas [...] Jebkurā gadījumā, dažāds noskaņojums un jūtas nozīmē arī atšķirīgu apiešanos ar citkārt vienādām zināšanām." (DÖRNER, 2004).
- Ceturtais pārpratums: "Zināšanas ir izpildāmas". Seilers und Reinmane kritizē šo domu: "Cilvēki organizācijās labākajā gadījumā tiek vērtēti kā "zināšanu nesēji, zināmā mērā, kā neutrāli informācijas "transportētāji", kam nepiemīt un nevar būt emocijas." (Seiler, Reinmann, 2004).

Zināšanu krājuma saglabāšana uzņēmumā ietver divus aspektus. Sākotnēji zināšanas jāaizsargā no uzņēmuma ieksējām problēmām. Pie mēram, bieži vien lēmumu rezultātā, kas skar personāla politiku vai organizatoriskus jautājumus, no uzņēmuma tiek atlaisti darbinieki vai arī izformētas veselas uzņēmuma nodaļas. Šajā gadījumā pastāv risks zaudēt ekspertus vai arī saraut informācijas tīklu. Līdz ar to zināšanu aizsardzību var ierindot zināšanu saglabāšanas tematikā.

Saistībā ar zināšanām uzņēmumā un, pirmkārt, jau sociālo aspektu kontekstā bieži parādās jēdzieni, kuri lietojami attiecībā uz tirgus uzvedību. Tādā veidā cilvēks, kam nepieciešamas zināšanas, pauž vajadzību, kuru, iespējams, var apmierināt citi darbinieki, piedāvājot savus pakalpojumus. Līdz ar to rodas jautājums par zināšanu piedāvātāja motivāciju.

Saskaņā ar T. Davenportu un L. Prusaku (Davenport, Prusak, 2000) kopumā var tikt konstruēta tirgus sistēma, kas apraksta zināšanu tālāk-nodošanas procesu organizācijās. Zināšanu pārvaldības sistēma darbojas šajā kontekstā un ievēro savā uzbūvē šos mehānismus, jo individuālās un kolektīvās zināšanas uzņēmumā ir ļoti dinamiskas, kas nepārtraukti maiņas un tiek nodotas tālāk.

Zināšanu tirgus modeli darbojas pircēji, pārdevēji un mākleri. Saskaņā ar T. Davenportu (Davenport, Prusak, 2000) kā zināšanu pārdevēji dar-

bojas uzņēmuma darbinieki, kas strādā pie kādas problēmas risinājuma un kuriem nepieciešams kas vairāk nekā tikai informācija vai dati.

Aptaujas, ko veica uzņēmumā Hughes Aerospace (Davenport, Prusak, 2000), parādīja, ka menedžeri apmēram 15 līdz 20% sava laika patērē zināšanu meklēšanai. Pārdevēju loma šajā procesā ir viņu spēju izmantošana, artikulējot slēptās zināšanas un piedāvājot tās citiem. Noteiktos apstākļos atšķirīgas sociālās kompetences un personības īpatnību dēļ ne visi uzņēmuma speciālisti ar citkārt līdzīgu pieredzi to var ištenot. Jau darba uzsākšana kādā uzņēmumā var tikt interpretēta kā savu zināšanu “pārdošana” par attiecīgu darba samaksu. Organizācijas darbinieks veido savu reputāciju darba tirgū, nodod signālus par savām profesionālajām zināšanām. Tas, turpretī, ved līdz zināšanu nodošanai tikai tāda gadījumā, ja zināšanu tālāknodošanas rentabilitāte ir augstāka nekā to uzkrāšana. Tas nozīmē, ka ir jābūt atbilstošam stimulam jeb motīvam.

Līdz ar to var teikt, ka zināšanu tirgus efektīvu funkcionēšanu galvenokārt sekmē trīs faktori:

1. Informācijas nepilnīgums: kā pārdevējiem, tā arī pircējiem ir grūtības orientēties zināšanu tirgū. Tieši tāpēc rodas interese par zināšanu pārvaldību, kas gan parāda pareizo virzienu pieprasījuma meklētājiem, gan veido “cenu sistēmu”.
2. Zināšanu asimetrija: tieši profesionālas un specializētas zināšanas dabiskā veidā koncentrējas atsevišķās uzņēmuma jomās tai laikā, kamēr to trūkst citās uzņēmuma nodaļās. Šis zināšanu trūkums vai arī kodolīgums, no vienas puses, ir svarīgs veiksmīgai tirgus funkcionišanai, no otras puses, pārāk lielas asimetrijas gadījumā tam piemīt attīstību kavējošs efekts.
3. Lokāls zināšanu ierobežojums: darbinieki aprobežojas ar zināšanām, kas ir pieejamas tiesā tuvumā. Patiesībā tas notiek tajā pašā telpā, nodaļā vai tamlīdzīgi. Plašāki meklējumi var izrādīties ļoti laikietilpīgi, tāpēc no tiem censās izvairīties. Tādējādi tiek atrasts apmierinošs, bet ne optimāls risinājums.

Vēl vairāk zināšanu plūsmu ietekmē neveiksmes tirgū. Balstoties uz reālu tirgus iedalījumu, kurā zināšanu vietā pārdod īstas preces, zināšanu tirgu var klasificēt šādi:

1. Monopoli: ja atsevišķu personu vai personu grupu rīcībā ir citiem cilvēkiem nepieciešamā informācija, tad par to parasti ir jāmaksā augsta cena. Ja zināšanu piedāvātāji šajā gadījumā pieprasa pārāk augstu naudas balvu, jo viņi praktiski ir neaizstājami, tad esošās zināšanas pārējiem cilvēkiem nav viegli pieejamas.

2. Mākslīgi radīts zināšanu ierobežojums (kodolīgums): monopolī bieži pārstāv tādu zināšanu kodoliguma formu, kas ir mākslīgi radīta. Tas tiek attīstīts uzņēmuma iekšējo pasākumu rezultātā. Kāda noteikta zināšanu uzkrāšanas kultūra vai arī ātra darbinieku skaita samazināšana bez atbilstošas zināšanu saglabāšanas var novest pie mākslīga zināšanu ierobežojuma jeb kodoliguma.
3. Tirdzniecības šķēršļi: vēl lielāka problēma nekā zināšanu ierobežojums (kodolīgums) ir tas, ja papildus zināšanu piedāvājumam arī to pieprasījums tirgū nav pilnā mērā efektīvs. Tādā veidā nav iespējams pat pietuvoties optimālam darījumu skaitam, šajā gadījumā, optimālai zināšanu tālāknodošanai. Iemesli tam ir, piemēram, gatavības trūkums izmantot svešas zināšanas. Toties tam par iemeslu var būt svešādība, bet visbiežāk tomēr tā saucamā “hierarhijas barjera”, kad darbinieki nav gatavi dalīties zināšanās ar kolēģiem, kas atrodas zemākā hierarhijas pakāpē.

Zināšanu pārvaldības izpratne Latgales mazajos un vidējos uzņēmumos

Zināšanu pārvaldības speciālisti min vairākas problēmas, kas skar uzņēmumu darbību. Piemēram, D. Gilmors norāda, ka ir vērojama zema atdeve no ieguldījumiem zināšanu pārvaldībā (Gilmour, 2003). Savukārt D. Kohens atzīmē grūtības, kas rodas novērtējot darbības ar zināšanām (Cohen, 2006).

Tomēr jāatzīmē arī zinātnieku nepietiekamā uzmanība zināšanu pārvaldības teorētiskajiem aspektiem. Līdz šim vairums speciālistu nespēj vienoties par jēdzienu “zināšanas” un “zināšanu pārvaldība” būtību. Jāatzīmē, ka vienotas pieejas trūkums negatīvi ietekmē zināšanu pārvaldības praktisko īstenošanu uzņēmumos.

Lai noskaidrotu situāciju zināšanu pārvaldībā Latgales reģionā, 2012. gada maijā – augustā raksta autore aptaujāja 104 Latgales mazos un vidējos uzņēmumus. Izlases dizains – kombinēta, stratificēta izlase saskaņā ar galvenajiem pētījuma virzieniem – uzņēmuma darbības virzienu un ģeogrāfisko izvietojumu.

Izlases aprēķināšanai tika izmantota formula (Socioloģisko pētījumu metodoloģija, metodika un tehnika, 1981.):

$$n = \frac{P * Q * t_a^2}{\Delta_p^2 + \frac{P * Q * t_a^2}{N}}, \text{ kur } Q=1-P$$

Aptaujāto grupu parametri pēc izlašu novērtēšanas ir tuvi ģenerālkopas parametriem (summārā starpība mazāka par 3%). Maksimālā katras izlases kļūda ir 3% ($\Delta_p = 0,03$), validitātes limenis – 95% ($t_\alpha = 1,96$).

Apkopojoj frekvenču analīzes rezultātus, jāatzīmē, ka no 102 aptaujātajiem uzņēmumiem aptaujā piedalījās 35% uzņēmumu vadītāju, 19% vidējā līmeņa vadītāju, 8% zemākā līmeņa vadītāju, 35% speciālistu, 3% citu darbinieku. Aptaujāto uzņēmumu juridiskā forma: 65% aptaujāto Latgales uzņēmumu ir sabiedrības ar ierobežotu atbildību (SIA), 35% – individuālie komersanti un sabiedrības ar pilnu atbildību. Izvērtējot atbilstes par uzņēmumu gada bilances kopsummu, tika noskaidrots, ka 73% Latgales uzņēmumu tā nepārsniedz 2 mlj. EUR, 12% uzņēmumu kopsumma nepārsniedz 10 mlj. EUR, bet 15% uzņēmumu tā nepārsniedz 43 mlj. EUR. Latgales uzņēmumos preču daļa apgrozījumā attiecībā pret pakalpojumu daļu bija 48%/ 52%. Jāatzīmē, ka aptaujātajiem Latgales uzņēmumiem pašu kapitāls sastāda 82%.

Analizējot uzņēmumu konkurences pozīciju, ir iegūti šādi rezultāti: 8% aptaujāto uzņēmumu pilnīgi piekrīt apgalvojumam, ka viņu darbība ir veiksmīgāka nekā konkurentiem, bet 40% tam daļēji piekrīt. Savukārt 36% aptaujāto uzņēmumu pilnīgi nepiekrit apgalvojumam: “mums ir vairāk inovāciju nekā konkurentiem”.

Pēc iegūtajiem rezultātiem var secināt, ka 35% Latgales uzņēmumu nav līderi preču vai pakalpojumu ziņā, un tie galvenokārt koncentrē uzmanību kvalitātes un servisa jautājumiem; 35% Latgales uzņēmumu bieži maina preču vai pakalpojumu piedāvājumu, ātri reaģē uz pieprasījumu tirgū, cenas ieņemt jaunus tirgus segmentus ar jaunām precēm; 26% Latgales uzņēmumu atbalsta stabilu, bet ierobežotu preču vai pakalpojumu piedāvājumu, tiecas ražot jaunas preces vai sniegt jaunus pakalpojumus citās darbibas jomās, netiecas ieņemt līdera pozīciju, bet koncentrējas uz ekonomiskiem un kvalitatīviem pakalpojumiem vai precēm; 4% Latgales uzņēmumu nav raksturīga konkrēta tirgus orientācija, tie netiecas ne saglabāt līdzšinējās pozīcijas, ne riskēt un ieņemt jaunus tirgus segmentus ar jaunām precēm; uzņēmumi maina preču un pakalpojumu piedāvājumu ārejās vides ietekmē.

Veicot uzņēmumu tēla vērtēšanu, iegūti šādi rezultāti: 12% Latgales uzņēmumu nav zināmi vietējā tirgū, tiem nav nekādas reklāmas; 39% uzņēmumu ir maz pazīstami, bet ar savu klientu loku; 15% Latgales uzņēmumu ir stabili vietējā tirgus dalībnieki; 34% Latgales uzņēmumu ir vietējā un starptautiskā tirgū pazīstami uzņēmumi, arī plaši reklamēti, ar stabili klientu skaitu un imidžu.

Puse (50%) aptaujāto uzņēmumu pilnīgi piekrīt apgalvojumam, ka “mūsu uzņēmumam ir skaidra izpratne par to, kādas zināšanas un kompetences visvairāk atbilst uzņēmuma mērķiem”; zināšanas tiek uzskatītas par svarīgu resursu lielākajā daļā uzņēmumu (pilnīgi piekrīt 35%, bet drīzāk piekrīt nekā nepiekrit 23%). Savukārt atšķirīgi ir respondentu viedokļi par zināšanām kā pārvaldības resursu: apgalvojumam “mūsu organizācijas zināšanas tiek sistemātiski novērtētas” pilnīgi nepiekrit 39% respondentu, bet pilnīgi piekrīt 11%. Spriežot pēc atbildēm uz apgalvojumu “zināšanu pārvaldība ir viena no svarīgākajām mūsu uzņēmuma prioritātēm”, var secināt, ka lielākajā daļā aptaujāto uzņēmumu (76%) zināšanu pārvaldība praktiski netiek izprasta kā jauna pārvaldības iespēja. Ari respondentu atbildes par ieguvumiem, ko dod zināšanu pārvaldība, rāda samērā zemu šī procesa izpratni, piemēram, apgalvojumiem “mūsu uzņēmums ir sasniedzis ievērojamu **naudas ekonomiju** zināšanu radišanas, apmaiņas un lietošanas rezultātā” un “mūsu uzņēmums ievērojami **palielināja ieņēmumus** zināšanu radišanas, apmaiņas un lietošanas rezultātā” pilnīgi nepiekrit 8%, bet pilnīgi piekrīt 4% aptaujāto uzņēmumu; savukārt 16% respondentu pilnīgi nepiekrit un 36% drīzāk nepiekrit nekā piekrīt apgalvojumam “uzņēmumā ievērojami **pieauga inovāciju apjoms** zināšanu radišanas, apmaiņas un lietošanas rezultātā”.

Secinājumi

Zināšanas mūsdienu ekonomikā ir kļuvušas par svarīgu uzņēmumu resursu. Mūsdienu uzņēmumu funkcionēšana ir orientēta uz to konkurētspējas paaugstināšanu. Veiksmīgi spēs darboties tie uzņēmumi, kas maksimāli efektīvi izmantos to rīcībā esošos resursus. Par galveno konkurences resursu zināšanu ekonomikas apstākļos kļūst darbinieku zināšanas, un tas ļauj ātri un adekvāti reaģēt uz uzņēmuma iekšējās un ārējās vides pārmaiņām.

Visus uzņēmuma biznesa procesus īsteno un kontrolē cilvēks, un tieši cilvēka darbības kvalitāte rada uzņēmuma veiksmīgas darbības pamatu. Biznesa rezultativitāte ir personāla vēlmju, kompetenču un zināšanu atvasinājums kopējā un individuālā darbībā. Zināšanu pārvaldības uzdevums ir harmonizēt konkrēta darbinieka potenciālu un ražošanas vajadzības. Jāņem vērā, ka zināšanu pārvaldības uzmanības lokā ir ne tikai uzņēmuma darbinieki – organizācijas atmiņā tiek iekļautas arī patērētāju zināšanas. Tāpēc kā zināšanu pārvaldības mērķis būtu minama arī ieinteresēto pušu vajadzību apmierināšana.

Kā rāda pētījuma rezultāti, Latvijas mazajiem un vidējiem uzņēmumiem ir nepietiekama izpratne par zināšanām kā vērtību, līdz ar to ar apgalvot, ka zināšanu pārvaldība ir process, kas Latvijā ir maz pētīts un vāji teorētiski pamatots.

Ieteikumi

1. Mazajiem un vidējiem uzņēmumiem (MVU) plānot zināšanu pārvaldības procesu, stratēģiski saistot to ar uzņēmuma mērķiem un uzdevumiem.
2. Veicināt pētniecības iestāžu un MVU mijiedarbību zināšanu pārvaldības lietderības novērtēšanā.
3. Nodrošināt darbinieku mobilitāti starp pētniecības iestādēm un uzņēmumiem zināšanu un pieredzes apmaiņas veicināšanai.
4. Motivēt darbiniekus zināšanu apmaiņas kompetences paaugstināšanai.
5. Uzņēmumu vadītājiem sadarbībā ar personāla speciālistiem radīt vajadzīgos nosacījumus veiksmīgai zināšanu apmaiņai.

Bibliogrāfija

- Applehans W., Globe A., Laugero G. (1999). Managing knowledge: a practical webbased approach. – Addison Wesley Professional, 115 p.*
- Davenport, Thomas H.; Prusak, Laurence (2000). *Working Knowledge: How Organizations Manage What they Know*. Harvard Business School Press. pp. 240.*
- DÖRNER D. (2004). Emotion und Wissen. In: REINMANN, Gabi (Hrsg.); MANDL, Heinz (Hrsg.): Psychologie des Wissensmanagements. Bern [u.a.]: Hogrefe, 2004,S. 117–132 14.*
- Drucker P.F.(1993). Post-Capitalist Sociaty. – Oxford University Press.*
- European Guide to good Practice in Knowledge Management, Part1: Knowledge Management Framework, <ftp://cenftp1.cenorm.be/PUBLIC/CWAs/e-Europe/KM/CWA14924-01-2004>*
- Gilmour D. (2003) “How to Fix Knowledge Management”. Harvard Business review, October, pp. 16–20.*
- Heisig, P. (1998): KVP und Wissensmanagement. [Kaizen and knowledge management] In: J. Howaldt, M. Winther: KVP: Der Motor lernender Organisation. Köln: Wirtschaftsverlag Bachem.*
- Cohen D. (2006) “What’s your return on knowledge?”. Harvard Business review, December, p. 28.*

- Karagiannis, D., Telesko, R.(2001). Wissensmanagement. Konzepte der Künstlichen Intelligenz und des Softcomputing. Oldenbourg, München.
- Kuhlen R.(2004). Informationsethik – Umgang mit Wissen und Information in elektronischen Räumen. Konstanz: UVK, 3, 16, 17, 31.
- Nonaka, Ikujiro; Hirotaka, Takeuchi (1995).: The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation. New York: Oxford University Press,12.
- North K. (2005). Wissensorientierte Unternehmensführung: Wertschöpfung durch Wissen 4. Auflage. Wiesbaden: Gabler.
- Nusser M. (2008). Einflußfaktoren der Nutzung verfügbaren Wissens: ein Fallbeispiel eines Bildungsbereichs der Automobilindustrie, Universität Konstanz, Diss.
- Osis K. (2011). Personīgo zināšanu pārvaldības sistēmu izstrāde, Rīga.
- Oxford Advanced Learners Dictionary* (1982).
- Pawlovsky P. (2002). Wissensmanagement für die Praxis: Methoden und Instrumente zur erfolgreichen Umsetzung. Kriftel: Luchterhand.
- Polanyi M.(1996). The tacit dimension. Gloucester, MA: Peter Smith.
- Probst G. et al. (1999): Wissen managen: Wie Unternehmen ihre wertvollste Ressource optimal nutzen. 3. Aufl. Frankfurt a.M. u.a.
- Probst G.; Raub S. Romhardt K. (2003). Wissen managen: wie Unternehmen ihre wertvollste Ressource optimal nutzen. 4. Auflage. Wiesbaden: Gabler, 12, 58, 79.
- Reimann-Rothmeier G. (2001).Wissen managen: Das Münchener Modell / Ludwig-Maximilians-Universität München, Institut für Pädagogische Psychologie und Empirische Pädagogik. (131). – Forschungsbericht 13.
- Seiler T. B.; Reinmann G. (2004). (Hrsg.); MANDL, Heinz (Hrsg.): Psychologie des Wissensmanagements. Bern [u.a.]: Hogrefe, S. 11–23 14.
- Socioloģisko pētījumu metodoloģija, metodika un tehnika. (2001). Rīga: Zvaigzne.
- The American Heritage Dictionary of the English Language*, 1992.
- Snowden D. J. (2000). The ASHEN Model: An Enabler of Action – Part One of Basics of Organic Knowledge Management. In: Knowledge Management 3, Nr. 7, S. 14–17 14.
- Weissbach H.J., Marwehe F. (2000). Der Wissenszyklus. Vom individuellen Wissen zur kollektiven Wissensbasis, BWV.
- Willke H. (2001). Systemisches Wissensmanagement. 2. Auflage. Stuttgart: Lucius und Lucius, 12.

Knowledge as the Management Resource in the Competitive Environment

Summary

Development of knowledge management in modern economic situation is influenced by rapid globalization processes, strengthening of competition, rapid development of technologies, the increase of complexity of work and tasks and other factors. The necessity of creating new knowledge for the increase of competitiveness and knowledge gaining from a wider space is becoming a more topical management issue. Rapid development of information and communication technologies has introduced radical changes in the systems of business management. Enterprises need knowledge and information, its use has become much more available.

With the actualization of knowledge significance much attention is paid to the human factor in the process of knowledge formation. Nowadays a human is considered to be the main knowledge accumulator, although gaining of knowledge that is characteristic for people is more complicated in comparison to knowledge gaining from other sources, as the desire to exchange knowledge is influenced by both subjective and objective factors. Therefore, introduction of knowledge management at the enterprise requires changes in the modern company system and culture.

The aim of the article is to research the opportunities of knowledge management in the aspect of competition.

Key words: knowledge, knowledge management, competition, small and medium enterprises.

ZINĀS PAR AUTORIEM

Anna BAGIENSKA

PhD, Bialystok University of Technology (Poland)
bagienska@o2.pl

Jānis BALODIS

Bc. Geogr., zinātniskais asistents, Latvijas Universitāte (Latvija)
jaanisb2@inbox.lv

Gundega BĒRINA

Profesionālais maģistra grāds personāla vadībā, doktorante, Daugavpils Universitāte (Latvija)
gundegaber@inbox.lv

Viktors LIPSKIS

Mg. sc. comp., Dabas aizsardzības pārvaldes dabas datu un plānojumu departamenta informācijas sistēmu drošības pārvaldnieks Dabas aizsardzības pārvalde (Latvija)
daba@daba.gov.lv

Artis TEILĀNS

Dr. sc. ing, profesors, Rēzeknes Augstskola (Latvija)

Ilona KUNICKA

Mg. oec., Mg. psych., lektore, Daugavpils Universitāte (Latvija)

Jelena LONSKA

Mg. sc. soc., grāmatvede (Rēzeknes Augstskola), doktorante, Daugavpils Universitāte (Latvija)
Jelena.Lonska@ru.lv

Edgars LETINSKIS

Mg. oec., Doctoral student, Daugavpils University (Latvia)
edgars@drosi.lv

Andris OZOLS

MBA, Doctoral student, Daugavpils University (Latvija)
andris.a.ozols@gmail.com

Elena OZOLA

Mg. psych., Doctoral Student, Daugavpils University (Latvija)
ozolaelena@inbox.lv

Antanas MAKŠTUTIS

Doctor, Professor, Lithuanian University of Educational Sciences (Lithuania)
antanas.makstutis@gmail.com

Vladas TUMALAVIČIUS

Mg. iur, Lecturer, Doctoral student, The General Jonas Zemaitis Military Academy of Lithuania (Lithuania)
vladas.tumalavicius@gmail.com

Juozas VIJEIKIS

Doctor, Associate Professor, Mykolas Romeris University, Lithuanian University of Educational Sciences (Lithuania)
vijeikis@mruni.eu

Olga SHEVCHENKO

Dr., Head of Sector of Strategies of Regional Development, National Institute for Strategic Studies (Ukraine)
olvalshev@mail.ru

Renārs ZELČS

Mg. oec., Mg. paed., lektors,
Daugavpils Universitāte (Latvija)
renars.zelcs@inbox.lv

Viktoria ŠIPILOVA

Mg. oec., Researcher, Doctoral
student, Institute for Social
Research, Daugavpils University
(Latvia)
viktoria.sipilova@du.lv

Guido BALDI

Dr., Economist, German
Institute for Economic Research
(Germany), University of
Applied Sciences of Southern
Switzerland (Switzerland)
guido.a.baldi@gmail.com

Edgars RAČKO

Mg. oec., asistents, Daugavpils
Universitāte (Latvija)
ega_rachko@yahoo.co.uk

Viktors VORONOVS

Dr. sc. soc., vadošais
viespētnieks, Sociālo pētījumu
institūts, Daugavpils Universitāte
(Latvija)
viktor.voronov@du.lv

Svetlana IGNATJEVA

Dr. phys. docente, katedras
vadītāja, Daugavpils
Universitāte (Latvija)
svetlana.ignatjeva@du.lv

Andris SPŪLIS

Ms. man., doktorants, Banku
Augstskola (Latvija)
andris.spulis@spulisconsulting.com

Vera BORONENKO

Dr. oec., vadošā pētniece,
Daugavpils Universitāte (Latvija)
veraboronenko@inbox.lv

Anita VAHERE-ABRAŽUNE

Mg. oec., doktorante, Banku
augstskola (Latvija)
anita.vahere@inbox.lv

Ingrīda VEIPA

Mg. biol., Mg. paed.,
Ekonomikas katedras vadītāja,
lektore, Jēkabpils Agrobiznesa
koledža, doktorante, Daugavpils
Universitāte (Latvija)
ingve@inbox.lv

Alise VĪTOLA

Mg. oec., Zinātniskā asistente,
Rīgas Tehniskā universitāte
(Latvija)
alise.vitola@rtu.lv

Елена ВАНКЕВИЧ

доктор экономических наук,
проректор по научной работе,
Витебский государственный
технологический университет
(Беларусь)
vankevich_ev@tut.by

Sergejs IGNATJEVS

Dr. oec, docents, Baltijas
starptautiskā akadēmija (Latvija)
stranik7@inbox.lv

Jerzy KAŽMIERCZYK

PhD, Lecturer, Member of the
Board (in Zielona Góra), Poznan
University of Economics, Polish
Economic Society (Poland)
jerzy.kazmierczyk@ue.poznan.pl,
jerzy_kazmierczyk@o2.pl

Мурман КВАРАЦХЕЛИЯ

доктор экономических наук,
профессор, Сухумский
государственный университет
(Грузия)
murmankvara@rambler.ru

Наиля МУСАЕВА

Докторант, Даугавпилсский
Университет (Латвия),
преподаватель,
Азербайджанский Институт
Туризма (Азербайджан)
naila_musayeva@mail.ru

Алена ПЛЯСКИНА

К.э.н., докторант, старший
преподаватель, Херсонский
национальный технический
университет (Украина),
Люблинский католический
университет им. Иоанна Павла
II (Польша)
alpla333@gmail.com

Людмила ПЛЯСКИНА

Психолог, фирма Настрой
(Украина)
alpla333@gmail.com

Галина ЯШЕВА

доктор экономических наук,
заведующая кафедры,
Витебский государственный
технологический университет
(Беларусь)
gala-ya@list.ru

Алина ОХОТИНА

Mg. oec., докторантка,
Даугавпилсский Университет
(Латвия)
alina.ohotina@du.lv

Ольга ЛАВРИНЕНКО

Dr. oec., ведущий
исследователь Института
социальных исследований,
Даугавпилсский Университет
(Латвия)
olga.lavrinenko@du.lv

Илга ЛАВРИНОВИЧ

Mg. oec., докторантка,
Даугавпилсский Университет
(Латвия)
ilga.lavrinovica@du.lv

Janīna STAŠĀNE

Dr.oec., docente, Ekonomikas
katedras vadītāja, Daugavpils
Universitāte (Latvija)
janina.stasane@du.lv

**AUTORIEM
VISPĀRĪGĀS PRASĪBAS ZINĀTNISKAM RAKSTAM**

Raksta apjoms: 6–7 lpp (A4 formātā).

Raksta manuskipts iesniedzams pa elektronisko pastu ikgadeja.konference@du.lv. Teksts jāsaliek, izmantojot *Times New Roman* šriftu (*WinWord 2000/XP*); burtu lielums – 12 punkti. Ja tiek izmantotas speciālās datorprogrammas, tad tās iesniedzamas kopā ar rakstu.

Raksta anotācija: raksta sakumā tūlit pēc tā nosaukuma jāievieto informatīva anotācija. Anotācijā jānorāda raksta mērķis un uzdevumi, jāformulē pētījuma problēma, jāparāda novitāte un jāsniedz galvenie secinājumi. Atsevišķā rindkopā jānorāda atslēgas vārdi (termini, kas izsaka rakstā aplūkoto jautājumu būtību). Nepieciešams arī šo atslēgas vārdu tulkojums valodā, kurā ir kopsavilkums.

Raksta kopsavilkums: rakstiem latviešu valodā kopsavilkums jāsagatavo angļu vai krievu valodā; rakstiem angļu valodā jāpievieno kopsavilkums latviešu vai krievu valodā; rakstiem krievu valodā jāpievieno kopsavilkums latviešu vai angļu valodā.

Raksta valoda: literāra, terminoloģiski precīza. Ja autors gatavo rakstu svešvalodā, tad viņam pašam jārūpējas par raksta teksta valodniecisko redīgēšanu, konsultējoties pie attiecīgās sociālo zinātņu nozares speciālista – valodas nesēja. *Raksti, kuru valoda neatbilst pareizrakstibas likumiem, netiks izskatīti un recenzēti.*

Raksta zinātniskais aparāts (atsauces un piezīmes, bibliogrāfija, tabulas, shēmas, diagrammas, grafiki utt.). Atsauses ievietojamas tekstā pēc šāda parauga: (Turner 1990); (Mills 1998); (Bela 1997). Piezīmes un skaidrojumi ievietojami raksta beigās. Tabulas, grafiki, shēmas, diagrammas un citi ilustratīvie materiāli noformējami, norādot materiāla avotu, nepieciešamības gadījumā arī atzīmējot tabulu, grafiku, shēmu izveides (aprēķināšanas, datu summēšanas utt.) metodiku. Visiem tādiem materiāliem ir jābūt ar kārtas numuriem un virsrakstiem. Materiāliem jāizveido to elektroniskā versija un jāiesniedz konferences organizatoriem, sūtot uz e-pastu ikgadeja.konference@du.lv.

Bibliogrāfiju (rakstā izmantoto iespieddarbu saraksts) jāveido un jānomaine precīzi pēc šādiem paraugiem:

Monogrāfijām (grāmatām un brošūrām):

Turner, J. H. (1974) *The Structure of Sociological Theory*. Homewood (Illinois): The Dorsey Press.

Mills Ch. R. (1998) Sociologicheskoje voobrazhenie. Moskva: Strategiya. (In Russian)

Rakstiem krājumos:

Turner, R. H. (1990) “A Comparative Content Analysis of Biographies.” In: yen, E., ed. *Comparative Methodology: Theory and Practice in International Social Research*. London, etc.: Sage Publications. Pp. 134–150.

Rakstiem žurnālos:

Bela B. (1997) Identitates daudzbalsiba Zviedrijas latviesu dzivesstastos. *Latvijas Zinatnu Akademijas Vestis*, A, 51, Nr. 5/6, 112.–129. lpp. (In Latvian)

Shmitt K. (1992) Ponyatie politicheskogo. *Voprosi sociologii*, № 1, str. 37–67. (In Russian)

Rakstiem laikrakstos:

Strazdins I. (1999) Matematiki pasaule un Latvija. *Zinatnes Vestnesis*, 8. marts. (In Latvian)

Materiāliem no interneta:

Soms H. *Vestures informatika: Saturs, struktura un datu baze Latgales dati*. (In Latvian) Pieejams: <http://www.dpu.lv/LD/LDpublik.html> (skat. 20.10.2002).

Bibliogrāfija sakārtojama autoru uzvārdu vai nosaukumu (ja autors ir institūcija) latīņu alfabēta secībā.

FOR AUTHORS **GENERAL REQUIREMENTS FOR THE PAPER**

The size of the article: 6–7 ph. (A4 format).

The manuscript of the article is to be submitted by e-mail ikgadeja.konference@du.lv. The text should be typed using *Times New Roman* (WinWord 2000/XP); the size of letters 12. If were used special computer programs, they are to be submitted together with the article.

Abstract of the article: in the beginning of the article after title is to be located abstract of the article. In the abstract should be indicated aim, tasks, problem of the research, novelty of the research and main conclusions. The separate paragraph shoud be noted key words (terms that reveal the essence of the issues discussed in the article). Key words should be translated on the language, in which is written abstract of the article.

Summary of the article: for articles in Latvian summary should be prepared in English or Russian; for articles in English summary should be prepared in Latvian or Russian and for articles in Russian summary should be prepared in English or Latvian.

Language of the article: literary, terminologically precise. If the author is preparing the article in a foreign language, the author is responsible for the quality of the language. Author can ask consultation of specialist of relevant social sciences. *Articles in which the language will not follow the rules of spelling, will not be accepted for reviewing.*

Scientific appliance of the article: (references and remarks, bibliography, tabeles, diagrams, charts, graphs and etc.). References in the article should be placed according to this pattern: (Turner 1990); (Мицк 1998); (Bela 1997). Remarks and explanations should be placed at the end of the article. Tables, graphs, diagrams, charts and other illustrative materials in the article should be presented indicating the source of the material and, if necessary, the methods applied to draw up tables, graphs, diagrams, charts (calculation, data summarizing and etc.). All materials should have a number and the title. For these materials should be prepared electronic version, which is to be submitted to Conference Team by e-mail ikgadeja.konference@du.lv

Bibliography (the list of sources used in the article) formed and executed in accordance with these samples:

For monographies (books and brochures):

Turner, J. H. (1974) *The Structure of Sociological Theory*. Homewood (Illinois): The Dorsey Press.

Mills Ch. R. (1998) *Sociologicheskoe voobrazhenie*. Moskva: Strategiya. (In Russian)

Collected articles:

Turner, R. H. (1990) "A Comparative Content Analysis of Biographies." In: yen, E., ed. *Comparative Methodology: Theory and Practice in International Social Research*. London, etc.: Sage Publications. Pp. 134–150.

Articles in journals:

Bela B. (1997) Identitātes daudzbalsība Zviedrijas latviešu dzīvesstāstos. *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*, A, 51, Nr. 5/6, 112.–129. Lpp. (In Latvian)

Shmitt K. (1992) Ponyatie politicheskogo. *Voprosi sociologii*, № 1, str. 37–67. (In Russian)

Articles in newspapers:

Strazdins I. (1999) Matematiki pasaule un Latvija. *Zinatnes Vestnesis*, 8. marts. (In Latvian)

Materials from the Internet:

Soms H. *Vestures informatika: Saturs, struktura un datu baze Latgales dati*. (In Latvian) Pieejams: <http://www.dpu.lv/LD/LDpublik.html> (skat. 20.10.2002).

Bibliography should be compiled in the Roman alphabet's order according to the authors' names or titles (if the institution is the author).

АВТОРАМ **ОБЩИЕ ТРЕБОВАНИЯ К НАУЧНОЙ СТАТЬЕ**

Объём статьи: 6–7 стр. (формат А4).

Манускрипт статьи подаётся по электронной почте ikgadeja_konference@du.lv. При наборе текста использовать шрифт *Times New Roman* (*WinWord 2000/XP*); размер букв 12. Если используются специальные компьютерные программы, то они подаются вместе со статьей.

Аннотация статьи: в начале статьи сразу после названия размещается информационная аннотация. В аннотации необходимо указать цель и задачи, сформулировать проблему исследования, показать новизну и привести главные выводы. Отдельным обзаем указываются ключевые слова (термины, которые раскрывают сущность вопросов, рассмотренных в статье). Необходим также перевод данных ключевых слов на языки, на котором написано резюме статьи.

Резюме статьи: для статей на латышском языке резюме подготавливается на английском или русском языке; к статьям на английском языке резюме подготавливается на латышском или русском языке; к статьям на русском языке резюме подготавливается на латышском или английском языке.

Язык статьи: литературный, терминологически точный. Если автор готовит статью на иностранном языке, то о редактировании языка должен заботиться сам автор, консультируясь у специалиста соответствующей отрасли социальных наук. *Статьи, в которых язык не будет соответствовать правилам правописания, не будут приниматься к рассмотрению и рецензированию.*

Научный аппарат статьи (ссылки и примечания, библиография, таблицы, схемы, диаграммы, графики и т.д.). Ссылки в тексте статьи оформляются по следующему образцу: (Turner 1990); (Миллс 1998); (Bela 1997). Примечания и пояснения размещаются в конце статьи. Таблицы, графики, схемы, диаграммы и другой иллюстративный материал оформляется, указывая источник материала, при необходимости указывая методику (рассчёта, суммирования данных и т.д.) формирования таблиц, графиков, схем. Все материалы данного типа

должны иметь порядковый номер и заголовок. Для материалов должна быть сделана электронная версия, которая подаётся в Редакцию на электронную почту ikgadeja.konference@du.lv

Библиография (список источников использованных в статье) составляется и оформляется в соответствии со следующими образцами:

Для монографий (книг и брошюр):

Turner, J. H. (1974) *The Structure of Sociological Theory*. Homewood (Illinois): The Dorsey Press.

Для статей из сборников:

Turner, R. H. (1990) “A Comparative Content Analysis of Biographies.” In: yen, E., ed. *Comparative Methodology: Theory and Practice in International Social Research*. London, etc.: Sage Publications. Pp. 134–150.

Для статей из журналов:

Bela, B. (1997) “Identitātes daudzbalsība Zviedrijas latviešu dzīvesstāstos.” *Latvijas Zinātņu Akadēmijas Vēstis*. A, 51, Nr. 5/6: 112–129.

Для статей из газет:

Strazdiņš, I. (1999) “Matemātiķi pasaule un Latvijā.” *Zinātnes Vēstnesis*, 8. marts.

Для материалов из интернета:

Soms, H. “Vēstures informatika: Saturs, struktūra un datu bāze Latgales dati.” <http://www.dpu.lv/LD/LDpublik.html> (2002. 20. 10).

Библиография составляется по фамилиям авторов или названиям трудов (если автором является институция) в соответствии с **латинским** алфавитом.

Angļu valodas korektore: Dr. philol. Ilze Oļehnoviča
Tehniskie redaktori: Dmitrijs Oļehnovičs, Vita Štotaka
Maketētāja: Marina Stočka

Izdevējdarbības reģistr. apliecība Nr. 2-0197.
Parakstīts iespiešanai 27.12.2013. Pasūtījuma Nr. 54.
Iespriests DU Akadēmiskajā apgādā «Saule» —
Saules iela 1/3, Daugavpils, LV-5400, Latvija.